



Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı

**ANKARA’DA YAŞAYAN ALTI YAŞINDAKİ YABANCI UYRUKLU ÇOCUKLARLA
TÜRK ÇOCUKLARININ AİLE RESİMLERİNİN İNCELENMESİ**

Özge Metin

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2009

**ANKARA’DA YAŞAYAN ALTI YAŞINDAKİ YABANCI UYRUKLU ÇOCUKLARLA
TÜRK ÇOCUKLARININ AİLE RESİMLERİNİN İNCELENMESİ**

Özge Metin

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2009

KABUL VE ONAY

Özge Merin tarafından hazırlanan "Ankara'da Yaşayan Altı Yaşındaki Yahancı Uyraklı Çocuklarla Türk Çocuklarının Aile Resimlerinin İncelenmesi" başlıklı bu çalışma, 09.01.2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jüriimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nilüfer Darıca (Baskan)

Prof. Dr. Elif Üstün (Danışman)

Prof. Hasan Polatkan

Prof. Dr. Belma Tuğrul

Doç. Dr. Semra Erkan

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. İrfan ÇAKIN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezimin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi tasahhüt eder. Tezimin/raporunun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi beylerim:

- ☒ Tezimin/Raporunun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporun sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporunun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporunun tamamı her yerden erişime açılabilir.

09.01.2019

Özge Metin

TEŞEKKÜR

Öncelikle daima benim yanımda olan, hiçbir karşılık beklemeden her türlü özveriyi ve sabrı bana gösteren, sevgilerini her zaman hissettiğim, başarılarımda en az benim kadar hakları olan canım anneme, babama ve ağabeyime sonsuz teşekkür ediyorum.

Lisans ve lisansüstü eğitimim sırasında hep yanımda olan, destek veren; mesleki yaşamımda örnek aldığım; araştırmamın her aşamasında motive ederek içtenlikle yardım eden, panik hallerimde beni sakinleştirip cesaretlendiren, sevgili hocam sayın danışmanım Prof. Dr. Elif Üstün'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisans ve lisansüstü eğitimimde desteklerini benden esirgemeyen, benimle deneyimlerini paylaşan, mesleki yaşamımda gerekli bilgi ve beceriyi kazandıran Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalındaki sayın hocalarıma ve öğretim üyelerine teşekkürlerimi sunuyorum.

Çocuk resimlerinin projektif yöntemle değerlendirilmesi konusunda çalışmalarını ve deneyimlerini benimle paylaşan Uzm. Psikolog Funda Akkapulu'ya teşekkür ediyorum.

Sıkıntılı olduğum zamanlarda güler yüzleriyle beni güldüren ve manevi desteklerini her zaman hissettiğim çok sevdiğim arkadaşlarım Araş. Gör. İrem Akçam ve Araş. Gör. Ümit İzgi'ye teşekkür ediyorum.

ÖZET

METİN, Özge. *Ankara'da Yaşayan Altı Yaşındaki Yabancı Uyruklu Çocuklarla Türk Çocuklarının Aile Resimlerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Bu araştırma Ankara'da yaşayan yabancı uyruklu ve Türk uyruklu çocukların hareketli aile resimlerinde kendilerini ve aile bireylerini nasıl ifade ettiğini, sahip oldukları gerçek aile yapılarını resimlerinde nasıl yansıttıklarını, hareketli aile çizimlerinde görülen çizim tarzlarından ve sembollerden hangilerine yer verildiği, aile içindeki hareketlerin değişiklik gösterip göstermediğini ve resimlerinde kendi kültürlerine özgü ifadelerin yer alıp almadığını ortaya koymak için yapılmıştır.

Çalışma grubunun yabancı uyruklu çocukları oluşturan grubu Ankara'da bulunan yabancı okulların 1.sınıf ve anasınıflarına devam eden yabancı uyruklu çocuklar ve Beytepe Anaokulunda 6 yaşındaki Türk çocukları olmak üzere toplam 51 çocuk üzerinden yürütülmüştür.

Araştırma çocukların aile yaşantıları, aile bireyleriyle olan iletişimlerini ve kendilerini ve aile bireylerini nasıl ifade ettiğini ortaya koymak için projektif bir teknik olan hareketli aile resmi çizim tekniği kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda hareketli aile resimleri; çocukların aile yaşantıları hakkında önemli ipuçları verdiği, çocukların bir kısmının sahip olduğu aile yapısından farklı bir aile yapısını resimde yansıttıkları, hareketli aile resimlerinde görülen çizim tarzlarının az sayıda çocuk tarafından kullanıldığı görülmüştür. Bu çizim tarzları daha çok ev çizimi içinde tespit edilmiştir. Özellikle bu çizim tarzı Alman uyruklu çocukların resimlerinde görülmüş, aile yaşantıları hakkında ipucu vermiştir.

Hareketli aile resimlerinde ortaya çıkan sembollerden büyük bir bölümü araştırmadaki hareketli aile çizimlerinde de görülmüştür. Hareketli aile resimlerinde aile bireylerinin aile içindeki rollerini açıklayan hareketlerin değiştiği tespit edilmiştir. Resimlerde; Anne figürü daha çok yemek yaparken, baba figürü ise alışverişe giderken, televizyon

izlerken, uyurken, oyun oynarken, bilgisayar kullanırken çocukların kendilerini ve kardeşlerini ise daha çok oyun oynarken çizdiği görülmüştür.

Hareketli aile resimlerinde çocukların içinde buldukları kültürleri yansıttıkları görülmüştür. Hareketli aile resimlerinin de ayrıca çocukların özel yaşantılarını da yansıttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Hareketli aile resmi, projektif teknikler, çocuk resimleri

ABSTRACT

METIN, Ozge. *A Analyse of Family Drawing Between Six Year-Old Foreign and Turkish Children Living in Ankara*, Master's Thesis, Ankara, 2008.

This study was performed among Turkish and foreigner children living in Ankara in order to assess how they express themselves and their families in kinetic family drawings; how they depict their family patterns they have in reality; what symbols and which drawing styles they employ and whether expressions specific to their cultures are present in their kinetic family drawings.

The study was conducted with a cohort of a total of 51 children; sample of foreigner children were selected from 1st degrees and nursery classes of foreigner schools in Ankara, and sample of Turkish children were selected from 6 year-old Turkish children from Beytepe Nursery School.

In the study, we made use of kinetic family drawings, a projective technique, to assess the communication of the children with family members, and the way that they express themselves and their family members.

We found out that moving pictures provides important clues about family lives of children. Importantly, some of the children depicted a different family life rather than the one they actually have. We also demonstrated that the styles usually used in moving pictures of family life were benefited by a few of them.

Most of the symbols that appear in the kinetic family drawings of family life were also seen in the depictions in the study. In these pictures, we identified that the actions which are explanatory for the roles of members in the family, differ. In the pictures, mothers were mostly depicted as cooking and the fathers as going for shopping, watching TV,

sleeping, playing games and using computer. The children themselves and their siblings were seen to be depicted as playing.

Children were observed to reflect the cultural features in which they live in the moving pictures of family. These moving pictures of families also found to reflect the private lives of these children.

Key Words

Kinetic family drawings, projective techniques, children drawings

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
BİLDİRİM.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ	xi
 BÖLÜM 1.....	 1
GİRİŞ.....	1
1.1.Problem Cümlesi	4
1.1.1.Alt Problemler	4
1.2.Varsayımlar	5
1.3.Sınırlılıklar.....	5
1.6. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	6
 BÖLÜM 2.....	 8
GENEL BİLGİLER.....	8
2.1. Çocuk Resimlerinin Tarihçesi	11
2.2.Çocuk Resimlerinin Gelişim Aşamaları.....	13
2.2.1. Karalama Dönemi (2-4 Yaş)	14
2.2.2. Şema Öncesi Dönem (4-7 Yaş)	16
2.2.3 Şematik Dönem (7-9 Yaş).....	18
2.2.4. Gerçeklik (Gruplaşma) Dönemi (9-12 Yaş).....	19
2.2.5. Görünürde Doğalcılık Dönemi (12-14 Yaş).....	20
2.3. Projektif Teknikler	21
2.4. Projektif Teknik Olarak Çocuk Resimleri.....	22
2.4.1. Projektif Teknik Olarak Çocuk Resimlerine Psikodinamik Bakış Açısı.....	23
2.4.2. Projektif Teknik Olarak Çocuk Resimlerine Bilişsel – Gelişimsel Bakış Açısı ...	25
2.4.3 Projektif Teknik Olarak Çocuk Resimlerine Davranışsal Bakış Açısı.....	27

2.4.4. Projektif Teknik Olarak Çocuk Resimlerine Bilişsel - Davranışsal Bakış Açısı ..28	28
2.5. Projektif Çizim Tekniklerinden Başlıcaları.....30	30
2.5.1.İnsan Resmi Testi31	31
2.5.2. Aile Çizim Testleri34	34
2.5.1.1. Aile Çiz Testi.....34	34
2.5.1.2. Hareketli Aile Çizim Testi35	35
2.5.3. Ev- Ağaç-İnsan Çizimi Testi.....39	39
2.6. Hareketli Aile Çizimlerine Ailenin Kültürel Yansıması40	40
 BÖLÜM 3.....47	47
YÖNTEM.....47	47
3.1. Araştırmanın Çalışma Grubu.....47	47
3.2. Çocukların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı.....47	47
3.2. Veri Toplama Tekniği49	49
3.3. Veri Toplama Araçları.....49	49
3.3.1. Hareketli Aile Çizim Testi49	49
3.3.2 Aile Bilgi Formu53	53
3.3.3 Çocuk Bilgi Formu54	54
3.4. Veri Toplama Yöntemi ve Süreci.....55	55
3.5. İkinci Kaynaklardan Alınan Bilgilerin, Resim Öyküsünün ve Gözlemlerin Değerlendirilmesi57	57
3.6. Hareketli Aile Resimlerinin Değerlendirilmesi.....60	60
3.6. Verilerin Değerlendirilmesi.....80	80
3.7. Test Uygulama Yeterliliği83	83
 BÖLÜM 4.....84	84
BULGULAR84	84
Bulgular 4.1.1 – 4.1.4.85	85
4.1.1.Olumlu Aile Yaşantısını Anlatan Resimler.....85	85
4.1.2. Aile içi İletişim Kopukluğunu Anlatan Resimler.....121	121
4.1.3. Kardeş ilişkilerini ve Kardeş Kıskançlığını Anlatan Resimler.....159	159
4.1.4.Özel Durumları Anlatan Resimler.....178	178

Bulgular 4.2.1–4.2.36	201
BÖLÜM 5	226
TARTIŞMA	226
BÖLÜM 6	243
SONUÇLAR	243
BÖLÜM 7	247
ÖNERİLER	247
KAYNAKÇA	250
EK 1	258
EK 2	264
EK 3	265
EK 4	268
EK 5	289
ÖZGEÇMİŞ	291

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 4. 2. 1. Çalışma Grubunu Oluşturan Çocukların Sahip Oldukları Aile Yapısıyla Hareketli Aile Resminde Yansıyan Aile Yapılarının Dağılımı.....	201
Tablo 4. 2. 2. Çalışma Grubunu Oluşturan Alman Uyruklu Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Yansıtılan Aile Yapısını Özellikleri.....	202
Tablo 4. 2. 3. Çalışma Grubunu Oluşturan Türk Çocuklarının Hareketli Aile Resimlerinde Yansıtılan Aile Yapısını Özellikleri.....	203
Tablo 4. 2. 4. Çalışma Grubunu Oluşturan Diğer Yabancı Uyruklu* Ülkelerdeki Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Yansıtılan Aile Yapısını Özellikleri	203
Tablo 4. 2. 5. Çalışma Grubunu Oluşturan İngiliz Çocuklarının Hareketli Aile Resimlerinde Yansıtılan Aile Yapısını Özellikleri.....	204
Tablo 4. 2. 6. Çalışma Grubunu Oluşturan Birbirlerine Komşu Ülkelerdeki* Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Yansıtılan Aile Yapısının Özellikleri	204
Tablo 4. 2. 7. Çalışma Grubunu Oluşturan Asya Kıtasında Bulunan Ülkelerdeki* Yabancı Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resimlerinde Yansıtılan Aile Yapısını Özellikleri	205
Tablo 4. 2. 8. Çalışma Grubunu Oluşturan Kız Ve Erkek Çocuklarının Hareketli Aile Resminde İlk Çizdikleri Figürlerin Dağılımı	205
Tablo 4. 2. 9. Çalışma Grubunu Oluşturan Çocukların Hareketli Aile Resminde Yer Vermedikleri Aile Üyelerine İlişkin Figürleri.....	206
Tablo 4. 2. 10. Çalışma Grubunu Oluşturan Çocukların Hareketli Aile Resminde Aile Üyelerinden Farklı Olarak Yer Verdiği Figürlerin Dağılımı	206
Tablo 4. 2. 11. Çalışma Grubunu Oluşturan Boşanmış ve Parçalanmış Aile Yapısına Sahip Olan Çocukların Aile Üyesi Dışında Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Figürlerin Dağılımı.....	207
Tablo 4. 2. 12. Çalışma Grubunu Oluşturan Kız ve Erkek Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Görülen Çizim Tarzlarının Dağılımı	207
Tablo 4. 2. 13. Çalışma Grubunu Oluşturan Alman Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Çizim Tarzlarının Dağılımı.....	208
Tablo 4. 2. 14. Çalışma Grubunu Oluşturan Türk Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Çizim Tarzlarının Dağılımı.....	208

Tablo 4. 2. 15. Araştırmaya Katılan Asya Kıtasında Bulunan Ülkelerdeki* Yabancı Uyruklu Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Tarzlarının Dağılımı.....	209
Tablo 4. 2. 16. Hareketli Aile Resminde Görülen Sembollerin Çalışma Grubunu Oluşturan Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	210
Tablo 4. 2. 17. Çalışma Grubunu Oluşturan Çocukların Alman Uyruklu Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Sembollerin Dağılımı	211
Tablo 4. 2. 18. Çalışma Grubunu Oluşturan Türk Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Sembollerin Dağılımı.....	212
Tablo 4. 2. 19. Çalışma Grubunu Oluşturan Diğer Yabancı Uyruklu Ülkelerdeki* Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Sembollerin Dağılımı	212
Tablo 4. 2. 20. Çalışma Grubunu Oluşturan İngiliz Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Sembollerin Dağılımı.....	213
Tablo 4. 2. 21. Çalışma Grubunu Oluşturan Birbirlerine Komşu Ülkelerdeki* Yabancı Uyruklu Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Sembollerin Dağılımı	213
Tablo 4. 2. 22. Çalışma Grubunu Oluşturan Asya Kıtasında Bulunan Ülkelerdeki* Yabancı Uyruklu Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Sembollerin Dağılımı.....	214
Tablo 4. 2. 23. Çalışma Grubunu Oluşturan Çocuklarının Hareketli Aile Resmindeki Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı.....	214
Tablo 4. 2. 24. Çalışma Grubunu Oluşturan Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeş) Hareketlerine İlişkin Dağılımı	215
Tablo 4. 2. 25. Çalışma Grubunu Oluşturan Alman Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı	216
Tablo 4. 2. 26. Çalışma Grubunu Oluşturan Alman Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeş) Hareketlerine İlişkin Dağılımı.....	217
Tablo 4. 2. 27. Çalışma Grubunu Oluşturan Türk Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı	218
Tablo 4. 2. 28. Çalışma Grubunu Oluşturan Türk Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeş) Hareketlerine İlişkin Dağılımı	219

Tablo 4. 2. 29. Çalışma Grubunu Oluşturan Diğer Yabancı Uyruklu* Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı.....	220
Tablo 4. 2. 30. Çalışma Grubunu Oluşturan Diğer Yabancı Uyruklu* Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeş) Hareketlerine İlişkin Dağılımı.....	221
Tablo 4. 2. 31. Çalışma Grubunu Oluşturan İngiliz Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı	221
Tablo 4. 2. 32. Çalışma Grubunu Oluşturan İngiliz Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeş) Hareketlerine İlişkin Dağılımı	222
Tablo 4. 2. 33. Çalışma Grubunu Oluşturan Birbirlerine Komşu Ülkelerdeki* Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı.....	222
Tablo 4. 2. 34. Çalışma Grubunu Oluşturan Birbirlerine Komşu Ülkelerdeki * Olan Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeş) Hareketlerine İlişkin Dağılımı.....	223
Tablo 4. 2. 35 Çalışma Grubunu Oluşturan Asya Kıtasında Bulunan Ülkelerdeki* Yabancı Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı	224
Tablo 4. 2. 36. Çalışma Grubunu Oluşturan Asya Kıtasında Bulunan Ülkelerdeki* Yabancı Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeşi) Hareketlerine İlişkin Dağılımı	225

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Okul öncesi eğitim, çocuğun doğduğu günden temel eğitime başladığı güne kadar geçen yılları kapsayan ve çocukların daha sonraki yaşamlarında önemli rol oynayan; bedensel, psikomotor, sosyal-duygusal, zihinsel ve dil gelişimlerinin büyük ölçüde tamamlandığı, kişiliğin şekillendiği, ailelerde ve kurumlarda verilen eğitim süreci olarak tanımlanabilir (Aral ve diğerleri, 2002).

Okul öncesi dönemdeki çocuklar bilişsel ve dil gelişimi göz önüne alınarak düşünüldüğünde duygularını, korkularını, isteklerini, kaygılarını, ailesinde ve çevresinde yaşadığı ilişkileri tam olarak ifade edemezler. Resim onlar için bir dinlenme ve güç toplama merkezidir. Kaygılarından, korkularından resim yoluyla arınmış bir çocuk ruhsal ve duygusal olarak da kendini rahatlamış hisseder.

Resim, bireyin kendince düzenlemeye çalıştığı karmaşık dünyasını açıklayış biçimi ve zihinsel gelişimin göstergesi sayılabilir. Aynı zamanda resim, çocuğun dış dünyayı algılayışının bir göstergesi olarak kabul edilir. Çocuk, objeleri betimlemek üzere figüratif düşünce etkisinde formları oluşturur. Gördüğünü yansıtmaya en uygun formu çizmeye çalışır. Burada önemli olan görsel olarak yansıtılan konunun ne ifade ettiğidir (Yavuzer, 1992). Çocuk resimleri çocukların kendilerini ve içinde bulundukları dünyayı anlatabildikleri en kolay, en basit ve sözsüz iletişim aracıdır. Farkına varmadan çocuklar resimlerinde yaşamlarıyla ilgili pek çok önemli ayrıntıyı yansıtırlar.

Küçük yaşlardan itibaren sözcüklerden daha güçlü bir anlatım aracı olan resim, bize çocuğun iç dünyasını ve büyüme süreci hakkında önemli bilgiler vermektedir. Karalama girişimlerinde bulunan çocuk, belirsiz biçimler içinde bile, bir takım temel duygularını yansıtma olanağı bulmaktadır. Büyük bir olasılıkla, çocuğun oluşturduğu ilk insan sembolü gerçek olmakla birlikte, bir bireyin çeşitli özelliklerini yansıtması açısından anlam taşımaktadır. Çocukların çoğunlukla sevdikleri bir faaliyet olan resim çalışmaları,

kişilik, algı, insanlar arası ilişkiler, grup değerleri ve tutumlarının saptanmasıyla tek bir araç değildir. Bu konu için bireysel raporlar (kontrol listeleri, vaka çalışmaları), gözlemler, projektif teknikleri başlıkları altında üç ana kaynaktan yararlanılmaktadır. Ne var ki, bu tekniklerden hiçbiri tek başına çocuğun kişiliğini, algı ve tutumlarını tümüyle değerlendirmeye yeterli değildir. Bu nedenle inceleme yapılırken birden çok ölçek kullanım yolu tercih edilmelidir (Yavuzer,1992).

İlk yaşlarından itibaren önce, amaçsız ve bilinçsiz karalamalarla resme başlayan çocuk, motor ve duysal gelişimlerine bağlı olarak resim yoluyla kendisini anlatmaya çalışır. Çocuk için resim, zaman zaman dilin yerine geçer. Sözel olarak ifade edemediği olayları resim yoluyla ifade etmeye başlar. Bu konuda oldukça özgür davranır (Yolcu, 2004). Piaget'e göre resim yapmak çocuk için simgesel bir oyundur. Çocuğun bu oyunda ortaya koyduğu şey onun duygusal ve düşünsel yaşamıyla ilgili imgeleridir (Piaget, 1953, akt. Buyurgan, 2001).

Çocuğun çizdiği bir resim; onun duygu ve düşüncelerini sembolik olarak yansıttığı, çizgilerin niteliğinin ve resmin içeriğinin çocuğun kendisini, yakın çevresindeki insanları, onlarla ilişkilerini ve bunların tümüyle ilgili algılarını ortaya koyduğu öne sürülmektedir (Goodman, 1968; akt. Sayıl, 2004). Resim, psiko-pedagogik açıdan çocuğu bize tanıtmaya yarayan bir ölçüt olduğu gibi, onun zeka, kişilik, yakın çevre özellikleriyle iç dünyasını yansıtmaya yarayan bir ifade aracı olarak da büyük önem taşır (Kaynak; 1995).

Machover (1951), Koppitz (1968), Dileo (1979) tüm çizimlerin önceki deneyimlerle doğrudan ilişkili olduğunu söylemişlerdir. Stratford (1988)'a göre de çocuklar tavırlarını, kişiliklerini, duygularını, hisselerini, mizacını resimlerde korurlar (akt. Sayıl, 2004).

Resim; çocukların iç dünyalarını daha iyi anlamamızda kullanıldığımız bir projektif tekniktir. Projektif teknikler; kişinin iç dünyası ve dolayısı ile kişiliği ile ilgili daha ayrıntılı bilgi edinmek için kullanılan araçlardır. Kişiyi belirsiz, eksik ve karmaşık uyaranlar verilerek, ondan bu özellikleri tanımlaması, anlam vermesi, belli bir düzene

koyması, anlatması ve bunların kendisinde yarattığı duygu ve düşünceleri yansıtması istenir. Projektif tekniklerin en belirleyici özelliği; kişiliğin bilinçaltı veya gizil görünümüne karşı hassas olmalarıdır. Bu teknikle kişiliğin kişiye özel, örtük, bilinçaltı özelliklerinin ölçülüyor olması bu tekniği diğer psikolojik testlerden ayıran en önemli özelliktir. İkinci özellik verilen yanıtların çokluğudur. Diğer ölçme yöntemlerinden farklı olarak belli bir yanıt verme durumu ile sınırlanmamaktadır. Üçüncü özellik ise çok yönlülüğüdür. Sadece kişiliğin belli bazı yönlerini ölçmek üzere düzenlenmemiştir. Diğer bir özellik de elde edilen verilerin çokluğu ve zenginliğidir (Akkoyun, 1994).

İşte bu özelliklerden dolayı projektif teknikler psikolojide kişilerden daha ayrıntılı bilgi almak için kullanılır. Resim, kolay bir anlatım aracı olması nedeniyle sınırlı sözcük bilgisine sahip olan çocuk için, kendisiyle dış dünya arasında iletişimi sağlayan bir araçtır. Çizim; cümle tamamlama, kelime çağrışım gibi diğer projektif tekniklerden farklı olarak, fantezi ve hayal gücü gibi önemli bir boyutu da içerir. Çocuğun gelişiminin erken dönemlerinde resim, çocuğun iç dünyasını keşfetmek için oldukça ideal, projektif bir tekniktir (Yavuzer,1992).

Projektif çizimlerin; çocukların psikomotor cevaplarını resim yoluyla anlatan, yazılı ve sözlü olmayan iletişimi içeren, sembolik mesajlara sahip olması en temel görüştür. Projektif çizimler; çocukların kendilerini yazılı ve sözlü olmayan bir yolla anlatabilmelerini, çocukların içsel çelişkilerini, korkularını, aile üyeleriyle olan etkileşimi ve onlarla ilgili algılarını fark edebilmeyi, psikodinamik işlevleri de anlamamıza yardımcı olan bir yöntemdir (Cummings 1986, akt. Gregory,1992).

Projektif bir yöntem olarak değerlendirildiği için çocuk resimleri tek başına çocukları tanımada her zaman yeterli olmaz. Bunun yanında çocukları daha iyi tanımak için gerek aileden gerek öğretmenden ve kendisinden aldığımız bilgiler de önemlidir. Çocukların resimlerinde kullandıkları sembolleri de genellemek sıkça yapılan hatalardan birisidir. Her çocuğun resmi özeldir ve hikayesi alınarak değerlendirilmelidir.

Türkiye’deki çocukların yaptıkları resimleri projektif bir teknik olarak kullanıma yönelik çalışmalar yeterli değildir. Yapılan çalışmaların bir bölümünün sonuçları da umut verici değildir. Yurt dışında çok fazla hareketli aile çizimi yöntemi kullanarak yapılmış çalışmalar olmasına rağmen, Türkiye’de bu yöntemi kullanarak çocuğun kendi aile yapısının nasıl gördüğü, aile bireylerinin görevlerini resimlerinde yansıtır yansıtmadığı ve çocukların resimlerinde çizdikleri sembollerin ve aile bireylerine yönelik çizim hareketliğinin belirlenmesine yönelik çalışma olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca; yapılan çalışmalarda çocuğu tek başına resim yaptırılmadığı ve uygulama sırasında da çocuğun gözlemlenmediği, gözlemle ilişkili notlar ve çocuğa yönelik resim öyküsünün alınmadığı görülmüştür. Türkiye’de ki anaokulları ve anasınıflarında en kolay ve en sık yapılan bir etkinlik olan resim çalışması olmasına rağmen gerçek önemi tam olarak bilinmemektedir. Bu çalışmayla Türkiye’de resmin; sanat etkinliğinin yanı sıra çocukları tanıma ve değerlendirme aracı olarak da görülebilmesine bir adım olacağı ve eğitimde projektif yöntemler kullanılmasında dikkat çekileceği düşünülmektedir.

1.1. Problem Cümlesi

Ankara’da yaşayan farklı ülkelere mensup altı yaşındaki yabancı uyruklu çocuklarla Türk uyruklu çocuklarının hareketli aile çizim yöntemiyle aile yaşantıları nasıl yansıtılmaktadır?

1.1.1. Alt Problemler

Ankara’da yaşayan farklı ülkelere mensup altı yaşındaki yabancı uyruklu çocuklarla Türk uyruklu çocukları sahip olduğu aile yapılarını hareketli aile resmi ile yansıtılmaktadırlar?

Ankara’da yaşayan farklı ülkelere mensup altı yaşındaki yabancı uyruklu çocuklarla Türk uyruklu çocuklarının hareketli aile resimlerinde görülen çizim tarzları nelerdir?

Ankara’da yaşayan farklı ülkelere mensup altı yaşındaki yabancı uyruklu çocuklarla Türk uyruklu çocukların hareketli aile resimlerinde hangi sembolleri kullanmaktadırlar?

Ankara’da yaşayan farklı ülkelere mensup altı yaşındaki yabancı uyruklu çocuklarla Türk uyruklu çocukları hareketli aile resimlerinde aile bireyleri hangi eylemler içinde çizilmiştir?

Ankara’da yaşayan farklı ülkelere mensup altı yaşındaki yabancı uyruklu çocuklarla Türk uyruklu çocuklarının aile çizimlerinde kendi kültürlerine özgü resimler yer almakta mıdır?

1.2. Varsayımlar

- Çocukların aile içi yaşantılarını, aile bireyleri ile ilgili duygularını, aile içindeki kendi durumlarını resim yoluyla yansıttıkları varsayılmaktadır.
- Araştırmada Türk ve yabancı uyruklu çalışma grubunun kendi kültürlerini resim ile yansıtabileceğini varsayılmaktadır.
- Öğretmene ve aileye ait bilgi formlarına verilen cevapların doğru olduğu varsayılmaktadır.

1.3. Sınırlılıklar

- Çalışma grubunun yabancı uyruklu çocukları oluşturan grubu Ankara’da bulunan yabancı okulların (Pakistan Embassy Study Group, British Embassy Study Group, Privatschule Der Deutschen Botschaft) 1.sınıf ve anasınıflarına devam eden yabancı uyruklu çocuklarla sınırlandırılmıştır.
- Türk uyruklu çocukları oluşturan çalışma grubu ise yabancı uyruklu çocuklarla benzer demografik özelliklere sahip Beytepe Anaokulunda 6 yaşındaki Türk çocukları ile sınırlandırılmıştır.
- Beytepe Anaokulunun tercih edilmesinin sebebi sosyo ekonomik açıdan ve kültürel geniş öğrenci grubuna sahip olmasıdır.

- Bu çalışma için çocukların ailelerinden izin alınmış, izin veren ailelerin çocukları ile çalışma gerçekleştirilmiştir.
- Çalışma grubuna dahil edilen çocukların isimleri kişilik haklarının korunması amacı ile tez çalışmasında belirtilmemiştir.
- Çalışma sonucunda elde edilen verilerden yapılan değerlendirmeler araştırmacının yorumuyla sınırlıdır.
- Resimlerle ilişkin değerlendirmeler tek bir resim ve bu resmin öyküsüyle; öğretmenden ve aileden alınan bilgilerle sınırlıdır.

1.6. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Resim her yaştan ve ekonomik düzeyi ne olursa olsun her çocuğun severek yaptığı, diğer sanat etkinlikleri gibi çocuğun yaratıcılığını geliştiren, kendisini özgürce ifade edebildiği, çocukların severek yaptığı etkinliklerden birisidir. Resim; çocukların kendilerini ifade etmesi ve iç dünyalarını resme yansıtması yönünden önemlidir. Ayrıca çocukları daha iyi tanımakta kullanabileceğimiz etkili bir yoldur. Çocuğun erken dönemlerinde çizim, kelimelerden çok daha anlamlıdır. Bu nedenlerden ötürü resim; çocuğun iç dünyasını anlamak için oldukça ideal, projektif bir tekniktir.

Çocuk doğduğu andan itibaren ailesiyle birlikte dir. Aile çocuğu, onun vazgeçemeyeceği sevgi ve destek ortamında büyötmeye çalışır. Fiziksel, duygusal gereksinimleri karşılanan ve ailesi tarafından kabul görmüş çocuk ruhsal anlamda sağlıklı bir çocuktur. Örselenmiş, kabul görmeyen, sevgi görmeyen çocuk ise korkuları, kaygıları olan, ruhsal olarak da örselenmiş bir çocuktur. Çocuklar mutlu olsalar da, bazı sorunlar yüzünden kendilerini kötü hissetseler de duygularını tam olarak ifade edemezler. Kendilerini mutlu veya mutsuz olduklarında anlatacakları yollardan biri de resimdir. Resim sayesinde yaşadıkları sorunları ve kaygıları yansıtan çocuk, kendisine yardım etmemiz için biz öğretmenlere ipuçları bırakır. Çocuk resimlerini projektif olarak değerlendirme her ne kadar klinik bir çalışma gerektirse de; çocuğu yakından tanıyan öğretmenlerin de resimleri incelerken çocukların arkalarında bıraktıkları ipuçlarını görece kadar bilgili olmaları gerekir.

Bu araştırma Ankara’da altı yaşındaki Türk uyruklu çocuklarla, uluslararası okullarda eğitim alan altı yaşındaki yabancı uyruklu çocukların hareketli aile resimlerinde kendilerini ve aile bireylerini nasıl ifade ettiğini, sahip oldukları gerçek aile yapılarını resimlerinde nasıl yansıttıklarını, hareketli aile çizimlerinde görülen çizim tarzlarından ve sembollerden hangilerine yer verdiğini, aile içindeki rollerin ve görevlerin değişiklik gösterip göstermediğini ve resimlerinde kendi kültürlerine özgü ifadelerin yer alıp almadığını ortaya koymak için yapılmıştır.

Hareketli aile çizim testi yöntemi kullanarak hazırlanan bu çalışma ile çocuk resimlerindeki aile algısına, ailedeki bireylerin görevlerine ve kendisini aile içinde nasıl gördüğüne ilişkin çalışmalara farklı bir bakış açısı getirileceği düşünülmüştür?. Bu araştırma; öğretmenlere, çocukların resimlerine farklı bir bakış açısıyla bakmalarını sağlaması ve resimlerin sadece bir sanat etkinliği olmadığı, aynı zamanda çocukların iç dünyalarını anlamalarını sağlayacak anahtar görevi üstlendiği görüşünü kazandırması açısından yararlı olacaktır.

BÖLÜM 2

GENEL BİLGİLER

Resim, her çocuğun severek yaptığı bir etkinliktir. Resim yaparken ona odaklanır ve her şeyi çizmekte özgürdür. Çocuğun çizdiği resimle onun duygu ve düşüncelerini sembolik olarak yansıttığı, çizgilerin niteliğini ve resmin içeriğinin çocuğun kendisini, yakın çevresindeki insanları, onlarla ilişkilerini ve bunların tümüyle ilgili algılarını ortaya koyduğu öne sürülmektedir (Sayıl, 2004).

Resimler, hikaye anlatma, metaforlar iletme ve hem betimlemenin kendisinde var olan hem de kendi betimlemelerine verdikleri tepkilerde dünya görüşlerini sunmak için çocuklara bir potansiyel sağlar. Çocukların kendi yaptıkları resimlerinin anlatıcı nitelikleri önemlidir. Resmin anlatıcı nitelikleri; çocukların resimle anlatımlarıyla kendi iç dünyalarını, çevrelerinde tepkilerini ve hem gelişimsel olarak uygun iletişim biçimini hem de resmin içeriği hakkında uzmanla konuşarak kişisel öykülerini sunma becerileridir (Malchiodi, 2005).

Çocuğun bize kendisini yansıtması ve olaylar hakkındaki duygu ve düşüncelerini ifade etmesinde, yalın bir anlatım aracı olan resmin önemi büyüktür. Resim etkinliğinin aynı zamanda sözsüz dili oluşturması ve bu yolla anlatımın kolay olması, yaşı ya da kişilik özellikleri dolayısıyla sözlü iletişim kurmakta güçlük çekilen çocukları tanımada da önemli bir teşhis aracı olmasının sağlamaktadır (Yavuzer,1992).

Resimsel anlatım, psiko-pedagojik süreç içinde çocukları tanımaya yarayan bir veri tabanı olmasına koşut olarak, onun zeka, kişilik yakın çevre nitelikleri ile iç dünyasını bizlere yansıtmaya yardımcı olan, bir anlatım aracı olarak da büyük değer taşır (Serin, 2003). Duygularını sözle ifade edemeyen çocuklar için de resimle anlatımın, kelimelerle aktarılması zor, çelişkili, karmaşık hislerine düzen ve ifade etme fırsatı verdiğine inanılmaktadır (Malchiodi,2005).

Malchiodi (1998) çocuk resimlerinin duygusal içeriğini anlamak için önce yaratıcı çalışmaların karmaşıklığını kabul etmek gerektiğini söylemiştir.

Resim, psiko-pedagojik açıdan çocuğu bize tanıtmaya yarayan bir ölçüt olduğu gibi, onun zeka, kişilik, yakın çevre özellikleriyle iç dünyasını yansıtmaya yarayan bir ifade aracı olarak da büyük bir önem taşır. Okul öncesi dönemde çocukların severek yaptığı etkinliklerden biri resim yapmaktır. Resim çocuklarla iletişim kurmanın kolay bir yoludur. Aynı zamanda yetişkinin çocukla iletişim kurmakta karşılaştığı güçlükleri aşma konusunda, yetişkine yardımcı olur. Resim de tıpkı oyun gibi çocuğun ilgisini canlı tutar ve farkında olmadan çocuğun kendini ifade etmesini sağlar. Resim çocuğun dış dünyayı algılayışının bir göstergesi olarak kabul edilir. Çocuk objeleri betimlemek üzere figüratif düşünce etkisinde formları oluşturur. Resimleriyle kendisinin bir parçasını yansıtmakta, olaylar hakkındaki duygu, düşünce ve görüş biçimlerini dile getirmektedir. Çocuk için resim, dinamik bir faaliyet örneği ve yalın bir anlatım aracıdır. Çocuk dinamik bir olgudur. Sanat onda bir düşünce dili şeklinde yansır. Çocuk dünyayı kendi algıladığı biçimde görür ve bunu kendi ifadeleri içinde yansıtmaya çalışır. Çocuğun benmerkezci bakış açısından uzaklaştığını, geniş bir çevrenin üyesi olduğunun farkına vardığını, resim yoluyla anlayabiliriz (Yavuzer,1992).

Çocuk çizimlerinde özellikle insan resimlerinde; insan resimlerinin çocuğun zihinsel olgunluk derecesini dışa vurduğu görüşü yaygındır. Bu nedenle çocuğun gelişimsel ve zihinsel olgunluğunu ölçmek için insan figürü çizimlerinden yararlanılmaktadır (Kaynak, 1995).

Yavuzer (1995) 1500 çocuk resmini psiko-pedagojik açıdan ve sosyal bir yansıtma aracı olarak ele almış ve çocukların aile resimlerini incelemiştir. Çocukların anne ve babalarıyla görüşülmüş, öz ve soy geçmişlerine ilişkin temel bilgiler alınmış ve çocuklara zeka- kişilik testleri uygulanmıştır. Çocuğa yaptırılan resimlerde alınan bilgilerin tutarlılığını değerlendirmiş ve bu yolla bir takım duygusal problemler teşhis edilmeye çalışılmıştır.

Wilson ve Ratekin (1990) çocuklara resim yaptırılmasının ve bu resimleri değerlendirilmesinin çocukların entelektüel gelişimlerinin, gelişimsel bozukluklarının,

motor fonksiyonlarının yerinde olup olmadığını, bireysel algı ve ailesel dinamiklerinin değerlendirilmesi için kullanılabilir bir yöntem olduğunu ifade etmiştir (akt. Taş, Aslan ve Sayek; 2006)

Çizme, boyama ve inşa etme gibi faaliyetler, karmaşık süreçlerden oluşur. Çocuk bu çabaları sırasında, çeşitli öğeleri birleştirerek anlamlı bir bütün oluşturur. Seçme, yorumlama ve yenileme, bu faaliyetlerde dikkati çeken diğer işlemlerdir. (Yavuzer,1992). Bu resimleri ilginç kılan, çocuğun bütün yaşantısını tanımaya yönelik çalışmalarda, dışarıya çıkan somut veriler olarak, çizgilerin içeride olup biten hakkında bazı ipuçları vermesi ve sanatsal gelişmeye ışık tutucu bazı davranışları kapsamasıdır. Bu sebeple çocuk resimleri, sanatçı, eğitimci, psikolog, terapist v.b. gibi bir çok kesimlerden araştırmacının ilgi odağı olmuştur (Kırıçoğlu,1991)

Çizim, grafik bir araç ya da sembolik bir süreç olarak hem dış dünyayı temsil edebilir hem de iç dünyanın ve duyguların bir ifadesi olabilir. Bu iki yön çizimin temsil ve ifade yönünü oluşturur. Çizimin temsil yönünü değerlendirirken temel alınan kuramsal çerçeveye göre ölçüt, bir resmin görsel açıdan ne kadar gerçekçi olduğudur. Çizimin ifade yönünden hareketle, kişiliğin ve duygusal bozuklukların değerlendirilmesinde ise henüz çizimin temsil yönünün değerlendirilmesinde olduğu gibi nesnel kuramsal bir temel oluşturulamamıştır (Freeman, 1987; akt: Sayıl, 2004).

Malchiodi (2005) çocukların yaptıkları resimle ilgili çocuklarla konuşurken iki amacının bulunduğunu; bunlardan birinin; çocuğun düşüncelerini, duygularını, olayları ve dünya görüşlerini resimleri ve öykülerini anlatarak açığa çıkarmasına yardım ettiğini ve diğerinin ise çocuk adına en uygun müdahaleyi sağlayabilmek için çocuğun duygularını, düşüncelerini, inanışlarını ve olaylar ile çevreyi algılamalarına yardımcı olduğunu ifade etmiştir.

2.1. Çocuk Resimlerinin Tarihçesi

Küçük çocukların kendiliğinden yaptıkları çizimlerin, çocuğun gelişimsel psikolojisine ışık tutmada kullanılabileceği düşüncesi psikolojinin yeni bir bilim dalı olduğu 19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmıştır (Harris,1963).

1800'lerin sonları ve 1900'lerin başlarında Avrupa'da hastanelerde yatan yetişkin akıl hastalarının resimlerine ilgi artmıştır ve hastaların resimlerinin psikopatoloji tanısına yardımcı olarak kullanılabileceği birçok kişi tarafından saptanmıştır (MacGregor, 1989; akt.Malchiodi, 2005).

Çocuk resimleri üzerine yapılmış en eski çalışma, 1885 yılında Cooke adlı araştırmacı tarafından yayımlanan makaledir. Bu çalışmasında resimsel gelişimin birbirini izleyen devrelerini yaptığı gözlemlere dayanarak tanımlamış, ayrıca okullardaki sanat eğitiminin, çocuğun ilgi alanına ve düşünsel yapısına daha uygun hale getirilmesi gerektiğini savunmuştur (akt. Avcı,2000).

İlk çocuk resimleri koleksiyonunu Ricci (1887)'de İtalyan çocuklarının resimlerini gözlemleyerek oluşturmuştur (Harris, 1963).

Çocuk sanatına olan ilginin 1885-1920 yılları arasında oldukça fazla olduğu dikkati çekmektedir. Bu dönemde birçok değişik ülkede kendiliğinden çizilmiş olan çocuk resimlerini biriktirme, onları betimleme ve sınıflandırma çabaları görülmüştür. Önceleri birçok araştırmacı tarafından çocuk resminin, çocuğun zihnindeki imajın kopyası olduğu görüşü savunulmuş, bu nedenle de çocuk resmi çocuğun duygu ve düşüncelerinin bir penceresi olarak kabul edilmişti. Bu dönemde çok sayıda çocuk resmi üzerine araştırmalar yapılmış, resimler çizenin sosyo-kültürel yapısına göre de sınıflandırılmıştır (Yavuzer1992).

Modern psikolojinin ataları Freud ve Jung sanat, semboller ve kişilikler arasındaki bağlantılarla ilgilenmiş, Freud imgelerin unutulmuş ya da bastırılmış anıları temsil ettiğini ve bu sembollerin rüyalar veya resimle anlatımlar aracılığıyla ortaya çıkabileceğini gözlemlemiştir. Rüyalardaki imgeler üzerine yazılar yazmış ve hastaların

sık sık, rüyalarını çizebileceklerini ancak onları sözcüklerle tarif edemeyeceklerini söylediklerini bildirmiştir. Freud evrensel insan çatışmalarının ve nevrozun, ressamı sanatı yaratıcılığa yönlendirdiğine inanmıştır. Bu görüş, resimle anlatımın insan ruhunun iç dünyasını anlamaya giden bir yol olduğu inancını önce uyandırmış ve sonra da doğrulamıştır (Malchiodi,1998).

Jung resimleri evrensel anlamlar açısından değerlendirerek resimlere daha farklı bir şekilde bakmıştır. Hastalarından rüyalarının resimlerini yapmasını isteyen Freud'dan farklı olarak Jung, sık sık hastalarını resim yapmaya teşvik etmiş; “İçimizde gördüklerimizin resmini yapmak, önümüzde gördüğümüzün resmini yapmaktan farklıdır” ifadesini kullanmıştır (Jung, 1965; akt. Malchiodi 2005).

Projektif resim testleri çocukların tepkilerinin belirli figürlerle yani insanlar ya da evler, ağaçlar gibi genel temalarla kişiliklerini, algılamalarını ve tavırlarını yansıtabileceği düşüncesi ile ortaya çıkmıştır. Resimlerin yansıtmacı olduğu inancı benimsenince psikolojik ve psikiyatrik literatürde kişiliğin değerlendirme amacına yönelik yansıtmacı resim ödevlerinin türleri giderek artmış ve 1940 ile 1955 arasındaki kullanımlarıyla ilgili basılı araştırmalar çoğalmıştır (Malchiodi, 2005).

1940’larda resmin duygusal yanırları ve kişiliği belirlemede kullanılabileceği fikri benimsenmeye başlanmış ve resimler içsel psikolojik durumların görsel anlatımı aracı olarak incelenmiştir (Malchiodi, 2005).

20.yüzyılın başlarında birçok ülkede çocukların kendiliğinden oluşan çizimlerini toplayan araştırmacılar, bunları tanımlamaya ve sınıflandırmaya yönelik çalışmalar yapmışlardır. Bu araştırmacıların büyük bir çoğunluğu çocuk resmini çocukların zihinlerinde yer almış bir imgenin kopyası olarak görmüş, çocukların duygu ve düşüncelerinin bir penceresi olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Thomas ve Silk, 1990).

Kerschensteiner (1905) Almanya’daki okul çocuklarının binlerce resmi üzerinde yaptığı inceleme sonunda çocukların yaşlarını da göz önünde bulundurarak şematik resim,

görsel görünüşe göre çizilen resim ve üç boyutlu mekânı temsil eden resim olmak üzere üç temel kategoriye ulaşmıştır. Rouma (1913) çocuklarının resimlerini zaman içinde incelemiş ve insan figürünün resmedilmesinde birbirinden farklı on evre belirlemiştir. Luquet (1913,1927) çocuğun resim gelişiminde beş gelişim evresinden söz etmiş, bu evrelerde hem düzenleme ve grafik becerilerdeki gelişme evrelerini hem de çocuğun gerçekçilikle ilgili niyetlerindeki gelişme evrelerini dikkate almıştır (Yavuzer,1993).

2.2.Çocuk Resimlerinin Gelişim Aşamaları

Çocuk resimlerinin bütün yönlerini anlamaya esas teşkil eden gerçek, çoğu çocuğun sırayla, ilginç bir dizi, önceden belirlenmiş sanatsal anlatımlardan geçtiğidir. Bütün çocuklar çocuklukları boyunca kendilerinden beklenen değişimlerden, her yaş grubuna özgü özellikleri göstererek gelişimlerini gerçekleştirirler (Malchiodi,2005).

Çocuk resimlerinin sistematik bir gelişim çizgisi izlediğine ilk dikkat çeken Gustaf Britsch'tir. Britsch, bu resimlerin kendi kuralları içinde basitten karmaşığa doğru organik bir biçimde geliştiğini söylemiştir. Aynı görüşü paylaşan Arnheim'e göre çocuk resimlerindeki gelişme bir algısal olgudur. Bu gelişme algısal ayırımsama süreci içinde gerçekleşir. Çocuk resimleri gerçek bir yaratmadır. Çocuk gördüğü nesnenin yapısal bir eş değerini resimlerinde yaratır. Arnheim çocuğun çizgisiyle algısı arasında bağlantıyı kurarken bu işlemin ussal yanı ile birlikte gelişimsel yanını da vurgular. (akt. Kırıçoğlu, 2005).

Gelişimsel bakış açısına göre; çocuğun fizyolojik gelişim aşamaları temel alınarak sınıflandırılıp incelenebileceği konu ile ilgili uzmanlar tarafından ileri sürülmüştür. Kerschensteiner (1903) yaptığı çalışmasında 100 000 resim toplamış ve bu resimleri yapan çocukların yaş dönemlerini temsil eden yalın şematik çizimler, görsel gerçekliğe yakın çizimler ve üç boyutluk etkisi verilmeye çalışılan çizimler olmak üzere üç gruba ayırmıştır (Harris,1963).

Kerschensteiner yanı sıra 1800'lerin sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında çocukların resimle anlatımlarına ilgili duyan araştırmacılar resmin çizgi gelişiminde

gözlemlenen evreleri tanımlamaya başlamışlardır.. Bu tanımlamalardan en sistematik ve olanı aynı zamanda geçmişten bugüne kabul göreni Lowenfeld (1965)'ın tanımlaması olmuştur.

Lowenfeld'e göre çocukların resimde fark edilen büyümesi, düşüncelerinin düzenlenmesi ve bilişsel yeteneklerin gelişmesine benzer. Bu bağlamda resimle anlatımlar motor beceriler, algılama, dil, sembol oluşumu, duyuşsal farkındalık, uzamsal oryantasyon gibi çeşitli alanlarda ortaya çıkan yeteneklerinin göstergesidir (Malchiodi, 2005).

Lowenfeld çocuk resimlerinin gelişim evrelerini; karalama evresi (2-4 yaş), şema öncesi evre (4-7 yaş), şematik evre (7-9 yaş), ergenlik öncesi evre (9-11 yaş), mantık çağı evresi (11-13 yaş) ve ergenlik krizi evresi (13 yaş öncesi) şeklinde sıralamıştır (akt. Malchiodi, 2005).

Yavuzer (1992) ise daha genel bir beş evre ile çocuk resimlerinin gelişim aşamalarını sıralamıştır.

1. Karalama Dönemi (2-4 Yaş)
2. Şema Öncesi Dönem (4-7 Yaş)
3. Şematik Dönem (7-9 Yaş)
4. Gerçeklik (Gruplaşma) Dönemi(9-12 Yaş)
5. Görünürde Doğalcılık Dönemi (12-14 Yaş)

2.2.1. Karalama Dönemi (2-4 Yaş)

Genelde araştırmacılar ilk dönem karlamalarından çocuğun herhangi bir şeyi temsil etmek amacıyla yapılmadığında birleşirler. Hem Luquet hem de Piaget, bu ilk dönem karalamalarını yalnızca oyun ve alıştırma olarak görmüşlerdir. Arnheim'da benzer bir görüşü benimseyerek, bu ilk karalamaların “temsiller” değil büyük ölçüde “motor itkiler”in ağır bastığı ”sunuşlar” olduğunun ileri sürmüştür (Yavuzer, 1992).

Bir oyun anlayışı içinde ilk çizme denemesine başlayan 2 yaşlarındaki çocuk, bu etkinliği süresince herhangi bir varlığın çizimini yapmaktan çok, amaçsızca karalamalar

yapar (Resim1). Bu karalamalarını bıkmadan sürdürmek istemesinin temelinde, hem motorik hem de görsel bir zevk yer vardır (Yolcu, 2004).

Bu ilk evre yaklaşık olarak iki yaşında başlar ve simgenin ortaya çıktığı dört yaşına kadar sürer. Malchiodi (2005)'ye göre bir buçuk yaşından iki yaşına kadar çocuğun yaptığı ilk karalamaları kendiliğinden gerçekleşir; kimseyi model almaz veya taklit etmez.



Resim 2.1.

Karalamalar ve diğer ilk resim faaliyetleri kinestetik deneyimlerle, görsel ve motor faaliyet arasındaki koordinasyonu sağlama çabasıyla bağlantılıdır (Winner, 1982; akt. Malchiodi, 2005). İlk çizgiler doğrudan hareketten doğan izlerdir. Kağıt üzerinde kalemin bıraktığı iz çocuğun belki de ilk başarısıdır (Kırıçoğlu, 2005). Çocuğa göre çizmek, elin hareketlerini kağıda dökmektir. Eli amaçsız bir şekilde dolaşırken çizgiler bırakır. Çocuk oluşan çizgileri görür ve onların yaratıcısı olduğunun anlar. Başlangıçta rastlantısal olan bu güç, zamanla yeniden canlandırılmak istenen bir zevkin kaynağı olur (Yavuzer, 1992)

Her bir hareket ve bu harekete bağlı karalama bir süre tekrarlandıktan sonra, yine bir hareketle yeni bir biçim ortaya koyar. Kağıt üzerinde elde edilen her şekil çocuk tarafından öğrenilir. Çocuğun kimi şekilleri, karalamalar geliştikçe değişik büyüklükte ve şekilde kullandığı görülür (Kırıçoğlu, 2005). Lowenfeld'e göre çocuklar motor becerileri geliştikçe karalamalarında yatay ve uzunlamasına çizgisel, dairesel biçimler ve çeşitli noktalar, işaretler ve başka biçimler yaparak yinelenen hareketleri biçimlendirmeye başlarlar (akt. Malchiodi, 2005).

Kellogg (1969) çocukların ilk grafik faaliyetleri ile ilgili en kapsamlı araştırmalardan bazılarını gerçekleştirmiştir. Kellog'a göre karalama resimler, resimle daha gelişmiş anlatımlar yapabilmek için önemlidir. Çocuklar basit işaretler olarak başlayan ve sonra daha karmaşık kalıplara desenlere dönüşen ve giderek gelişen bir dizi karalama evresinden geçer (akt. Malchiodi, 2005). Kellogg, karalamalarından yuvarlağın keşfine kadar olan evrede; noktalar, dikeyler, yataylar, çapraz çizgiler, zigzaglar, yatay ve çapraz zigzaglar, yaylar, karmaşık yaylar, yılanvari çizgiler, birbirini kesmeyen yuvarlaklar ve yuvarlaklar olmak üzere bu evrede 20 şekil saptamıştır. Kellogg'a göre (1955) birleşen şekiller arasında en anlamlı olanı yuvarlak içine yerleştirilmiş çapraz iki çizgiden oluşan şekildir. Buna "mandala" adını vermiştir ve mandala çocukların karalamalarında daha sonra birçok şeye dönüşecek olan bir anlamda tema şekildir (akt. Kırıçoğlu, 2005).

2.2.2. Şema Öncesi Dönem (4-7 Yaş)

Çocukta ilk simgenin ortaya çıkışı rastlantısal değildir. Çocuk, karalama evresinden başlamış ve öğrenerek bu aşamaya ulaşmıştır. Karalama evresinde çocuğun keşfettiği ya da ayımsadığı her şekil bu evreye bir hazırlık anlamı taşır. Resimde ortaya çıkan ve simge olarak adlandırılan, çocuğun nesneler dünyasında tanıdığı şeylerin yapısal bir eşdeğeridir (Kırıçoğlu, 2005). San'a göre (1979) simge bir yaşantının imgesidir, çocuk tarafında algılama sırasında toplanırlar.

Bu dönem sembolik düşüncenin; bağlantıları görme ve sınıflandırma yeteneğinin, sayıları anlam yeteneğinin arttığı son dönem olan işlem öncesi dönemin bir parçasıdır. Şema öncesi dönemde olan çocuk canlandırmak istediği obje ya da kavramla ilişki kurma kaygısını yaşamaya başlar (Yavuzer, 1992). Bu evrede en önemli ilerleme gelişmemiş insan figürlerinin ortaya çıkmasıdır. Bu insan figürleri genellikle çocukların resimle anlatımlarında 4 ile 6 yaş arasında herhangi bir yerde ortaya çıkabilir. Bu evrede ortaya çıkan insan figürleri kurbağaların iri baş hallerine benzetilmiştir. Bu figürlerin gelişmemiş bir baş ve çoğunlukla iki bacak ve seyrek olarak da kollardan oluştuğu düşünülür (Resim 2.2.). Arnheim'e göre (1974) baş olarak düşünülen dairesel bölüm aynı zamanda hem başı hem de gövdeyi temsil etmektedir (akt. Malchiodi, 2005).



Resim 2.2.

Bu dönemde çocukların resimleri farklılaşmaya başlar. Önceleri tek bir daire hem başı hem de gövdeyi gösterirken, insan vücudu iki daire ya da bir daire ve gövde ile ifade edilerek başka bir biçim halini alabilir. Bu evrenin sonuna doğru çocukların çoğu resimlerinde el ve ayak parmakları, dişler, kaşlar, saçlar ve kulaklar gibi daha fazla ayrıntı veya özellik dikkat çekmeye başlar. Çocuklar düz çizgiler evler gibi şemaları ve etraflarında her zaman gördükleri güneş, çiçekler ve ağaçlar gibi nesneler için tanınabilir ilk imgelerini geliştirirler (Malchiodi, 2005).

Bu dönemde kompozisyon ve desene karşı bilinçli bir yaklaşım yoktur. Çocuklar çizgisine ve büyüklüklerine aldırmadan objeleri sayfanın her tarafına yerleştirebilirler. Sayfa üstünde figür tepede veya yanlarda serbestçe yüzebilir ve çocuklar yön ve objelerin arasındaki ilişkiye dikkat etmediklerinden bazı figürlerin baş aşağı çizildiği görülebilir. Uzamsal yerleştirmeye bu ilgisizlik uzamsal ilişkilerin henüz oluşmamış olduğu dönem olan işlem öncesi dönemine ait zihinsel yapı ile örtüşür. Ancak sayfa üstünde objelerin yerleşiminde hiçbir mantık bulunmazken şekillerin yerleştirme kuralları üzerine çocuğun kendince görsel bir mantığı olabilir (Winner, 1982; akt. Malchiodi, 2005). (Resim 2.3)



Resim 2.3

2.2.3 Şematik Dönem (7-9 Yaş)

Bu dönemde çocuğun görsel şemalarının geliştiği görülür. Çocuğun bir nesneyi veya canlıyı nasıl gördüğü; o nesneye veya canlıya verdiği duygusal anlam, deneyimleri, bir objeye dokunarak ya da objenin nasıl hareket ettiğini veya davrandığını izleyerek etkilenmesi, şemanın oluşunu belirler. Bir objenin şemasını, çocuğun sonuçta ulaştığı kavramla o obje hakkındaki bilgisi temsil etmektedir (Yavuzer,1992). Çocukların resim ve başka yaratıcı anlatılar yoluyla kendilerini ifade edişlerinde bu davranış şemasının gelişimi açıkça görülür. Bu dönemde ve şema öncesi dönemin son zamanlarında yani 6 yaşından 9 yaşına kadar sanatsal becerileri hızla gelişir. Bu becerilerin ilk ve en önde geleni görsel sembollerin ve insanlar, hayvanlar, evler, ağaçlar ve çevredeki diğer objeler için gerçek şemaların gelişmesidir (Lowenfeld, 1947; Lowenfeld ve Brittain,1982; akt. Malchiodi, 2005).

Lowenfeld'e göre şemalar çocuğun çevresiyle ilgili birçok deneyiminden sonra görülür. Her ne kadar, bu yaşlarda çocuğun çizgileri gerçek objenin bir simgesi ya da şeması olarak nitelense de, şema, çocuğun uzun tekrarlardan sonra elde ettiği bir kavramdır ve kendine özgüdür. Örneğin, çocuk çizdiği bir baş ve gövde için anne diyorsa, bu çocuğun anneyi bu kadar gördüğünü, algıladığı, tanıdığından değil, anlatımı için anne simgesi olarak bu kadarını yeterli görmesindendir (Lowenfeld, akt. Kırıçoğlu, 2005).

Bir önceki dönemdeki erken insan çizimi yerini tamamen ayrıntıları olan bir insan figürüne bırakmış ve insan figürü artık genellikle bir yer çizgisine oturmuştur. Bu çizgi ya resmin alt kısmına çizilmiştir ya da kâğıdın kenarı yer çizgisi gibi kullanılmıştır (Malchiodi, 2005). Bu dönemde insan çiziminin gelişimi, ve yer çizgisinin yanı sıra mekan şeması da resimlerde görülmeye başlanır (Yavuzer,1992). (Resim 2.4.).

Bu dönemde resimlerde görülen şemalar çocuğun yaşantısıyla ilgili tanıdık, bildik şeylerdir. Bu şemalar giderek daha çok görsel ipuçları içerir. Bundan sonra çocuk sürekli gerçeği arar. Ancak bu görsel gerçeği vermekte zorlanır. Çocuk görür, düşünür ve çizmeye çalışır. Çizdikleri önceden kendisini rahatsız etmezken, giderek resimleri kendisini hoşnut etmemeye başlar. Kırıçoğlu (2005) bu döneme duraklama dönemi olarak adlandırmış ve çocuğun içindeki yaratıcılığın “uykuda” olduğunu belirtmiştir.



Resim 2. 4.

2.2.4. Gerçeklik (Gruplaşma) Dönemi (9-12 Yaş)

Sanatsal gelişimin bu döneminde çocuklar bilişsel olarak somut işlemler dönemindedir. Bu dönemde şematik temsilden uzaklaşma ve çizgi, biçim ve ayrıntıyla anlatılarda artan bir karmaşıklıklaştırmadır. İlk perspektif denemeleri yapılır. Bu dönemdeki çocuklar artık basit bir yer çizgisi çizmez, yerine derinlik yaratmak için yerle göğün birleşmesini çizerler.(Resim 5). Doğadaki renkleri daha sadık olarak gösterirler ve insan figüründe diğer cinslere göre özellikler daha ayrıntılı ve farklıdır. Bu dönemde çocuklar bir nesneyi, kişiyi veya çevreyi ne kadar iyi anlatabilirlerse o kadar iyi bir resim yaptıklarına inanırlar (Malchiodi, 2005).

İlkokul dönemi içinde bir ikinci devre olarak aldığımız 9-12 yaşları arasında, 6- 9 yaşlarındaki bazı gelişmelerin sürdüğü, ayrıca fiziksel ve ruhsal değişmelerin yer aldığı bu ergenlik öncesi dönemde, çocuğun kimi psikolojik özelliklerinin yaratıcı etkinliğine de yansıdığı gözlenir. Renkler erken yıllardaki gibi serbestçe kullanılmaz, bu açıdan gerçekçi olma kaygısı vardır (San, 1983).

Bu dönemde kendi yaptıklarından memnun olmak ve çevresindekileri memnun etmek için karikatür ya da çizgi roman karakterleri yapmayı veya tekrarlayan imgeleri kopyalamayı tercih edebilirler. Bu dönemdeki çocuklar kendi yaptıklarını beğendirme kaygısı içinde olduklarından, çevrelerinden aldıkları olumlu ve olumsuz geri bildirimler çok önemlidir. Bu dönemde çocuklar aldıkları geri bildirimlerin etkisiyle resme olan ilgilerini kaybedebilirler. Gardner (1980) bu ilgi azalmasının; başka bir sebebini, çocukların artık duygularının grafik olarak kâğıda dökülemeyeceğine veya resmin kendi duygularıyla yüzleşmenin uygun bir yolu olmadığına karar vermiş olabileceklerine bağlamaktadır (Malchiodi, 2005).



Resim 2.5.

2.2.5. Görünürde Doğalcılık Dönemi (12-14 Yaş)

Ergenliğin başlangıcına rastlayan bu dönemde çocukların giderek doğal çevrelerinden haberdar oldukları dikkat çeker. Çocuk ya da ergen bu dönemde yakın çevresinde gördüğü objelerin orantılarını, boyutlarını, derinliklerini çizgilerine yansıtmaya çalışır. Bu evrede insan figürünün büyük bir ayrıntıyla çizildiği ve tahmin edileceği gibi cinsel

özelliklerden haberdar olmanın büyük ölçüde arttığı ve bunların resme yansıdığı gözlenmektedir (Yavuzer,1992) (Resim 2.6.).

Bu dönemki çocukların resimlerinde, sosyal etik sorunların yanı sıra acı ve neşe gibi soyut kavramlar sembolize edilir. Nesnel ve teorik algılama hipotezle muhakeme etme yetileri kazanmaya başladıkları resimlerinde önemli bir değişiklik olarak göze çarpar (Smith,1993 akt. Artut, 2002).



Resim 2.6.

2.3. Projektif Teknikler

Projektif teknikler; kişinin iç dünyası ve dolayısı ile kişiliği ile ilgili daha ayrıntılı bilgi edinmek için kullanılan araçlardır. Kişiye belirsiz, eksik ve karmaşık uyarılar verilerek, ondan bu özelliklerin tanımlamasını, anlam vermesi, belli bir düzene koyması, anlatması ve bunların kendisinde yarattığı duygu ve düşünceleri yansıtması istenir. Bu teknikler; Sigmund Freud'un projeksiyon (yansıtma) düzeneği ile ilgili açıklamaları ile örtüşmektedir. Yansıtma; bireyin içsel duygularının dış dünyaya yansıtılması ve bu duyguların dış dünyadan kendisine anlamlandırıldığını imgelediği psikolojik düzenek olarak tanımlanmıştır. Bir rüya görüldüğünde, resim çizildiğinde veya bir hikâye oluşturulduğunda imgesel olarak kişinin kendini ifade etmesi de "yansıtma" olarak ele alınır. Kişi içsel düşüncelerini, duygularını ve çatışmalarını rüyaya, resme veya hikâyeye yansıtır. Zeka testlerinin genelde bir yanıt varken, projektif testlerinin doğru yanıtı yoktur. Projektif testler; daha az yapılandırılmış, açık uçlu ve yaratıcı oldukları için bireyin içsel duygularını özgürce ifade etmesini sağlar (Sönmez, 2005).

Projektif testler diğer testlere göre iki açıdan farklılık göstermektedir. Birincisinde, projektif testler kolaylıkla sayısal ifadelerle dönüştürülemez. Bunun ile ilgili bazı yaklaşımlar bulunmakla birlikte, her birinin kendine göre bazı sakıncaları bulunmaktadır (Macfarlane ve Tuddenham, 1951; akt. Akkoyun, 1994). Oysa diğer testler temelde sayısal veriler üzerinde kurulmaktadır. İkincisi de, diğer testlerde genellikle bir değişken veya işlevlerinin birbirleriyle dinamik etkileşim örüntüsü incelenmektedir. Oysa projektif testlerde “n” sayıda değişken veya işlev ele alınmakta, bir denek çeşitli değişkenler veya işlevlerin birbirleriyle dinamik etkileşim örüntüsü içinde incelenmektedir. Projektif testlerin temel sorunu işte bu en önemli farklılıktan, çok sayıda değişkenin bulunmasından kaynaklanmaktadır (Ainsworth, 1951; akt. Akkoyun, 1994)

Projektif teknikler bir anlamda iki görev üstlenirler; kişinin ne gördüğünü söylemesi gibi bir yönerge verildiğinde Freudyen terimiyle “haz ilkesine göre” çalışması beklenir. Diğer yandan da serbest çağrışımların “gerçeklik ilkesi” içerisinde yapılması beklenmektedir. Yani verilen malzemenin herkesçe algılanan gerçek yanını göz ardı etmemesi gerekmektedir. Projektif testlerin temel özelliği; algılanan gerçeklik ilkesi üzerinden kişinin kendi içsel dünyasını, bireysel düşüncelerini yani biricikliğini öne sürebilme kapasitesidir (İkiz ve Pirim, 2004).

2.4. Projektif Teknik Olarak Çocuk Resimleri

Psikologlar, terapistler, danışmanlar çocuk resimlerini eskiden beri duygularını ve deneyimlerini iletişimde ve kendini ifade etme yoluyla araştırma, bulma ve problemi çözmede çocuğa bir olanak sağlayan, resmi olmayan yöntem ile kullanılmışlardır.

1920’lerden bu yana kişilik değerlendirme teknikleri olarak kullanılan projektif çizimler çok oluşumlu, çok kaynaklı, çok araçlı kişilik değerlendirme tasarımları gibi alanlarda uzun süre daha kullanılmaya devam edecek gibi görünmektedir (Hutton, Dubes & Muir, 1992; Kennedy, Faust, Willis & Piotrowski, 1994; Stinnett, Havey & Oehler – Stinnett, 1994; Watkins, Campbell, Nieberding & Hallmark, 1995; akt. Reynolds ve Ramphous, 2003).

Birçok psikolojik testin aksine, çizimlerin değerlendirilmesinin bir avantajı sadece bir kültüre özgü olmamasıdır. Çizimin analizi için araştırmacının, çizen kişinin kültürünü çok iyi bilmesi gerekmesine rağmen, çizim değerlendirme araçlarında kültürel engelleri aşmak için uyum çalışması yapmaya ve değişiklik yapmasına gerek yoktur (Adler, 1971 akt. .Wiesel ve Krenaw, 2000). Çünkü resimler kültür fark etmeksizin tüm çocukların yaptığı etkinliklerden biridir. Tüm kültürleri kapsayan ve hayatla ilişkilendirilen, insan ve aile gibi kavramlar, bu kavramlardaki ilişkiler düşünce konusunda aynıdır.

Knoff ve Prout (1985)'a göre; araştırmacı ve çocuk arasında buz kırıcı olması; çocuk ve araştırmacı etkileşiminde birebir çocuğun gösterdiği basit içerikli davranışı içermesi, projektif teknik olarak çocuğun veya ergenin kişiliği veya yaşıtlarıyla arasındaki ilişkinin algısını ve yaşamındaki aile ve okul gibi önemli yapıları görünür kılması projektif olarak resim tekniğın yararlarındandır.

Projektif çizim tekniklerinin 1920'lerden günümüze kadar meydana gelmiş birçok psikolojik eğilim ve hareketler arasında psikodinamik, bilişsel – gelişimsel, davranışsal ve bilişsel – davranışsal bakış önem kazanmıştır. Aşağıdaki bölümlerde de sırasıyla bu yaklaşımlara değinilmiştir.

2.4.1. Projektif Teknik Olarak Çocuk Resimlerine Psikodinamik Bakış Açısı

Psikodinamik bakış açısı köklerini; projektif çizimlerin, çocuğun dünyasının ya da gerçeğe dair algılamasının sembolik bir temsili olarak görüldüğü Freud'un psikanaliz yönteminden almaktadır. Bu bağlamda, herhangi bir figürün çizildiği kağıt çocuğun çevresini, geçmişte, günümüzde veya gelecekte çocuğun yaşamındaki önemli insanları temsil eden figürleri, baba ya da otorite figürleri, çocuk figürleri, kendini algılama figürleri gibi önemli rol figürlerini ve figürler arasındaki davranışsal eğilimlere karşı olabilecek spesifik sorunların, tutumların sembollerini yansıtan nesneleri göstermektedir (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Bu bakış açısına göre, çizim işlemi, belirsiz bir görevin sunumunu içermektedir. Örneğin, çocuğa bir ev çizmesi söylenmekte fakat nasıl bir ev çizeceği, kâğıdı nasıl tutacağı, ev için ne tür şeylere özen göstereceği veya evin etrafına insan ya da nesne

koyup koymayacağı söylenmemektedir. Bu yüzden, çocuk çizim sürecinde kendi hislerini, tutumlarını, sıkıntılarını ve bakış açısını “tasarlamak” zorundadır; bu durum uygulayıcının çocuğun kişiliğini ya da kişilik işlevinin özel bir halini görmesine neden olmaktadır (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Çocuklar zamanla kendi çizimlerinde çarpıtılmış figür ve sahnelere yer vermektedirler. Örneğin, fiziksel istismarın olduğu bir evden gelen çocuğa hareketli aile çizmesi istendiğinde, herkesin mutluluk içerisinde bir doğum günü kutlamasına katıldığı çok yakın bir aile resmi çizebilmektedir. Psikodinamik olarak, bu sahne manzara gerçeğin çarpıtılması olarak analiz edilebilir; ayrıca, çocuğun şiddet, işkence ve kaygı artırıcı durumlarla yüzleşmesini önleyen bir tür kendi mevcut gerçeğini inkar eden savunma mekanizmasını kullanması şeklinde de algılanabilir. Diğer zamanlarda, çocuklar, algılarının gerçek durumlar ya da olaylarla örtüşmemesine karşın, nasıl bir yaşama sahip oldukları konusundaki algı ve açıklamalarını çizebilmektedirler. Psikodinamik olarak, bu çizimler çarpıtılmış bir şekilde düşünülmemelidirler; daha çok, çocukların kendilerince idiografik olarak travmatize ettikleri ve sosyo - duygusal veya psikolojik gelişimlerini etkileyen açıklamaların birer göstergesi olarak değerlendirilmelidirler. Psikodinamik yaklaşımın sembolik doğası nedeniyle, birçok projektif çizim, tutarlı bir şekilde açıklanabilecek hem küresel hem de spesifik özelliklere sahiptir. (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Spesifik özelliklere göre kişi çizimleri; çoğunlukla, kendini anlatan çizimler, idealize edilmiş kendine dair çizimler veya diğer önemli şeylere ait çizimler olarak kategorize edilmektedirler. Kendini anlatan çizimler, çocukların daha çok çizim yaptıkları sıradaki hisleri ve kavramları yansıtmaya eğilimindedirler; bu kavramlar vücutla ilgili imgelerden kişilerle olan ilişkilere, zihinsel, davranışsal, durumsal, mesleki, dini veya ailesel konulara kadar uzanan bir aralıkta olabilmektedirler (Reynolds ve Ramphous, 2003).

İdealize edilmiş kendine dair çizimler ise, çocukların heveslerini, ihtiyaçlarını ve arzularını gerçekçi, kurgusal, sorunlu veya akıl dışı olarak yansıtmaya eğilimi taşımaktadır. Bu çizimler, ayrıca, daha önce belirtilmiş olan kavram bölgelerine

odaklanabilmektedirler ve de çizim yapan çocuğu sembolize eden başka birini de gösterebilmektedirler (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Diğer önemli kişilere dair çizimler bazı geçmiş, günümüz zorlukları ile veya beklentiler dahilindeki olumlu veya olumsuz etki, deneyim ve etkileşim ile iletişim kurabilmek amacıyla, çoğunlukla, çocuk, akran ya da yetişkin gibi spesifik bireyleri veya rolleri ve durumları sembolize eden bireyleri tanımlamaktadır. Diğer önemli kişilere dair çizimlerin en tipik olanı ebeveyn figürleridir ve böyle bir figürün çizilmesindeki çocuğun seçiminin rasgele olduğu düşünülmemektedir; çizilen bireye özgü bilinçli ya da bilinçsiz bazı önemli özellikleri gösterdiği düşünülmektedir (Reynolds ve Ramphous, 2003).

2.4.2. Projektif Teknik Olarak Çocuk Resimlerine Bilişsel – Gelişimsel Bakış Açısı

Çocuk resimlerinde onun çok yönlü gelişimi yönündeki yaklaşımların temelinde çocuğun büyüklerinkinden ayrı kendi başına nitelikli bir yapıya sahip olduğu görüşü yatar. 18. yüzyılda çocuk resimlerinde sanatsal bir değer aranmadığı ancak yine de hoş bir şeylerin varlığının yadsınamayacağı vurgulanır. İlerleyen yıllarda ilk kez çocuğun doğal büyümesiyle bu resimlerin bir gelişim süreci izlediğine dikkat çekilir (Malchiodi,1998).

Figür çizimlerinin çocuğun gelişimsel ve bilişsel özelliklerinin ilk ve en yoğun yansımaları olduğunu ve de herhangi bir taslaksal veya kişilikle ilişkili açıklamalar kuramsallaştırılmadan önce bu çizimlerin bu bağlamda değerlendirilmeleri gerektiğini vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, çocuğun bilişsel gelişimi üzerindeki çevre etkilerinin (örneğin, evdeki duyuşsal canlanmanın miktarı ve okul öncesi ve oyun gruplarının elde edilebilirliği) de bu özelliklerin bir parçası olarak analiz edilmesi gerekmektedir ve yine projektif nedenlerden daha önce değerlendirilmelidir (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Bu görüş açısına göre çocuk resimleri; spesifik doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası önemli olayların da dahil olduğu çocuğun gelişimsel ve sağlık tarihinin; zeka ve diğer testler ile çocuğun bilişsel ve zihinsel gelişiminin; bu amaç için geliştirilmiş

ölçümlerle çocuğun görsel ve motor becerisinin; figür çizimlerinde açıkça görünen, çocuğun bilişsel, zihinsel, görsel ve motor ve diğer gelişimsel becerileri ile etkileşen, çocuğun sosyoekonomik durumunun ilişkili ve kritik öğelerinin ve son olarak çocuğun görsel ve motor çizim becerilerinin yaşlıları ile karşılaştırılarak değerlendirilmelidir (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Kuramsal olarak, bu bakış açısı en iyi şekilde Jean Piaget tarafından kavramsallaştırılmıştır; Piaget burada, gelişimin diğer çoğu alanındaki belirleyici özelliklerin merkezine bilişsel gelişimi koymuştur. Tarihsel olarak ise, bu bakış açısı en iyi şekilde Goodenough (1926, 1931), Harris (1963) ve Koppitz'in (1968) çalışmalarında görülmüştür. Piaget'ye göre çocuğun kendi dünyası üzerine oluşturduğu bilişsel bakış açısının ve bu bakış açısı içerisinde ortaya çıkardığı “*kişi*” şemasının kendisine bir insan çiz testi verilen çocuğun istenen çizimi nasıl tamamladığını, bu çizimdeki detayların ne olacağını ve aynı yaştaki akranları ile ne derece karşılaştırılacağını önemli bir şekilde belirlemelidir. Her ne kadar, bu şema sosyo – duygusal deneyimlerden etkilense de, yine de zekâ ve deneyimin etkileşimini temel alan ilk ve en önemli bilişsel yapıdır. Bir başka deyişle, çocukların “*kişi*” çizimleri, kendilerine örnek olarak aldıkları kişilerin sahip oldukları fiziksel veya diğer özelliklerine dair bilişsel kavramsallaştırmalarını yansıtacaktır. Eğer herkesin ayakları olduğu gerçeği özümsememişse, çocukların çizimleri de bu özelliğe yer vermeyecektir (akt. Reynolds ve Ramphous, 2003).

Bilişsel – gelişimsel yaklaşım, projektif çizimlerin kişilikle ilişkili yollarla açıklanabilmesinden daha önce çocuğun zihinsel becerisinin ve deneysel gelişiminin dikkate alınması gerektiğini savunur. Dolayısıyla, çocuğun zekası, ev çevresi ve gelişimsel olanakları ile ilgili bilgiler değerlendirme için oldukça önemlidir. Bu, çocuğun bilişsel gelişiminin ve kişilik tarzının, becerilerinin, durumunun ve taslaksal açıklamalarının analizini mümkün olduğunca kolaylaştırmaktadır (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Bu bakış açısına göre; örneğin, eğer çok az ilgi ve çevresel uyarıcının olduğu alt sosyo – ekonomik statüden gelen 11 – 12 yaşlarındaki bir kızdan bir kişi çizmesi istenirse

yaptığı çizimde ayakların, iki boyutlu kol ve bacakların ve saçın olmaması durumunda; bilişsel gelişimsel anlamda birden fazla anlamı olabilir ve çizim bu anlamlara göre değerlendirilir. Çocuk, basit bir şekilde söylemek gerekirse, çevresel uyarıcılara uygun bir şekilde katılmamış ve insanları sahip olduğu özelliklere göre bilişsel olarak algılamamıştır. Çocuk yaşlıları ile kıyaslandığında geç gelişim göstermektedir; çünkü kişi kavramını bilişsel anlamda ileriye taşıyacak özelliklerin olduğu gerekli ve yeterli çevresel deneyimlerden yoksundur. Çocuk, kişinin çizimlerinde tam olarak bilişsel bir bakış açısına sahip olsa da olmasa da refleksif olarak yeniden üretilecek özelliklerin olduğu gerekli ve yeterli çevresel deneyimlerden ve aynı zamanda herhangi bir deneysel öğrenme yönteminden fayda sağlayabilecek zihinsel beceriden yoksundur. Sonuç olarak çizimdeki kayıp ayrıntılar bu eksiklikten kaynaklanmaktadır. Çocuk, kültürel veya sosyoekonomik olarak yetersiz motivasyondan dolayı ya da test edilme durumundan korktuğu için, kişiyi tam olarak yeniden üretmek istememektedir. Çocuk, ayakların, iki boyutlu kol ve bacakların ve saçların yokluğu ile ilişkili bazı sosyo-duygusal zorluklar yaşamaktadır (Reynolds ve Ramphous, 2003).

2.4.3 Projektif Teknik Olarak Çocuk Resimlerine Davranışsal Bakış Açısı

Bu bakış açısına göre; projektif çizimler; hem çocuğun savunmacılık, kaygı gibi davranışlarla kalıtsal olarak taşıdığı hem de çevre (sessiz ve rahatsız edilme olasılığı olmayan rahat bir oda) koşulları altında değerlendirilir. Yani, projektif çizimlerin görevi, araştırmacının, durumsal ve çevresel koşullar altında çocuğun davranışlarını örneklendirmesine ve sayısız davranışsal gözlem ve de çok boyutlu analiz yapmasına olanak tanımadır (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Projektif resim çizimi sırasında, araştırmacının, yeterli uygun ve temsili davranışsal örneklerle çocuğun tepkilerini benzer durumlarda ve benzer değerlendirme koşullarında belirleyebilmekte ve hipotezleştirebilmektedir. Ayrıca, yeterli uygun ve temsili çok yöntemli, çok oluşumlu ve çok kaynaklı davranışsal örneklerle, araştırmacı, çocuğun genel davranış tarzı (örneğin, kişilik mizaç özellikleri) ve de daha spesifik ekolojik durumlar (örneğin, kişilik durum özellikleri) hakkındaki hipotezini formüle edebilir ve ona geçerlilik kazandırabilir. Aslında; projektif çizim uygulaması sırasında edinilen davranışsal gözlemler diğer herhangi bir test etme durumunda elde edilen davranışsal

gözlemlerden pek de farklı değildirler. Arasındaki farklılıklar; çizim yönteminin beklentilerini ve çocuğun bu beklentilere olan tepkileri ve cevapları, yine yöntemin beklentilerine karşı araştırmacının tepki ve yanıtları ve çocuğun araştırmacıyla arasındaki etkileşimden dolayı meydana gelen karmaşık davranışsal etkilerden oluşmaktadır (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Projektif çizim sırasında elde edilen olası davranışsal gözlemler, çocuğun çizimden sonra resim hakkında konuşma veya çizimdeki performansı sırasındaki davranışsal ya da fiziksel tepkilerini; konuşmasını ve dilini; araştırmacıya karşı tutum ve davranışlarını; araştırmacının tarzına, sorularına ve yorumlarına olan tepkilerini; uygulama sırasındaki koşullara ve beklentilere olan tepkilerini; çizim yönteminin beklentilerini tamamlamak için kullandığı problem çözme yöntemini, fiziksel davranışı ve uygulama sırasındaki tarzını ve sahip olduğu kavram ve güven konularında kendisine yöneltilen yorumları içermektedir.

Bu gözlem alanlarının çoğu çocuğun genel zihinsel durumunu değerlendirmek için de kullanılmaktadır (Sattler, 1990). Projektif yöntemin uygulanışı sırasında elde edilebilen diğer zihinsel durumlar arasında çocuğun düşünce içeriği, duyuşsal ve motor işlevi, zihinsel ve bilişsel işlem yapma fonksiyonu içebakışı ve yargılamasıdır. Tüm bu gözlem alanları görülen davranışsal fonksiyona, davranışsal ekolojinin birbirine bağımlı yönleri arasındaki etkileşimlere ve benzer veya daha genelleşmiş koşullar altındaki gelecek davranışları tahmin etmek üzere kullanılabilecek davranışın temsili örnekleri üzerine odaklanmaktadır (akt. Reynolds ve Ramphous, 2003).

2.4.4. Projektif Teknik Olarak Çocuk Resimlerine Bilişsel - Davranışsal Bakış Açısı

Bilişsel davranışsal bakış açısı, çocukların davranışlarının bir parçası olarak bilişsel yeteneklerini de içeren davranışsal yönlendirmenin projektif çizimlerde önemli olduğunu savunur. Bu bağlamda, projektif çizim teknikleri çocukların düşünceleri, inançları, beklentileri, kendi cümleleri, emelleri, ihtiyaçları ve algıları hakkında

hipotezleri kurmaya olanak sağlamaktadır. Hipotezleri kurmaya sağlayan bilgiler edilgen olarak ya da aktif olarak toplanmaktadır (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Edilgen yaklaşım, araştırmanın isteği karşılığında yapılmış bazı çizimlerde doğal olarak bulunan *canlandırıcı çekimi* kullanmaktadır. Canlandırıcı çekim, spesifik bir çizimin kesin cevabının ve kesin bilişsel temasının yüksek olasılıkta sonuçlanmasıyla meydana gelmektedir. Canlandırıcı çekim bazı projektif çizimlerin kimi temaları, bilişleri veya yanıt tiplerini ortaya çıkarma eğilimi taşıdıklarını açıklayan bir olgudur. Örneğin, ev çizilmesi için yapılmış bir istek, çocuğun gerçek hayatta ya da kurgusal dünyasındaki ev ile ilişkili hatıralarını, inançlarını veya beklentilerini görünür hale getiren hikaye ya da çizimi ortaya çıkarma eğilimi taşımaktadır. Ev belki de geçmişteki bir ev (örneğin, çocuğun son kez mutlu olduğu ev), günümüzdeki bir ev (örneğin, aile fertleri arasındaki mevcut çekişmeleri gösteren) veya gelecekteki bir ev (örneğin, gelecekteki evinin de önemli çekişmelere sahip ilişkiler içereceğine dair çocuğun beklentilerini ima eden) olabilir. Ancak, bu bakış açısına göre, çizim, istenilen görev tarafından canlandırılan bazı bilişleri temsil etmektedir (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Etken yaklaşım ise, çocukların, istek üzerine yaptıkları resimde görünen etkileşimleri veya içeriği ve tarzı seçme konusunda görülen ya da örtülü bilişsel işlemlerini netleştirmek için klinikçiler tarafından kullanılan bir dizi standart veya kendilerinin oluşturdukları sorudan oluşmuş resimle ilgili konuşma işlemini kullanmaktadır. Bilişsel ve davranışsal araştırmalar göstermiştir ki, bilişler, davranışları cesaretlendirmeye, desteklemeye, pekiştirmeye, değiştirmeye veya etkilemeye neden olabilmektedirler. Yani, çocuklar resimleriyle, tutarlı ve önemli bilişsel özelliklerin belirlenmesine, yine çocukların belirli durumlara olan davranışsal eylemlerini ve tepkilerini ayrıca herhangi bir kişisel değerlendirmenin önemli bir parçasını tahmin etmeye yardımcı olabilmektedir (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Ne yazık ki projektif çizimler çocukların bilişleri hakkında sistematik olmayan ve organize olmamış değerlendirmeler üretmektedir. Yapılandırılmış yada yarı yapılandırılmış görüşmedeki durumun tersine, psikolog sosyal ve duygusal temalara ve çocuğun kendi çizimlerinde aktif veya pasif olarak ortaya çıkardığı bilişlere bağımlıdır.

İstenilen çizimler olası problem alanlarının geniş bir aralığını sistematik olarak araştırmamakta ve dolayısıyla da değerlendirme işlemi, ancak önceden belirlenmiş alanları tam olarak analiz edebilmekte ve bu alanlara odaklanabilmektedir. Bununla birlikte, her çizim tekniği içerisinde doğal olarak yer alan belirsizlikten dolayı, çocuk, herhangi bir bakış açısı yada daha önce listelenmiş olası bilişsel alanlardan herhangi biri hakkında bilgiler açığa çıkarabilmektedir. Örneğin, çocuk; geçmiş, günümüz ve gelecek unsurları ve olayları ile; spesifik bir kişi yada binlerce kişi ve rol ile; spesifik bir oluşum veya çoklu bir oluşum yada durumlar ve spesifik sosyal duygusal işlemlerle veya daha genel sosyal duygusal yada kişilik süreçleri ile ilişkili bilişler açığa çıkarabilmektedir (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Her ne kadar sistematik olmasalar da, projektif çizimler; çocukların yaşamındaki bazı önemli alan ve çevreleri, bilişsel davranışsal bakış açısı ile, örnekleme konusunda yardımcı olabilmekte ve etkili bir resim çiziminden sonra konuşulması yönlendirilmiş çizimin potansiyel canlandırıcı çekimini anlamlandırması değerlendirme işlemini kolaylaştırabilmektedir. Öte yandan, resmim çiziminden sonra konuşma herhangi bir diğer görüşme formatından daha iyi ya da daha kötü değildir; çocuğun farklı anlama gelebilecek ya da anlamı açık olan çizimlerinin özelliklerini ve çocuğun - çizimden ya da görüşme de elde edilen bilişsel durumunun geçerliliğini netleştirmek için çoğunlukla projektif çizimlere ihtiyaç duyulmaktadır (Reynolds ve Ramphous, 2003).

2.5. Projektif Çizim Tekniklerinden Başlıcaları

Projektif çizim tekniklerinden başlıcaları; bir adam çiz (Koppitz, 1995), İnsan Çizimi testi (Goodenough, 1926; Harris, 1963), aile çiz testi (Parot, 1968), hareketli aile çizim testi (Burns ve Kaufman, 1970); ev-ağaç-insan çizimi testidir (Buck, 1966). Bu testler genellikle zihinsel olgunluğu, öğrenme güçlüklerini, kişiliği ve duygusal bozuklukları değerlendirmek amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu testlerden bir adam çiz ve insan çizimi testleri çocukların normal gelişim gösteren çocuk olup olmadığını anlamak üzere zeka testi olarak da kullanılmaktadır (akt. Sayıl, 2004).

2.5.1.İnsan Resmi Testi

Sistemli olarak çocukların çizimlerini ölçüm yöntemi ile değerlendiren ilk test 1926 yılında Goodenough tarafından yayımlanmıştır. Çocukları, kendi çizimlerindeki niteliksel olgunluğu dikkate alan detaylara ve özelliklere dayalı olarak belirlenmiş farklı kronolojik dönemlere göre konumlandırarak, Goodenough, çocukların zihinsel fonksiyonlarını niteliksel açıdan değerlendirmiş ve de bireysel zeka tahminlerini ortaya çıkarabilmiştir. Bu teknik, çocukların zihinsel olgunluğu ile ilişkili çok daha günümüze yakın bir standartlaştırma ve standart puanlar sağlamış olan puanlama sisteminin yaratıcısı Harris tarafından (1963) güncellenmiştir (akt. Reynolds ve Rauphous 2003). Test Goodenough-Harris “Bir Adam Resmi Çiz” adı ile yayımlanmıştır. Araştırmacılar bu testi kullanarak, çocukların yaşları büyüdükçe çizimlerindeki ayrıntıların da çoğaldığını saptamışlardır. Bacaklar, kolları kafa ve gövde de giderek daha orantılı olarak çizilmektedir. Bu testle Stanford-Binet ve Wechsler zekâ ölçeği arasına çok olumlu bağlantılar saptanmıştır. Puanları değerlendirmede işi temelde niceliksel ve çözümleyicidir. Puanlar ayrıntılara, daha az bir derecede resmin temel yapısını verilir. Bu testin uzun süre ve yaygın olarak kullanılması Goodenough ve Harris’in “Bu yöntem evrensel olarak kullanılabilir, küçük yaştaki çocukların bilişsel yeteneklerini güvenilir ve geçerli bir biçimde ölçer” inancını doğurmuştur (Kaynak, 1995)

Karen Machover (1949) ise bir adam resmi çiz testinin kişiliğin değerlendirilmesine yönelik olarak kullanılabilmesini sağlayacak kapsamlı bir çalışmayı ortaya koymuştur. Bu çalışmada resimlerdeki baş, gövde, kollar, bacaklar, elbise gibi çeşitli bölümlerin her birinin ayrıca sekiz vakanın incelenmesi sunulmaktadır (akt; Sayıl, 2004)

Machover’in çalışması, psikanalitik yaklaşımın savunucularının ortaya koyduğu beden imgesi kavramına dayanmaktadır. Denekler bir insan resmi çizerken kendi bedenleriyle ilgili izlenimlerini çizimlerinde yansıtırlar. Bu nedenle resimler, bilinçaltının simgelerinin içeren rüyalar gibi yorumlanır. Adam çiz testinin malzemesi oldukça basittir. Önünde kağıt, kurşun kalem ve silgi olan çocuğa “bir insan çiz” yönergesi verilir. İlk resmin çizimi bittikten sonra, çocuktan ilk çizdiği resmin cinsiyetinin tersi cinsiyette olan bir insan çizmesi istenir. Çizim sırasında, çocuğun insan uzuvlarını çiziş

sırası, çizerken yaptığı tanımlamalar, silgiyi kullanma sıklığı uygulamayı yapan kişi tarafından kayıt edilir. Çizimlerin bitiminde, çocuğa çizdiği insanın yaşı, ailesi, sosyal ilişkileri hakkında sorular sorulur (Anastasi, 1990. akt: Saydam, 2004).

Koppitz (1968) ise daha normatif bir bilişsel bakış açısı ve görsel – motor gelişimi olarak, çocukların beklenen ya da olağan dışı insan figürü çizimleri konusundaki analizlerini özetlemiştir.

Koppitz (1968) 5 yaşından ve 12 yaş grubuna kadar olan kız ve erkek çocuklarına ait çizimlerin incelemiş, beklenen özelliklerin yer aldığını belirli bir cinsiyet ve belirli bir yaş grubu çizimlerinin % 86 ve de beklenmeyen özelliklerin çizimlerin % 15 civarında olduğunu göstermiştir. Bu bulgulara göre, tipik bir 5 yaşındaki erkek çocuğundan insan figürü çizmesi istendiğinde kendisinden beklenen bir kafa, gözler, burun, ağız, vücut ve bacaklar çizmesidir. 11-12 yaşlarındaki tipik bir kız çocuğundan ise aynı özelliklere ek olarak iki boyutlu kollar ve bacaklar, ayaklar, saç, boyun ve en az iki çeşit kıyafet çizmesi beklenmektedir. 5 yaşındaki erkek çocuğundan beklenmeyen insan figürü çizim özellikleri; dizler, bilekler, iki dudak, omuzdan aşağı inen kollar, burun delikleri, iki boyutlu ayaklar, beş parmak, gözbebekleri, en az dört ayrı kıyafet, profilden ve doğru vücut oranlarına sahip olarak çizilmiş bir figürdür. 11 – 12 yaşlarındaki kızlar için ise yalnızca dizler beklenmeyen bir özellik olabilir (akt. Reynolds ve Rauphous, 2003)

Brown (1977) Western Massachusetts Devlet Okulu'na devam eden 5–11 yaşlarında 257 ve 269 kız öğrenciye insan figürü çizdirerek gelişimsel özelliklerini incelemiştir. 5,6 ve 9 yaşındaki kız ve erkek çocuklar arasında insan figürü çizimlerinde önemli bir fark bulunmuştur. Aynı yaştaki kızlar erkeklerden daha başarılı çizimler sergilemişlerdir (akt. Handler ve Habenicht, 1994).

Öke (1977) 3-6 yaş çocuklarının insan figürü çizimlerini yaşa, cinsiyete, anaokuluna gidip gitmemeye ve sosyo ekonomik düzeye göre incelemiştir. Koppitz tarafından geliştirilen insan figürü çizme testi kriterleri doğrultusunda küçük yaştaki çocukların daha az sayıda detay çizdiği, kız çocuklarının detay sayısının daha çok olduğunu ve kızların saç, giysi, aksesuar gibi detaylara yer verirken erkeklerin gövde, kol ve bacak

detaylarına daha çok yer verdiğini, anaokulluna giden çocukların daha başarılı olduğunu, sosyo-ekonomik düzeyi iyi olan ailelerin çocuklarının daha çok detay çizdiğini belirtmiştir (akt: Kaynak, 1993).

Bir insan çiz projektif yönteminde çizimin sayfadaki konumu ile ilgili olarak yapılan yorumda dört temel unsura dikkat edilir; Dikey çizilen insan resimleri sayfanın sol tarafında yer alıyorsa, regresif, bağımlı bir yapı söz konusu olmaktadır. Bu durum daha çok annesine bağımlı olan çocuklarda gözlenmektedir. Sayfanın üst kısmındaki çizimler, gerçekle ilgili kendine hedef belirme ile ilişkilendirilir. Sayfanın üst kısmındaki çizimler, gerçekleri değerlendirmede problem yaşama, içgörü eksikliği, olaylar karşısında yaşına uygun olmayan, çocuksu, aşırı iyimser tepkilere işaret etmektedir. Sayfanın alt kısmına kaydırılmış çizimler ise depresif özellikler, içe dönük yapılanmayla ilintilidir. Çizim şekline bakıldığında, silik ve kesintili çizgiler, hassas, kırılgan kişilik özelliklerine işaret ederken, çok bastırarak, kalın çizgiler ise saldırgan dürtülerin varlığını gösterebilmektedir. İlk çizilen resmin cinsiyeti, cinsel yönelimi ve özdeşim nesnesi konusunda bilgi verir. Buna göre, “bir insan çiz” yönergesinden sonra çocukların kendiyile aynı cinsiyette olan insan resmi çizmeleri beklenmektedir. İlk resmin karşı cinsiyetten olması durumunda, söz konusu olan erkek çocuk ise, babanın oğluna yakınlığı ve baba-oğul paylaşımının konuşulması gerekliliği düşünülmektedir. Benzer durum, kız çocuk ve annesi için de geçerlidir (Saydam, 2004)

Bu teknik çocukla rahat iletişim kurma olanağı ve kısa sürede kendilik gelişimi hakkında çok fazla veri sağlanmasının yanında, Machover’ın bir insan resmi çiz testine yapılan en önemli eleştiri, bu projektif testin “normal” olarak tanımlanabilecek çocukların çizimlerini göz ardı edip, testin yorum standartlarının tamamen psikolojik problemi olan çocuklar üzerine kurulmuş olmasıdır (Cox, 1993; akt. Saydam, 2004)

2.5.2. Aile Çizim Testleri

2.5.1.1. Aile Çiz Testi

Bir insan çiz testi çocuğun kişilik özellikleri ve duygusal gelişimi konusunda fikir verirken, yine çocuk tarafından çizilen aile resmi, çocuğun ebeveyni aile içinde yer alan diğer bireylerle olan ilişkisinin yanında, çocuğun bakış açısından aile işlevlerini değerlendirme konusunda önemli bilgiler sunar. Maurice Parot tarafından bir insan resmi çiz testi temel alınarak geliştirilmiştir. Testin temel amacı çocuğun aile içi ilişkilerini anlamaktır (Saydam, 2004). Aile çiz testi ile çocuğun ailesiyle olan ilişkilerini, çatışmalarını açığa çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır (Altınköprü,2004).

Bach (1996) özellikle çocuk çizimlerinin sadece kişilik özelliklerini değil, aynı zamanda çocuğun ailesini ve çevresindeki kişileri yansıttığını söylemiştir. Bir aile çizimi, ailede çocuğun kendi rolünün, bir bakış açısının şipşak çekilen fotoğrafı; diğer aile üyeleriyle olan ilişkisi ve çocuğun aile içinde hissettiği özdeğerliğidir (Stein, 1997) Hulse (1951, 1952). Çocuğun ailesini resmetmesi çocuğun aile bireyleri ve aralarındaki etkileşimsel modelleri algılaması üzerine bilgi sağladığını öne sürmüştür (akt.Worden,1985). Hammer’a göre (1997) aile resimleri çocuğun aile üyeleriyle deneyimleri ve onların arasındaki yeri, aile ilişkilerinin doğallığı ve ailenin duygusal atmosferini yansıtır (akt. Wiesel ve Krenaw, 2000).

Bu testin uygulanması için kağıt ve kalem verilen çocuğa “ailenin resmini çiz” yönergesi verilir. Çocuk uygulama sırasında renkli kalemleri, boyaları veya kurşun kalemi istediği gibi kullanabilir. Uygulama sırasında silgi de kullanabilir bir malzemedir, çünkü testin değerlendirilmesinde çocuğun neyi sildiği de yorumlama açısından önem taşımaktadır. Çocuğa çizimin güzel olup olmamasının bu test için önemi olmadığı söylenebilir. Ancak bunu dışında uygulama boyunca çocukla sohbet edilmez (Kaya, 2004). Çocuk resmi çizerken dikkatle gözlenmesi gerekmektedir. Aileyi oluşturan bireylerin kağıda çiziliş sırası, resim yaparken resimdeki kişilere ilişkin sözler, mırıldanmalar, anlamlı davranışlar not edilir (Altınköprü,2004).

Hammer (1997)'a göre aile resimlerinde baskın, bağımlı, agresif, izole olmak üzere toplam dört kişilik rolü yansıtılır. Bu aile dinamikleri; fiziksel içtenlik veya uzaklık, ailenin duygusal niteliği, ev içinde hoşluk ve tatsızlık, kime yakın olduğu veya kim tarafından reddedildiği, hangi aile bireyi tarafından daha çok sevildiği veya izole edildiği, onlara karşı mesajlarının ne olduğunu yansıtır. Bu boyutlar her bir figürün yeri ve sayfadaki büyüklüğü tarafından ortaya koyulur (akt. Wiesel ve Krenaw, 2000).

Aile resimleri, çocukların yalnızca kendileri için ne hissettiklerini değil; yaşamlarındaki önemli kişilerle olan ilişkilerinde kendilerini ve ailelerindeki sistemleri, hiyerarşileri ve sınırları nasıl algıladıklarını da gösterir. Aile bireylerinin resimlerini yapmak çocuklarla çalışan uzman kişiler tarafından çocukların sosyal değerlerini ve dünya görüşlerini anlamaya yardımcı olabilir. Çocuklar anne babalarını, kardeşlerini ve diğer akrabalarını kendi özel merceklerinden görürler, yaşamlarındaki önemli kişileri çizerek kişisel algılamalarını bildirirler ve onlarla ilgili inanışlarını ve tavırlarını iletirler. Kendilerinin ve aile üyelerinin resimlerini çizmek, çocuklara başka resim türleriyle kolayca ifade edemeyecekleri kişiler arası perspektifleri iletmelerini sağlayacak bir yoldur (Malchiodi,1998).

2.5.1.2. Hareketli Aile Çizim Testi

1972'den beri bir çok araştırmada hareketli aile çizimi geçerli ve güvenilir kişinin ailedeki ve aile ilişkilerini anlatan bir araç olarak görülmüştür (Cho, 1987, Mcgregor, 1978, McPhee ve Wegner, 1976). Klinik araştırmalarda da hareketli aile çizimi yaşanan sorunları ortaya çıkarmak için kullanılmıştır (Burns, 1982; Burns ve Kaufman, 1970,1972; Jacobson, 1973, McPhee ve Wegner, 1976, Raskin ve Bloom, 1979, Sayed ve Leaverton, 1974). Bu araştırmalarda Burns (1982) tarafından geliştirilen yöntemle değerlendirilmiştir.

Çocukların aile arasındaki iletişimi daha çok yansıttıkları projektif yöntemlerden biri de hareketli aile çizim testidir. Aile çiz tekniği ile arasındaki fark, hareketli aile çizim testinde çocuktan beklenen “ailesini bir şey yaparken çizmesidir.” Aile çizim tekniğinde

istenen sadece ailesini çizmesidir; bu da çocuğun ailesiyle ilgili her şeyi çizebilme özgürlüğüne sahip olması demektir (Handler ve Habenicht, 1994).

Burn ve Kaufman (1970) tarafından geliştirildiği şekliyle hareketli aile çizim tekniği çocuktan ailesinin “bir şeyler yaparken, bir çeşit hareket halinde çizmesi” istendiğinde ortaya çıkar. Önceki yansıtıcı çizim tekniklerinden farklı olarak hareketli çizim testi çocuğu, ailesini işlevsel ve aktif bir ünite olarak tasvir etmesine sebep olur.. Çocuk, etkileşimleri konusundaki izlenimlerini kullanarak aile bireylerinin durağan portrelerini çizmekten öteye gitmelidir. Bu sebeple, devinimsel aile çizimleri, öğretmenlerin, ailelerin ve psikologların tipik çocuk/ yetişkin ilişkilerindeki çarpıklıklar olmadan çocuğun açısından eşsiz bir bakış yakalamalarına etken olur (McPhee ve Wegner,1976).

Hareketli aile resimleri çizen kişinin kendisini ve ailesini yansıtır. Ailenin aktif görevlerini ve aile yaşantısının içindeki rolleri resmeder. Bu yöntemle aile bireyleriyle ve aile bireylerinin birbirleriyle olan iletişimini de yansıtır. Aile çizimlerinde bireyler arasındaki mesafenin özellikle destekleyici diğer klinik veriyle birlikte aile bireyleri arasındaki duygusal mesafeyle ilişkili olduğu bulunmuştur (Weinstein, 1968; akt.Sayıl, 2004).

Burns ve Kaufman (1970) hareketli aile çizim testini bireysel olarak uygulamış ve yaklaşık on bin kişiden aldıkları çizimleri daha detaylı incelemek için; bireysel figürlerin özellikleri, figürlerin kağıt üzerindeki kompozisyonu, semboller ve hareketler olmak üzere dört boyuta ayırmıştır. Bireysel figürlerin özellikleri; figürlerin kol uzantısı, figürlerin silinmesi, figürlerin eksik çizilmesi, döner figürler, “Picasso gözü”, abartılmış figürler ve son olarak çizimlerin arka sayfaya çizimi şeklinde alt boyutlara ayırmış, çocuklardan aldıkları resim öykülerinden ve yine projektif bir yöntem olan bir adam çizim testinden de yola çıkarak bu özellikler hakkında çocukların iç dünyalarına ait bazı çıkarımlarda bulunmuşlardır.

Figürlerin kağıt üzerindeki kompozisyonunu yani testin stil boyutu; figürlerin kağıt üzerinde nasıl dizildiği ile ilgilidir. Kağıdı bölerek kullanma, figürleri belirli bir çerçeve içinde yapma, figürleri kağıt üzerinde ortaya sıralama, figürlerin bazılarını diğer

figürlere göre daha aşağıda çizme, kağıdı çerçeveleyecek şekilde figürlerin çizme gibi çizim tarzları çocukların resimlerinde karşılaşılabileceğimiz özelliklerdir. Diğer bir boyut da çizimlerde gördüğümüz sembollerdir. Burns ve Kaufman'ın (1972) yaptığı çalışmada yatak, bisiklet, kedi, yıldız gibi toplam 36 tane sembol belirlemiş ve bu sembolleri resim öyküleri alınarak betimlemeye çalışmışlardır. Bu 36 sembol çocukların evrensel gelişim gösterdikleri göz önüne alınarak da değerlendirilmiş ama sembollerin psikanaliz olarak anlamları genellemekten kaçınılmıştır.

Resimleri incelemede en son boyut olan figürlerin hareket boyutudur. Burada figürler hem kendilerinin yaptıkları iş, hem de diğer figürler arasında gerçekleşen hareketler bir bakıma çizimi yapan kişinin aile bireyleriyle olan iletişimini, duygularını yansıtır. Yakalama, yemek yeme, resim yapma, bisiklete binme, çalışma, yüzmeye gibi hareketler bireyler arasındaki hareketin enerjisini veya duygusunu yansıtır. Burns ve Kaufman'ın çalışmasında buldukları toplam 87 hareket, bu hareketlerin ailede kimler tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koymuş ve bu hareketlerin ailenin birbirleriyle olan ilişkilerini yansıttığını iddia etmişlerdir. Ayrıca resimlerde yansıtılan bu hareketler sonucu aile bireylerinin ailedeki görevleri ve rolleri hakkında ipucu yakalayabilmemiz de mümkün olabilir.

Burns ve Kaufman (1972) çocukların aile resimlerinde hareketlerin, çizim tarzlarının ve sembollerin genellikle var olduğunu sonucuna ulaşmıştır. Resimlerde çizilen hareketlerin kolay gözlemlendiğini, fark edildiğini söylemişlerdir.

Burns ve Kaufman (1972) çocukların hareketli aile çizimlerindeki belirli sembollerin sürekli tekrarlandığını ileri sürmüşlerdir.

Burns ve Kaufman (1972) hareketli aile çizim testinde yatak sembolünün, kağıdı bölerek kullanma stilini ve ebeveyn figürlerinin çıkarılması özelliklerinin resimlerde baskın olduğunu ileri sürmüştür. Yaptığı çalışmada yatak sembolünün nadir görüldüğünü ve genelde cinsel veya depresif temalara işaret ettiğini ortaya koymuştur.

Hareketli aile çizimi çocuğun hem kendisiyle olan hem de ailesinin birbirleriyle olan ilişkilerde ki algısını değerlendirir. Sembol ve hareket boyutları bu algıların yanı sıra ailenin nasıl bir kültüre sahip olduğu hakkında ipuçları verir. Çizimlerdeki figürler çocukların yaşadıkları ve geçmişlerine ait kültürleri de yansıtır. Kültür aile yaşantısı ve ilişkisini etkileyen bir faktördür. Aile temel olan çizimlerde ailenin de yaşadığı kültürü semboller yoluyla anlatılır ve çocuk resimleri de bir kültürel bakış açısıyla yorumlanır (Habenicht, 1990). Hareketli aile çizimi ailesel yapıyı, kültürel öğeleri, aile bireyleriyle olan ilişkiyi ve bireylerin iş görevleri hakkında ipuçları veren bir projektif çizim tekniğidir. Cumming “hareketli aile çizimleri” çocukların duygularını, anlama sezgi yeteneklerinin anlaşılmasında yardımcı olduğu gibi çocukların duygularının aktarmında ve ruh halini anlamamız açısından da önem taşıdığını belirtmiştir (Cumming, 1986; akt: Gregory, 1992)

Sims (1972) yaptığı araştırmasında; hareketli aile çizimlerinin aile ilişkilerindeki olumsuz durumları ortaya çıkaran geçerli bir teknik olduğunu öne sürmüştür.

Gardano (1988) babanın alkolik olduğu ailelerdeki çocuklar ile olmayan çocukların hareketli aile çizimlerini karşılaştırdığı araştırmasında; tüm figürler arasındaki ortalama uzaklığın, anne-baba arasındaki uzaklığın, ebeveyn ile çocuklar arasındaki uzaklığın ile aile üyeleri arasındaki etkileşim düzeyiyle ilişkilendirildiğinde önemli farklılıklar bulmuştur. Ayrıca kontrol grubunda annenin önemli ölçüde daha büyük çizildiği, alkolik ailelerden gelen çizimlerde aile figürlerinin büyüklüğü az değişim gösterirken, normal çizimler aile figürlerinin büyüklüğü daha fazla değişiklik gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Alkolik grupta anne-baba arasındaki mesafe, kontrol grubu ile karşılaştırıldığında, yüksek oranda önemli bir değişiklik gösterdiğini tespit etmiştir. Alkolik grubu oluşturan çocukların, resimlerini "boş" olarak resmettiklerini ifade ettiğini saptamıştır (akt. Handler ve Habenicht, 1994).

Anderson (2004) çalışmasında çocuğun yaşı, cinsiyeti ve doğum sırası aile algısının hareketli aile çizimindeki figür çizimleri üzerinde etkisi olduğunu bulmuştur. Aile de ikinci doğan çocukların çizimlerinde kendisi ve annesi ile aralarında daha fazla engel

olarak çizildiğini tespit etmiştir. İkinci doğan çocukların aileyi bütün olarak algılayışı, ilk doğan çocukların çizimlerinden daha düşük bulunmuştur.

Cho (1987) araştırmasında aile ve çocuk ilişkisinin hareketli aile çizimlerindeki en geçerli göstergelerini; büyük figürlerin yüz ifadeleri, kendini figürünün diğer figürlere göre çizim büyüklüğü, kendisi ve babası arasındaki ve kendisiyle annesi arasında engel türlerin çizimi ve anne-baba uzaklığı olarak tespit etmiştir.

Brewer (1980) utangaç, normal ve hiperaktif çocuklarla yaptığı çalışmasında önemli ölçüde hareketli aile çizimleri arasında farklılıklar bulmuştur. Utangaç çocuklar kendilerini sıklıkla etkileşimden uzak ve yalnız çizerlerken, hiperaktif çocuklar daha çok başkalarıyla beraber fakat onlarla etkileşimde olmadan çizdiklerini tespit etmiştir (akt. Handler ve Habenicht, 1994).

2.5.3. Ev- Ağaç-İnsan Çizimi Testi

Ev- Ağaç-İnsan çizimi testi de sıkça kullanılan bir testtir. Buck' a (1948) göre, çizilen insan figürü deneğin özbenliğini; ağaç ise benliğinin doğal dünyaya uyumunu; ev ise insanlara, topluma uyumunun gösterir. Bu test yoluyla çocuğun olgunluk düzeyi, esnekliği, yeterliliği, kişilik bütünlüğü ve çevresiyle nasıl uyum sağladığı incelenebilmektedir. Test, sözel ve sözel olmayan olmak üzere iki bölümde uygulanır. Sözel olmayan bölümde yapılandırılmamış uyarıcıların (ev, ağaç, insan çizimi) nasıl yapılandırıldığı gözlenir. Daha sonra yapılan soruşturma ise sözel bölümdür. Çocuklara ve yetişkinlere uygulanan bu testin yorumlanması için bir el kitabı bulunmaktadır (akt. Akkoyun, 1994)

Burns (1987) ev, ağaç insan çizim testine hareketlilik katmış ve hareketli ev ağaç insan çizim testi adını vermiştir. Burns “ ev ağaç ve insan resmi çiz, insan bir şey yapıyor olsun” yönergesiyle çizim yöntemiyle insan figürünün önemini yansıtmaya çalışılmıştır. Burns' a göre ağaç yaşam enerjisini yani libidoyu; ev sosyal yaşamı gösterir ve insan da bu ilişkileri yöneten kişidir. İnsan figürünün hem ev hem de ağaçla ne yaptığı çok önemlidir bu yüzden insan figürüne hareket katmıştır. İnsan figürünün resimde bir şey yaparken ifadesi yani üzüntülü, mutlu veya kaygılı olup olmadığı önemlidir. Ağacın

sağlamlılığı, yaşayan veya ölmüş bir ağaç olup olmadığı, ev ile ağaç arasında ilişki, ikisinin birbirlerine olan uzaklığı ve yakınlığı resmi yorumlamada ayrıntıların önemli ipuçları verdiği basamaklardır.

Diğer projektif olarak kullanılan çocuk resimlerinde olduğu gibi; ev, ağaç ve insan figürlerinin kullanıldığı resimlerde resmin öyküsüyle beraber ev ve ağaç çizimiyle beraber insan figürünün veya figürlerinin nasıl çizildiği, genel özellikleri, duruşu ve yönü, figürlerin çizim sırası, figürlerin büyüklüğü, kâğıt kullanımı gibi ayrıntılara dikkat edilip yorumlanmalıdır.

Çocuk resimleri çocukların kendilerini ve içinde bulundukları dünyayı anlatabildikleri en kolay, en basit ve sözsüz iletişim aracıdır. Farkına varmadan çocuklar resimlerinde yaşamlarıyla ilgili pek çok önemli ayrıntıyı yansıtırlar. Projektif bir yöntem olarak değerlendirildiği için çocuk resimleri sadece tek başına çocukları tanımada her zaman yeterli olmaz. Bunun yanında çocukları daha iyi tanımak için gerek aileden aldığımız bilgiler gerekse kendisinden aldığımız bilgilerde önemlidir. Çocukların resimlerinde kullandıkları semboller de genellemek sıkça yapılan hatalardan birisidir. Her çocuğun resmi özeldir ve hikâyesi alınarak değerlendirilmelidir.

2.6. Hareketli Aile Çizimlerine Ailenin Kültürel Yansıması

İlk kez Voltaire, *Culture* sözcüğünü, insan zekâsının oluşumu, gelişimi, gelişmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanmıştır. Kültür kelime olarak “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” olarak tanımlanmıştır (TDK).

Liazors ise “kültür bir balığı çevreleyen su gibidir. Balık muhtemel suyun bilicinde değildir, çünkü tüm gördüğü, hissettiği ve bildiği odur. Kültürümüzde bizi her yerden çevreler; o bizim hayatımızdır, böylece bizler onun içinde yaşamın bilincine varamayız, O bizim hayatımıza, düşüncemize ve hayat tecrübemize rehberlik eder” şeklinde tanımlamıştır (Liazos,1989: 119)

Kültür, bireylerin psikolojilerini şekillendirir. Duygular muhtemelen tüm insanlar için benzerdir ancak duyguların ifade ediliş biçimi kültüre göre belirlenir. Aile modelleri ve sosyal etkileşimler bir kültürden diğerine göre farklılık göstermektedir (Wegmann ve Lusebrink, 2000)

Aile, birey ve toplumun en yoğun etkileşimlerle kesiştiği noktaların adıdır. Bu kesişme noktası sanıldığından daha önemlidir. Aile genel çerçevesi ile evrensel bir kurumdur. Her toplum bu kuruma farklı işlevler yüklemektedir. Her kültür kendi kimliğini açığa vuran aile yapılarıyla özelliklerini bir sonraki kuşaklara aktarır. Ailenin değişmesinde belirleyici etken, sosyal ekonomik ve sosyal kültürel yapı ile bir bütün olarak sosyal ilişkilerin niteliğidir.

Çocuk kendi sosyal yaşamından izole edilebilmesi asla kabul edilemeyen bir sosyal yapıdır. Çocuğun psikolojik değerlendirilmesini anlaşılır yapmak için sadece sosyal yaşamını ve geçmişini değil aynı zamanda çocuğun kendini, ailesini ve ailedeki yerini nasıl algıladığını da bilmek gerekir. Çocuk ailesine; yemek, barınma, duygusal ve sosyal destek ve güvende hissetmesi bakımından bağlıdır. Aile çocuğa ne şekilde yeterli ve yetersiz geleceğini bilemese de, çocuğun ailesine ihtiyacı vardır ve onlara bağlıdır (Koppitz, 1968).

Çocuk ailesiyle olan her türlü deneyimlerini ve çevresiyle olan her türlü ilişkilerini sözel ve sözel olmayan yollarla anlatır. Çocuk resimleri sözsüz olan araçlardan biridir ve çocuğun kendisine ve ailesiyle olan yaklaşımını, algısını, yaşadıklarını, beklentilerini, olumlu veya olumsuz deneyimlerini anlatır. Aynı zamanda bireyin çizimleri kişinin çevresinden, kültüründen, milliyetinden ve etnik grubundan etkilenir (Wiesel ve Krenaw, 2000).

Çizimler; bireysel davranışlar ve aile ilişkileri ile ilgili ipucu vermenin yanı sıra; görsel, motor becerilerin olgunlaşması ve uzamsal-uzaya ait becerilerini de yansıtır (Stein, 1997). Çizimlerin; çizgi, şekil form ve yapı ve renklerin dili olan görsel düşüncüyü kullanması, düşünce ve nesnelerin ifade ve temsil edilen mecazi imgeleri yaratır

(Bach,1996). Bu görsel temsilin kullanımı bütün etnik grup ve kültürleri geçerek evrenseldir (Abraham, 1989; Adler,1971. akt.Wiesel ve Krenaw, 2000).

Resimler, duygu ve düşüncelerin dışa yansıtılmasında oldukça önemli bir araç olmakla birlikte, içinde yaşanılan kültürün özelliklerini de dışa yansıyan bir araçtır. Resimlerde ele alınan semboller ve bu sembollere ait detaylar o olay, durum ya da kültürden etkilenme sonucunda resimlere yansıtmaktadır (Tarancı, 1999). Bireyin resimleri kişinin çevresinden, kültüründen, milliyetinden ve etnik grubundan etkilenir (Wiesel ve Krenaw, 2000).

Bir çok araştırmacı insan figürü çizimlerinde kültürel etkilerin belirgin olduğunu vurgulamıştır (Abdel-Hamid,1998; Davidson, Nurcome, Kearney ve Davis,1978; Moore ve Kramer, 1993; Sallery, 1968; Schuster ,1978, akt. Wiesel ve Krenaw, 2000).

Çocuklar genellikle çizdikleri aile resimlerde; aile üyeleriyle olan sıcak ve pozitif ilişkileri gösterirler. Bu çocuklar açık ve direk olarak; duygularını anlatacak kadar güvenli hissederler. Onların hissettiklerini saklamaya veya gizlemeye ihtiyaçları yoktur (Koppitz, 1968).

Wegmann ve Lusebrink (2000) aile dinamiğini ölçmek için sıkça kullanılan projektif bir çizim değerlendirme aracı olan hareketli aile çiziminin kültürel çalışmalar için gelecek vaat eden bir yöntem olduğunu söylemişlerdir.

Yapılan araştırmalarda hareketli aile çizimlerinde; aile yapısı; aile ilişkileri, aile aktiviteleri, günlük yaşam aktiviteleri, duygusal ifade ve iş aktiviteleri aile kültürlerini en çok ifade eden yönler olduğunu bulunmuştur (Habenicht,1990)

Cho (1987) ve Chuah (1992) hareketli aile çizimlerinin çocukların aile yaşantılarında görülen kültürel farklılıkları ortaya çıkaran bir araç olduğunu söylemişlerdir. Roth ve Huber (1979) aile içinde ilişkiyi ve rollerini ortaya çıkaran ve eğitimsel rehberlikte kullanılabilen yararlı bir araç olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kubo (1976)'da aile içinde duygusal etkileşimi ortaya çıkaran yararlı bir araç olduğunu ileri sürmüştür (akt. Chartouni 1992)

Chartouni (1992) Lübnanlı Amerikan çocukların hareketli aile çizim testlerini Amerikan beyazlarıinkiyle karşılaştırmış, aile yaşamındaki kültürel farklılıkları göstermek için hareketli aile çizim testlerinin yararlı bir araç olduğu sonucuna varmıştır.

Chuah (1992) Çin-Amerikan ailelerin çocukları ile beyaz Amerikalı ailelerin çocuklarının hareketli aile resimlerini karşılaştırmış; aile resimleri arasında kültürel farklılıklarını ortaya çıktığını ve bu tekniğin Çinli-Amerikalı ailelerin çocuklarında görülen Amerikan kültürüne asimile olma gibi kültürleşme sürecinde kullanılabilecek faydalı bir araç olduğu sonucuna varmıştır.

Nutall, Nutall ve Chieh (1988) Çin uyruklu ve Amerikan uyruklu çocukların hareketli aile resimlerini karşılaştırdığı çalışmada; resimlerin kültürel ve sosyal değerleri yansıttığını bulmuşlardır. Freeman ve Freeman (1971) hareketli aile çizim yönteminin çeşitli kültürlerde çalışmak için geçerli bir araç olduğunu söylemişlerdir (akt. Chartouni, 1992)

Shaw (1992) hareketli aile çizim yönteminin; siyahi çocukların kendilerini ve ailelerini nasıl gördüğü ortaya koyan geçerli bir araç olduğunu bulmuştur (akt. Stoddort, 2003).

Burns (1982) hareketli aile çizimleri; Amerika’da siyahi çocuklar, Tayvan’da Çinli çocuklar, İngiltere, Brezilya, Japonya, Almanya ve Filipinlerde yaşayan çocukların farklı kültürel geçmişleri hakkında bilgi verdiğini söylemiştir.

Handler ve Habenicht (1994) çok kültürlü çalışmalarda çeşitli aile yapılarının farklı kültürlerde farklı olduğunu ve bu yüzden çocuğun resminde ortaya çıkacak farklı durumların etkisini anlayabilmek için farklı kültürel grupların aile yapılarını bilmek önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Wegmann ve Lusebrink (2000) hareketli aile çizim testindeki kültürel etkileri inceleyebilmek için net şekilde ortaya konmuş değişkenleri olan güvenilir bir puanlama

yöntemine ihtiyaç olduğunu; hareketli aile çizim testinin geçerli bir araştırma aracı olabilmesi için değişkenlerin tanımları standartlaştırılması gerektiğini iddia etmişlerdir. Her ne kadar araştırmalarda geçerlilik önemli bir kriter olsa da projektif çizimlerin güvenilirliği ve geçerliliği konusunda sıkıntılar yapılan her araştırmada yaşanmaktadır. Çizimler, duygu ve düşüncelerinin somut olarak aktarımı olduğunu düşünülüğünde; resimlerde yapılan her türlü çizimin geçerlilik kazanması için çizimleri belirli sayısal değerlere dönüştürülmesi resmin anlamından uzaklaştırmaktadır. Duygu ve düşünceleri düşünmeksizin resmi içerdiği anlamlardan uzaklaştırıldığında genel bir yargıya gidiliyor olsa da, yargıyı oluşturan en ufak sebep göz ardı edilmektedir. Araştırmayı oluşturan birçok resim ve her resmin bir anlamı vardır. Bu anlamları göz ardı edip tek bir sonuca bağlamak araştırmacının yöntemini kolaylaştırıyor olsa da, aslında araştırmanın asıl gelmesi gereken sonuca ulaşmasını da engellemektedir.

Wegmann ve Lusebrink (2000) Burns and Kaufman'ın yöntemindeki değişkenlerle literatür taramasında karşılaştıkları değişkenleri birleştirmişlerdir. Üç değişik kıtadan 7-10 yaş arası çocukların hareketli aile çizimlerini toplamışlar, iki hakem tüm çizimleri puanlanmıştır. Değişkenlerin tanımlarının doğruluğunu sağlamak için hakemler arasındaki aynı cevapların yüzdelerini belirlemişler; daha sonra üç kültür arasındaki sonuçları karşılaştırmışlardır. Oluşturdıkları puanlama yönteminin güvenilir olduğu ortaya koymuşlar ve bu güvenilirlik de çocuğun kültürel geçmişinden bağımsız olarak sağlandığını söylemişlerdir.

Amerika'da gibi çok kültürlü ülkelerde hareketli aile çizimi testi uygulanmış; araştırmacılar bu projektif testin yanı sıra kullanılan diğer testlerin yerli Amerikalı nüfuslar için geçerli olduğu ortaya koymuşlardır (Cho, 1987; Shaw, 1989). Araştırmacılara göre amerikanlı olmayan çocukların hareketli aile çizim testinin geçerliğini inceleyen çok az araştırma bulunmaktadır. Bu az sayıdaki araştırmada Amerikanlı çocukların hareketli aile çizimleri diğer kültürlerden olan çocuklarınkiyle karşılaştırılmış ve genellikle de kültürün etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Koppitz ve.Casullo (1983) araştırmasında çocuk resimlerindeki kültürel farklılıkların aynı zamanda erkek ve kız çocukların çizimlerinde kadına ve erkeğe ait özellikler gösterilme sıklığında da yansıdığını tespit etmiştir (akt Wegmann ve Lusebrink, 2000)

Gregory (1992) iki farklı kültürdeki çocukların hareketli aile çizimlerini karşılaştırdığı araştırmasında, yerli amerikan çocuklar ailelerini daha az iletişim içinde çizerlerken, diğer Amerikalı çocuklar ise babalarını diğer gruba göre daha fazla etkileşim içinde çizmişlerdir.

Habenicht ve öğrencileri Amerika’da yaşayan çok kültürlü gruplardan toplam 2000 hareketli aile resimlerini araştırmışlardır. Resimlerde ortaya çıkan aile yapısı, aile ilişkileri, aile aktiviteleri, günlük yaşam aktiviteleri, duygusal ifade ve iş aktivitelerinin en çok ifade edilen aile kültür özellikleri olduğunu öne sürmüşlerdir (Handler ve Habenicht 1994).

Habenicht (1990) Orta Amerika’da yaşayan 6-12 yaş 420 zenci çocuğun geleneksel aile özelliklerini algılayış biçimlerini hareketli aile çizimleri kullanarak incelemiştir. Resimlerin yorumlanmasında; çizim tarzı, büyüklük ve yerleştiriliş, hareketler ve semboller dikkate alınmıştır. Sonuçlarda zenci çocukların genelinde mutlu bir aile çizimlerine yer verdikleri, aile üyeleri arasında bağlılığın olduğu, dinsel bir takım sembollere ve seksüel bir takım formlara yer verilmediği, ailede baba figürünün daha etkili bir şekilde gösterildiği bulunmuştur.

Nuttall, Chieh, ve Nuttall (1988) Çinli çocukların hareketli aile çizim testleri ile Amerikalı çocukların hareketli aile çizim testlerini karşılaştırmışlar, çizimlerin, her iki kültürün sosyal normları ve değerlerini yansıttığı sonucuna varmışlardır.

Urrabazo (1986) Latin Amerikalı çocukların hareketli aile çizim testlerini Burns ve Kaufman’ın çalışmasıyla karşılaştırmış ve ebeveyn figürlerinin hareketlerindeki farklılıkları tespit etmiştir (akt. Handler ve Habenicht 1994).

Yapılan sayısız araştırmalarda görölmüştür ki hareketli aile çizimi yöntemi birçok ölkede ve költürde kullanılmıştır. Bu kadar çok költürel çalışmaların olmasının nedeni hiç şüphesiz kullanılan yöntemle ilgilidir. Çocuğun resim yaparken anlattıkları her ne kadar kendine özgü anlamları içerse de; resim yapmak tüm çocuklar için evrensel bir etkinliktir. Bu yüzden çocuğu tanıma ve değerlendirme aracı olan resim; farklı költürlerde kullanılan geçerli bir araca dönuşmüştür. Dünyanın her yerinde çocukların resim yapmaktan hoşlanmaları göz ardı edilemeyecek bir gerçektir ve resimlerinde kendisiyle, ailesiyle, yaşadıklarıyla ve içinde bulundukları költürlere ilişkin ilgili ipuçları verdikleri költürler arası yapılan çalışmalarla tespit edilmiştir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara'daki üç uluslararası okuldaki birinci sınıflarına ve anasınıflarına devam eden yabancı uyruklu çocuklar oluşturmuştur. Türk ve yabancı uyruklu çocuklar, aynı yaş ve aynı sosyo-ekonomik düzeyde olan benzer demografik özelliklere sahip çocuklardan oluşmuştur.

3.2. Çocukların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Tablo 3.2.1. Araştırmaya alınan okulların ve bu okullara devam eden çocukların cinsiyete göre dağılımları

Okulun Adı	Kız		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Pakistan Embassy Study Group	6	11,78	5	9,80	11	21,56
British Embassy Study Group	7	13,72	3	5,88	10	19,60
Privatschule Der Deutschen Botschaft	8	15,68	7	13,72	15	29,40
Toplam	21	41,16	15	29,40	36	70,56
Beytepe Anaokulu	9	17,66	6	11,76	15	29,44
Toplam	30	100	21	100	51	100

Çalışma grubunu oluşturan okulların ve bu okullara devam eden çocukların cinsiyete göre dağılımına baktığımızda; çalışma grubu % 70,56'sı yabancı uyruklu; % 29,44'ü ise Türk uyruklu çocuklardan oluşmaktadır. Yabancı uyrukların çocukların % 41,16'sını kız, % 29,40'nı erkek çocuklar, Türk çocukların ise % 17,66'sını kız, % 11,76'sını erkek çocuklar oluşturmaktadır.

Tablo 3.2.2. Araştırmaya katılan çocukların ülkelerine göre dağılımı

Ülke Adı	N	%
Hollanda	1	1,96
Bosna Hersek	1	1,96
İngiltere	3	5,88
Avustralya	1	1,96
Amerika	1	1,96
Moğolistan	1	1,96
Brezilya	1	1,96
Japonya	1	1,96
Türkiye	15	29,4
İtalya	1	1,96
Almanya	14	27,4
Malezya	2	3,91
Endonezya	3	5,88
Çek Cumhuriyeti	1	1,96
İspanya	1	1,96
Pakistan	1	1,96
Bulgaristan	2	3,91
Irak	1	1,96
Toplam	51	100

Çalışma grubunu oluşturan çocukların ülkelerine göre dağılımı tablo 3.2.2’de görülmektedir. Buna göre; çocukların % 29,4’u Türk; 27,4’u Almanya, 5.88’i Endonezya ve İngiltere, % 3,91’ise Bulgaristan ve Malezya vatandaşıdır. Irak, Pakistan, İspanya, Çek Cumhuriyeti, İtalya, Japonya, Brezilya, Amerika, Avustralya, Bosna Hersek, Hollanda vatandaşı olanlar ise araştırmaya katılanların toplamının 23,52’sini oluşturmaktadır.

3.2. Veri Toplama Tekniği

Araştırmanın veri toplama işleminde Burns ve Kaufman (1970) tarafından hazırlanan hareketli aile resmi çiz projektif yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle çocuğa “Bir aile çizmeni istiyorum. Herkes bir şey yapıyor olsun” yönergesi verilerek aile bireylerinin hareketleri, aile üyeleri arasında etkileşimi ve çocuğun aile algısını ayrıca bu yöntemle hareketli aile resminde ortaya çıkacak sembollerin ve çizim tarzının yansıması beklenmektedir.

Sınıf öğretmenine verilmek üzere çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, anne babanın eğitim durumu, öğrencinin genel davranışları hakkında bilgi veren bilgi formu kullanılmıştır (Ek 1.2.). Ayrıca anne ve babalara verilmek üzere ev yaşantıları ile ilgili soruların olduğu anne-baba bilgi formu ailelere gönderilmiştir (Ek 1.1.). Yabancı uyruklu çocukların ailelerine aile bilgi formu ve öğretmenlerine çocuk bilgi formu İngilizceye çevrilerek gönderilmiştir. (Ek 1.3. ve Ek 1.4.)

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Hareketli Aile Çizim Testi

Burns (1982) çocukların çizdiği aile resimlerinin; çocukların zaman içinde ailelerine ait olmalarındaki algılayışlarındaki değişiklikleri ve aile bireyleri arasında iletişim kalıplarının değişmesiyle aile ilişkilerindeki gelişmeleri ortaya çıkardığını tespit etmiştir. Burns'e göre (Burns, 1982; Burns & Kaufman 1970, 1972) hareketli aile resimleri çocuğun, aileyi işlevsel ve aktif bir birim olarak nasıl gördüğünü ve aile bireyleri arasındaki etkileşimini yansıtır. Hareketli aile çizimleri; ailenin içinde çocuğun kendi düşüncesini ve aile üyeleri arasındaki ilişkilerin algısını gösterir (Moskoff ve Lazarus,1983).

Burns çocuklardan "ailelerini bir şey yaparken" çizmelerini; özellikle "bir çeşit eylem" çizmelerini istemiştir. Yönergede görünen bu ufak değişiklik, aile bireyleri arasındaki duygusal ilişkileri ve kişiler arasındaki etkileşimi daha net gösteren bir resmin ortaya çıkmasını sağlar ve aile dinamiklerine ilişkin açıklayıcı ipuçları verir (Handler ve Habenicht 1994).

Resim yapma sürecinde kinetik ve hareketli yönlerinin ortaya koyulması, çocuğun uygulama sırasındaki deneyimini önemli ölçüde değiştireceği için, çocuktan "tüm ailenin resmini istediğin şekilde çizebilirsin" (Koppitz,1968) diye bir talepte bulunan aile çizim testi ile (Hammer, 1958, Hulse, 1951, 1952; Koppitz, 1968) çocuğa "sen de dahil, ailedeki herkesi bir şeyler yaparken çiz" diyen (Burns, 1982; Burns & Kaufman 1970, 1972) hareketli aile çizim testi arasındaki önemli fark vardır. Yönerge de görülen bu farklılık sayesinde aile resmi çiz testinde çocuklar istedikleri kişiyi çizmek konusunda hareketli aile resmi çiz testinde olduğundan daha özgürdürler. Koppitz (1983) aile resmi çiz testindeki yönergenin; çocuğa, özellikle, aileden olmayan insanların eklenmesi veya ailedeki bireylerin veya vücut parçalarının bir kısmını çıkarılması konularında daha fazla özgürlük verdiğini söylemiştir (akt. Handler ve Habenicht 1994).

Diğer bir yandan hareketli aile resmi çiz testi, çocuğun aile bireyleri arasındaki dinamik ilişkilere bakış açısını daha net görebilme ve çocuğun, çeşitli aile bireylerinin hareket ve güçlerine karşı verdiği savunma veya uyum sağlama tepkilerini daha iyi kavrayabilme olanağı verir (Handler ve Habenicht 1994).

Burns ve Kaufman (1972) hareketli aile çizim testini meydana getirirken on bin çocuktan elde ettiği verileri; geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak amacı ile puan vererek değerlendirilmiştir. Fakat bu puanlamanın geçerliliği ve güvenilirliği için yeterli olmadığı daha sonra yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir. Projektif yöntemin doğasından dolayı, çocuğun aynı resmi belirli bir süre sonrasında bir öncekiyle benzer olarak çizmesi oldukça zordur.

Reynolds (1978) Burns tarafından hareketli çizim resmini değerlendirmek için oluşturulan puanlama sisteminin; resmi parça parça değerlendirdiğinden, resimdeki anlamları ve göstergeleri doğru olarak yorumlayabilmenin yeterli olmadığını belirtmiştir. Hareketli aile çizimi bütününe ele alındığı ve aile geçmişi göz önüne alınarak, yorumlandığı takdirde en iyi kullanılmış olur. Çocuğun yaşı, cinsiyeti, evdeki ve okuldaki davranışları başka projektif verilerle aynı anda değerlendirilmelidir.

Habenicht (1990) yapılan araştırmalarda; resimlerdeki “işaretlerin” sadece sayarak ve ilgili yorumlar ekleyerek, araştırmacının gözlemlerini yaratıcı ve sezinleyici bir şekilde birleştiremediklerini eleştirmekte ve puanlama sisteminin buna engel olduğunu düşünmektedir. Hareketli aile çiziminde, resme ayrı ayrı anlamını veren birçok durumların bir arada değerlendirilmesi önemlidir.

Hareketli aile çizimlerinde bir figürün büyüklüğü, resme anlamını veren diğer çizimlerle beraber değerlendirilmelidir. Büyük çizilen bir figürün; sadece güç ve otoriteyle ilgili olmadığını bilmek önemlidir. Bu büyüklük; ihtiyaç, yüksek değer ve arzuyla ilgili olabilir. Bir başka değişle daha çok değer verilen ve arzulanan biri de daha büyük çizilebilir (Handler ve Habenicht,1994).

Hareketli aile çizim testi, aile içindeki duyguları yansıttığı için; bu duyguların değişikliği söz konusu olduğundan önemli olan çocuğun her seferinde aynı çizimi yapıyor olması değil; her bir çizim için yapılan yorumunun aynı olmasıdır (Handler ve Habenicht 1994). Handler ve Habenicht (1994) hareketli aile çizim testiyle yapılan araştırmaları incelemiş ve yapılan araştırmaların güvenilirliğinin %87 ile % 95 arasında değiştiğini belirtmişlerdir.

Projektif olarak kullanılan hareketli aile resimlerinin güvenilirliği ve geçerliliğini oluşturulmaması uzmanlarca eleştirilmektedir. Hareketli aile resimleri her ne kadar bir puanlaştırma yöntemiyle de değerlendirilse de sadece bu değerlendirilmenin yeterli olmadığı da görülmüştür. Hareketli aile çizim yöntemini güvenilirliğinin ve geçerliliğinin arttırılması için geniş bir çalışma grubuyla çalışılmalı ve ortaya çıkan tüm çizimlerden oluşan genel bir değerlendirme yöntemi oluşturulmalıdır. Bu değerlendirme; nicel bir yöntemle göre değil de, nitel yöntem ve içerik analizine göre oluşturulmalıdır.

Hareketli aile çizim testinde karşımıza çıkan önemli bir problem; hareketli aile çizim testinin gerçekçi aile yapısını mı yoksa çocuğun ailesinin olmasını istediği şekilde mi yansıtıp yansıtmadığıdır. Çocuk bir figürü belirli bir durumda çizebilir çünkü o kişiye öyle algılayabilir ya da bir kişinin veya ilişkinin aslında öyle olmasını isteyebilir. Örneğin, Shiller (1986) velayeti annede olan bir grup çocuğun üçte ikisinin kendilerini

baba ile aktivite halinde veya yakın bir ailenin bireyi gibi çizdiğini tespit etmiştir (akt. Handler ve Habenicht,1994). Lawton ve Seechrest (1962)'de aileden ayrı yaşayan çocukların resimleri ile tüm aile bireyleriyle beraber yaşayan çocukların resimleri arasında fark bulamamışlardır (akt. Handler ve Habenicht,1994).

Hareketli aile resmindeki aile ilişkileri; resimdeki figürlerin yeri ve büyüklüğü aracılığıyla ve figürlerin unutulmuş, sonradan eklenen veya abartılan parçaları aracılığıyla ifade edilir. Aile resminde; aile üyelerinden birisinin unutulması her zaman önemlidir ve yokluğu, varlığından daha önemli şeyleri gösterir. Resimlerde; aile üyelerinin yokluğu veya çocuğun kendisinin yokluğu çok doğal, olağan değildir ve önemli bir ayrıntıdır. Bu unutulmuş figürlerin kazara olduğu ve önemli olmadığı asla düşünülmemelidir. (Koppitz, 1968).

Çocuklar aile resimlerinde aile üyelerine olan duygularını, onlarla gerçekten yaşayıp yaşamadığını çizimleriyle gösterirler. Resimlerde çocuğun tavrı babanın evde olduğu resimlerde pozitif olarak veya babanın evde olmadığı resimlerde negatif olabilir. Çocuk aile üyelerine karşı negatif tavırlarını gösterirken; resimlerde, aile bireylerinin figürlerinin duruşlarını ve büyüklüklerini farklı çizer ve resme figür eklemeye veya resimden figür çıkarmaya başvurur (Koppitz, 1968).

Bu durumda araştırmaya katılanların kişisel geçmişi ve içinde bulunduğu aile yapısıyla ilgili bilgilerle resmin yorumlaması yapılmalıdır. Babasıyla beraber yaşayamayan bir çocuğun resimde babasıyla bir aktivite halinde çizmesi doğaldır ve olması istediği bir durumu yansıtır. Resim çocuklara duygularını ifade etme aracı olduğundan babasıyla olan sorunu dile getirmek için babasını çizmemesiyle, babasıyla beraber yaşamadığı için resimde yer vermemesinin anlamları farklıdır. Asıl önemli olan resmi değerlendiren kişinin bu durumu bilmesi ve ona göre çıkarımlarda bulunmasıdır.

Burns ve Kaufman (1982) çocukların yaptıkları hareketli aile resimlerini değerlendirmeden önce; değerlendiren kişinin aşağıdaki sorulara cevap vermesini istemiştir.

- Resme baktığınızda; ilk etki nasıldır? Kimi ve neyi ilk olarak görüyorsunuz? Neler oluyor? Olan şey size ne hissettiriyor?
- Fiziksel içtenliği ve uzaklığı fark ediyor musunuz? Resim sıcak mı soğuk mu? Yumuşak mı sert mi? Cana yakın mı? Değil mi?
- Resimdeki insanlar birbirine dokunuyorlar mı? Veya birbirinden uzak mı duruyorlar? Kimin yüzü, kime dönük?
- Çizilen figürler kendi bedenlerini nasıl hissediyor olabilir? Vücutlarını gösteriyorlar mı? Saklıyorlar mı? Çekici mi? Övünüyorlar mı? Utanıyorlar mı?
- Hangi figürler aşağıda veya yukarıda?
- Figürlerin duyguları nasıldır?
- Figürlerin birbiriyle olan ilişkisi nasıl? Gerilimli mi? Rahat mı? Birbirlerine hangi mesajı gönderiyor olabilirler?

Araştırmacının kendisine sorduğu sorulardan anlaşıldığı gibi; projektif teknik olan hareketli aile çizimlerinde resimleri değerlendiren kişi ilk önce resmin kendisine ilk verdiği anlamlardan yola çıkarak belirlediği kriterler çerçevesinde yorumlamalıdır.

3.3.2 Aile Bilgi Formu

Projektif teknik olarak aile resimlerinde; aile hakkında doğru çıkarımlarda bulunmak için kişinin kişisel özelliklerini bilmek kadar aileyle ilgili bilgileri de bilmek resimlerin anlamlarını doğru olarak yorumlama da önemlidir. Bu yüzden çocuk resimlerini projektif bir teknik olarak kullandığımızda; resimden çıkardığımız anlamları aileden alınan bilgilerle birlikte değerlendirmek daha doğru ve güvenilir sonuçlar elde etmemizi sağlayacaktır.

Bu sebeple bu araştırmada ilk önce çocuklarının araştırmaya katılması için gerekli izinle beraber genel demografik özelliklerini ortaya çıkaracak, aile yaşantıları hakkında bilgileri ortaya koyacak açık uçlu sorulardan oluşan bir aile bilgi formu ailelere ulaştırılmıştır. (Ek 1.1.) Aile bilgi formu yabancı okullardaki öğretmenlere verilmek üzere uzmanlarca İngilizceye çevrilmiştir (Ek 1.2.).

Aileye gönderilen bilgi formundan elde edilen bilgiler doğrultusunda; çekirdek, geniş, boşanmış, parçalanmış aile yapıları ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda hareketli aile resimlerinde; aile figürlerinden birisinin çıkartılarak yansıtılan eksik aile yapısı araştırmaya dahil olan ailelerin aile yapılarını oluşturmuştur.

1.Çekirdek Aile Yapısı: Anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aile yapısıdır. Batıda sanayi devrimine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Yansıtılan hareketli aile resimlerinde bu tanım korunmuştur

2.Geniş Aile Yapısı: Anne, baba ve/veya çocuklar ile büyükanne, büyükbaba, hala, amca vb. akrabalarından oluşan en az iki neslin bir arada yaşadığı kalabalık aile tipine geniş aile denir (Tuik,2006). Yansıtılan hareketli resimde bu tanıma; resimlerinde arkadaşını, arkadaşının ailesini ve diğer kişiler de dâhil edilmiştir. Kendi aile resminin içine arkadaşın ve diğer kişileri dâhil eden çocukların resimleri çekirdek aile yapısından farklı bir aile yapısı yansıtıldığı için geniş aile olarak tanımlanmıştır.

3. Boşanmış Aile Yapısı: Hukuki yollardan boşanmış, ayrı yaşayan, çocukları mahkeme kararı ile anne veya babada yaşayan aile yapısıdır. Yansıtılan hareketli aile resimlerinde bu tanım korunmuştur.

4. Parçalanmış Aile Yapısı: Hukuki yollardan boşanmamış; anne babanın işi sebebiyle veya özel sebeplerden dolayı birlikte yaşayamayan aile yapısıdır. Yansıtılan hareketli aile resimlerinde bu tanım korunmuştur.

5. Eksik Aile: Çekirdek, geniş veya parçalanmış aile yapısına sahip fakat hareketli aile resminde çocuğun aile üyelerinden herhangi birisini çıkartarak resminde yansıttığı aile yapısıdır.

3.3.3 Çocuk Bilgi Formu

Çocuk kendi ailesinin yanı sıra en fazla vaktini okulda öğretmenleri ve arkadaşlarıyla beraber geçirmektedir. Aile içinde belirli kurallar içinde yaşayan çocuk; okulda okulun belirlediği kurallar içinde yaşamaya ve toplumsal hayata ilk geçişi olan okula uyum

sağlamaya çalışır. Arkadaşları, öğretmenleri ve okul idaresiyle olan ilişkileri sosyal ilişkilerinin ilk başlangıcıdır.

Bu sebeple aileden alınan bilgilerle beraber öğretmenden alınan bilgilerde projektif olarak çocuk resimlerini değerlendirmede önemli bir yer tutar. Bazen aile bir araştırmaya dahil olduğu zaman aileleriyle ilgili bazı bilgilerini paylaşmak istemeyebilir. Bu noktada araştırmacıya yardımcı olacak kişi iyi bir gözlemci olan sınıf öğretmenidir. Çocuğun okuldaki gösterdiği davranış ve tepkileri öğretmen doğru olarak gözlemlediğinde aile yaşantılarıyla ilgili ipuçları yakalaması mümkündür. Bu nedenle bu araştırmada aileden alınan bilgilerin yanı sıra öğretmenden alınan bilgilere ihtiyaç duyulmuştur. Öğretmene sınıf içindeki davranışlarına, çocuğu etkileyen bir yaşantı geçirip geçirmediğine, diğer öğrencilerden onu farklı yapan özelliklerini öğrenmeye yönelik açık uçlu bir değerlendirme formu gönderilmiştir (Ek 1.3.). Çocuk bilgi formu yabancı okullardaki öğretmenlere verilmek üzere uzmanlarca İngilizceye çevrilmiştir (Ek 1.4.). Aileden alınan bilgilerle beraber öğretmenden elde edilen bilgiler de çocukların resimleri değerlendirmede destekleyici araç olarak kullanılmıştır.

3.4. Veri Toplama Yöntemi ve Süreci

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan Türk grubu için, Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan; yabancı uyruklu grup için ise üç uluslar arası okulun bağlı oldukları makamlardan gerekli izinler alınmıştır. Ayrıca çalışma grubu içine alınması planlanan tüm çocukların anne ve babalarına, çalışmaya katılmalarına izin vermeleri için araştırmanın amacını, uygulamada çocuğun neler yapacağını ve uygulamanın ne kadar süreceğini anlatan bir yazı gönderilmiş, izin vermeyen ailelerin çocukları araştırmanın dışında tutulmuştur.

Her çocukla beraber ayrı olarak tek başına, uyarıcıların olmadığı bir ortamda çalışılmıştır. Masaya A4 boyutunda beyaz bir kağıt, 36 adet renkli kuru kalem, 4 kurşun kalem, bir silgi koyulmuştur. Araştırmacı çocuğa kendisinden bir resim çizmesini isteyeceğini ve kendisi resim yaparken bazı notlar alacağını söylemiştir. Daha sonra “Bir aile resmi çiz, Bu ailede herkes bir şey yapıyor olsun” yönergesi verilmiştir. Yabancı uyruklu çocuklara bu yönerge İngilizce olarak verilmiştir. Çocuklardan bazıları

yönergeyle ilgili sorular sormuşlar, araştırmacı yönergeyi projektif yöntemin amacından çıkartmadan kısaca soruları cevaplamıştır. Örneğin “Nasıl bir aile çizeceğim, herkes bir şey yapıyor olacak, ev çizebilir miyim?” gibi.

Araştırmada çocukların resim sırasında söyledikleri cümleler not edilmiş, neyi ve neden çizdiğine yönelik kendi kendine yaptığı açıklamalar dikkate alınmış ve bu söylemler resimleri değerlendirirken göz önüne alınmıştır. Resim çizerken çocukların sorduğu sorulara araştırmacı yönlendirmemek için cevap vermemiştir. Araştırmacı resmi estetik olarak güzel çizememesine yönelik çocuğun kaygılarını gidermeye çalışmış ve desteklemiştir. Ayrıca araştırmacı tarafından çalışma grubu içinde olan çocuklarla ilgili uygulama günlükleri (Ek 2) tutulmuş, değerlendirme sırasında çocuğun söyledikleriyle beraber davranışları da değerlendirilmeye alınmıştır.

Toplanan resimler, araştırmacı tarafından belirlenen yöntemle (yöntem 3.6) değerlendirilmiştir. Belirlenen değerlendirme yöntemi; aynı yöntemle yapılan diğer araştırmalar çerçevesinde oluşturulmuştur.

Örneklem grubundan elde edilen resimlere ilişkin sonuçlar araştırmacının yorumuyla sınırlandırılmıştır. Resimlere ilişkin sonuçlar yapılan diğer araştırmalarda hareketli aile çizim yöntemindeki ortak değerlendirme yöntemiyle elde edilmiştir. Yorumlar çocukların çizdiği tek bir resimle, öğretmen ve aileden alınan bilgiler ışığında değerlendirilmiştir. Bu yüzden değerlendirmeler de bu resimlerdeki öykülerle sınırlıdır. Değerlendirmeler herhangi klinik bir tanı içermemektedir. Resimlerden elde edilen sonuçlar eğitimsel açıdan yorumlanmış ve çıkarımda bulunulmuştur.

Araştırmaya katılan çocukların resimleri; Türk, Alman, İngiliz, diğer ülkelerdeki yabancı uyruklu, birbirlerine komşu olan ülkelerdeki yabancı uyruklu, Asya kıtasında bulunan veya aynı sosyo ekonomik düzeydeki ülkelerdeki yabancı uyruklu çocukların resimleri olmak üzere toplam altı farklı gruba ayrılmıştır. Ülkelerin birbirlerine coğrafi olarak yakınlığı, birbirlerine yakın olan ülkelerin kültürleri ve bulundukları coğrafi konumdan ötürü sosyo ekonomik yapılarının da benzer olduğu göz önüne alınarak gruplama yapılmıştır. Hollanda, Avustralya, Amerika, Brezilya, Japonya, İtalya,

İspanya ülke vatandaşı olan çocukların resimleri gruplanırken, birbirlerine yakınlığı, komşu oldukları göz ardı edilmiş; gelişmekte olan sekiz ve yirmi ülke arasında olduğundan dolayı benzer sosyo ekonomik ve kültürel yapılara sahip oldukları düşünülmüştür. Her ne kadar Almanya ve Türkiye ‘de bu iki grup içinde giren ülkeler olsalar da; sayıca fazla olan çocukların resimleri ortak olan ailesel ve kültürel özellikleri daha fazla ortaya çıkartacağı düşünüldüğünden Alman ve Türk olan çocukların resimleri ayrı olarak iki gruba ayrılmıştır.

3.5. İkinci Kaynaklardan Alınan Bilgilerin, Resim Öyküsünün ve Gözlemlerin Değerlendirilmesi

Burns ve Kaufman (1982) hareketli aile resimlerinde ortaya çıkan figürlere, figürlerin etkileşimine, hareketliliğini değerlendirmek için derecelendirme yöntemi kullanarak puan tablosu oluşturmuştur. Burns ve Kaufman öne sürdüğü bu yöntem diğer araştırmalarda da kullanılmış, resimdeki semboller ve anlamlar sayısal verilere dönüştürülmüştür. Ancak resimlerdeki çizimlerin sayısal verilere dönüştürülmesi, resmin içindeki anlamları ve sembolleri yakalamakta güçlük yaratmıştır.

Bu araştırmada resimlerdeki anlam ve semboller puanlaştırılmamış, resmin öyküsü ve aileden alınan bilgilerle; değerlendirilerek resmin içindeki anlamlar şu ana kadar oluşturulan literatür yardımıyla yakalanmaya çalışılmıştır. Bu yüzden aileden ve öğretmenlerden alınan çocuğun kişisel özellikleri hakkında bilgiler, aileden alınan aile yaşantılarıyla ilgili bilgiler, çocuğun yaptığı resmin öyküsü ve araştırmacının uygulama sırasında gözlemleri resmin içinde anlamları güçlendiği için hareketli aile resimlerinin değerlendirilmesinde önemlidir.

3.5.1. Kişisel Özellikler

Kişiliğin, algının, insanlar arası ilişkilerin, grup değerlerinin ve tutumlarının saptanmasında resim bazen tek başına yeterli olmayabilir. Bunun için resmi yapan kişinin kişisel özelliklerini bilmek; resimdeki soyut anlamları somut hale dönüştürmede önemlidir. Küçük yaştaki çocukların kişisel özelliklerini kendilerinden öğrenmek zor olduğu için, öğretmenlerinden ve aileden alınan kişisel özellikleriyle ilgili bilgiler,

çizimlerdeki anlamları doğru yorumlamada gereklidir. Bu bilgiler sayesinde resimlerin sessiz dilini, konuşan bir dil haline getirmek mümkün olabilir.

3.5.2. Aile Hakkındaki Bilgiler

Projektif teknik olsun olmasın; aile temalı resimlerde; resimlerden aile hakkında doğru çıkarımlarda bulunmak için kişinin kişisel özelliklerini bilmek kadar aile hakkındaki bilgileri de bilmek, resimlerin anlamlarını doğru olarak yorumlama da önemlidir. Aile resmi çalışmalarında, aile ile yapılan değerlendirme görüşmesiyle beraber resmi değerlendirerek veya görüşmenin yerine getirilmediği durumlarda aileye yöneltilen açık uçlu sorulardan alınan cevaplarla ve öğretmenden alınan bilgilerle aile hakkında genel bir yargıya ulaşılması mümkün olabilir.

Resimler bakmamız gereken noktaları gösterirler. Orada ne görüleceği aileden alınan bilgilerle mümkündür. Akkapulu'ya göre (2004) aile resimleri, araştırmacıya harita sunar. Ancak, haritaya bakarak değil, haritayı okuyarak yollar bulunur. Haritayı okumada da aile veya aileden alınan bilgiler yardım eder.

Saydam (2004) resim testlerinin yorumu sonucunda elde edilen bilgilerin, mutlak, kesin bilgiler olmayıp; aileyle birlikte ele alınması, yordanması gereken konulara ışık tutmasının amaçlandığının göz ardı edilmemesi gerektiğini söylemiştir.

3.5.3. Resmin Öyküsü

Resmi değerlendirmeden önce çizim sırasındaki gözlemler, çocuğun söyledikleri ve yorumları da çok önemlidir. Davido (1976) testin uygulandığı sırada kişinin söylediklerine ve yorumlarına dikkat etmek gerektiğini; resimle birlikte dile getirilenlerin, dipnotların ya da başlıkların değerlendirme için değerli bir yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Dolto (1979) da resmin anlamını çıkarmak için bu gözlemlerin önemli olduğunu ve resimle eşleştirilebilir nitelikleriyle yorumlama düzeyinin ilk basamağını oluşturduğunu belirtmiştir (akt. Jourdan,2000). Malchiodi (2005)' de resimle ilgili sorular sormanın; resmin ayrıntılarından daha fazla bilgi edinmeye yardımcı olacağını belirtmiştir. Habenicht (1990) ise daha somut bir aile iletişimi resmi için çocukla resimle ilgili konuşmanın önemini ifade etmiştir.

Abraham (1997) çocuğun, resim yapmasına yönelik yönergeye nasıl bir tepki gösterdiğinin önemi üzerinde durmuştur. Bu tepkinin kişinin bazı özelliklerini yansıttığını ifade etmiştir. Sattler (1990) çocuğun ve yönergeyi kabul etmesinin ya da reddetmesinin anlamlı ipuçları verdiğini söylemiştir. Çocuğun cevabının basitliği veya karmaşıklığı, davranışlarının kendiliğinden oluşu ya da olmayışı, verilen görevi gerçekleştirdiği sıradaki rahatlığı ya da rahatsızlığı ve resmin yapılışı sırasındaki duygusal dışavurumlar olduğunu dile getirmiştir (akt. Jourdan, 2000).

Jourdan (2000) hareketli aile resmi çizmesi için; resim kağıdı kişiye yatay olarak verildiğini; resmi yapan kişi, kâğıdı hafifçe çevirdiğinde; daha rahat olmak için uyarını kendine göre ayarladığını, eğer kâğıdın çevrilişi 90 derece ya da daha fazla ise bu tepkinin yönergeye karşı gelme anlamını taşıdığını belirtmiştir.

3.5.4. Gözlem ve Notlar

Jourdan (2000) aile resmini geçerli bir şekilde yorumlayabilmek için kişinin çevresinin ve bugünün ile dünün gerçekliğini göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir.

Handler ve Habenicht (1994) resimde aile iletişimi ortaya koyan özellikler her zaman olmasa da çizimlerde ortaya koyulduğunu fakat resimde daha geçerli ve somut aile iletişimini ortaya koymak için de çocukla görüşme yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Reynolds (1978) hareketli aile çizim testinin en iyi bütünüyle ele alındığında ve aile hakkında aile bireylerinden bilgi alındığında kullanılabilir olduğu; çocuğun yaşı, cinsiyeti, evdeki ve okuldaki davranışlarıyla ilgili bilgiler bir arada olduğu zaman daha doğru değerlendireceğini tespit etmiştir.

Çocuğun resmi çizerken hangi tip davranışları yaptığını not alması davranışı hakkında ne düşündüğünden daha önemlidir. Araştırmacı uygulama sırasında bire bir not almalı, çocuğun gösterdiği davranışın ona sebep olduğu duygularını yansıtmamalıdır.

3.6. Hareketli Aile Resimlerinin Değerlendirilmesi

3.6.1. Aile İçi Etkileşim

Aile içinde yapılan eylemler bütünlüğü aile içinde paylaşılan rolleri de ortaya koyar, çocuğun gözünde nasıl görüldüğünü gösterir. Ayrıca resimde ortaya çıkan roller ve bireylerin bu rolleri kimlerle yaptığı da aile içindeki etkileşimi gösterir.

Koppitz (1983) ve Lyons (1993) sadece iki figürün hareket içeren ortak bir aktiviteyi (top oynama, beraber yeme, birbiriyle konuşma gibi) veya iki figür aynı tür aktiviteyi paylaştığı zaman (günlük ev işlerini yapma, pikniği paylaşma gibi) aktif etkileşim olarak değerlendirmişlerdir. Eğer aynı pasif aktivitede (beraber TV seyretmek, aynı odada kitap okumak, aynı yerde ayakta durmak, bir figürün diğerini izlemesi gibi) beraber yer almışlarsa, pasif etkileşim içinde olduğunu belirtmişlerdir (akt. Wegmann ve Lusebrink, 2000). Örneğin masa etrafında oturmak ve hiç bir şey yapmamak pasif bir etkileşim, masada oturmak ve konuşmak veya bir şeyler yemek aktif bir etkileşimdir. Birlikte oturup ayrı kitaplar okumak pasif bir harekettir ama kitap paylaşılıyorsa aktif bir harekettir (Ek 4, Örnek Resim:1)

Burns ve Kaufman'ın (1972) çalışmasında resimlerde figürleri farklı 87 hareket içinde çizildiğini ve bunlardan başlıcalarının, bebek bakma, yemek pişirme, ütü yapma, boyama, televizyon izleme, ödev yapma, dinleme, bakma, uyuma, yardım etme, konuşma, bulaşıkları yıkama, okuma, yemek yeme, resim yapma olduğunu tespit etmişlerdir.

Aile bireylerinin birbirleriyle olan etkileşimleri eylemler yoluyla ortaya çıkarken aynı zamanda farklı kültürler arasında aile içindeki rollerin değişebileceği düşünülmektedir. Cinsiyet farklılığının resimde görülen aile içindeki rolleri etkilediği Burns ve Kaufman (1972) tarafından tespit edilmiştir.

3.6.2. Çizilen Figürlerin Özellikleri

Burns ve Kaufman (1972) hareketli aile çizim testinin değerlendirmesinde figürlerinin boyutunun ölçülmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bunun kültürel çalışmalar için yararlı

bir değişken olabileceğini düşünmüşler fakat figürleri nasıl ölçmek gerektiğini tanımlamamışlardır. Resimdeki figürlerin büyüklüğü bize bireyin iç dünyasını anlamamıza yönelik ipuçları verdikleri ifade etmişlerdir.

Çocuklar genelde aile içinde en güçlü buldukları, bir anlamda onlar için otoriteyi temsil eden, muhtemelen özdeşim kurabildikleri kişiyi büyük ve ilk bakıldığında hemen göze çarpan kişi olarak çizmektedirler.(Ek 4, Örnek Resim:2) Öte yandan en son ve/veya en küçük olarak resmedilen aile bireyleri çocuk tarafından çok fazla önemsenmeyen veya aile içinde varlığından rahatsızlık duydukları kişilere işaret edebilmektedir.(Saydam, 2004).

Kos ve Biermann (1977) çocuk resminde en büyük boyutta çizdiği kişiyle özdeşleştirdiğini fark etmişlerdir. Baba figürü en büyük çizilmişse çocukların % 27'sinin babayla özdeşim kurduğunu, eğer anne figürü en büyük çizilmişse çocukların % 42'sinin anneye özdeşim kurduğunu tespit etmişlerdir. Baba ölçüsüz şekilde büyük boyutlarda çizilmişse bu çocuğun var olmayan babanın yerini doldurmaya çalıştığının göstergesi olabileceğini ifade etmişlerdir. (akt. Jourdan, 2000).

Aile bireyleriyle ilişki kurmak aynı çatıda yaşamaktan daha fazlasıdır. Bir birim olarak aile, grup içindeki bireylerin güçlü duygu bağlarıyla ve sadakatlarıyla birbirine bağlı olması ve birbirlerine iletişim ve etkileşim içinde olmasıdır. Fakat her ailenin bu tanımı yansıtacak bir yaşantısı olmayabilir (Koppitz, 1968).

Aile içinde mutlu olan çocuk bütün aile üyelerini onların yaşı ve büyüklüğü bakımından doğru olarak çizmeye eğilimlidir. Fakat aile üyelerine karşı ambivalans duygulara sahip diğer çocuklar o üyelere karşı güçlü pozitif veya negatif hislere sahiptirler. Bu ambivalans duygular aile üyelerinin duruşu ve büyüklüğünün değişimiyle gösterilir (Koppitz, 1968).

3.6.2.1 Nesil ve Cinsiyet Farkındalığı

Resimleri projektif olarak ilk değerlendirmede çocuğun cinsiyet ve nesil farkındalığını kazanması, bunu resminde göstermesi beklenir. Cinsiyet farkındalığı resimde çizilen

figürlerin gerçek yaşamdaki cinsiyetleriyle aynı olmasıdır. Nesil farkındalığı ise gerçek yaşamda yaşça büyük olanı resimde büyük çizebilmek, küçük olanı ise resimde küçük çizebilmektir. Bir resimde anne ve babanın çocuklardan büyük çizilmesi nesil farkındalığını bildiğini gösterir (Akkapulu, 2008). (Ek 4; Örnek Resim 3, Ek 4; Örnek Resim 4)

3.6.2.2. Figürlerin Genel Özellikleri

Aile çizimlerinde ortaya çıkan figür çizimlerinin her boyutun özelliklerinin anlamı psikodinamik bakış açısıyla yorumlandığında önem kazanır. Aile çizimlerinde resmin öyküsüyle beraber aileden alınan bilgiler ışığında çizilen figürlerin psikodinamik bakış açısıyla değerlendirmek daha anlamlı ver yerinde olacaktır.

Örneğin genel olarak; psikodinamik bakış açısıyla figürlerin çizimlerini yorumladığımızda; figürün parçaları ile ilişkili olarak, bir kişiye ait kafanın çizimi, psikodinamik açıdan, çocuğun zihni, kurgusal faaliyeti, duygusal durumu ve zorlukları kontrol edebilme becerisi ve uygun yollarla toplumsal olarak etkileşebilme becerisi hakkında bize bazı ipuçları vermektedir. Yüze ait detaylar, çocuğun kendisine ve / veya diğerlerine karşı tüm etki ve hislerinin yanı sıra çevre ile olan etkileşiminin potansiyel kalitesini de değerlendirmemize yardımcı olmaktadır. Boynun özellikleri, çocuğun bilişsel, zihinsel ve problem çözme yeterliliği ile bu yeterlilikleri duygusal itici güçlerini kontrol edilebilmesi için harekete geçirme becerisini sembolize ettiği düşünülmektedir. Kollar, parmaklar, bacaklar ve ayak parmakları çocukların toplumsal ve kişiler arası ilişkilerinin doğasını (örneğin, dost canlısı, yapıcı, düşmansı ve yıkıcı), etkileşim biçimlerini (örneğin, katı, esnek, rahat ve kendine özgü) ve kişiler arası önemli sosyal ve duygusal olgulara veya gelişimsel durumlara karşı açık ya da kapalı olduğunu belirten bilgiler sağlamaktadır. Vücudun gövdesi çoğunlukla çocuğun temel zevkleri ile ilişkilidir (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Figürlerin çizim şekline genel olarak bakıldığında silik ve kesintili çizgiler, hassas, kırılgan kişilik özelliklerine işaret ederken, çok bastırarak kalın çizilen çizgiler ise saldırgan dürtülerin varlığını gösterebilmektedir (Saydam, 2004). (Ek 4; Örnek Resim 5, Ek 4; Örnek Resim 6)

Porot (1965) bazı durumlarda kolların çizilmemesinin, sembolik anlamda çocuğuna vurma eğilimli bir ebeveynin kolundan kurtulmak anlamına geldiğini ifade etmektedir. Ellerin yokluğu iğdiş edilme korkusu ya da suçlulukla ilgili bir cezalandırılma ihtiyacının olduğu anlamına geldiği uzmanlar tarafından belirtilmektedir. Abraham (1997) da aynı şekilde sakat ya da zarar görmüş kişi çizimlerinin iğdiş edilme korkusunu yansıttığını belirtmiştir (akt. Jourdan, 2000).

Burns, Machover'in ayakların konumu ile ilgili önermelerini doğrulamış ve geniş açılmış bacaklar, özellikle de kişi merkezde çizilmişse davranışa dönüşme ihtimali olan ancak güvensizlikle etkisiz hale getirilmiş saldırganlığı temsil ettiğini tespit etmiştir. Eğer bacaklar boşlukta yere değmeden asılı kalmış durumdaysa ve şekil eğikse bu ciddi bir güvensizliğe ve alkoliklerdeki gibi bağımlılığı işaret ediyor olabilir (akt. Jourdan, 2000).

Bu araştırmada aile figürlerinin genel özellikleri; yüzdeki kısımlar; boyun, el, kol, bacak ve ayak çizimlerinin nasıl olduğu, figürlerin hangi uzuvlarının çizilip çizilmediği veya ne şekilde çizildiği ailelerin genel ifadesini tam olarak yansıtmayacağını, bireyler hakkında ayrıntılı bilgi vereceğini düşünerek değerlendirme dışında tutulmuştur. Sadece aile resmin yorumlanmasına yardımcı olacak farklı ve olağan dışı figürlerin çizimleri ve yorumlanmasına ışık tutacak diğer çizimler değerlendirmeye alınmıştır. Bu figürlerin farklı ve olağandışı olarak çizilip çizilmediği ve hangi çizimlerin yorumlanmaya yardımcı olacağı literatürden ve şu ana kadar yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak ortaya çıkarılmıştır.

3.6.2.3. Temel Figür Eksikliği

Wegmann ve Lusebrink (2000) aile bireylerinin tanımının kültürden kültüre farklılık gösterebileceğinden (çekirdek aileler veya geniş aileler gibi) kültürler arasında temel figürlerinin (anne, baba, kendisinin ve olası kardeşleri) varlığını ve yokluğunu karşılaştırmayı uygun bulmuşlardır. Bu nedenle, temel figür yokluğunu, çizimde yer almayan temel bir figürün yokluğu olarak tanımlamışlardır.

Parot 'a göre (1995) aile kompozisyonunun analizi, aile üyeleri arasındaki ilişkilere dair, bunların kişi tarafından nasıl yorumlandığının bilgisini verir. Bir kişinin yok sayılması, sıklıkla bu kişiye karşı geliştirilmiş bir reddediş duygusunun göstergesidir. Örneğin; bir çocuk kendini çizmeyi unutursa, ailesinden dışlandığına dair duygular taşıyabilir (akt. Jourdan, 2000) (Ek 4, Örnek Resim 7).

Burns (1982) resimlerinde ebeveyn figürlerinin yokluğunu, çocuğun ebeveyn tarafından reddini ve diğer aile üyesi ile özdeşleşmesini ortaya koymakta olduğunu ifade etmektedir.

Çizimde yer almayan aile bireyleri genelde -çocuğun kardeşleri olmaktadır- çocuğun aile içinde çatışma yaşadığı, muhtemelen kızdığı ve kışkırdığı, yok sayma eğiliminde olduğu aile bireyleri olmaktadır. Bazı çocuklar, kendilerini aile resminde çizmekten kaçınıp, “sayfada yer yok” gibi ifadeler kullanabilmektedir. Bu durum, çocuğun aile içindeki kendini ait hissettiği ya da kendine sunulan yeri, aile içinde var olma biçimi ve dinamiklerini, kendini ifade etme şekli olarak dikkati çekmektedir (Saydam, 2004).

Bazı çocuklar aile resimlerinden kendilerini çıkarırlar. Bu durum daha çok çocukların aile içinde kendini önemli hissetmediği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Çocuğun kendini çizmemesi durumu asla bilerek, düşünerek gerçekleşmez. Kendisini ihmal etmesi önemsizliği ve reddedişinin bilinçsiz bir şekilde hissetmesini yansıtmaktadır. Sosyal ve duygusal olarak iyi olan çocuk, kendinden memnun ve kendine karşı saygı gösterir. Genellikle ve çoğunlukla mutlu olan çocuk, kendisini ilk olarak ve aile içinde merkezde çizer (Koppitz, 1968).

Aile üyelerinin birisinin çizilmemesi durumu, unutilan o aile üyesine karşı güçlü negatif duygularının yansımasıdır. Eğer çocuk bir aile üyesinin çizimini yarım bırakması ona karşı hissettiği negatif duyguları yansıtmaktadır. Bazen, çocuklar kardeşini veya anne babasını çizmekte zorlanmazlar fakat kardeşlerinin veya anne babalarının figürlerinin çizimlerini tamamlayamazlar. Bu gerçekleştiği zaman tamamlayan figüre ait, kişiye karşı olumsuz duyguları ve yaşadığı ilişkinin sıkıntılı olduğunu göstermektedir (Koppitz, 1968).

3.6.2.4. Temel Figürlerin Silinmesi

Koppitz (1968) resimleri çizerken özen gösteren birçok çocuk, çizimlerini düzeltmek için sildiklerini; bu tarz silimlerin çocukların resimlerinde olumsuz bir anlama gelmediğini belirtmiştir. Fakat aşırı silimler veya silip tekrar figürü tamamlamanın, yoğun bir endişenin işareti olduğunu ve o figüre ait düşmanlığı veya saldırganlığı gösterdiğini tespit etmiştir. Wegmann ve Lusebrink (2000) temel figürün silinmesi ile tekrar çizilen ufak bir ayrıntının silinmesi ile aynı anlamı taşımadığını bunun figüre yönelik kararsızlığı gösterdiğini ifade etmişlerdir.

3.6.2.5. Geniş Aile Bireylerin Eklenmesi

Kültür çalışmalarında Nuttall ve arkadaşları (1988) ve Chuah (1992) geniş aile bireylerinin çizilip çizilmediklerini gözlemlemişlerdir. Wegmann ve Lusebrink (2000) araştırmasında ailenin tanımının kültürden kültüre değiştiğini belirtmişler ve geniş aile değişkenini eklemeyi uygun bulmuşlardır. Araştırmalarında kendisi, anne, baba ve kardeşlerin dışında aile dışındaki bireylerin de çizildiği durumları geniş aile bireylerini geniş aile değişkeni olarak tanımlamışlardır.

Parot (1995) aile resimde aile dışından bir kişinin eklenmesini; eklenen figürün çocuğun değiştirilmiş bir temsili olduğunu ifade etmiştir (akt. Jourdan, 2000).

3.6.2.6. Figürler Arası Mesafe

Burns ve Kaufman hareketli aile resimlerinde birey ve diğer figürler arasındaki mesafeyi ölçmeyi öne sürmüşler, nasıl olacağını ise açıklamamışlardır. Wegmann ve Lusebrink (2000) ise figürler arası mesafeyi herhangi iki temel figürün vücut kısımları arasındaki en yakın mesafe olarak tanımlamışlardır.

Figürler arasındaki mesafenin yanı sıra aile figürlerin çiziliş sırası ve sayfa içindeki konumları önemli olmaktadır. Buna göre çocuk tarafından sayfanın en soluna, birinci olarak çizilen kişi aile içinde kendisinin en fazla değer verdiği, özdeşim sağladığı kişi olabileceği gibi, bazen aile içinde en fazla çatışma yaşadığı, yaklaşmakta problem yaşadığı kişi de olabilmektedir (Saydam, 2004).

Çocuklar kendilerini yakın hissettikleri kişileri kendilerine yakın çizmek isterler. Aralarında sorun ve iletişim sorunu yaşadıkları, olumsuz düşüncelere sahip oldukları kişileri ise kendilerinden uzakta çizerler.

Aile bireylerin birbirinden uzak, ayrı çizilen bireylerin aileyle olan ilişkilerinde problem yaşadıkları, aileyle problem yaşadıkları, aileyle bütünlük sağlayamadıkları düşünülmektedir (Saydam,2004).

Aubin (1970)'a göre mesafe, kişinin arzusunu ya da reddini ifade eder. Resmi çizen kişi, kendisine güven vereni yakınına yerleştirmeyi, onu korkutan ya da kaygılandıranı uzaklaştırma eğilimindedir. Aubin, mesafenin korkudan uzaklaşma isteğiyle ortaya çıkan bir durum olduğunu ifade etmiştir. Corman'a göre (1970) figürlerin birbirinden uzaklaştırılması düşmanlık ya da savunma ifadesidir. Bazı durumlarda ise figürlerin arasına çizilen mesafenin az olması; ödipal kaygılara ya da nesil karışıklığına işaret edilebilmektedir (akt. Jourdan, 2000).

3.6.2.7. Figürlerin Dizilişi, Yönü ve Duruşu

O'Brien and Patton (1974) çalışmalarında figürlerin yüzlerinin birbirlerine mi yoksa resme bakan kişiye mi dönük olduğunu dikkate alıp, ona göre puanlama yapmışlardır. Figürlerin yüzlerinin birbirine dönük olması veya olmamasının, benlik kavramıyla ilişkilendirmişlerdir.

Parot (1995) aile üyelerinden herhangi birinin değerli kılınması ya da değersizleştirilmesinin, resmi değerlendirmesi sonrasında ortaya çıkan genel aile durumuyla, figürlerin resimde çizilme sırasıyla ve figürlerin uzunluğuyla ilişkili olduğu belirtilmiştir. Parot'a göre kişinin aile üyelerini çizme sırası, bu üyelerin her birine verdiği değeri yansıtır. İlk çizilen kişi genelde kişinin duygusal alanda çocuk için en önemli olan birey olduğu kabul edilir. Parot ayrıca bu kişinin genellikle kağıdın sol kısmına çizildiğine dikkat çeker (akt. Jourdan, 2000).

Saydam (2004)'a göre de çocuk ailede en çok önem taşıyan bireyleri en ön sırada; ikinci derece önemliler ise arka sırada çizer. Çocuk tarafından sayfanın en soluna, birinci olarak çizilen kişi, aile içinde kendisinin en fazla değer verdiği, özdeşim sağladığı kişi olabileceği gibi, bazen de aile içinde en fazla çatışma yaşadığı, yakınlaşmada problem yaşadığı kişi de olabilmektedir.

Saydam (2004) ilk çizilen figür; cinsiyeti cinsel yönelim ve özdeşim nesnesi konusunda bilgi verdiğini, ilk resmin karşı cinsiyetten olması durumunda söz konusu olan erkek çocuk ise, babanın oğluna olan yakınlığı ve baba oğul paylaşımının konuşulması gerekliliğini, benzer bir durum kız çocuk ve annesi içinde geçerli olabileceğini ifade etmiştir.

Resimdeki figürlerin dizilişi, yönü ve konumları aile içi ilişkiler, paylaşım ve iletişim konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Figürlerin birbirlerine yüzlerini dönmeleri de aralarındaki etkileşimi gösteren resimdeki ipuçlarından birisidir. Figürlerin birbirleriyle etkileşimde olmasına rağmen birbirlerine yüzlerine dönmemesi de aralarındaki ilişkinin düzeyini gösterir. Örneğin, kitap okuduğu için kendisi babasına dönük olabilir ama ona bakmayabilir.

Dikey çizilen insan resimleri sayfanın sol tarafında yer alıyorsa, regresif, içe dönük yapılanmayı, depresif eğilimleri akla getirmektedir, bağımlı bir yapı söz konusu olmaktadır. Sayfanın sağ tarafında yer alan çizimler, yaşına uygun olmayan, çocuksu, aşırı iyimser tepkilere işaret etmektedir. Sayfanın alt kısmına kaydırılmış çizimler ise, depresif özellikler, içe dönük yapılanmayla ilgilidir (Saydam,2004).

Çocuklar genelde aile içinde en güçlü buldukları, bir anlamda onlar için otoriteyi temsil eden, muhtemel özdeşim kurabildikleri kişiyi “büyük” ve ilk bakıldığında hemen göze çarpan kişi olarak çizmektedirler. İlk olarak kendilerini çizdiklerinde ise klinik gözlemlerle ve ailelerden alınan geri bildirimler ışığında bu çocukların aile içinde daha fazla özerklik kazanmaya ihtiyaç duydukları bulgulanmıştır (Saydam, 2004).

Birbirine yakın olarak çizilen figürler arasında paylaşım olduğu düşünülürken; birbirinden uzak olarak çizilen figürlerle ise ilişkilerinde problem yaşadıkları aileyle bir bütünlük sağlayamadıkları düşünülmektedir. Sayfanın solunda, sol tarafa bakarken çizilen kişilerin (genellikle anne veya baba olmaktadır) kendi ebeveyni (genelde anne) ile olan ilişkilerindeki bağımlılık, kendi ebeveyninden ayrışamama ve bu doğrultuda şu anda var olan ailesinde yerine getirmesi gereken sorumluluklarında sorun yaşama, yeterince olgunlaşamama problemi olduğu varsayılmaktadır. Sayfanın sağında ve sağa doğru bakarken çizilen aile bireyinin (bu genelde çocuğun kendisi olmaktadır) aileden uzaklaşma, kendi özerkliğini, bireyselliğini kazanma, kendine bir yön bulma ihtiyacı içinde olduğu düşünülmektedir (Saydam,2004).

Burns' a göre (1982) çizilen baba figürünün çocuğa karşı olan duruş pozisyonu ve bakış yönü, çocuğun sosyal kendilik algısını göstermektedir. Babalarını kendine doğru bakan veya yönelmiş olarak çizen çocukların sosyal ilişkileri ve arkadaş ilişkilerindeki olumlu benlik algısının, babalarını kendilerinden farklı yöne bakarken veya kendilerine arkasını dönmüş olarak çizen çocuklarınkinden daha yüksek olduğu bulunmuştur.

3.6.2.8. Figürler Arası Engeller

Wegmann ve Lusebrink (2000) iki figür arasında bir nesnenin olduğu veya iki figürün birbirinden çizgiyle ayrıldığı zaman bunu engel olarak kabul etmiştir. İki figürün arasında engellin olması bireyler arasındaki etkileşiminin ve iletişimin yetersiz kaldığını gösterir (Ek 4; Örnek Resim 1)

3.6.2.9. Benlik Çizimi

Burns (1982) bir insan çiz ve hareketli aile çizimden; kişinin kendisinin çizdiği “benlik çiziminin” farklı olduğunu öne sürmüştür. Burns (1982)’a göre çekirdek benlik ve çevresel benlik olmak üzere resimlerde iki farklı çizim meydana gelmektedir. Machover (1949) bir insan çiz testindeki “benlik çizimin” çevresel benliği tasvir ettiğini ifade etmiştir. Burns (1982) çevresel benliğin daha temel bir benlik üzerinde bir kişilik tabakası olduğunu düşünmektedir. Çevresel benliğin altında kalan temel benlik çekirdek benliktir. Çekirdek benlik olarak ifade edilen bu içsel benlik hareketli aile çiziminde yansıtılmaktadır.

Van Krevelen (1975) rengin duyguları anlamak için önemli bilgiler sağladığını göstermiştir. Çocuğun kendini ve ebeveynlerini aynı renkle boyaması coşkulu bir özdeşimin göstergesidir (akt. Jourdan, 2000) (Ek 4, Resim 8).

3.6.2.10. Kağıt Kullanımı

Kim Chi (1964) kişinin resim yaptığı sırada yüzeyi kullanma biçiminin kişinin içsel yaşantısıyla ilişkili olduğunu; ortaya çıkan resminde dışsal gerçeklikle ilgili olduğunu ifade etmiştir. Royer (1984) boş bırakılan bölümlerin yasaklanan ve uzaklaştırılanları ifade ettiği görüşündedir. Kim Chi (1989), kağıdın boş bırakılan bölgelerinin analizinin çizilmiş alanlarındaki kadar önemli olduğunu belirtir (akt. Jourdan, 2000) (Ek 4, Resim 9).

Wolff (1946; akt. Burns, 1987) 'e göre kağıdın ortasına çizilen çizimleri; normal, emin kendine güvenen bir kişilik yapılanmasını gösteren kişiler çizerler ve genel olarak her yaşta görülmektedir. Mutlak ortada çizilen, her taraftan sanki ölçülerek ortalanmış kişilerin çizimlerinde; insanlarla olan ilişkilerinde katılık yaşadığını ve güvensizlik duyduklarını ifade etmektedir (Burns, 1987; Buck, 1948; Jolles, 1964) (Ek 4, Resim 9).

Buck, 1948; akt. Burns; 1987, Saydam, 2004 ve Jolles, 1964 'e göre kağıdın üst tarafına çizilen çizimler; gerçekleri değerlendirme, problem yaşama, zor amaçlar için çabalama, isteklerin yüksek olması, içgörü eksikliği, açıklayıcı olmayan aşırı iyimser tepkilere işaret etmektedir.

Kağıdın alt tarafında çizilen çizimlerde, güvensizlik ve yetersizlik duygusunu, içe dönük yapılanmayı, depresif eğilimleri akla getirmektedir. Kağıdın kenarında ve dibinde yer alan çizimlerde güvensizlik duygusunu ve bu güvensizliğiyle ilgili desteğe ihtiyaç olabileceğini gösterir. Bazen bağımlılık eğilimli kişilik yapılanmasını ve bağımsız olarak hareket etme korkusunu akla getirebilir. Bazen de yeni deneyimleri yaşamada kaçınma eğilimlerine işaret etmektedir (Burns, 1987; Buck, 1948 akt. Burns. 1987; Jolles, 1964, Machover, 1949).

3.6.3. Ağaç ve Ev Çiziminin Yorumlanması

Ev ve ağaç çizimi için Burns (1982) ayrıca bir projektif teknik geliştirse de; hareketli aile çizim testinde görülebilecek ev ve ağaç çizimleri de benzer bir değerlendirmeye açıklanabilmektedir.

3.6.3.1. Ağaç Çizimi

Resimlerde ortaya çıkan ağaç çizimlerinin dışında “ağaç” sembolü farklı anlamları içerdiğinden ayrıca bir teknik olarak karşımıza çıkmıştır. Her ne kadar ağaç testi ayrıca kullanılan bir projektif yöntem olmasına rağmen; aile resimlerinde çizilebilecek ağaç resminin de belirli ölçütlere dayanarak psikanalitik yorumu yapılabilir.

Koch’ göre ağaca ait yukarıya doğru yükselen her şey düşünsel etkinliklere kanıt sayılır. Aşağıya doğru inen her şey, bilinçaltı eğilimlere yönelişin, içgüdülerin ve duyguların egemenliğinin birer işaretidir. Kağıdın ortasından geçen dikey çizginin solunda kalan ağaca ait her şey, geçmişle olan bağları, anılara ve çocukluk yıllarına verilen önemi, içe dönüklüğü, kişiliğin olumsuz yönlerini belirtir. Kağıdın ortasından geçen sağında kalan ağaca ait her şey; resmi yapan kişinin olumlu yönlerini, yeteneklerini, başarılarını, düşüncelerini, geleceğe yönelişlerini, umut ve isteklerini gösterir (akt. Altinköprü,2004).

Burns’a (1987), Buck (1948, akt.Burns; 1987) ve Jolles (1964) ‘e göre organize, dengeli ve uygun bir şekilde bir araya getirilip oluşturulan dallar, kuvvetli ve dengeli bir şekilde büyür. Dalların esnekliği, boyutu, sayısı ve dengesi; bakım ve büyüme için dış çevreye ulaşma çabasını gösterir. Dalların yukarıya doğru yükselmesi dış çevrenin olanaklarına ulaşma isteğini gösterir. Dallar ayrıntılı şekilde ve mutlak bir şekilde simetri halinde çizildiğinde; tutkudan kaynaklanan ihtiyaç kontrolünü gösterebilir. Ağacın çizilen eve doğru çizilmesi ailenin güvenliği ilgili sorunların olduğunu, ağaç yoluyla korumaya çalıştığını akla getirir. Ağacın evden uzakta olması; aile bağlarından bağımsız olarak büyüme isteğini gösterebilir. Kırılmış ve kesik olarak çizilen dallar travma ve yaşanan kastrasyon korkusuyla ilgili olabilir. Dalların aşağıya doğru sarkık

çizilmesi; geçmişiyile ilgili bir problemin varlığını akla getirir. Ölü olarak çizilen dallar; yaşanan kaybı veya yaşamın bazı alanlarındaki boşluğu gösterebilir.

Ağacın başlangıç kısımlarına doğru kalınlaşan dallar; duygusal kabalığı ve incelikten yoksun davranışla ilgili olabilir (akt. Altınköprü, 2004). Dökülen yapraklar; hayal kırıklığı, istediğini gerçekleştiremem ve depresif eğilimleri akla getirebilir (Akkapulu, 2008).

Ağacın gövdesi Burns'a göre (1987) büyüme ve gelişme için yaşam gücü olan enerjiyi yani libidoyu yansıtır. Ağacın gövde başlangıcının ana gövdeye oranla geniş tutulması, kavrama ve öğrenmeye karşı yavaşlığına işarettir. Ağaç gövdesini oluşturan çizgilerin birbirlerine tam bir paralellikle yükselmesi, itaatli ve uyumlu oluşa, eğitsel zorluklar göstermeyişe kanıt sayılabilir. Bu aynı zamanda kendini çok iyi denetim altında tutan bir kişiyle karşı karşıya olduğumuz anlamına gelir. Ağaç gövdesinin kesik kesik çizgi parçacıklarından oluşması; duygusal incelikle, aşırı duyarlılıkla, duygusal kırılganlıkla ilişkili olabilir (Altınköprü,2004).

Burns'a (1987), Buck (1948, akt.Burns; 1987) ve Jolles (1964) 'e gövdeye yapılan derin gölgeleme, kişinin içine yayılan endişeleriyle ilgili olabilir. Zayıf çizilmiş bir gövde ise pasifliği gösterebilir. Gövdeye çizilen yara izleri, travmatik deneyimleri yansıtabilir. İnce veya çok dar çizilmiş gövde yaşamla ilgili şüphe ve güvensizlik duyduğunu gösterebilir. Rüzgârın etkisiyle savrulan gövde; onu çevreleyen dış uyarıcılardan etkilendiğiyle ilgili olabilir.

Ağacın etrafında çit, diken ve sarmaşığın olması korunmaya yönelik bir yapılanmaya ilişkin bir işarettir. Ağacı bir bahçe içinde, çimenlerin ve çiçeklerin arasında yani sınırlı bir alanda çizmek sosyal ilişkilerde geri çekilmeyi gösterir. Ağacın gövdesiyle dallar arasında ayrımın bir çizgi ile olması; düşüncelerle duygular arasında kopukluk olduğu şeklinde yorumlanır (Akkapulu, 2008).

Ağaçta kovuk ve budağın olmasının da ayrı anlamları vardır. Kovuğun olması; kovuğun içinde yaşayan canlı olduğunu düşündürür. Sosyal anlamda ailesiz yapamadığı anlamına

gelmektedir. Bir başka deyişle sosyal yaşama müdahale edildiğini gösterir. Ağaçta budağın olması ise fiziksel ve duygusal travma yaşadığını düşündürür. Ağacın köklerinin görünmesi dürtülerinin etkisinin kuvvetli olduğunu gösterir. Dürtülerle baş edip edilmediğini gövdenin yapısına bakarak anlaşılabilir. Çizilen ağacın sağlam bir gövdesi varsa id'den gelen dürtülerle savunma mekanizmasının baş edebildiğini gösterir. Ağacın gövdesi sağlam çizilmemişse; ince ve kesik çizilmişse savunma mekanizmasının yetersiz kaldığını gösterir (Akkapulu, 2008).

3.6.3.2. Ev Çizimi

Projektif teknik olarak kullanılan resim testlerinde ortaya çıkabilen ev sembolü Burns'un 1982 yılında geliştirdiği ev-ağaç-insan çizimi testinde ortaya çıkmıştır. Bunun dışında ev sembolü; uygulanan aile resmi çiz ve hareketli aile resmi çiz gibi resim odaklı projektif tekniklerde ortaya çıkmaktadır. Ev sembolü sosyal yaşamı anlattığı düşünülmektedir.

Evler, çocukların aile yaşamları hakkındaki izlenimlerini, diğer önemli ilişkileri ve çevreleri ile olan ilişkileri üzerine düşünceleri kapsar. Çocukların ev resimleri, bireyin kişiliğini nasıl yansıttığı vurgusuyla, kişiler arası ilişkilerden çok; çoğunlukla içsel psişik açıdan ele alınmıştır. Kapıların, pencerelerin ve dumanlı veya dumansız bacaların dahil edilmiş olması gibi tek tek ayrıntılara önem atfedilmiş ve bu özellikler kişilik, zeka nörolojik sorunlar yada duygusal rahatsızlıklarla ilişkilendirilmiştir (Malchiodi,2005).

Psikodinamik açıdan ev çiziminin, çocuğun kendi ev yaşantısı ve aile üyeleri ile olan ilişkilerine dair algılamalarını yansıttığı ifade edilmektedir. Her ne kadar, ev çizimi çocuğun geçmişini, bugününü, geleceğini, idealindeki ya da kurguladığı evi temsil etse de, aynı zamanda, ev çevresi hakkındaki duygularını ve de ev ve aile üyeleri ile ilişkili duygularını yansıtan bilgileri de sağlamaktadır (örneğin, savunmacı, saldırgan, çekingen, güvensiz ve içine kapalı olmak gibi). Ev ile birlikte, kapı ve pencereler de çocuğun çevre ile veya çevredeki bireylerle doğrudan ilişki kurmaya açık olduğunu yansıtmaktadır; bununla birlikte, pencereler çocuğun ailesi ya da bazı ev koşulları tarafından kontrol edilip edilmediğini veya aynı nedenlerden dolayı dışlanıp

dışlanmadığını gösterebilmektedir. Çatılar, çocuğun kurgularını ve ihtiyaçlarını yansıtırken, duvarlar çocuğun egosunun gücü ve dayanıklılığı hakkında bilgiler verebilmektedir (Reynolds ve Ramphous, 2003).

Evin büyüklüğü ve ihtişamı çocukla ilgili sosyal beceriyi gösterebilir. Ev resimdeki zemin çizgisinden ayrı ise, uçuyor gibi duruyorsa; bu daha çok ev içindeki uyumu düşük olduğunu akla getirebilir. Yurtta kalan çocukların evi zemin çizgisinden kopuk çizdiği gözlemlenmiş ve hikâyelerinde daha çok “ fırtına çıktı, ev fırtınayı savurdu” ifadeleri tespit edilmiştir (Akkapulu, 2008).

Burns (1987) pencerelerin çizilmemesini çekingen ve paranoid eğilimlerle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ev çizimindeki birçok pencere varlığı; kişinin açık bir kişilik yapısını ve çevre ile iletişimi arzuladığını ifade etmiştir. Akkapulu (2008)’ a göre eve çizilen perdeli pencereler; evde yaşanan sıcaklığı; evin içindeki güzelliği anlatır. Bazen de ulaşılmada çekingenliğini gösterebilir. Eve göre çok küçük pencerelerin çizilmesi ise psikolojik ulaşılmazlığı ve utangaçlığı gösterir. Aynı zamanda yıkık dökük duvarlar; sosyal yaşam alanının güvenilir bir yer olmadığını da gösterebilir. Duvarlar; kale veya hapisane duvarı gibi çizilmiş olabilir. Bu durum da ise daha çok sosyal ilişkiden kaçınmayı; kaygılar ve korkular nedeniyle sosyal yaşama adapte olmakta zorluk yaşadığıyla ilgili olabilir.

Aile içindeki sıcaklığı, bir arada birlikte yaşabilme kapasitesini simgeler. Evle çatı arasında doğru bir orantı olması gerekir. Kocaman evin çatısı dar ise; aile içi sıcaklığın olmadığı düşünülebilir (Akkapulu, 2008). Projektif tekniklerde ev çizimini sosyal bir yaşamı anlattığını düşünürsek; evin kapısının olmaması bu sosyal yaşama ulaşılmazlığı akla getirebilir. Aynı zamanda Burns’a (1987), Buck (1948) ve Jolles (1964) ‘e göre psikolojik ulaşılmazlığı ifade eder. Eve göre büyük bir kapının çizilmesi, sosyal ulaşılabilirliği ifade eder. Eve göre küçük bir kapının çizilmesi ise sosyal ulaşılmada ki isteksizliği ifade eder. Bacalar aile bireyleri arasındaki kişilerarası sıcaklıkla ilişkilidir ve ayrıca kimilerince de fallik anlam verilir. Baca dumanı bireydeki ya da kişilerarası bir düzeyde evdeki bireyler arasındaki içsel gerginlik ve öfkeyle bağlantılıdır (Malchiodi, 2005). Büyük ve vurgulanmış bir baca evin içindeki sıcaklığı yansıtır (Buck, 1948; akt Bruns; 1987; Jolles,1964). Bazı durumlarda ise erkeksi bir seksüel

anlamı verir (Buck, 1948; akt Bruns; 1987; Jolles,1964; Hammer, 1969; akt Bruns; 1987). Bacanın olmaması; olası pasifliği veya evdeki sıcaklığın olmamasını akla getirir (Buck, 1948; akt Bruns; 1987; Jolles,1964).

Saydamlaştırılmış ev çiziminde ortaya çıkan oda çizimi hakkında Burns (1987) çizen kişini çizilen odalarla olan özel bir ilgisini, odayla ilgili olumlu veya olumsuz deneyimlerini, özel bir alan ve sembol olduğunu ifade etmiştir. Banyo çizimi; titizlik duygusuyla ilgili olabilir veya aile içinde yaşanan gerilimden dolayı saklanabilecek bir yer olabilir. Yatak odası cinsellikle ilişkilendirilebilir, depresif duyguları veya hastalıkla ilgili olabilir. Resimde çizilen mutfak beslenmeyle ilgilidir. Bazı durumlarda şefkat gibi kuvvetli bir ihtiyacı ifade edebilir.

Çizilen ev resmi eğer saydamlık kullanılarak çizildiyse; içinde bir yaşam ifadesi olduğunu gösterir (Yavuzer,1993). Bu yaşam ifadesinin olumlu veya olumsuz olması ifadenin içindeki anlamlarla ilgilidir. Genellikle evin içindeki yaşantıyı gösteren çizimlerde; çözüm bekleyen aile yapısını akla getirir (Akkapulu, 2008).

3.6.4. Semboller

Sembol kelimenin orijinali Yunancada kullanılan “sym-bolon” kelimesinden gelmektedir. Parçalanan şeyi sonradan bir araya getiren ve birleştiren anlamına gelmektedir. Daha sonraları bu kelime İngilizcede symbol; Türkçe olarak da sembole dönüşmüştür. Türk Dil Kurumu; “görülmez bir gerçekliği canlandıran imge ya da özdeksel nesne” olarak tanımlamıştır.

Sembol; dinamik görünüşle ifadenin orijinal bir formudur. Sembol; yaşam; zaman ve kültüre göre kendini uyarlar. Karmaşık duygular için sembollerin kullanılması; atalarımızdan, modern insana kadar bilinir (Appelman, 2007). Appelman (2007)’a göre hayvanın, kişini ve bir şeyin çizimini ve yapısını sembolik olarak anlatmak istiyorsak; sembolün derinlemesine araştırması yapılmalıdır. Semboller insanlar tarafından doğal ifadenin düşünceleridir.

Sembollerin anlamlarını anlayabilmek için geçmişten getirdiği kendi hikâyeleri kadar; birlikte kullanılan nesnelerin, içinde bulunduğu mekâna ve kişiler arasındaki ilişkisine de bakılmalıdır. Burns ve Kaufman (1972) yaptıkları araştırmada hareketli aile resimlerinde ortaya çıkan; resme anlamını veren bazı belirgin çizimlere; resmin öyküsüyle beraber değerlendirilerek sembolik olarak anlamlar yüklemiştir.

Hareketli aile çizim tekniği içerisindeki çim biçen ya da odun kesen baba çizimleri ve eylemleri hadım edilmeyi veya aşırı baskın baba ise otorite figürünü gösteriyor olabilir. Eğer babanın nefes alıp vermeleri çok yoğun ise, bu durum çocuğun cinsel gelişimi ile ilgili bazı problemlerinin olduğunu gösterebilir. Çizimlerde belirgin bir X şeklinin varlığı, çocuğun kontrol etmeye ihtiyaç duyduğu spesifik saldırgan veya diğer uygun olmayan özbenlik dürtüleri ile ilgili güçlü süperegö etkilerini belirttiğine inanılmaktadır. Çocuğun çok yoğun, koyu ve bastırarak çizdiği hatlardan oluşan bir X çizimi süperegöyü de içeren aşırı bir kaygı halini yansıtır olabilir (Reynolds ve Rauphous, 2003)

Bu sembollerin ortaya çıktığı resimlerde genellemeden kaçınılması gereklidir. Sembollerin görüldüğü resimlerde; sembollere anlamlar veren resmin anlatımıdır. Burns (1972) ütü sembolüyle ilgili daha çok anneyle ilişkili olduğu ve üzerine "X" olarak çizilen bir sembol olduğunu ifade etmiştir. Bu sembolün anlamı resmin genel anlamından yola çıkartılarak anlamları farklılaşabilmektedir. Örneğin; iletişim kopukluğunu anlatan bir aile yaşantısını anlatan bir resimde; sevgi ve sıcaklık ihtiyacını gösteren bir anlam olurken; başka bir resimde sadece yapılan bir aktiviteyle ilgili olabilir.

Burns ve Kaufman (1972) on bin çocukla yaptığı araştırmasında; resimlerden ortak anlamları içerdiği; yatak, A harfi, bisiklet, süpürge, kelebek, kedi, palyaço, çocuk karyolası, çamur, davul, elektrik, ateş, çiçek, çöp, ısı, ütü masası, ip atlama, uçurtma, merdiven, lamba, çim biçme makinesi, yapraklar, ampul, ağaç kesmek, boya fırçası, yağmur, buzdolabı, yılan yıldız, güneş, tren, ağaç, süpürge makinesi, su, denizin içine dalma, "dur" levhaları olmak üzere 36 adet sembol ortaya çıkmıştır. Bu sembollere verilen anlamlar, her resmin genel anlamından yola çıkartılarak oluşturulmuştur. Bazı semboller ve anlamları şu şekildedir:

Hareketli Aile Resimlerinde Ortaya Çıkan Belli Başlı Semboller	Anlam
Yatak	Seksüel ve depresif konularla ilişkili
Bisiklet	Vurgulandığı zaman erkeksi davranışlarla ilişkili
Kelebek	Sevgi ve güzellikle ilişkili
Çiçek	Sevgiyle beraber büyümesiyle, kadınsı özdeşimle ilişkili
Ateş, Elektrik, Isı, Ampul	Büyük ölçüde psikolojik sıcaklığa ve sevgiye ihtiyacı olduğuyla ve de sahip olduğu tüm düşüncelerin ve faaliyetlerin bu ihtiyaç tarafından yönlendirildiğiyle ilişkili
Çocuk Karyolası	Aileye yeni bir bebek katıldığında duyulan endişeyle ilişkili
Yağmur	Olası depresif eğilimlerle ilişkili
Yıldızlar	Bir şeyin soğuk ve uzaklığını ve fiziksel veya duygusal yoksunluğuyla ilişkili
Uçurtma-Balon	Sıkı olarak görülen aile çevresinden uzaklaşma, kaçma ve özgürlük hayranlığıyla ilişkili
Yapraklar	Bağlılık, bağlanmayla ilgili, beslenmenin kaynağına bağlılığıyla ilişkili
Su	Çok fazla ve yoğun çizilmesi depresif eğilimlerle ilişkili
Balta	Duyulan pasif-agresif kızgınlıkla ilişkili

3.6.5. Çizim Tarzı

Burns ve Kaufman (1982) aile resimlerini çizerken sayfanın kullanılmasını, figürler arasındaki etkileşimi ve iletişimi ile ilgili ipuçları verdiğini öne sürmüştür. Normal gelişim gösteren çocuklar, doğal olarak ve sınırsızca yapay engeller olmadan ailede yaşadıkları sevgiyi resimlerinde ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Burns ve Kaufman yapmış olduğu araştırmada on bin çocuğun hareketli aile resimlerinde altı ana çizim tarzı oluşturmuştur.

Burns ve Kaufman (1972) yaptığı araştırmada; araştırmasının ufak bölümünü oluşturan 193 resmin değerlendirmesinin yer aldığı kitapta hareketli aile çizim testinde ortaya çıkan çizim tarzlarını dağılımı aşağıdaki şekilde olduğu gibidir.

Çizim Tarzı (N=193)	%
Bölmelere Ayrım	20.8
Sarma	13.0
Alt Kaplaması	12.0
Bireysel şekillerin altının çizilmesi	9.9
Çevreleme	6.3
Üst Kaplaması	4.2
Katlayarak Bölmelere Ayrım	2.1

3.6.5.2. Bölmelere Ayrım: Çizgi yöntemiyle aile figürlerinin kasıtlı olarak ayrılmasıdır. (Ek 5, Örnek Resim 10). Yapılan araştırmalarda bu çizim tarzı; diğer aile bireylerinden kendisini izole edilmesini ve geri çekilmesini (Burns, 1982; Burns ve Kaufman, 1970;1972; Reynolds, 1978), diğer aile bireylerinden korkusunu ve reddedilme duygusunu (Burns ve Kaufman, 1970;1972; Reynolds, 1978), önemli duygularını kabul ederken yalanlamasını veya bunun zorluğunu (Burns ve Kaufman, 1970;1972; Reynolds, 1978), açık iletişim yetersizliğini (Reynolds, 1978) göstermiştir (Ek 5, Resim 10)

3.6.5.2. Çevreleme: Bu çizim tarzı; tüm aile figürlerinin sayfa çevresinde aşağı yukarı ve dik olarak yerleştirilmesiyle meydana gelmiştir (Ek 5, Örnek Resim 11). Bu tarz yapılan araştırmalarda direk bir etkileşim veya katılım olmadan aile içinde olma

arzusunu gösterir (Burns ve Kaufman, 1970;1972).

3.6.5.3. Sarma: Bir veya daha fazla figürün çizgi veya nesneler (ip atlarken figürü içine alması) aracılığı ile sarılması anlamına gelmektedir. (Ek 5, Örnek Resim 12). Bu çizim tarzı tehdit eden bireyleri izole etmek veya bireyleri çıkarmaya ihtiyaç duyduğu anlamına gelmektedir (Reynolds, 1978; Burns ve Kaufman, 1970,1972,1982). Bazen de o kişiyle beraber kendisine özel bir alan yaratma ihtiyacı anlamına da gelmektedir.

3.6.5.4. Alt Kaplaması: Resmin en altını aşan birden fazla çizgi olmasıdır. (Ek 5, Örnek Resim 13). Bu çizim tarzı; güçlü bir yere ve kararlılığa ihtiyaç duyan stres içinde ve kararsız çocukların aile figürlerinde görülmüştür (Burns ve Kaufman, 1970,1972,1982; Klepsch ve Logie, 1982; Reynolds, 1978). Burns ve Kaufman (1972) duygusal yönden rahatsız olan erkek çocuklarda bu stilin daha sık olduğunu bulmuştur.

3.6.5.5. Üst Kaplaması: Resimde kağıdın en tepesinde birden fazla çizgi olmasıdır. (Ek 5, Resim Örnek 14). Çekilen çizgiler bir resmin tam üstünü yağmur bulutları gibi kapsayabilir. Bu çizim tarzı keskin endişe veya yayılmış bir endişe veya korkunun varlığını (Burns ve Kaufman, 1972; Reynolds, 1978) gösterir.

3.6.5.6. Bireysel şekillerin altının çizilmesi: Duran bireyin veya bireylerin hemen altındaki çizgileri oluşturur. (Ek 5, Örnek Resim 15). Burns ve Kaufman (1972) bu çizim tarzının bireylerle ilişkilerin kararsız olduğunu hisseden çocuklar tarafından çizildiğini söylemişlerdir.

Burns hareketli aile resmi çizimlerinde bu çizim tarzlarının yanı sıra iki ayrı çizim tarzı daha olduğunu öne sürmüştür. Bunlardan biri; kuş bakışı görünümüdür ve çizimlerin kağıtta sanki yukarıdan bakılıyormuş gibi görünerek çizildiğine; katlayarak bölmelere ayırım ise kağıt katlayarak çizim yapıldığı, her bir katlamaya da figür çizildiğine rastlamıştır. Burns harekeli aile çizimlerinde katlayarak bölmelere ayırım çizim tarzını çizen çocukların endişe ve korku yaşadığını tespit etmiştir (Burns ve Kaufman, 1972).

3.6.6. Hareket

Burns hareketli aile resimlerinde, iki figürün bir aradaki etkileşimden enerji ortaya çıktığını ifade etmiştir. Burns'a göre (1972) insanların arasındaki hareketin enerjisi; kişiler arası ilişkiler, sevgi, libido, duygular gibi birçok isimle adlandırılabilir. Burns buna enerji veya güç ismini vermiştir. Bu enerji birbiriyle arasına sorun olan insan figürleriyle (Ek 5, Örnek Resim 16) veya birbirini tanıyan insanların yoğun sevgisiyle (Ek 5, Örnek Resim 17) değişebilir (Burns, 1972).

Burns'a göre (1972) iki figürün birlikte top oynamasıyla sembolize edilen enerji, kıskanç veya rekabetten doğan enerji olabilir. Burns araştırmasında, kardeşleriyle aralarında ciddi sorunlar olan ve büyük rekabet yaşayan çocukların resimlerinde “top” sembolüne rastlamıştır (Ek 5, Örnek Resim 18).

Hareketli aile resimlerinde; iki figürün beraber top oynaması, birbirlerine top atması; beraber etkileşim halinde bulunduğu olumlu bir yaşantıyı gösterebilir. Burada önemli olan her resimde çizilen top sembolünün rekabet duygusunu sembolize etmesi gibi kesin bir yargıdan kaçmak; aileden ve öğretmenden alınan bilgilerle iki figürün arasında doğan enerjinin nasıl bir enerji olduğunu dair değerlendirme yapmak önemlidir.

Burns (1972)'a göre iki kişiden doğan enerji hastalık veya tehdit sırasında da içselleştirebilir. Bunun sonucunda endişe enerjisini meydana gelebileceğini ifade etmiştir. Burns (1972)'a göre aşağıdaki resimde enerjinin kendisine içselleştirmesinin sebebi yaşanan tecavüz durumuna yönelik geliştirdiği içsel tepki ve endişesidir. (Ek 5, Örnek Resim 19)

Bazı durumlarda enerjinin olumsuz olduğunu düşünür ve önlemeye çalışılır. Bunun için resimde çizdiği figürler arasında engeller yapar (Burns, 1972). Ek 5, örnek resim 20'de görüldüğü gibi bu tür enerji daha çok bölmelere ayırım stili kullanan çocuklarda görülmüştür.

Bazı durumlarda ise Ek 5, örnek resim 21’de olduğu gibi sevgi bütün engellerin, endişelerin ve çekişmelerin üstesinden gelir. Burns bu enerjiyi uyum enerjisi olarak adlandırmıştır. (Burns, 1972).

Burns hareketli aile çizim yönteminde hareket katmasının nedeni, insanların karşılıklı olarak yaşamlarında hareketin enerjisini hissettiğini ve yansıttığını; bu enerji sayesinde birbirleriyle olan ilişkisinin anlam kazandırdığını düşünmesidir. Burns tarafından adlandırılan bu enerji, kişiye yönelik tutum, davranışlarına ve gösterdiği tepkilere göre değişir.

3.6. Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmanın grubundan elde edilen veriler; gözlem sırasında tutulan notlar, uygulama günlükleri, çocuk hakkında aile ve öğretmenden alınan bilgiler, resimler ve resimlerin hikayesi nitel içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Nitel içerik analizinde; araştırmanın tüm verileri, toplanan bilgiler, yaşanan süreç değerlendirilmeye dâhil edilir ve araştırmanın bütün verileri ham verilerden oluşturulur. Anlam birimleri ise ham verileri oluşturan, kelimeler, cümleler, ya da paragraflardır (Burcu,2008).

Bu araştırmada anlam birimleri; resmin öyküsüyle, aileden ve öğretmenden alınan bilgilere göre oluşturulmuştur. Araştırma problemini temsil eden “anlam birimler” ham verilerden elde edilmiş, kategorilere bölünmüş ve daha sonra kategoriler isimlendirilmiştir. Bu sırada devamlı karşılaştırma yöntemi kullanılarak, anlam birimleri arasındaki benzer özellik taşıyan anlam birimleri aynı kategoride olduğundan aynı kategoride, farklı anlam birimleri ise ayrı kategorilerde toplanmıştır. Araştırmada anlam birimlerinden oluşan bir kategori içinde farklı anlam birimlerine rastlanılmıştır. Bu durumda ham verilere geri dönmüş, resmin asıl anlatmak istediğine odaklanılmıştır. Resimlerin genel değerlendirilmesini etkilemeden farklı anlam birimleri de açıklanmaya çalışılmıştır.

Çocukların yaptıkları resimlerin birbirine benzemediği bilinmektedir. Belirli bir konuyla ilgili resim yaptıklarında; resmin dışsal gerçekliği aynı olsa da, resim içinde daha derin gerçeklikler barındırmaktadır.

Örneğin olumlu aile yaşantıları anlatan hareketli aile resimleri bir kategori haline getirilmiştir. Bu kategori içinde olumlu aile yaşantılarının yanı sıra farklı özellikteki durumları ve yaşantıları anlatan resimler de bu kategori içinde dâhil edilmiştir.

Ham verilerden, anlam birimlerini oluşturmak, onları kategorilere bölmek, kategorileri isimlendirmek, nitel veri analizinde birincil düzey kategorinin basamağını oluşturmaktadır. İkincil düzey kategori ise; ilk olarak birincil düzey kodlamanın gözden geçirilmesi, daha sonra oluşturulan kategoriler üzerinden; anlam birimlerini temsil edilip, edilmediğine bakılmasıdır. Bu sırada ham verileri oluşturan; gözlem notları, uygulama günlükleri gözden geçirilmiştir. Hem birincil kategori hem de ikincil kategori sırasında yapılan ham veriye geriye dönüşler, bir anlamda nitel bir araştırmanın güvenilirliğini oluşturan ve destekleyen adımlardır. Bu kodlama da devamlı karşılaştırmalar sayesinde, anlam birimleri arasındaki ilişkiler görülür ve kategoriler veya kodlamalar arasındaki neden sonuç ilişkisi kurulur (Burcu,2008).

Hareketli aile resimlerin değerlendirmek için ilk önce ikinci kaynaklardan alınan bilgiler (çocuk hakkında öğretmenden ve aile hakkında bilgiler), resmin öyküsü ve gözlemlerle resimdeki anlam çıkartılmaya çalışılmıştır. Daha sonra aile içi etkileşimi, çizilen figürlerin özellikleri, ağaç ve ev çizimi incelenmiş; hareketli aile resimleri sembol, çizim tarzı, hareket özelliklerine göre resim değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucundan anlam birimleri ve kategoriler oluşturulmuştur.

Belirlenen yöntemle resimler değerlendirilmiş ve yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçlarla desteklenerek dört farklı kategori ortaya çıkarılmıştır. Toplam elli bir resim; olumlu aile yaşantısını, aile içi iletişim kopukluğunu, kardeş ilişkilerini ve kardeş kıskançlığını ve özel durumlarını anlatan resimler olmak üzere dört farklı kategoriye ayrılmıştır.

3.6.1 Olumlu Aile Yaşantısını Anlatan Resimler

Çocuğun aile yaşamında yaşadığı olumlu yaşantılar, aile içi etkileşim ve aile üyelerinin arasındaki olumlu iletişim çocuklar tarafından farkında olmadan aile resimlerinde yansıtılmaktadır. Olumlu aile yaşantısına sahip olan çocukların resimlerinde kullandığı; tüm aile üyelerini bir arada ve bir şey yaparken çizilmesi, aile içi etkileşimin paylaşımcı olması, aile üyelerinin kendisini izlemesi, resimde kullanılan olumlu semboller, bir arada yemek yerken çizilmesi, aile üleriyle beraber bir yere giderken veya belirli bir aile üyesiyle bir şey yaparken çizilmesi, aileye yeni bir üyenin gelmesiyle onun resme dahil edilmesi araştırma kapsamına alınan resimlere ait olumlu aile yaşantısını gösteren anlam birimleridir.

3.6.2. Aile İçi İletişim Kopukluğunu Anlatan Resimler

Aile içi etkileşimin yokluğunu ve aile üyelerini birbirleriyle olan yetersiz iletişimini aile ortamı içinde yaşayan çocuk; aile resmi çizerken bu olumsuz iletişim modellerini bilincinde olmaksızın dışarıya vurur. Aile üyelerinin bir arada fakat tek başına olduğu anlamını veren birbirlerinden kopuk, mesafeli, araya engellerin çizilerek resmedilmesi; anne, baba, kendisi ve kardeşlerinden herhangi birisinin veya birden fazla figürün resimden çıkartılması, aile içi etkileşimin paylaşımcı olmaması, bazı figürlere uzak dururken, bazı figürlere ait özel alan yaratma ihtiyacının yansıtılması resimlere ait genel bir aile içi iletişim kopukluğunu gösteren anlam birimleridir.

3.6.3 Kardeş İlişkilerini ve Kardeş Kıskançlığını Anlatan Resimler

Aile içinde kardeşlerin yaşadığı sorunlar ve aralarındaki iletişim yoksunluğu; aile resimlerinde yansımaktadır. Bu yoksunluklar ve sorunlardan dolayı kardeşiyle ve kardeşlerin birbirleriyle olan duyguları da değişiklik göstermektedir. Bu oluşan olumsuz veya olumlu duyguları resme çocuk farkında olmadan yansıtmaktadır. Araştırmada toplanan resimlerin bu kategorideki anlam birimleri; aile resminde kardeşine resminde yer vermemesi, sözel olarak da hiç bahsetmemesi, kardeşini çizdiği resimlerde ise diğer aile üyelerinden kopuk veya kardeşini diğer ailelerinden uzak mesafede araya engellerin çizmesidir.

3.6.4. Özel Durumları Anlatan Resimler

Bu kategoriyi oluşturan resimlerde özel anlam birimlerine gidilmiştir. Anlam birimlerine ulaşılırken diğer kategorilerde olduğu gibi hikaye öyküsünden, aileden ve öğretmenden alınan bilgilerden yararlanılmıştır. Özel durumları anlatan çocukların resimlerinde; resimde süre gelen bir karmaşıklık ve kayboluşluğun yansıtılması, kağıt kullanımı ve çizgisel gelişimle beraber çocuğun özel öğrenme durumu, çıplak figürün çizilmesi, ailede olmayan bireyin resme eklenmesi, aile yapısında görülen değişim süreci resimlere ait özel durumları gösteren anlam birimleridir.

Bu nitel içerik analizin yanı sıra, resimlerde yansıtılan aile yapısını, resimlerde ortaya çıkan sembolleri, çizim tarzlarını, kültürel figürleri, figürlerin eylemlerini ortaya çıkartmak için nicel bulgular elde edilmiştir.

3.7. Test Uygulama Yeterliliği

Araştırmacı "Rorschach ve Projektif Testler Derneği" tarafından düzenlenen "Çocuğun Çizimlerinin Projektif Bir Yöntem Olarak Değerlendirilmesi" konulu Ocak 2008- Mart 2008 tarihleri arasında gerçekleşen uygulamalı eğitime katılmıştır. Eğitim sonunda başarılı bulunmuş ve sertifika almıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR

Araştırmada Ankara’da yaşayan farklı ülkelere mensup altı yaşındaki yabancı uyruklu çocukların ve Ankara’da yaşayan Türk uyruklu çocukların yaptıkları hareketli aile resminde aile ve aile bireylerinin nasıl ifade edildiğini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Elde edilen verileri temsil eden tablolar, bu tablolara ilişkin bulgular ve resimlerin değerlendirilmesi bu bölümde sunulmuştur. Tablolar ve bu tablolara ilişkin bulgularla resimlerin değerlendirilmesi başlıca iki bölüme ayrılmıştır.

Bulgular 4.1.1 – 4.1.4.’de çalışma grubunu oluşturan çocukların resimlerine yer verilmiştir. Yapılan resimlerin her biri aileden ve öğretmenden alınan bilgilerle değerlendirilmiştir. Ankara’da yaşayan farklı ülkelere mensup altı yaşındaki yabancı uyruklu çocuklarla Türk çocuklarının hareketli aile çizim yöntemiyle aile bireylerine karşı hissettikleri olumlu ve olumsuz duygular tespit edilmeye çalışılmıştır. Resimlerden elde edilen ipuçları ve anlamlardan yola çıkarak aile yaşantısı ve aile bireylerin birbirleriyle olan iletişimleri ve ilişkilerin düzeyi ile ilgili varsayımlarda bulunulmuştur. Ortak varsayımlarla kodlanan resimler incelendikçe oluşturulan anlam birimleri altında toplanmıştır. Bu varsayımlar literatürle ve önceden yapılan benzer araştırma sonuçlarıyla desteklenmiştir.

Bulgular 4.2.1 – 4.2.36.’de ise hareketli aile resimlerinde gerçek aile yapısıyla resimde yansıtılan aile yapısını, resimde yer verilmeyen aile üyelerini, resimde kullanılan çizim tarzlarını, sembolleri ve aile bireylerinin aile içindeki rolleri ve birbirleriyle olan etkileşimlerini gösteren tablolara yer verilmiştir.

Bulgular 4.1.1 – 4.1.4.

4.1.1.Olumlu Aile Yaşantısını Anlatan Resimler

Çizen:A1

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: İtalyan



Kişisel Özellikleri: Herkesle de iyi geçinen, neşeli ve uyumlu bir çocuktur. Sınıfta daha çok kız arkadaşlarıyla beraber oynamaktadır.

Aile Hakkında Bilgiler: Çalışma grubunu oluşturan 6 yaşındaki İtalyan kız çocuğunun 12 yaşında ablası olduğunu, okula geldiğinde öğretmene ailesiyle ilgili daha çok babadan kaynaklanan tartışmalar yaşandığını ifade edilmiştir. Genel olarak olumlu bir aile yapısı olduğu, bazen babasının ona kızdığına dair öğretmene şikayet de bulunduğu belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Ablam benimle oynuyor. Annem bizi izliyor. Babam bir şey yapmıyor.”

Aile İçi Etkileşim: Ablasının ve kendisinin bir arada eylem içinde olmamaları ve annelerinin onları izlemesi aralarında aktif bir etkileşim olduğunu söylemek mümkün olabilir. Babanın ise annesi gibi onlara katılmak yerine bir şey yapmaması pasif bir etkileşim içinde olduklarını gösteriyor olabilir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Baba

En küçük Çizilen: Kendisi

En büyük çizilen: Anne

Unutulan Aile Bireyi: Yok

Her figürün ağzı açık ve kırmızıdır. Resimde ilk önce kendisini unuttuğu fakat, resmin sonunda kendisini eklediği tespit edilmiştir. Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmasından anlaşılmaktadır. Kendi figürü anne figürüne benzemektedir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Ablasıyla beraber oynadığını söylemesi; bunu resimde gösteremese de aralarında aktif bir etkileşim olduğuna dair bir ipucu vermektedir. Annesinin de onları izlemesi bu duruma dahil olduğunu göstermektedir. Her ne kadar baba bir şey yapmasa da, her aile üyesinin çizilmesi mutlu bir aile olduklarını düşündürmektedir.

Sabahları öğretmene bahsettiği babadan kaynaklanan tartışmaları göz önüne alırsak; babanın ilk çizilmesi sorun yaşadığıyla ve ağzının kırmızı ve açık çizilmesi ise; babadan gelen “kızgın sözlerle” yani diğer bir deyişle yüksek seslerle ilişkilendirilebilir. Saydam (2004)’a göre resimde ilk çizilen kişi bazen aile içinde en fazla çatışma yaşadığı, yakınlaşmakta problem yaşadığı kişi de olabilmektedir. Machover (1949) figürlerin ağızların açık ve ağız içini kırmızı renkte boyanmasının resmi çizen kişinin karşı karşıya kaldığı kızgın söz, kötü söz ifadeleriyle ilgili olduğunu tespit etmiştir. Figürlerde genel olarak ağızların açık ve kırmızı renkte boyanması da aile üyelerinin ev içinde karşı karşıya gelinen tartışmalarla ilgili olması mümkündür.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmemiştir.

Semboller: Yok

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: A2

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Alman



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve hareketli bir çocuktur. Sınıftaki arkadaşlarıyla arası iyidir. Bazen sınıf içindeki uyumu bozmakta fakat uyarıldığında bunu tekrarlamamaktadır.

Aile Hakkında Bilgiler: Çalışma grubunu oluşturan 6 yaşındaki Alman erkek çocuğunun çekirdek bir aile olmasında rağmen sürekli anneanne ve dedeyle beraber olduğu ve aile üyeleri ile ilgili olumsuz bir etkileşimi olmadığı belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Ben anneannemle kardan adam yapıyorum. Babam ve dedem alışverişe gitti. Kardeşimle de annem kardan adam yapıyor. Köpeğimiz evde.”

Aile İçi Etkileşim:

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En küçük Çizilen: Kardeşi

En büyük çizilen: Anne-Anneanne

Unutulan Aile Bireyi:-Dede ve baba- Değerlendirme dışı

Resimde anne ve anneannesini çizerken diğer figürlerden farklı olarak figürlerin başlarının üstünde taç çizmiştir. Her ne kadar dede ve baba çizilmediyse de onların beraber bir arada olması, birlikte bir eylem yapmaları ve bunu resim yaparken söylemesi onlara karşı olumlu bir tutum içinde olduğunu göstermektedir. Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmasından anlaşılmaktadır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Burns (1982) hareketli aile resimlerinde araştırmacının resme ilk baktığı an resmin verdiği duygu ve izlenimin önemli olduğunu söylemiştir. Genel anlamda bakıldığında mutlu bir aile yaşantısı olduğunu, anne ve anneanneye özgü olan, onlara karşı olan duygusunu “taçlarla” süsleyerek anlatmaya çalışmıştır. Taç daha çok çocuk masalarında güzel ve gösterişli olan kahramanlara aittir. Bu resimde kendine yakın gördüğü anne ve anneanne figürlerine taç çizerek onlara duyduğu olumlu duyguları farklı bir şekilde anlatmaya çalışmış olabilir. Resimde bir arada mutlu bir aile tablosu olduğundan ve beraber kardan adam yaptıklarından dolayı; figürlerin aralarına çizilen kardan adamların engel olduklarını düşünmek doğru olmayabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç çizimi görülmezken, ev çizimi resimde yer almaktadır. Ev çiziminde de ayrıntıya yer verilmediği görülmektedir. Bu resimde aile çiziminin baskın olduğu görülmektedir ve resimde önemli olan ailenin birbiriyle olan etkileşimidir. Bu sebepten resimdeki ev figürünü değerlendirmek mümkün olmayabilir çünkü o ev, çocuğun çizdiği herhangi bir ev olabilir.

Semboller: Kar

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı

Çizen: A 6

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Alman



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve uyumludur. Sosyal ilişkileri kuvvetli bir çocuktur. Öğretmeni tarafından olumlu ve paylaşımcı bir aile yapısına sahip olduğuna dair bilgi edinilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Aile bilgi formunu aile üyesi doldurmak istememiştir.

Resmin Öyküsü: “Ben kardan adam yapıyorum. Annem ve babam beni izliyor. Melek de yukarıdan bize bakıyor ve koruyor”

Aile İçi Etkileşim: Kendisi dışarıda ev içinde olmasa da ailesinin kendisini kardan adam yaparken izlemeleri aralarında aktif bir etkileşim olduğunu söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En küçük Çizilen: Değerlendirme dışı

En büyük çizilen: Değerlendirme dışı

Unutulan Aile Bireyi: Yok

Sadece kendi figürünü çizmiştir. Anne ve babanın kendisini izlediği için evin içinden sadece yüzleri görünmektedir. Eviyle kendisi arasında kardan adam çizmiştir. Kardan adamı ailesiyle kendisi arasında koyduğu bir engel olarak düşünmek doğru olmayabilir çünkü ailesi kardan adam yaparken kendisini izlemektedir ve yüzleri gülüyordur. Nesil farkındalığı konusunda kendisi dışında diğer figürleri çizmediğinden dolayı bir yorum yapabilmek zordur fakat resminde kendi cinsiyetine uygun figür çizdiğinden dolayı cinsiyet farkındalığını kazandığını söylenebilir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Kendisi evin dışında çizmesi bir iletişim kopukluğunu göstermeyebilir çünkü anne ve babası kendi başlarına herhangi bir eylem içinde olmaksızın kendisini izlemektedirler. Resimde çizdiği meleğin yukarıdan ailesine bakması da bu yaşadığı anı kendi inancına göre kutsallaştırmak istediği anlamına gelebilir.

Ağaç ve Ev Çiziminin Yorumlanması: Ağaç çizimi resimde görülmemektedir. Ev çiziminde kapı, birçok pencere baca vardır. Ev ile birlikte, kapı ve pencereler de çocuğun çevre ile veya çevredeki bireylerle doğrudan ilişki kurmaya açık olduğunu yansıtmaktadır. Burns (1987) ev çizimindeki birçok pencere varlığı; kişinin açık bir kişilik yapısını ve çevre ile iletişimi arzulayabileceğini söylemiştir. Resimdeki eve birden fazla pencerenin çizilmesi, dış çevreye açık bir kişi olduğu ve sosyal ilişkilerinin kuvvetli olduğu ile ilişkilendirilebilir.

Evin dış kapısı sosyal dünyaya çıkışı temsil etmektedir. Her ne kadar eve göre biraz küçük de çizilmiş olsa; kapının tokmağı veya kolunu unutmamıştır. Bu, sosyal dünyaya girmeye yönelik bir çaba gösterdiği anlamına gelebilir (Akkapulu,2008). Evin bacası aile bireyleri arasındaki kişilerarası sıcaklıkla ilişkilidir ve evin içindeki sıcaklığı yansıtır (Buck, 1948; akt Bruns; 1987; Jolles,1964; Malchiodi,2005).

Semboller: Kar, melek, kedi

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: P 9

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Bulgaristan



Kişisel Özellikleri: Bazı zamanlarda çok agresif olabilmektedir. Dikkatli ve terbiyeli bir çocuktur. Çok hareketli olması bazen onu hırçın hale getirmektedir ve arkadaşlarına zarar vermesine sebep olmaktadır.

Aile Hakkında Bilgiler: Evde çok sıkı disiplinin olduğu, özellikle akademik alanda başarılı olması için oldukça fazla baskı gördüğü ifade edilmiştir. Okulda bu yüzden daha rahat hareket edebildiği de öğretmen tarafından belirtilmiştir. Genel olarak mutlu bir aile yaşantıları vardır.

Resmin Öyküsü: “Ben bisiklete biniyorum. Annem dans ediyor, babam da ağaçtan vişne topluyor.”

Aile İçi Etkileşim: Resimdeki figürler bir arada bir eylem içinde olmadıkları için aralarında pasif bir etkileşim olduğunu söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En küçük Çizilen: Değerlendirme dışı

En büyük çizilen: Değerlendirme dışı

Unutulan Aile Bireyi: Yok

Figürler çöp adam şeklinde çizildiği için hangisinin daha büyük veya küçük olduğu hakkında bir ayırım yapılması zordur. Figürlerin farklı cinsiyetleri olduğunu onlara verdiği isimler yoluyla sözel olarak söylemiştir fakat cinsiyetlerini belirleyecek bir özellik figürlere kazandırmamıştır. Aynı şekilde nesil farkındalığı ile ilgili de farklılığı ortaya koyacak bir çizim de yapmamıştır. Figürler bu yüzden de birbirine benzemektedir. Her ne kadar çöp adam formunda şekiller çizmiş olsada resimde canlılık ve uyum vardır. Resim kağıdının her tarafı doldurulmuştur. Kim Chi (1964) kişinin resim yaptığı sırada yüzeyi kullanma biçiminin kişinin içsel yaşantısıyla ilişkili olduğunu; ortaya çıkan resminde dışsal gerçeklikle ilgili olduğunu ifade etmiştir (akt. Jourdan,2000)

Aile Resminin Yorumlanması:

Genel olarak resimde mutlu bir aile yapısı vardır. Anne ve baba arasında çizilen evin engel olduğunu düşünmek doğru olmayabilir çünkü resme genel olarak bakıldığında mutlu bir aile tablosu olduğunu söylemek mümkündür. Resimde annenin kendisine doğru eğilmesi, aralarındaki iletişimi ve kendisini bisiklete binerken çizmesi Burns (1982)'un hareketli aile resimlerinde görülen sembollere yüklediği anlama göre çocuğun önemli gördüğü erkeksi çabaya işaret ediyor olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç ve ev çizimi görülmektedir. Ağacın vişne ağacı yani meyveli bir ağaç olması; verimliliği sembolize ettiğini; akademik alandaki istekleri için çaba gösterdiğini söylemek mümkündür. Sağda çizilmesi; olumlu yönlerini, yeteneklerini, başarılarını, düşüncelerini, geleceğe yönelişlerini, umut ve isteklerini anlatıyor olabilir. Babanın ağaçtan meyve toplaması ise; çocuğun akademik alanda baskı gördüğünü sembolize edebilir. Ev çiziminde; evin çatısının ve duvarlarının doğru bir orantıda olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Eve çizilen kapı; sosyal ilişkilere, sosyal dünyaya geçişi temsil etmektedir. Evin normal büyüklükte ve normal

sayıda penceresinin olması da çekingen olmadığını; açık bir kişilik yapısını ve çevre ile iletişimi arzulayabileceğini akla getirebilir.

Semboller: Güneş, bisiklet, kelebek,

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: I 4

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Avustralya



Kişisel Özellikleri: Her zaman neşelidir. Sınıfta popüler bir çocuktur. Arkadaş grubunun içinde baskındır ve oyun oynamak ile ilgili kararları kendisi almaktadır ve diğer arkadaşlarıyla bu konuda sıklıkla tartışmaktadır. Öykü, şiir yazma, resim yapma gibi yaratıcı yetenekleri vardır. Kendini birçok yolla ifade edebilmektedir.

Aile Hakkında Bilgiler: 4 yaşında erkek kardeşi olduğunu, evde anneye yardım eden hizmetçinin bulunduğu, tüm aile bireyleriyle arasında sevgi dolu açık bir iletişimde olduğu, aile ile beraber

yemek yapma, kitap okuma, oynama gibi etkinliklerin yaşandığı, aile üyelerinden biri uzağa gittiğinde özlem duyduğu ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Babam yemek yapıyor. Kardeşim babamın yaptığı yemeği kokluyor. Ben oyun oynuyorum. Annem ütü yapıyor. Hizmetçimiz temizlik yapıyor. İki tane hayvanımız da var. Onlarda oyun oynuyor.”

Aile İçi Etkileşim: Her bir aile üyesi tek başına bir iş yapmasına rağmen kalp içinde çizilmesi beraberliği, aktif bir etkileşimi ve birlikte yaşamı anlatıyor olabilir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Baba

En küçük Çizilen: Hizmetçi

En büyük çizilen: Baba

Unutulan Aile Bireyi:-

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır. Figürlerin hepsine bir eylem verilmeye çalışılmıştır ve genel ayrıntıya girilmiştir. Yönerge verildikten sonra yatay olarak verilen kağıdı dik olarak kullanmıştır. Jourdan (2000) yatay olarak verilen kağıdın dik olarak kullanılmasını; yönergeye karşı bir tepki olduğunu ve uyararı çizen kişinin kendisine göre ayarladığını belirtmiştir. Bu durum kendisini ifade ederken başka yolları da kullanmasıyla ilgili olabilir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Kalp içindeki aile çiziminin, mutlu bir aile yaşantısını anlattığını söylemek mümkündür. Ama aynı zamanda kalp çizimi çocukların resimlerinde öğrenilmiş bir sembol kalıbı olarak da çizilmesi mümkündür. Aile yaşantısı, her figürün bir arada bir eylem halinde olduğu görülmektedir ve tek başına yapılan eylemlerden oluşmaktadır. Aile üyelerinden bazıları tek başına bir eylem içinde de olsa; kalp sembolü kullanarak bir bütünlük haline getirilmiştir. Annenin ütü yaparak çizilmesi farklı bir anlamı olabilir. Burns'a göre (1972) ütü harekeli aile çizim testinde ütüyle ilişkilendirilen kişiye duyduğu veya duymak istediği sıcaklığı anlatır. Annesini ütü yaparken çizmesi de annenin gösterdiği veya gösteremediği sevgiyi ve sıcaklığı anlatıyor olabilir. Bütün figürleri bir alanda toplaması sarma çizim tekniğini kullandığını akla getirebilir fakat aile bütünlüğünün aktif olarak ve hatta buna hizmetçileri ve hayvanlarını da dahil edilerek yansıtılması; ailesini dış çevreden koruyan bir alan içine almak istemesinden dolayı olabilir. Aynı zamanda bu tarz bir çizim de çocuğun yaratıcı yetenekleriyle de ilişkilendirilebilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç ve ev çizimi görülmemiştir.

Semboller: Ütü

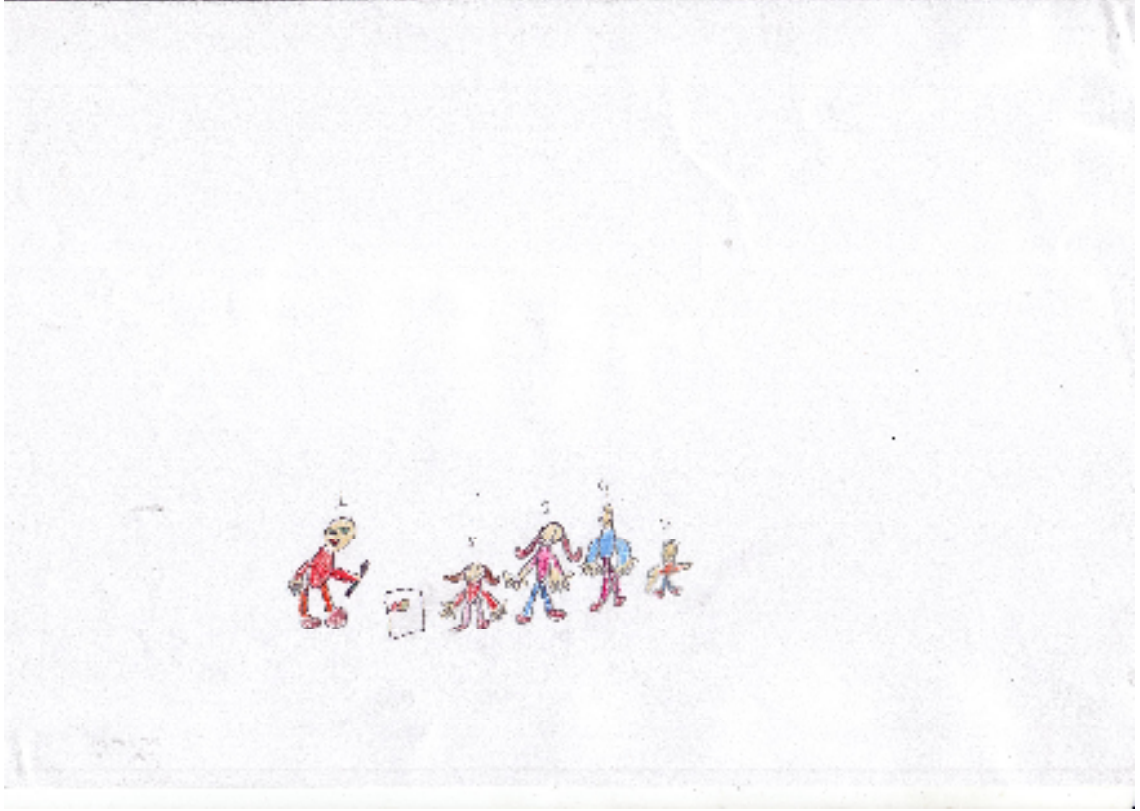
Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: I 5

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: İngiliz



Kişisel Özellikleri: Endişelidir. Başarı performansı sınıf arkadaşlarından yüksektir. Sınıftaki arkadaşlarıyla iyi anlaşmaktadır. Yeni bir ortama girdiğinde ise çok çekingen davranabilmektedir. Bazen içe dönük bazen de çok dışarıya verici olduğu, yanlış yaptığı şeylerde kendini çok fazla eleştirip ve kızdığı belirtilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Anne ve babasıyla iyi iletişimde olduğu, ablasının ve kardeşinin olduğu, kardeşiyle bazen rekabet içinde olduğu ifade edilmiştir. Aile ile beraber bir arada ata binmek, yüzmek, piknik yapmak gibi aktivitelerle zaman geçirdiği belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Ben resim yapıyorum. Ablam bana sarılıyor. Annem ablamın saçını tarıyor. Babam sadece dinleniyor. Kardeşim pencereye işaret ediyor.”

Aile İçi Etkileşim: Aile üyeleri birbirine yakın olarak yan yana sıralanmıştır fakat her birinin tek başına bir eylem içinde olması pasif bir etkileşimde olduklarını göstermektedir. Sadece ablası ona yönelik bir eylem içindedir ve ablasıyla daha aktif bir etkileşim içinde olduğu söylenebilir..

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En küçük Çizilen: Kardeşi

En büyük çizilen: Kendisi

Unutulan Aile Bireyi: Yok

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır

Aile Resminin Yorumlanması:

Tüm aile üyeleri bir arada çizilse de resimde belirgin bir şekilde görülen kâğıttaki boşluk organizasyonu eksikliği düşündürmektedir. Kim Chi (1964) kişinin resim yaptığı sırada yüzeyi kullanma biçiminin kişinin içsel yaşantısıyla ilişkili olduğunu; ortaya çıkan resminde dışsal gerçeklikle ilgili olduğunu ifade etmiştir. Kim Chi (1989), kâğıdın boş bırakılan bölgelerinin analizinin çizilmiş alanlarındaki kadar önemli olduğunu belirtir (akt. Jourdan,2000). Kâğıdın alt tarafında çizilen çizimlerde, güvensizlik ve yetersizlik duygusunu, içe dönük yapılanmayı, depresif eğilimleri akla getirmektedir (Burns, 1987; Buck,1948:akt.Burns.1987; Jolles, 1964, Machover, 1949). Küçük figürler çizmesi, minimal çizimler yapması çekingen, hassas bir kişilik yapısıyla ilgili olabilir. Kardeşini zaman zaman kıskanması ve aralarında rekabet olmasından kaynaklanan sorunların çıkması kardeşinin daha küçük ve en sona çizmesinin bir sebebi olabilir. Parot (1995) aile üyelerinden herhangi birinin değerli kılınması ya da değersizleştirilmesinin resimde aile üyelerinin konusu, sırası ve uzunluğu arasında bağlantı kurmuştur. Parot'a göre kişinin aile üyelerini çizme sırası, bu üyelerin her birine verdiği değeri yansıtır. En son ve/veya en küçük olarak resmedilen aile bireyleri çocuk tarafından çok fazla önemsenmeyen veya aile içinde varlığından rahatsızlık duydukları kişilere işaret edebilmektedir (akt. Saydam, 2004).

Kişilik özellikleri bakımından güvensizlik ve hassas kişilik yapısına sahip olduğu izlenimi verse de; genel olarak olumlu bir aile yaşantısı içinde olduğunu söylemek mümkündür.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç ve ev çizimi görülmemiştir.

Semboller: Yok

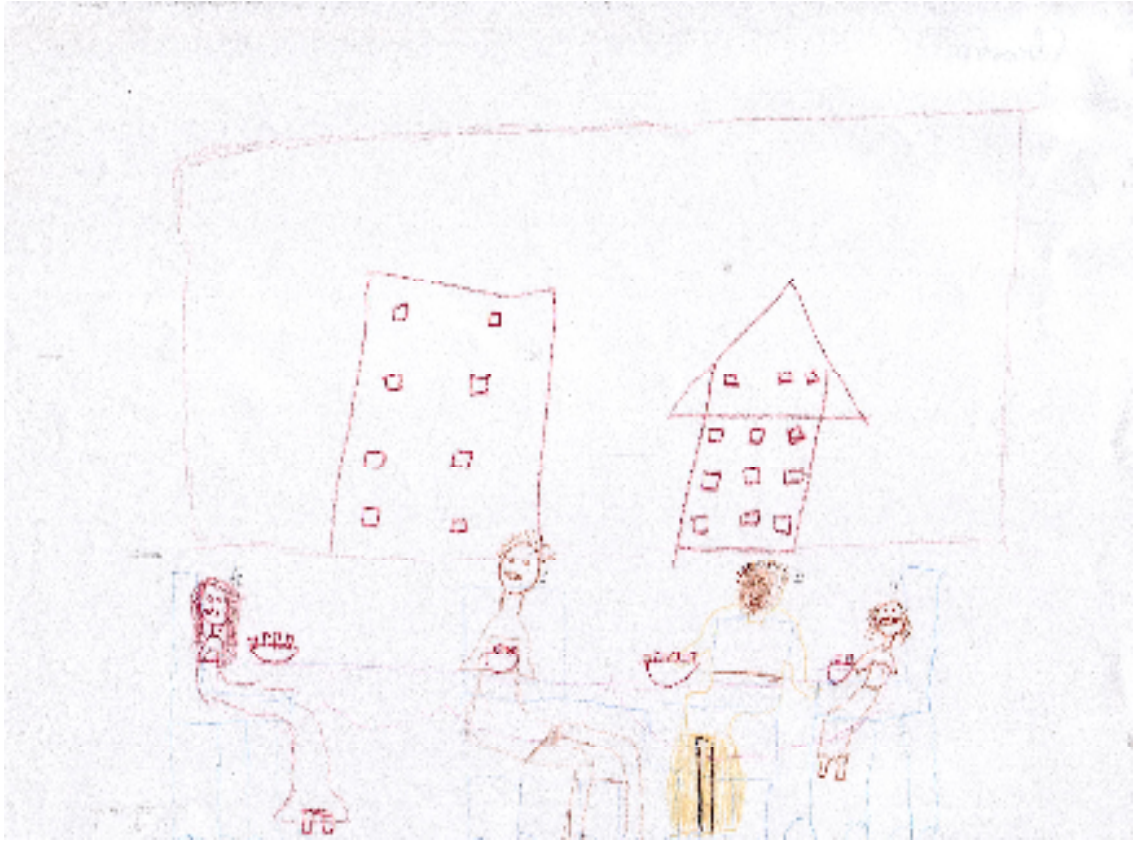
Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: I 6

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Amerikan-melez



Kişisel Özellikleri: Genellikle neşeli bezen endişelidir. Grup içinde lider rolünü üstlendiği, kardeşiyle olan ilişkisi davranışlarını etkilediği belirtilmiştir. Ailenin sıklıkla taşınması okula ve sınıfa uyumunu zorlaştırmıştır. Bazen yaşından çok olgun bazen de çok içine kapanık davranabilmektedir. Yaşıtlarına göre daha duygusal ve değişkendir.

Aile Hakkında Bilgiler: 4 yaşında kız kardeşi olduğu, annesinin siyah, babasının beyaz ırka sahip olduğu ifade edilmiştir. Kardeşine dışarıda korumacı olduğu, fakat evde sıklıkla dikkat çekmek için kavga ettiği belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Hep beraber yemek yiyoruz.”

Aile İçi Etkileşim: Hep beraber yemek yedikleri için aktif bir etkileşim içindeler çünkü yemek ailenin ortak paylaşımlarda bulundukları bir zaman dilimidir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Anne

En küçük Çizilen: Kardeşi

En büyük çizilen: Baba

Unutulan Aile Bireyi:-

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır. Resmi çizen kişi anne ve babası farklı ırklarda olduğu için kendisi melezdır. Figürleri çizerken kendi tenine uygun aynı renkte kalemı seçmeye özen göstermiş ve bunu da kalemı tenine koyarak yapmıştır. Annesinin, kendisinin ve kardeşini aynı renk kalemle çizmiştir. Babası farklı bir ten rengine sahip olduğundan farklı bir kalemle çizmiş ve yüzünü karalamıştır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Aile üyeleri hepsi bir arada yemek yedikleri görülmektedir. Beyaz ırkın yaşadığı bir ülkede yaşaması ve genellikle beyaz ırktaki çocukların gittikleri okula gitmesinden dolayı kendisinde ve ailesinde olan renk farklılığını anlayabilmesi mümkündür. Babasının beyaz renkte olmasından; resminde kendi rengini gösteren kalem dışında farklı bir renk kalem kullanarak babasını çizmesi bu farklılığı fark edip resimde yansıtmıştır. Diğer figürlerin yüzleri çizilirken baba figürünün yüzünün karalanması bu farklılığı anladığını ama aynı zamanda da bunu kabul edemediği anlamına gelebilir. Lebeus (1997) belirli bir şekilde siyaha boyanmış, karalanmış yüzlerin, tek parçalı siyaha boyanmış vücut kısımlarının; çocuğun o kısımla yaşadığı sorundan dolayı olabileceğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra genel olarak evdeki ortak bir paylaşım zamanını resminde yansıtabildiği için olumlu bir aile yaşantısı içinde olduğunu söylemek mümkündür (akt. Wegmann ve Lusebrink 2000).

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Resimde çizdiği evler evin penceresinden görünen evlerdir. Resimde kendisi ev bütünlüğünü yansıtmak istediği için dışarıdaki evleri de resminde dahil etmiştir.

Semboller: Yok

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: I 8

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Moğolistan



Kişisel Özellikleri: Uyumlu, dışa dönük, lider özelliği belirgin, uyumlu sevgi dolu kendine güvenen bir çocuktur. Arkadaşlarını yönlendirir. Aile tarafından sevgi görmekte ve bunu göstermektedir.

Aile Hakkında Bilgiler: Kardeşi olmadığı, babanın sürekli iş sebebiyle yurt dışına gittiğini, anne ve babanın kızının bu durumdan etkilenmemesi için çaba sarf ettiği ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Annem elma almaya gidiyor. Bende onunla beraber gidiyorum. Giderken yıldızlara bakıyorum. Babam anneme çiçek veriyor.”

Aile İçi Etkileşim: Kendisinin anneye beraber olması aktif bir etkileşim içinde, babanın da onlarla beraber olmasa da anneye yönelik bir aktif eylem için de olduğunu söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Anne

En küçük Çizilen: kendisi

En büyük çizilen: Baba

Unutulan Aile Bireyi: Yok

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmasından anlaşılmaktadır. Kendisinin figürü anne figürüne benzediği görülmektedir.

Aile Resminin Yorumlanması:

İlk çizdiği anne figürüdür ve kendisinin figürü anne figürüne benzediği için annesiyle özdeşim kurduğunu söylemek mümkündür. Saydam (2004)'a göre çocuklar genelde aile içinde en güçlü buldukları, bir anlamda onlar için otoriteyi temsil eden, muhtemelen özdeşim kurabildikleri kişiyi büyük ve ilk bakıldığında hemen göze çarpan kişi olarak çizmektedir. Anneye kendisini yakın çizmesi; babayı da daha uzak bir alana; kâğıdın sağ tarafında çizmesi anneye özdeşim kurduğuyla ve babanın işi nedeniyle uzak da olmasından dolayı olabilir. Uzakta olmasına rağmen babanın anneye yönelik bir eylem içinde olması yani babanın çiçek toplaması anne ve babanın gösterdiği çabayı anlatıyor olabilir. Genel anlamda bütün aile üyelerinin bir arada olduğu mutlu bir aile resmi olduğunu söylemek mümkündür.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç ve ev çizimi görülmemiştir.

Semboller: Çiçek, yıldız

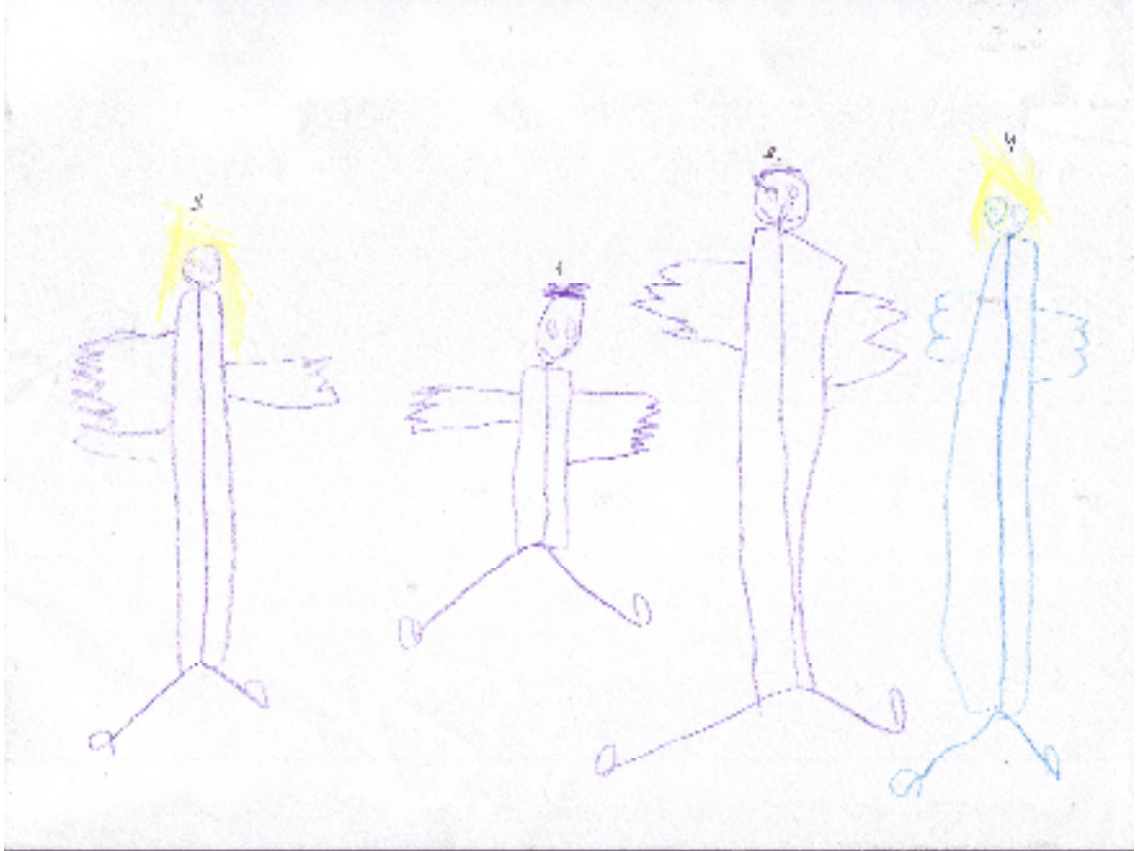
Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: I 9

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Brezilya



Kişisel Özellikleri: Dil problemi olduğu, İngilizceyi anladığı ama cevap veremediği, bu sebepten de arkadaşlarıyla ilgili iletişim sorunları ve genel olarak sınıfta ve okulda uyum sorunu yaşadığı ifade edilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: 10 yaşında bir kız kardeşi olduğu, Türkiye'ye ailenin yeni geldiği ve uyum sorunu yaşadığı ifade edilmiştir. Bu uyum sorunu tüm aile bireylerini yaşadığı dil problemi ile birleşince okula olan yaklaşımını da etkilediği düşünülmektedir.

Resmin Öyküsü: "Ben ve annem oturuyoruz. Babam televizyon izliyor. Kardeşim de televizyon izliyor."

Aile İçi Etkileşim: Bir arada bulunup televizyon izlemeleri her ne kadar aktif bir etkileşim halinde oldukları düşünülse bile pasif bir etkileşimde olduklarını söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En küçük Çizilen: Kendisi

En büyük çizilen: Baba

Unutulan Aile Bireyi: Yok

Figürlerin çizimi yaşına göre geri kalmasına rağmen anneye ve kardeşine cinsiyetleriyle ilgili çizimler yaparak cinsiyet farkındalığını ve figürlerin boyutları göz önüne alındığında nesil farkındalığını kazandığını söylemek mümkündür.

Aile Resminin Yorumlanması:

Resimde yansıyan etkileşimin pasif bir etkileşim olduğu fakat genel anlamda bütün aile üyeleri bir arada çizildiği için olumlu aile yaşantısını anlatan aile resmi olduğunu söylemek mümkündür.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç ve ev çizimi görülmedi

Semboller: Yok

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı

Çizen: I 10

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Japonya



Kişisel Özellikleri: Uyumlu ve sessiz bir çocuktur. Okula devam eden yabancı çocuklara göre daha kolay uyum sağlamıştır. Yaratıcı ve çok yönlüdür.

Aile Hakkında Bilgiler: Kardeşinin olmadığı, Japon kültürünü Türkiye’de yaşatmaya çalıştıkları ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Annem bebeğimi tutuyor. Ben mutluyum. Babamla partiye gidiyorum. Babam işten çıkıyor. Sonra partiye annemle gidecek.”

Aile İçi Etkileşim: Annesi ve babasıyla birlikte bir hareket içinde yer alması aktif bir etkileşim olduğunu göstermektedir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:**İlk Çizilen:** Anne**En küçük Çizilen:** Kendisi**En büyük çizilen:** Yok**Unutulan Aile Bireyi:** Yok

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır. Kendi figürüyle annesinin figürü birbirine benzerdir. İlk olarak çizmesi ve anneye benzer figüre sahip olması onunla özdeşim kurduğundan dolayı olabilir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Genel anlamda bütün aile üyelerinin bir arada olduğu, her hangi bir aile figürü dışarıda bırakılmadığı için olumlu aile yaşantısını anlatan bir aile resmi çizdiğini söylemek mümkündür. Resimdeki figürlerde giysilere verilen önem dikkat çekmektedir. Bu yaratıcılığıyla ilişkili olabilir. Aynı zamanda Japonların geleneksel kıyafetlerini göz önüne aldığımızda, bu kıyafetlere benzer çizimler yaptığını söylemek de mümkün olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç ve ev çizimi görülmemiştir.

Semboller: Bebek

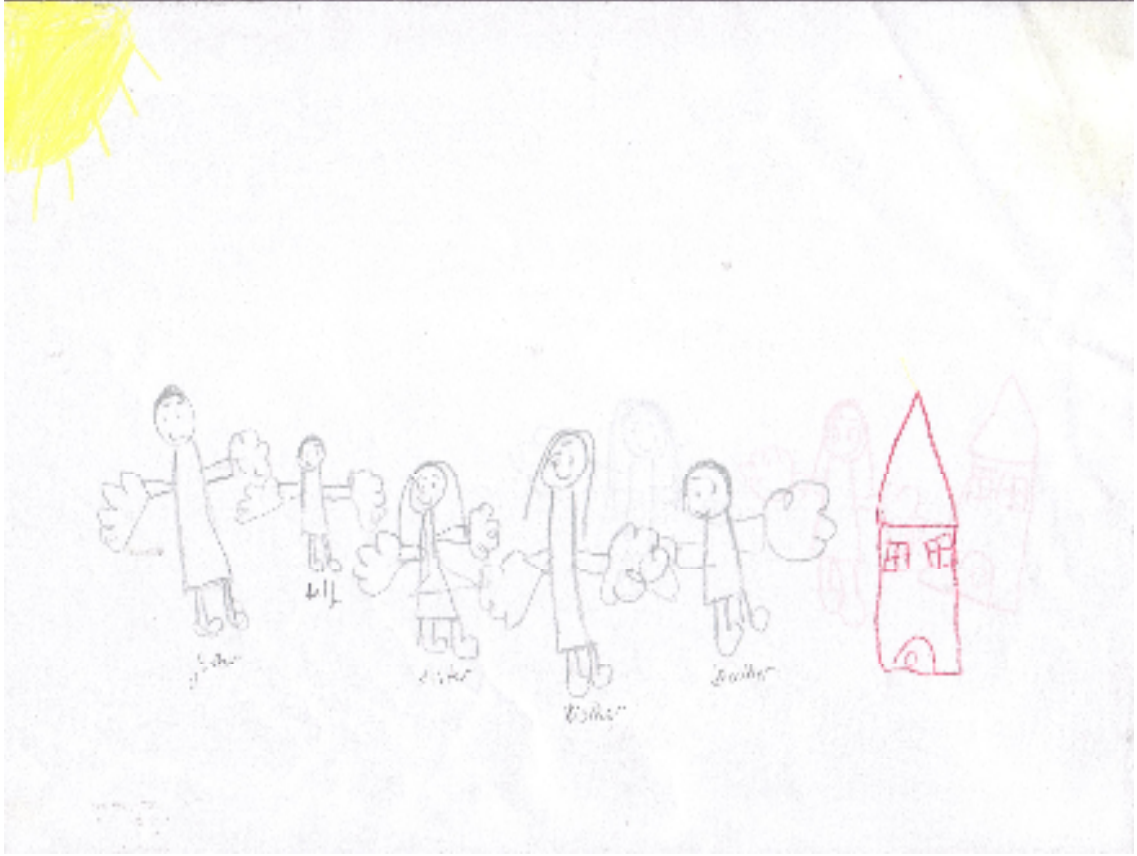
Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: P1

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Malezya



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve uyumludur. Çok konuşkan ve hareketli; terbiyeli ve saygılı bir çocuktur. Arkadaşlarına olan tavrı iyidir ve onlarla iyi geçinmektedir. Bazen çekingen davranabilmektedir.

Aile Hakkında Bilgiler: 2 tane kız kardeşi ve 1 tane erkek kardeşi olduğu belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Hep beraber eve gidiyoruz”

Aile İçi Etkileşim: Resimde aile üyeleri bir arada bir hareket içinde olmalarından dolayı aralarında aktif bir etkileşim olduğunu görülmektedir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Baba

En küçük Çizilen: Kendisi

En büyük çizilen: Anne-Baba

Unutulan Aile Bireyi:-

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıttığından anlaşılmaktadır.

Aile Resminin Yorumlanması:

İlk çizilen figürün baba figürü olduğundan ve yanına kendisini çizmesinden dolayı babayla özdeşim kurduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda kendi figürüyle baba figürü birbirlerine benzemektedir. Aile üyelerinin hepsi bir arada bir etkileşim halinde ve eve doğru gitmektedir. Sağa doğru çizilen ayaklar gelecekle ilgili planlarının olduğunu ve evin de kağıdın sağ tarafına çizildiğinden; sosyal dünya ile ilgili olumlu yönlerini, yeteneklerini, başarılarını, düşüncelerini, geleceğe yönelişlerini, umut ve isteklerini akla getirebilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması:

Ağaç resmi görülmemiştir. Ev çizimi kağıdın sağ tarafına yapılmıştır. Kapısı ve pencereleri eve göre normal büyüklüktedir. Ev; çocuğun sosyal dünyasını anlatır. Ev ile birlikte, kapı ve pencerelerin çizimi; çocuğun çevre ile veya çevredeki bireylerle doğrudan ilişki kurmaya açık olmasıyla ilişkili olabilir.

Semboller: Güneş

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: P 3

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Endonezya



Kişisel Özellikleri: Neşeli, uyumlu ve endişelidir. Arkadaşlarıyla arası iyi, grup içinde sözü geçmektedir. Kendine güveni olan ve kendini ifade etmede zorlanmayan bir çocuktur.

Aile Hakkında Bilgiler: Aileyle beraber teyzenin de aynı evde yaşadığı, dört kardeşi ve disiplinli bir ailesi olduğu belirtilmiştir. P2 ve P3 aynı sınıfta okuyan iki kardeşir.

Resmin Öyküsü: “Ben resim yapıyorum. Annem babamla konuşuyor. Ablam kardeşimle oynuyor. Teyzem ve abim; ablam için hediye yapıyorlar. Ablam da hediye için gözlerini kapatıyor.”

Aile İçi Etkileşim: Bütün aile bireyleri bir arada başka bireylerle aktif bir etkileşim halinde ortak bir zamanı paylaşmaktadır. Kendisi de bu zamanı resmederek bu paylaşıma dahil olmakta veya olmak istemektedir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:**İlk Çizilen:** Kendisi**En küçük Çizilen:** Ablası**En büyük çizilen:** Teyze**Unutulan Aile Bireyi:-**

Büyük abla figürü anne ve teyze figürlerine; abi figürüyle de baba figürüne ve kendi figürü de küçük abla ve kardeş figürlerine benzemektedir. Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmasından anlaşılmaktadır

Aile Resminin Yorumlanması:

Kardeşi P 2 kodlu resimde teyzenin resimde yer almadığı ve sözel olarak da ifade etmediği görülmüştür. P 3 kodlu resimde ise teyzenin çizildiği görülmüştür. Aynı aile içinde aynı bireyi bir kardeşin resimde çizip, diğer kardeşinin kendi resimde çizmemesi; aynı aile içinde de olsa bireyin diğer bireylere yönelik ilişki algısının farklı olduğunu gösterebilir. Resimde bütün aile bireylerinin diğer aile üyeleriyle beraber etkileşim halinde olduğu görülmektedir. Resmi çizen P3 her ne kadar resimde sadece sözel olarak söylese de tek başına resim yapması, diğer aile bireyleriyle bir etkileşimde bulunmaması ve kendisini de ilk olarak çizmesi bu kalabalık aile içinde dikkat çekmek, kendisini önemli göstermek istediğinden dolayı olabilir. Koppitz, (1968)'a göre resimlerinde kendisini ilk olarak yer verilmemeleri aile içinde kendini önemli hissetmediği zamanlarda ortaya çıkar.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmemiştir.**Semboller:** Yok**Çizim tarzı:** Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: B2

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Çekingen ve uyumludur. Arkadaş tercihlerinde seçici davranır. Genel olarak arkadaşlarıyla ilişkileri uyumludur. Diğer arkadaşlarına göre daha sessiz bir çocuktur.

Aile Hakkında Bilgiler: Olumlu bir ilişkisi ve 16 yaşında bir abisi olduğu belirtilmiştir. Aile içindeki ilişkilerin olması gereken seviyede olduğu ve otoritenin babanın üzerinde olduğu ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Abim balon uçuruyor. Ben uçurtma uçuruyorum. Annem parfümü elinde sıkıyor. Babam yemek hazırlayacak.”

Aile İçi Etkileşim: Bir arada eylem içinde olmamaları aile içinde pasif etkileşimin olduğunu söylemek mümkün olabilir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:**İlk Çizilen:** Abi**En küçük Çizilen:** Baba**En büyük çizilen:** Yok**Unutulan Aile Bireyi:** Yok

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Bütün aile bireyleri resim olduğu ve mutlu bir aile resmi çizdiği görülmektedir. Baba daha sonraya çizilmiştir. İlk olarak ağabeyinin çizilmesi onu karşı kendisini yakın hissettiğini gösteriyor olabilir. Abisinin elinde balon görülmüştür. Balon sembolü Burns ve Kaufman' a göre (1972) özgürlük isteğiyle ilişkilendirilmiştir. Ağabeyinin ergenlik döneminde olduğu ifade edilmiştir. Yapılan çalışmalarda da balon sembolünün daha çok ergenlerde ortaya çıktığı tespit edilmiştir (Burns ve Kaufman, 1972).

Ayrıca en son babasının çizilmesinin de evde yaşanan babayla ilgili fazla otoriteye karşı gösterdiği tepkinin yansıması olabilir. Bu durum, hem kendisinde hem de abisinde çizilen balon ve uçurtma sembollerle ilişkilendirildiğinde; otorite karşı sembollerin özgür davranabilme ihtiyacını yansıttığını ifade etmek mümkündür.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmedi.**Semboller:** Uçurtma ve Balon**Çizim tarzı:** Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı

Çizen: B9

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve uyumludur. Sosyaldır. Harekeli ve nazik olduğu için sosyometri de olumlu oy almaktadır. Hareketli yapısından dolayı uyarı aldığı, duygusal bir yapısı olduğu ve herkesle iyi geçinmeye özen gösterdiği ifade edilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Kardeşinin olmadığı, anne ile daha derin bir ilişkisi olduğu ve babayla beraber bir takım içinde oldukları ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Annem çilekli dondurma yiyor. Ben çiçeklerle oynuyorum. Babam kalemlerden füze oyunu oynuyor.”

Aile İçi Etkileşim: Resimde her figür ayrı tek başına eylem içinde olsalar da, babanın kalemlerden füze oyunu oynaması çocukla önceden yaşadığı aktif bir iletişimin göstergesi olabilir. Çocuğunda bunu resimde yansıtması yaşadıkları olumlu etkileşimden dolayı olabilir. Yine de resimde figürler bir arada olsa da birlikte bir eylem

içinde olmadıklarından dolayı pasif bir etkileşim içinde olduklarını söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En küçük Çizilen: -

En büyük çizilen: Anne-baba

Unutulan Aile Bireyi:-

Figürleri çöp adam ve ayrıntıları çizdiği (annenin küpeleri vardır) görülmektedir. Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmasından anlaşılmaktadır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Tüm figürler çöp adam çizilse de mutlu bir aile yaşantısını yansıttığı görülmektedir. Kelebek ve çiçeklerin olması da bunu desteklemektedir. Çizilen kelebekleri figürler arasında engel olarak görmek doğru olmayabilir çünkü kelebek sembolü sevgi göstergesini yansıtmaktadır (Burns ve Kaufman, 1972). Kendisini ilk olarak çizmesi ailenin merkezinde kendisini gördüğü için olabilir. Çocuklar bazen figürleri çöp adam olarak çizmek isteyebilir. Bu gelişimsel yetersizlikten dolayı olabilir. Fakat genel olarak resimde verdiği anlam çok önemlidir. Tüm aile bireylerin olduğu ve kullandığı sembollerin anlamlarına aileden alınan bilgiler ışığında bakıldığında mutlu bir aile yaşantısı olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmedi.

Semboller: Çiçek, kelebek

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı

Çizen: B10

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve sosyal yönden güçlü bir çocuktur. Arkadaşları ve yetişkinlerle iletişimi güçlüdür. Dikkatli ve özenli bir öğrencidir. Aynaları çok sever ve süslüdür.

Aile Hakkında Bilgiler: Annesi ve babası ile olumlu bir iletişimi olduğu, kardeşinin olmadığı, babasının son bir sene içinde çalışma saatlerinin değiştiği, babanın eve geç saatlerde geldiği, birbirlerine yeterince vakit ayıramadıkları ve bununla ilgili bir uyum süreci yaşadığı ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Babam gazete okuyor. Bende onu dinliyorum. Annem bulaşık ve temizlik yapıyor”

Aile İçi Etkileşim: Baba ve kendisi arasında aktif bir iletişim var. Mutlu bir aile yapıları görülüyor.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En küçük Çizilen: -

En büyük çizilen:-

Unutulan Aile Bireyi:-

Baba figürü annenin eteklerinin üzerinde çıkmış gibi çizildiği, babayla giyinişleri ve çizimi de kendi figürüne benzediği görülmektedir. Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır. Baba ve kendisi de belirgin bir şekilde çizilmiştir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Resim yaparken kendi kendine baba figürü için “ Üstüne ne giydirsek? Kısa kollu mor çekenini neden yapmıyorum” gibi soru sorup cevap verdiği görülmüştür. Uygulama sırasında çizerken babasını sevdiğini, resimdeki figürü severek göstermiştir. Figürlerin arasında mesafe birlerine yakın olduğunu görülmektedir. Babayla resim de bir arada aktif bir etkileşimde olması babayla olumlu yaşantıya sahip olduğunu veya babayla beraber geçirdiği zaman az olduğu için resimde buna yönelik beklentisini ve özlemini dile getirmiş olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmedi.

Semboller: Yok

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı

Çizen: B6

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Çekingen ve uyumludur. Arkadaşlarıyla fazla problem yaşamamaktadır. Babasının evden gittiği zaman üzüldüğü belirtilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Kardeşinin olmadığı, baba evde otoriter olduğu fakat resim yapıldığı sırada baba denizde seferde olduğu, işinden dolayı sürekli evde bulmadığı ifade edilmiştir. Resimde eklenen ama ailesi tarafından bahsedilmeyen bir kardeşi görülmektedir. Anne ile zaman zaman sorunlar yaşamaktadır.

Resmin Öyküsü: “Annem ocakta yemek yapıyor. Babam bir şeyleri tamir ediyor. Ben oyun oynuyorum. Kardeşim Uyuyor.”

Aile İçi Etkileşim: Aile içinde bir arada olmalarına rağmen, birlikte bir eylem içinde değiller bu yüzden pasif bir etkileşim içinde olduklarını söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Anne

En küçük Çizilen: Kardeş

En büyük çizilen: Anne

Unutulan Aile Bireyi: Yok

Uygulama sırasında babanın önemsiz çizilmesi uygulama günlüğünde belirtilmiştir. Baba figürünün ayaklarının yerde olmadığı, diğer figürlerden daha silik yapıldığı görülmektedir. Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmasından anlaşılmaktadır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Tüm aile üyeleri bir arada da olsa, babanın silik ve önemsiz, ayakları yere basmayan bir şekilde çizilmesi sürekli evde olmadığından dolayı olabilir. Resim yapılırken de baba seferde olduğu ifade edilmiştir. Annenin hamile olduğuna dair bilgi elde edilmiştir bu yüzden eve yeni bir bireyin geleceğini resimde yansıtmıştır. Kendi figürü ile anne figürü birbirlerine benzediğini, anneye kendisi aynı boyda çizildiği görülmektedir. Ayrıca ilk çizilen annesinin olması ve sola doğru çizilmesi anneye özdeşim kurduğundan dolayı olabilir. Parot'a göre kişinin aile üyelerini çizme sırası, bu üyelerin her birine verdiği değeri yansıtır. İlk çizilen kişi genelde kişinin duygusal alanda çocuk için en önemli olduğu kabul edilir. Parot ayrıca bu kişinin genellikle kağıdın sol kısmına çizildiğine dikkat çekmiştir (akt. Jourdan, 2000). Evde otorite baba da olmasına rağmen, sürekli evde bulunmadığı için anneyi otorite olarak gördüğü ifade edilebilir ve onu daha büyük çizmiş olabilir. Çocuklar genelde aile içinde en güçlü buldukları, bir anlamda onlar için otoriteyi temsil eden, muhtemelen özdeşim kurabildikleri kişiyi büyük ve ilk bakıldığında hemen göze çarpabilecek şekilde çizmektedir. En son ve/veya en küçük olarak resmedilen aile bireyler ise çocuk tarafından çok fazla önemsizlenen veya aile içinde varlığından rahatsızlık duydukları kişilere işaret edebilmektedir.(Saydam, 2004). Daha doğmamış kardeşini uyuyor olarak resmin yer vermesi ve onu sağa doğru, en son olarak ve küçük olarak çizmesi kardeşinin doğacak olmasından dolayı yaşadığı farklı ve ikilemli duygularla ilişkili olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmedi.

Semboller: Yok

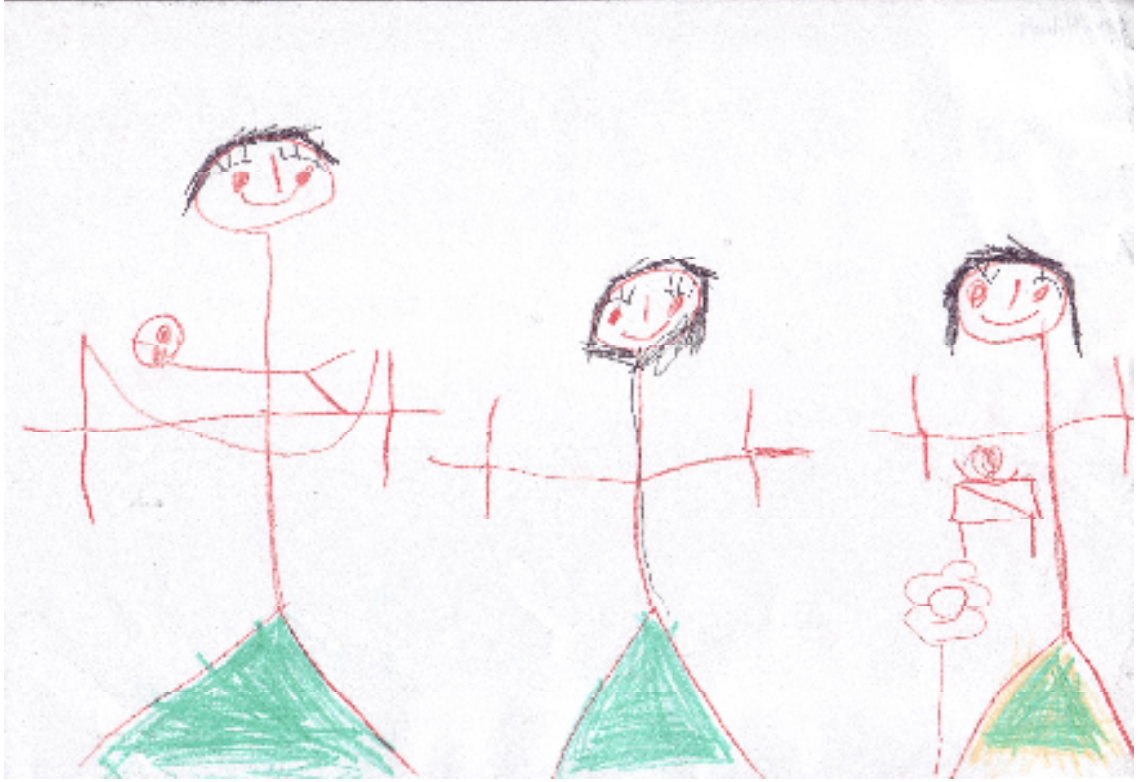
Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı

Çizen: B11

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Neşeli, çekingen ve uyumludur. Daha çok erkek arkadaşlarıyla oynadığı, oyun kurup, yönettiği ifade edilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Ailesiyle olumlu ve sıcak bir ilişkisi olduğu, yakın zamanda bir kardeşi olduğu, kardeşiyle ilişkisinin çekingen fakat onu çok sevdiğini ve korumacı olduğu belirtilmiştir. Evde baba otoritedir.

Resmin Öyküsü: “Ben çiçeklere bakıyorum. Babam kardeşimi gezdiriyor. Annem yoğurt yapıyor. Kardeşim ayağa kalmak istiyor, bebek bu yüzden” Çizerken “en büyük babam” demiştir.

Aile İçi Etkileşim: Bir arada mutlu bir aile olarak çizildi ancak resimde bir arada bir eylem içinde olmadıkları için pasif bir etkileşim içinde olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:**İlk Çizilen:** Kendisi**En küçük Çizilen:****En büyük çizilen:** Baba**Unutulan Aile Bireyi:** Yok

Figürlerin hepsi çöp adam şeklinde ve ayakları bir üçgen olarak çizildiği görülmektedir. Böyle bir çizim yere aile üyelerinin sağlam bastığını düşündürebilir. Çöp adam çizilmesine rağmen kirpikler gibi ince bir ayrıntıyı çizildiği görülmektedir. Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmasından anlaşılmaktadır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Birbirlerine yakın bir aile olduğu, aralarında belirgin bir mesafe olmadığı görülmektedir. Kendi figürünün diğer tüm aile üyelerinin figürlerine benzediğini, anne figürünü de çizdiği saç şeklinden dolayı anlamak mümkündür. Tüm aile bireylerin olduğu ve kullandığı sembollerin anlamlarına aileden alınan bilgiler ışığında bakıldığında mutlu bir aile yaşantısı olduğunu ifade etmek mümkündür. Eve yeni bir üye gelmesiyle ilgili duygularını bebeğe de resimde yer vererek yansıtmıştır. Burns (1972) hareketli aile resimlerinde bebek karyolasını sembol olarak değerlendirmiş ve ailesine yeni katılan bireylerin resimlerinde yer verildiğini saptamıştır. Burns'a göre çizilen bebek karyolası duyulan endişenin işaretidir. Fakat bu endişenin olumsuz anlamda olmadığını belirtmiştir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmedi.**Semboller:** Çiçek, bebek karyolası**Çizim tarzı:** Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı.

4.1.2. Aile içi İletişim Kopukluğunu Anlatan Resimler

Çizen: A 3

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Alman



Kişisel Özellikleri: Uyumlu ve Neşelidir. Sınıfta aktif ve derslerinde istekli bir öğrencidir. Bazen yeni bir ortama girdiğinde kendisini rahat ifade edemiyor. Bunun dışında arkadaşlarıyla ilişkilerinde sorun yok.

Aile Hakkında Bilgiler: Anne ve baba yoğun bir şekilde çalıştığı, 10 yaşında bir ablası olduğu, ablasıyla zaman zaman sorunlar yaşadığı fakat sorunlar olmasına rağmen her fırsatta da ona olan sevgisini de gösterebildiği ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Ablam oyun oynuyor. Annem bulaşık makinesini çalıştırıyor. Babam masayı temizliyor. Kedilerim oyun oynuyor. Dışarıda ben kardan adam yapıyorum”

Aile İçi Etkileşim: Her bir figür evin ayrı katlarında tek başlarına bir eylem içinde olduklarından dolayı pasif bir etkileşimde olduklarını söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En küçük Çizilen: Değerlendirme dışı

En büyük çizilen: Değerlendirme dışı

Unutulan Aile Bireyi: Yok

Kendisi evin dışında diğer aile bireyler ise evin içinde olduğu görülmektedir. Figürler çöp adam şeklinde çizildiği için hangisinin daha büyük veya küçük olduğunun anlaşılmaması ev içinde çizildiğinden dolayı olabilir. Nesil ve cinsiyet farkındalığını kazandığını ablasını uzun saç, kendisine ise kısa saç çizmesinden anlamak mümkündür.

Aile Resminin Yorumlanması:

Kendisi evin dışında olmasıyla beraber diğer aile üyeleri evin ayrı bir bölümünde bir arada olmadığını ve birbirlerinden uzakta olduğunu görülmektedir. Evin içinde kat olarak çizilen bölmeleri engel olarak düşünmek mümkündür. Wegmann ve Lusebrink (2000)’a göre iki figürün arasında engellin olması bireyler arasındaki etkileşiminin ve iletişimin yetersiz kaldığını gösterir. Kendisini de evin içinde çizmemesi de kendisi “ev içinde” görmediği anlamına gelebilir. Figürlerin evin kısımlarına yalnız ve tek başlarına bir eylem içinde olarak çizilmeleri birbirlerini izole ettikleri ve iletişime açık olmadıkları anlamına gelebilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç çizimi çizilmemiştir. Ev çiziminde, evin kapısının olmaması çocuğun sosyal dünyaya girmede zorlandığı anlamına gelebilir. Joles (1964)’a göre evin kapısının olmaması sosyal yaşama ulaşılmazlıkla ilgili olabilir. Ev saydamlaştırılmış ev tekniği ile gösterilmiştir. Bu daha çok evin içinde sorunları göstermek için kullanılan bir yöntemdir. Akkapulu (2008)’a göre genellikle evin içindeki yaşantıyı gösteren çizimlerde; çözüm bekleyen aile yapısıyla ilişkilidir.

Her bir aile üyesini bir arada değil de ayrı katlarda çizmesi bireyler arasında yaşanan iletişim kopukluğuyla ilgili olabilir. Her bir aile bireyini evin içinde göstererek kâğıdın

tüm alanı kapsayacak şekilde değil de ev içinde bölmelere ayırma çizim tarzının çizildiği görüşmüştür. Ayrıca her bireyin tek başına bir alan içinde çizmesi de sarma çizim tarzının kullandığını göstermektedir. Bu her iki çizim tarzı da Burns (1972)'a göre yaşanan bir iletişim bozukluğunun ve kişileri izole etmek istediğiyle ilgilidir.

Semboller: Kar ve güneş

Çizim Tarzı: Bölmeye ayırma ve sarma (ev içi)

Çizen: A 4

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Alman



Kişisel Özellikleri: Çekingen ve Endişelidir. Diğer arkadaşlarına göre daha çekingen ve içine kapanık bir çocuktur. Derslerinde bu çekingenlik söz almasını etkileyebiliyor.

Aile Hakkında Bilgiler: Kendisinden 2 yaş büyük bir abisi olduğu, ailesi yaşadığı ülkenin güvenliğinden rahatsız duyduklarını ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Babam kitap okuyor. Kardeşim uyuyor. Ben oyun oynuyorum. Annem yemek yapıyor.”

Aile İçi Etkileşim: Her bir figür evin ayrı katlarında tek başlarına bir eylem içinde olduklarından dolayı pasif bir etkileşimde olduklarını söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Baba

En küçük Çizilen: Değerlendirme dışı

En büyük çizilen: Değerlendirme dışı

Unutulan Aile Bireyi:-

Figürler çöp adam çizildiği için hangisi daha büyük veya küçük diye bir ayırım yapılması zordur. Bunun sebebinin ev içinde çizildiğinden olabilir. Çöp adam olarak çizilse de figürlerin yaptıkları eylemler hareket olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Figürlerin farklı cinsiyetleri olduğunu onlara verdiği isimler yoluyla sözel olarak söylemiştir fakat cinsiyetlerini farklı kılacak tek şey az da olsa görülen annenin saçıdır. Cinsiyet farkındalığı kazanmıştır fakat figürler o kadar belirsiz ve küçük çizilmiştir ki nesil farkındalığı konusunda bir yorumda bulunmak güçtür.

Aile Resminin Yorumlanması:

Figürlerin çizimdeki belirsizlik, detaydan kaçınma, silik çizimler çekingenlik ve güvensizlik işaretidir. Her aile bireyi evin ayrı katında, tek baslarında bir eylem içinde olmaları ve evin duruşunun yamuk ve çatlaklar içinde olması yaşanan huzursuzluğu ve iletişim kopukluğunu anlatıyor olabilir. Zayıf ve ince olarak çizilen duvarlar zayıf, incinmeye açık, hassas kişilik yapılanmasını akla getirebilir. Aynı zamanda yıkık dökük duvarlar; sosyal yaşam alanının güvenilir bir yer olmadığını da gösterebilir. (Burns, 1987). Yanında buluttan eve doğru gökkuşağı ise çocuğun bu işaretlere rağmen aile ile ilgili olumlu duygularıyla ilgili olabilir. Appelman (2007)'a göre gökkuşağı; korunmak zorunda veya uzlaşmak zorunda olan bir şeyin anlamını verebilir. Ailenin kendilerini güvende hissetmemelerini ifade etmesi, çocuğun koruduğu şeyin aile olduğunu anlamını verebilir. Aynı zamanda gökkuşağı sembolü çocuğun çevresinde bazı üzücü olayların yaşandığının fakat daha iyi şeylerin geleceğine dair bir umut taşıdığını anlamına da gelmektedir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç çizimi resimde görülmemektedir. Ev çizimine bakıldığında ev havada asılıyor gibi durmaktadır. Ev resimdeki zemin çizgisinden ayrı ise, yani uçuyor gibi duruyorsa; bu daha çok ev içindeki uyumun düşük olduğunu akla getirebilir. (Akkapulu, 2008). Kendisinin ve kardeşinin kapılarının olması aile içinde her ne kadar birbirlerinden uzak da olsalar sosyal bir paylaşım içinde olduğunu; ev kapısının olmaması da ailenin dış sosyal yaşama ulaşılmadaki

isteksizliğini gösteriyor olabilir. Aile; kendilerinin bu ülkede yeterince güvenli hissetmediklerinden dolayı diğer insanlarla fazla bir etkileşim halinde olmak istemediklerini söylemişlerdir.

Her bir aile üyesinin ayrı bir yerde tek başına bir eylem yaparken çizilmesi ve bölmelere ayırma ve sarma çizim tarzı kullanması aralarındaki iletişim kopukluğunu yansıtmak istediğiyle ilgili olabilir. Her iki çizim tarzı da Burns (1972)'a göre yaşanan bir iletişim bozukluğunun ve kişileri izole etmek istediğiyle ilgilidir. Ayrıca saydamlaştırılmış ev çizerek göstermiştir. Akkapulu (2008)'a göre genellikle evin içindeki yaşantıyı gösteren çizimlerde; çözüm bekleyen aile yapısıyla ilişkilidir.

Semboller: Güneş, gökkuşağı

Çizim Tarzı: Bölmeye ayırma ve sarma

Çizen: A 5

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Alman



Kişisel Özellikleri: Çekingen ve Endişelidir. Kurallara çok bağlı bir çocuktur. Bazı zamanlar kurallar konusunda arkadaşlarını uyarır. Kendisinden dört yaş büyük ablası var. Ev içindeki kuralların onu sıktığı ifade edilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Aile bilgi formunu aile üyesi doldurmak istememiştir.

Resmin Öyküsü: “Ablam kitap okuyor. Babam televizyon izliyor. Annesi piyano çalıyor. Ben kamyonumla oynuyorum. Hizmetçimizde köpeğimizi gezdiriyor”

Aile İçi Etkileşim: Her bir figür evin ayrı katlarında tek başlarına bir eylem içinde olduklarından dolayı pasif bir etkileşimde olduklarını söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Baba

En küçük Çizilen: Değerlendirme dışı

En büyük çizilen: Değerlendirme dışı

Unutulan Aile Bireyi:-

Figürler çöp adam çizildiği için hangisi daha büyük veya küçük diye bir ayırım yapılması zordur. Bunun sebebinin ev içinde çizildiğinden olabilir. Çöp adam olarak çizilse de figürlerin yaptıkları eylemler hareket olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Figürlerin farklı cinsiyetleri olduğunu onlara verdiği isimler yoluyla sözel olarak söylemiştir fakat cinsiyetlerini belirleyecek figürlere bir özellik kazandırmamıştır. Aynı şekilde nesil farkındalığı ile ilgili de farklılığı ortaya koyacak bir çizim yapmamıştır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Figürlerin çizimdeki belirsizlik, detaydan kaçınma, silik çizimler çekingenlik ve güvensizlik işaretidir (Saydam, 2004; Machover,1949). Her aile bireyi evin ayrı katında, tek baslarında bir eylem içinde olmaları çizmesi çocuk tarafından hissedilen iletişim kopukluğuyla ilgili olabilir. Ayrıca resimde küçük figürler çizmesi, minimal çizimler yapması çekingen, hassas bir kişilik yapısıyla ilişkili olabilir (Machover,1949).

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması:

Ağaç ve ev çizimi görülmektedir. Evin büyüklüğü evin kapısı evle doğru orantılıdır. Evin kapısının tokmağı da vardır. Eve göre normal büyüklükte bir kapının çizilmesi, sosyal yaşama ulaşılabilirliğiyle ilgilidir. Çatının büyüklüğü evin büyüklüğüyle karşılaştırıldığında normal büyüklüktedir. Saydamlaştırılmış ev çiziminin görülmesi ve ev içinde bölmelere ayırım ve sarma tekniği kullanması aile bireyleri arasında yaşanan iletişim kopukluğuyla ilgili olabilir.

Ağacın gövdesi aynı zamanda kendisi Burns'a göre (1987) büyüme ve gelişme için yaşam gücü olan enerjiyi yani libidoyu yansıtır. Ağaç gövdesini oluşturan çizgilerin birbirlerine tam bir paralellik yükselmesi, itaatli ve uyumlu oluşuyla ilgili olabilir

Semboller: Yok

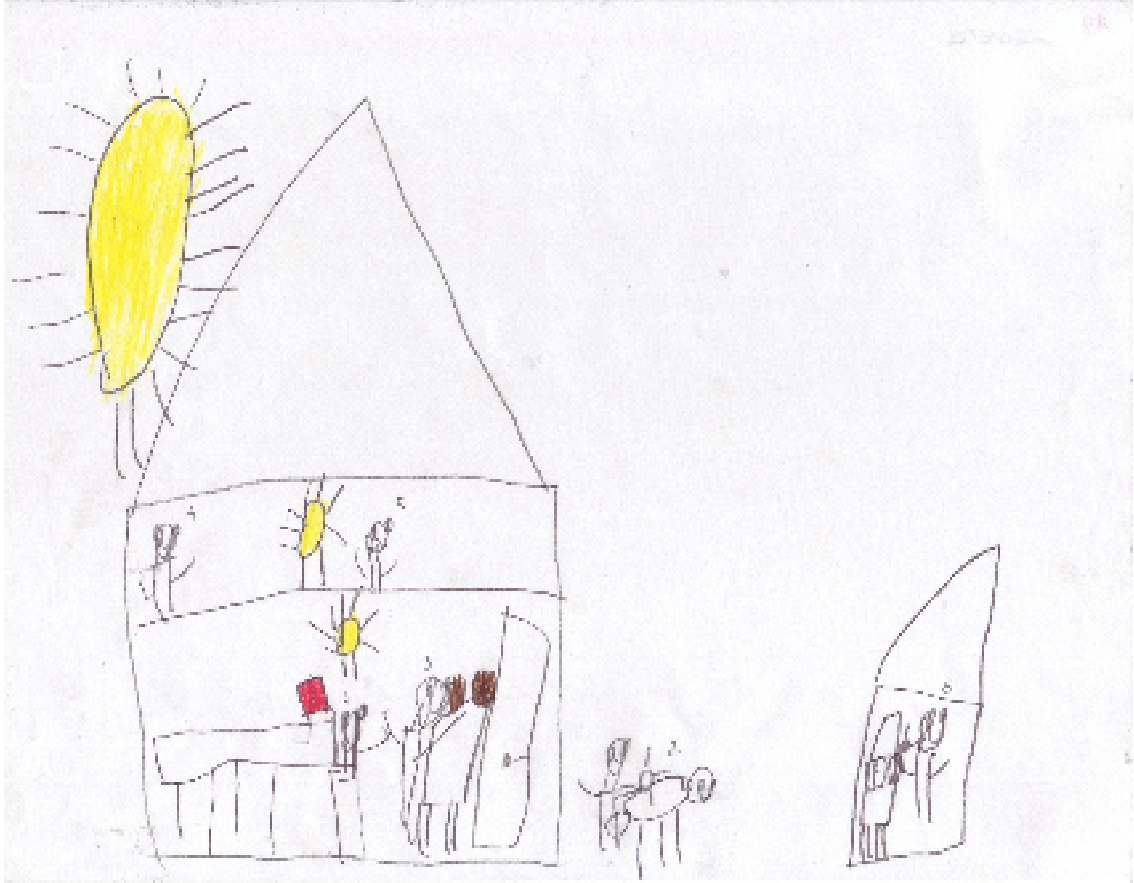
Çizim Tarzı: Bölmeye ayırma ve sarma

Çizen: A 8

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Alman



Kişisel Özellikleri: Çekingen ve Endişelidir. Daha çok dil ile ilişkili derslerde daha başarılıdır. Grup için ilk önce çekingen dursa da uyum sağladığında grubu kendisi yönetebilmektedir.

Aile Hakkında Bilgiler: Türkiye'ye yeni taşındıkları, diğer Alman ailelerine göre daha çabuk uyum sağladıklarını ifade edilmiştir. Babanın hafta sonları genelde iş gezileri olduğundan aile tam olarak birlikte zaman geçiremedikleri belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: "Ben ödev yapıyorum. Babam köpeklerle ekmek almaya gidiyor. Annesi masayı temizliyor. Kardeşlerim beraber oyun oynuyorlar."

Aile İçi Etkileşim: Kardeşleri dışında diğer figürler evin ayrı katlarında tek başlarına bir eylem içinde olduklarından dolayı pasif bir etkileşimde olduklarını söylemek mümkündür. Resimde kardeşler arasında aktif bir etkileşim vardır.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En küçük Çizilen: Değerlendirme dışı

En büyük çizilen: Değerlendirme dışı

Unutulan Aile Bireyi:-

Figürler çöp adam şeklinde çizildiği için hangisi daha büyük veya küçük diye bir ayırım yapılması zordur. Bunun sebebinin ev içinde çizildiğinden olabilir. Aslında çöp adam değil de kafadan bacaklı figürler resimde yer almaktadır. Bu şekilde çizilmesine rağmen figürlerin yaptıkları eylemler hareket halinde gösterilmeye çalışılmıştır. Figürlerin farklı cinsiyetleri olduğunu onlara verdiği isimler yoluyla sözel olarak söylemiştir fakat cinsiyetlerini belirleyecek figürlere bir özellik kazandırmamıştır. Aynı şekilde nesil farkındalığı ile ilgili de farklılığı ortaya koyacak bir çizim de yapmamıştır. Figürler bu yüzden birbirine benzemektedir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Resimde güneşin büyük olması ve evin içindeki ışıkların ev sıcaklığının yeteri kadar olmadığını anlatmaktadır Hareketli aile çizimlerinde ışık; istenilen ve beklenen sıcaklığı anlatmaktadır. Evde bunu görmediği için etrafa ısı saçan semboller çizmiştir. Bireylerin bir arada olmaması evin her bir katına diğer aile üyelerinin figürleri çizmesi, aile içinde hissettiği bir iletişim kopukluğunu anlatıyor olabilir. Ayrıca saydamlaştırılmış ev çizimi yaptığı için evin içinde yaşadığı bu sorunu bu şekil de yansıtmış olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç çizimi resimde görülmemektedir. Evin kapısı evin büyüklüğüne uygun olarak çizilmiştir. Evin dış kapısı sosyal dünyaya çıkışı temsil etmektedir. Ev içinde çocuk tarafından fark edilen bir iletişim kopukluğu olsa da sosyal dünyaya, çevresindeki diğer insanlara açık olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bacanın olmaması evdeki sıcaklığın olmamasını akla getirir (Buck, 1948; akt

Bruns; 1987; Jolles,1964). Ayrıca saydamlaştırılmış ev çizimi yapıldığını ve ev içinde bölmelere ayırma ve sarma tekniği kullanarak aile bireyleri arasındaki iletişim kopukluğunu yansıtmaya çalışıldığı düşünülmüştür.

Semboller: Lamba, güneş, köpek.

Çizim Tarzı: Bölmeye ayırma ve sarma

Çizen: A 10

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Alman



Kişisel Özellikleri: Öğretmen çocuk bilgi formunu boş bırakmıştır. Başka bir öğretmen çocuğun içine kapanık olduğunu, annenin ve babanın sürekli yurt dışına çıktıklarını ifade etmiştir. Başka bir bilgi vermemiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Aile bilgi formunu aile üyesi doldurmak istememiştir.

Resmin Öyküsü: “Annem evde bilgisayar başında çalışıyor. Babamda büroda bilgisayar başında çalışıyor. Biz de babama geldik, ona bakıyoruz.”

Aile İçi Etkileşim: Aile içindeki tüm figürleri tek bir evde değil, iki farklı evde ve tek başlarına çizmesi resimde pasif bir etkileşim halinde olduğunu gösteriyor. Kardeşleriyle beraber bir arada babayla birlikte olmaları; bir arada olduklarını fakat bir arada olmalarına rağmen pasif bir etkileşim içinde olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Anne

En küçük Çizilen: Değerlendirme dışı

En büyük çizilen: Değerlendirme dışı

Unutulan Aile Bireyi:-

Figürler çöp adam şeklinde çizildiği için hangisi daha büyük veya küçük diye bir ayırım yapılması zordur. Bunun sebebinin ev içinde çizildiğinden olabilir. Aslında çöp adam değil de kafadan bacaklı figürler resimde yer almaktadır. Bu şekilde çizilmesine rağmen figürlerin yaptıkları eylemler hareket halinde gösterilmeye çalışılmıştır. Figürlerin farklı cinsiyetleri olduğunu onlara verdiği isimler yoluyla sözel olarak söylemiştir fakat cinsiyetlerini belirleyecek figürlere bir özellik kazandırmamıştır. Aynı şekilde nesil farkındalığı ile ilgili de farklılığı ortaya koyacak bir çizim de yapmamıştır. Figürler bu yüzden birbirine benzemektedir. Ayrıca resimde küçük figürler çizmesi, minimal çizimler yapması çekingen, hassas ve depresif bir kişilik yapısını anlatıyor olabilir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Tüm aile bireyleri resimde olmasına rağmen; anne ve babayı farklı evlerde çizmesiyle aile içinde yaşayan iletişim kopukluğunu gösteriyor olabilir. Anne ve baba o kadar yoğundur ki bir araya gelememekte hatta çalışmamaktadır. Kendisinin ve kardeşlerinin babasının yanında çizmesi babalarını daha yakın gördüğü için olabilir.

Ağaç ve Ev Çiziminin Yorumlanması: Ağaç çizimi resimde görülmemiştir. Her iki evde de kapı çizilmemiştir. Evlerin kapılarının olmaması sosyal dünyayla, çevredeki diğer insanlarla olan iletişimin olmadığıyla ilgili olabilir. Bu iletişimim hem kendisinin hem de diğer aile üyeleriyle ilgili olması mümkündür. Çünkü evde kendisiyle beraber diğer aile üyeleri vardır ve evin dışına farklı bir alana çıkış; kapı olmadığından dolayı mümkün değildir. Ayrıca bacanın olmaması evdeki sıcaklığın olmamasıyla ilişkili olabilir (Buck, 1948; akt Bruns; 1987; Jolles,1964). Ayrıca saydamlaştırılmış ev çizimi görülmüştür. Akkapulu (2008)'a göre genellikle evin içindeki yaşantıyı gösteren

Çizimlerde; özüm bekleyen aile yapısıyla ilişkilidir. Evin içinde yaşadığı bu iletişim sorununu bu şekil de yansıttığını söyleyebilmek mümkündür.

Burns (1972) hareketli aile resimlerinde depresif duygulanımlara sahip olan çocuklarda su sembolüne rastlamıştır. Bu resimde görülen suyla ilgili çocuk herhangi bir özel bir açıklamada bulunmamış sadece suların çimleri suladığını söylemiştir.

Semboller: Güneş, su, bilgisayar

Çizim Tarzı: Sarma

Çizen: A 13

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Alman



Kişisel Özellikleri. Neşeli ve uyumludur. Kardeşine çok bağlı ve sevgi gösteren bir çocuktur. Aralarında özel bir bağ var olduğu ve birbirleriyle çok düşkün oldukları ifade edilmiştir.

Not: A 13 ve A 14 ikiz kardeşler. Resim yaparken A 13 sol elini kullandı.

Aile Hakkında Bilgiler: Baba sürekli uzun iş yolculukları yapıyor. Sürekli bir arada yaşayan bir aile değiller.

Resmin Öyküsü: “Annem bilgisayarda babamın resmini çiziyor. Kardeşim öyle duruyor. Ben ödev yapıyorum. O sırada kardeşimin elinden tutuyorum”

Aile İçi Etkileşim: Resimde ödev yaparken aynı zamanda kardeşiyle beraber olması, onun elinden tutması resimde aralarında aktif bir etkileşim olduğunu söylemek mümkündür. Annesinin tek başına olması ve babanın resimde olmaması da pasif bir etkileşimi düşündürmektedir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:**İlk Çizilen:** Anne**En küçük Çizilen:****En büyük çizilen:** Kardeşi**Unutulan Aile Bireyi:** Baba

Annenin kolları ve elleri çizilmemiştir. Figür çizimlerinden çizgisel gelişimi yaşına göre biraz geri olduğu görülmektedir. İkiz kardeşlerini çizgi gelişimi birbirinden farklı olduğu anlaşılmaktadır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Baba resimde yer almasa da anne babanın resmini çizmesinden dolayı bir anlamda babayla iletişim halinde olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda resimde olmaması da aralarında olan iletişim problemini gösteriyor olabilir. Koppitz' e göre (1968) resimlerde; aile üyelerinin yokluğu veya çocuğun kendisinin yokluğu çok doğal, olağan değildir ve önemli bir ayrıntıdır. Annesinin bilgisayarda babasının resmini çizmesi de babasının sürekli iş yolculukları yaptığından dolayı diğer aile üyelerinin ona karşı duyduğu özlemden dolayı olabilir.

Kardeşi en ortada, en merkezde çizmiş olması ve kendisi ödev yaparken diğer bir yandan kardeşine temas halinde olması arasındaki bağın kuvvetli olmasıyla ilgilidir. Farklı eylemler içinde olsalar da temas halindedirler.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmedi.**Semboller:** Bilgisayar**Çizim Tarzı:** Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Anne

En küçük Çizilen: kendisi

En büyük çizilen: kardeşi

Unutulan Aile Bireyi:-

Figürler çöp adam şeklinde çizilmiştir. Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır

Aile Resminin Yorumlanması:

Aile bireylerin hepsi bir arada olduğu resimde görülmektedir. A 13'un resminde baba figürünün olmaması fakat annesinin; babasının resmini çizmesi babaya karşı duyulan bir özlem duygusuyla ilişkili olabilir. A 14'un resminde ise baba figürü daha uzak ve babayla kendisi ve kardeşi arasında engel çizildiği görülmektedir. Wegmann ve Lusebrink (2000)' e göre iki figürün arasında engelin olması bireyler arasındaki etkileşiminin ve iletişimin yetersiz kaldığını gösterir. Çizim sırasında en son babanın çizilmesi; babanın evde sürekli olmamasıyla ilgili yaşanan iletişim problemi ile ilişkili olabilir. Kardeşiyle kendisi yakinken, annesinin ev içinde izole olarak çizilmesi ve babanın da araya engel koyarak çizilmesi de iletişim kopukluğuyla ilgili olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç çizimi resimde görülmemektedir. Ev çizimi vardır. Annede evin içinde tek başına yemek yaparken çizilmiştir. Anne çiziminde hareketli aile resimlerinde ortaya çıkan sarma tekniği kullanılmıştır. Burns (1972)'a göre bu çizim çizim tarzı yaşanan bir iletişim bozukluğuyla ilgilidir. Evin kapısı görülmemektedir. Evin kapısının olmaması; sosyal yaşama ulaşılmazlığıyla ilgili olabilir. Saydamlaştırılmış ev çizimi; Akkapulu (2008)'a göre genellikle evin içindeki yaşantıyı gösteren çizimlerde; çözüm bekleyen aile yapısıyla ilişkilidir. Evin bacasının olmaması evde sıcaklığın olmamasını akla getirir (Buck, 1948; akt Bruns; 1987; Jolles,1964). Babanın sürekli iş gezilerinde olması ve evde olmamasıyla bu durumla ilgili olabilir.

Semboller: Güneş, köpek, oyuncak

Çizim Tarzı: Sarma

Çizen: A 15

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Alman



Kişisel Özellikleri: Çekingen olduğu, kendini ifade etmede güçlük çektiği, okula alışamadığı ve okulda fazla arkadaşları olmamasından dolayı da içine kapanık bir çocuk olduğu ifade edilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Aile bilgi formunu aile üyesi doldurmak istememiştir.

Resmin Öyküsü: “Kendisi ve kardeşi masada oturup oyun oynuyorlar. Annesi onları izliyor. Babam alt katta uyuyor.”

Aile İçi Etkileşim: Kardeşiyle bir arada olması ve annesinin onları izlemesi aralarında aktif bir etkileşim olduğunu fakat baba figürün diğer aile üyelerine katılmayarak başka bir alanda tek çizilmesi pasif bir etkileşim içinde olduğunu söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi-kardeşi

En küçük Çizilen: Değerlendirme dışı

En büyük çizilen: Değerlendirme dışı

Unutulan Aile Bireyi: Yok

Figürler çöp adam şeklinde çizildiği için hangisi daha büyük veya küçük diye bir ayırım yapılması zordur. Bunun sebebinin ev içinde çizildiğinden olabilir. Bu şekilde çizilmesine rağmen figürlerin yaptıkları eylemler hareket halinde gösterilmeye çalışılmıştır. Figürlerin farklı cinsiyetleri olduğunu onlara verdiği isimler yoluyla sözel olarak söylemiştir fakat anne figürüne çizilen saçların dışında belirleyecek figürlere bir özellik kazandırmamıştır. Aynı şekilde nesil farkındalığı ile ilgili de farklılığı ortaya koyacak bir çizim de yapmamıştır. Figürler bu yüzden de birbirine benzemektedir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Her ne kadar minik, çöp adam figürleri çizilmiş olsa da tüm aile üyeleri resimde yer aldığı görülmektedir. Annesi, kardeşi ve kendisi aynı odada bir aradadır; kendisi kardeşiyle oynarken annesi onları izlemektedir. Baba figürü ise onlarla bir arada değildir ve ayrı bir alanda uyuyordur. Her bir aile bireyini evin içinde ve tek başına bir alan içinde göstererek ev içinde bölmelere ayırma çizim tarzını ve sarma çizim tarzını kullandığı görülmüştür. Bu her iki çizim tarzı da Burns (1972)'a göre aile içinde çocuk tarafından hissedilen iletişim kopukluğuyla ilişkilidir. Ayrıca resimde küçük figürler çizmesi, minimal çizimler yapması; çekingen, hassas ve içe kapanık bir kişilik yapısını sahip olduğuyla ilgili olabilir.

Ağaç ve Ev Çiziminin Yorumlanması: Ev ve ağaç çiziminin olduğu görülmektedir. Evin çiziminden evin duvarlarının çok ince ve zayıf çizildiğini anlamak mümkündür. Burns'a göre (1987) zayıf ve ince olarak çizilen duvarlar zayıf, incinmeye açık, hassas kişilik yapılanmasını akla getirir. Kağıdın sol tarafı geçmişle ilgili çözülmeyen problemleri

anlatır ve geçmişe bağlı bir kişilik özelliğini akla getirebilir (Akkapulu, 2008). Buna bağlı olarak evin kağıdın soluna doğru çizilmesi de evle ilgili geçmişte yaşayan veya hala devam eden problemlerle ilişkili olabilir. Ev sosyal yaşamı anlatır ve kapı da sosyal yaşama girişi simgeler. Evin büyük olmasına rağmen, evin kapısının çok küçük olması sosyal yaşama girerken yaşadığı zorluluğu anlatıyor olabilir. Çocukla ilgili verilen ifadelerde çekingen olduğu, kendini ifade etmede güçlük çektiği, içe kapanık olduğu belirtilmiştir. Ev kapısının küçük olması sahip olduğu kişilik özelliğiyle ilgili olabilir.

Sağ tarafta ise nerdeyse ev büyüklüğünde bir ağaç resmi çizilmiştir. Ağacın gövdesi aynı zamanda kendisi Burns'a göre (1987) büyüme ve gelişme için yaşam gücü olan enerjiyi yani libidoyu yansıtır. Gövde çizgilerin kesik kesik oluşması; kırılganlığı ve hassas yapılanmayla ilişkili olabilir. Kağıdın sağ tarafında meyve veren bir ağaç resmi olması destek bekleyen, geleceğe dair beklentileri olan bir kişilik yapısını akla getirebilir. Eğer destek alırsa yaşadığı içine kapanıklığı ve sosyal yaşamdaki çekingenliği yenebilecektir. Meyveli bir ağaç olması da bu durumu güçlendirmektedir. Çünkü meyve verimdir. Destek gördüğünde aynı verimi kendisi de gösterecektir.

Semboller: Yatak

Çizim Tarzı: Bölmeye ayırma ve sarma

Çizen: B15

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve uyumludur. Arkadaşları ile ilişkileri paylaşımcıdır. Oyun arkadaşı olarak tercih edilen bir çocuktur. Uyaranları almada çok dikkatli ve özenlidir. Oyun gruplarında oldukça uyumludur.

Aile Hakkında Bilgiler: Aile ile ilişkisi oldukça dikkatli ve özenli olduğu, ilişkileri sağlıklı görüldüğünü, kardeşinin olmadığı, aile içinde en çok babayla zaman geçirdiği ve sorunlarını babasıyla paylaştığı ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Annem yemek hazırlıyor. Babam iş yerinde çalışıyor. Ben anneme tabak getiriyorum “

Aile İçi Etkileşim: Aralarında engel olmasına rağmen, kendisi annesine yardım etmesi resimle ilgili olarak anneye daha bir aktif etkileşim içine girmek için çaba gösterdiğini söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Annesi

En küçük Çizilen:

En büyük çizilen: Baba

Unutulan Aile Bireyi: Yok

Baba figürünü çizmeye ayakta başladı, fakat kendisinde ve annesinde ayak çizilmediği görülmüştür. İlk olarak ayak çizmeye başlaması önemli bir ayrıntıdır. Bu çizim, kişinin ayakları üzerinde durup, otoriteyi sağladığını düşündürür. Babayı ilk olarak çizmeye başlaması; onunla özdeşim kurduğuyla ilgili olabilir. Nesil ve cinsiyet farkındalığını kazandığını, aile figürlerinin gerçek cinsiyet ve büyüklüklerini yansıttığından anlaşılmaktadır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Bütün aile bireyleri çizilmesine rağmen bölmelere ayırma çizim tarzını kullandığı görülmektedir. Bu çizim tarzı aralarında çocuk tarafından fark edilen bir iletişim kopukluğunu anlatıyor olabilir. Reynolds'a (1978) göre bu çizim tarzı; aile bireyleri arasındaki açık iletişim için yetersizliğini gösterir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmedi.

Semboller: Yok

Çizim Tarzı: Bölmelere ayırma

Çizen: B16

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Agresif, neşeli ve çekingendir. Arkadaşları tarafından kural tanımaz biri olarak görülüşü, bu yüzden belli oyunlar haricinde oyun arkadaşı olarak tercih edilmediği, rekabet içeren oyunlarda kuralları çok fazla delme eğiliminde olduğu ifade edilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Aile çocuğuyla iyi bir etkileşim içinde olduğu, karşılaşabilecek problemlerin çözüm için çaba sarf ettiğini, fakat yeterli olmadığını belirtmişlerdir.

Resmin Öyküsü: “Annem bilgisayarda bir şeyler yazıyor. Ben okuldayım ve babamda okulda.”

Aile İçi Etkileşim: Anne dışında diğer aile bireyleri resimde olmadığı için bir etkileşimden söz etmek zordur. Anne tek başında bilgisayarla ilgilendiği için kendi içinde pasif bir etkileşim olduğunu söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Anne

En küçük Çizilen: Yok

En büyük çizilen: Yok

Unutulan Aile Bireyi: Kendisi, babası

Çizgisel gelişime göre geri kalan bir insan figürü görülmektedir. Kendisini okula ve babasını da işe gittiği için çizmemiştir. Figürün saçlarının ne kadar karmaşık olduğunu görülmektedir. Bu çizim düşüncelerinde var olan karmaşıklığı göstermektedir.(Akkapulu, 2008). Kurallara karşı gelmesi içindeki dürtüleri kontrol edemediğini göstermektedir. Boyun çizimi olmaması bunu destekler niteliktedir. Machover (1949)’a göre çizilen boyun kişinin bastırıldığı dürtülerle ilişkilidir. Boyunun çizilmemesi Bu dürtülerle baş edemediğini gösterir. Figürün cinsiyetini gösterdiği için cinsiyet farkındalığını kazandığı söylemek mümkündür.

Aile Resminin Yorumlanması:

Sadece annesinin olması ve kendisiyle babasını resimde çizmemesi, aile içinde yaşanan ve çocuk tarafından fark edilen bir iletişim kopukluğuyla ilgili olabilir. Annenin ifadesi “Annesine bağlılığı yüksek bir çocuktur. Onun vazgeçilmez bir parçasıdır. Evde en çok anne ilgilenmektedir.” Şeklinde olmuştur. Bu ifadeye göre; annesine bağlılığı kuvvetli olması fakat sadece annesinin çizmesi, kendisini çizmemesi çocuk tarafından fark edilen bir sorunu göstermektedir. Eğer gerçekten sağlıklı bir iletişim olsaydı kendisini de çizmesi beklenebilirdi. Koppitz (1968)’e göre resimlerde; aile üyelerinin yokluğu veya çocuğun kendisinin yokluğu çok doğal, olağan değildir ve önemli bir ayrıntıdır. Çocuğun kendini çizmemesi asla bilerek, düşünerek olmaz, kendisini ihmal etmesi önemsizliği ve reddedişinin bilinçsiz bir şekilde hissetmesini yansıtır. Sosyal ve duygusal olarak iyi olan çocuk, kendinden memnun ve kendine karşı saygı gösterir. Genellikle ve çoğunlukla mutlu olan çocuk, kendisini ilk olarak ve aile içinde merkezde olarak çizer.

Annenin verdiği ifadeyle çocuğun çizimi çocuğun annesiyle olan ilişkisini ne şekilde algıladığına dair bir ipucu vermektedir. Her ne kadar resimde kendisinin ve babasının nerde olduğunu ve ne yaptığını söylese de “aile resminde” kendisini ve babasını

çizmemiştir. Anneyle sağlıklı bağları olduğu öne sürülen çocuk eğer kendi ailesinin resminde kendisini çizmiyorsa çocuk tarafından fark edilen fakat yetişkin gözüyle anlamakta zorluk çektiğimiz bir problemi anlatabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmedi.

Semboller: Bilgisayar

Çizim Tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı.

Çizen: B1

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve uyumlu olduğu, arkadaşları tarafından sevildiği ve genellikle grup içinde lider rolü üstlendiği, ailesiyle sıcak ve olumlu bir ilişkisi olduğu ifade edilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Aile bilgi formunu aile üyesi doldurmak istememiştir.

Resmin Öyküsü: “Babam çatıyı boyuyor. Annem camları siliyor. Kendimi çizmek istemiyorum”

Aile İçi Etkileşim: Kendisinin resimde olmaması ve anne ve babanın bir arada eylem içinde olmamaları ailenin resimde pasif etkileşimin içinde olduğu görülmektedir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Anne

En küçük Çizilen: Yok

En büyük çizilen: Baba

Unutulan Aile Bireyi: Kendisi

Çizilen figürlerin belirsizliği nesil farkındalığını kazandığı konusunda değerlendirme yapılmasını zorlaştırmaktadır. Cinsiyet farkındalığını kazandığını ise baba figürüne çizdiği kısa saçtan anlamak mümkündür.

Aile Resminin Yorumlanması:

Ev içinde çizilen figürlerin vücutlarının belirgin olmadığı ve çöp adam olarak çizilmese de karartı halinde çizildiği görülmektedir. Aile içinde kendisini çizmemesi aileye yönelik aitlik duygusunun fazla olmadığını, anne ve babanın aynı evin içinde farklı yerlerde çizilmesi ve figürlerin belirgin olmaması aile içinde yaşanan iletişim kopukluğunu gösteriyor olabilir. Koppitz (1968) resimlerde; aile üyelerinin yokluğu veya çocuğun kendisinin yokluğu çok doğal, olağan olmadığını; önemli bir ayrıntı olduğunu ifade etmiştir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması:

Evin kapısı ve pencereleri çizilmemiştir. Burns (1987), pencereler çizilmediğinde çekingen ve paranoid eğilimler akla gelebileceğini söylemiştir. Evin kapısının olmaması çocuğun sosyal yaşamda yaşadığı zorlukları gösteriyor olabilir. Ev uçuyor gibi yukarıda sallandığı görünmek ve sağlam bir ev olmadığına dair bir izlenim uyandırmaktadır. Temelinin olmaması o ev içinde ki uyumun düşük olduğunu gösteriyor olabilir. Evin gövdesi farklı üç renkli kalemle boyanarak sanki sağlamlaştırılmaya çalışılmış olabilir. Evin çatısı saydamlaştırılması; çözüm bekleyen bir sorunla ilgili olabilir (Akkapulu, 2008). Babasını bu alanda çizmesi ise sorunun babayla ilgili olduğunu akla getirebilir

Semboller: Boya Fırçası

Çizim Tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı

Çizen: A 11

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Alman



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve bazen arkadaşlarına karşı agresif olduğu ifade edilmiştir. Derslerinde başarılı olduğu, arkadaşlarıyla yaşanan olumsuz yaşantıların dışında genel olarak uyumlu olduğu belirtilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Babasının işinden dolayı çok geç geldiği ve beraber zaman geçiremedikleri ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Annem yemek pişiyor. Diğerleri bir iş yapmıyor ki. Babam bilgisayar başında işini yapıyor. Sonrada uyacak. Ben ve kardeşimde oyun oynuyoruz.”

Aile İçi Etkileşim: Resimde yansıyan etkileşim annesi dışında diğer figürler çizmediğinden dolayı pasif bir etkileşimdir fakat kardeşler arasında aktif bir etkileşim söz konusudur.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Anne

En küçük Çizilen: Yok

En büyük çizilen: Yok

Unutulan Aile Bireyi: Baba, kendisi, kardeşi

Sadece anne figürü çizilmiştir. Çizmediği diğer figürlerin nerde olduğunu ve ne yaptığını ifade etmiş fakat çizmemiştir. Figürün cinsiyetini gösterdiği için cinsiyet farkındalığını kazandığı söylemek mümkündür.

Aile Resminin Yorumlanması:

Aile resminde sadece annesini çizmesi, diğer aile üyelerini çizmeyip ne yaptığını söylemesi çocuk tarafından hissedilen aile içindeki iletişim kopukluğunu yansıtmaktadır. Sadece annesinin olması ve kendisiyle babasını resimde çizmemesi, aile içinde yaşanan ve çocuk tarafından fark edilen bir iletişim kopukluğuyla ilgili olabilir. Koppitz (1968)'e göre resimlerde; aile üyelerinin yokluğu veya çocuğun kendisinin yokluğu çok doğal, olağan değildir ve önemli bir ayrıntıdır. Çocuğun kendini çizmemesi asla bilerek, düşünerek olmaz, kendisini ihmal etmesi önemsizliği ve reddedişinin bilinçsiz bir şekilde hissetmesini yansıtır. Sosyal ve duygusal olarak iyi olan çocuk, kendinden memnun ve kendine karşı saygı gösterir. Genellikle ve çoğunlukla mutlu olan çocuk, kendisini ilk olarak ve aile içinde merkezde olarak çizer.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç çizimi resimde görülmemektedir. Ev çizimi olarak da evin içi gösterilmiştir. Ev içi olarak annenin bulunduğu yer mutfak çizilmiştir. Burns'a göre (1987) resimde çizilen mutfak beslenmeyle ilgilidir. Bazı durumlarda şefkat gibi kuvvetli bir ihtiyacı ifade edebilir. Aynı zamanda bu annenin ev içinde sahip olduğu rol ile de ilişkili olabilir.

Semboller: Lamba

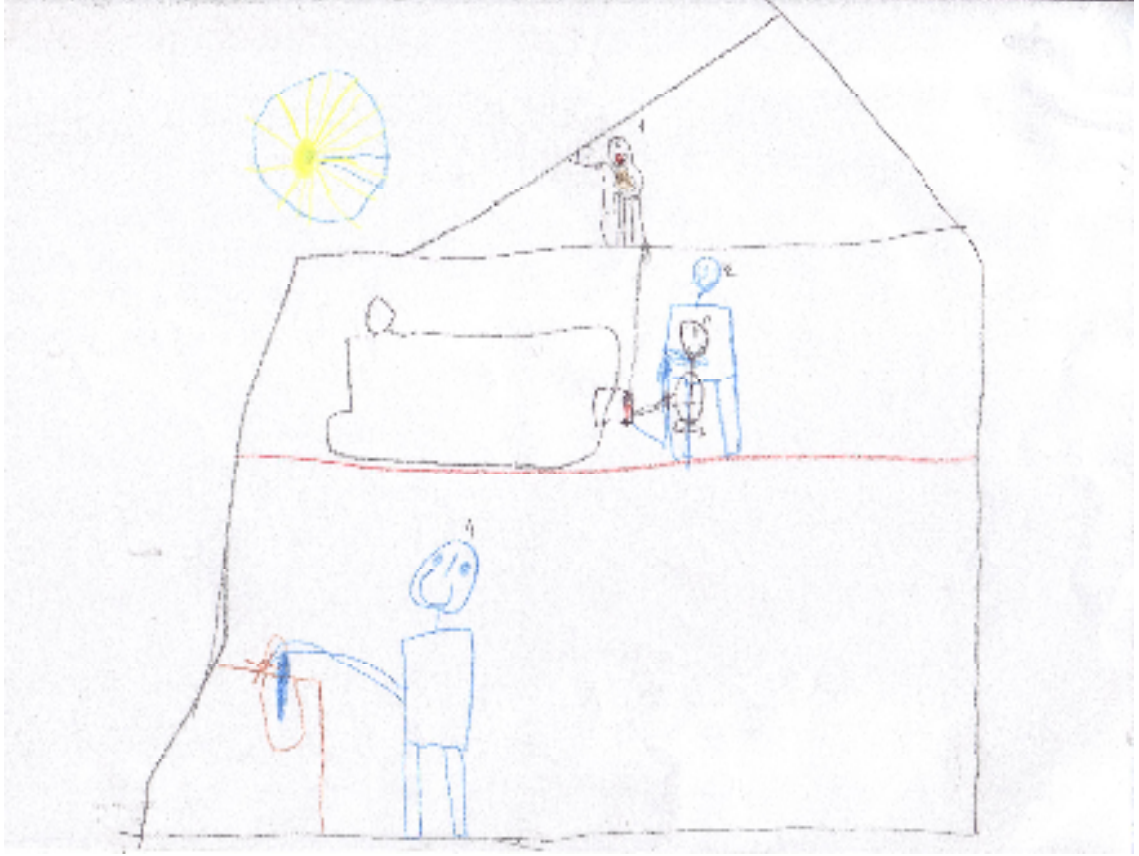
Çizim Tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı

Çizen: A 9

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Alman



Kişisel Özellikleri: Ailesi tarafından öğretmenin çocuk bilgi formuna cevap verilmemesi istenmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Aile bilgi formunu aile üyesi doldurmak istememiştir.

Resmin Öyküsü: “Ablam bilgisayar başında çalışıyor. Babasıyla kendisi oyuncak ralli arabasıyla oynuyor. Annem bulaşıkları yıkıyor. Aslında bulaşık makinemiz var.”

Aile İçi Etkileşim: Annesi ve ablası evin ayrı katlarında tek başlarına bir eylem içinde olduklarından dolayı pasif bir etkileşimde; kendisiyle babası aktif bir iletişim içinde olduğu söylenebilir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Abla

En küçük Çizilen: Kendisi

En büyük çizilen: Anne

Unutulan Aile Bireyi: Kardeşi

Resimde figürlerin cinsiyetlerini ortaya çıkaracak bir özelliğe yer verilmediği görülmektedir. Nesil farkındalığı ile ilgili de farklılığı ortaya koyacak bir çizim de yapılmamıştır. Figürlerin farklı cinsiyetleri olduğunu onlara verdiği isimler yoluyla sözel olarak ifade etmiştir. Figürlerin yaptıkları eylemler hareket halinde gösterilmeye çalışılmıştır. Figürler bu yüzdende birbirine benzemektedir. Ayrıca resimde küçük figürler çizmesi, minimal çizimler yapması çekingen, hassas ve depresif bir kişilik yapısını anlatıyor olabilir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Kardeşi dışında tüm aile üyeleri evdedir fakat kendisiyle babası dışında diğer aile üyeleri ayrı yerde tek başına bir eylem içindedirler. Kardeşini sözel olarak nerde olduğunu söylemiştir fakat resimde yer vermemiştir. Diğer aile üyelerinin ayrı odalarda tek başlarına olması çocuğun hissettiği aile içindeki iletişim kopukluğundan dolayı olabilir. Her bir aile bireyini evin içinde ve tek başına bir alan içinde göstererek ev içinde bölmelere ayırma çizim tarzını ve sarma çizim tarzını kullandığı görülmüştür. Bu her iki çizim tarzı da Burns (1972)'a göre aile içinde çocuk tarafından hissedilen iletişim kopukluğuyla ilişkilidir. Resimde babayla beraber olması onunla daha yakın bir iletişim de olduğunu gösterebilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç çizimi resimde görülmemektedir. Evin çatısı evin duvarlarına ve gövdesine göre çok küçük ve dardır. Akkapulu (2008)'a büyük bir evin çatısının dar olması; aile içi sıcaklığın olmamasıyla ilişkilidir. Aile figürlerini ayrı katlara yerleştirmesi bu durumu destekler niteliktedir. Evin kapısının olmaması sosyal dünyayla olan iletişimde yaşadığı zorluklarla ilgili olabilir. Yavuzer (1993) ev çiziminin, çocuğun kendi ev yaşantısı ve aile üyeleri ile olan ilişkilerine dair algılamalarını yansıttığını ifade etmiştir. Bu ev çiziminde aile üyeleri arasındaki bir iletişim kopukluğunu, ayrı yerlerde yansıttığını söylenebilir.

Semboller: Güneş, Bilgisayar

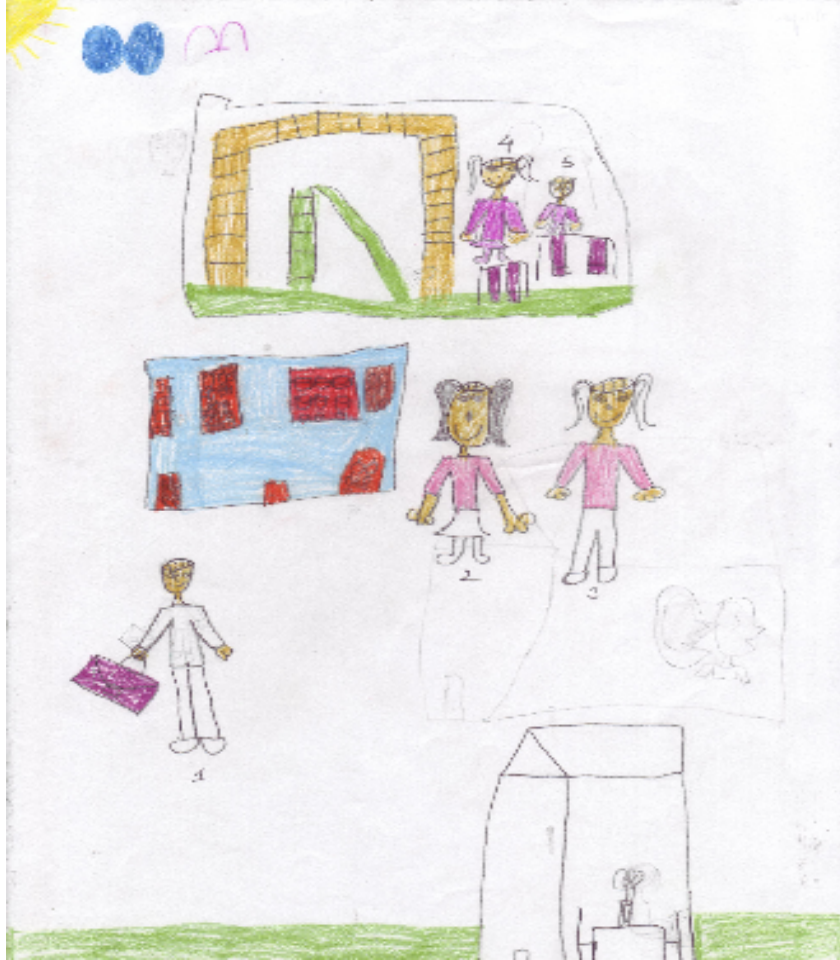
Çizim tarzı: Bölmeye ayırma ve sarma

Çizen: P2

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Endonezya



Kişisel Özellikleri: Neşeli, uyumlu ve endişeli olduğu, kendini ifade etmekte zorlandığı, fakat sosyal ilişkilerde zorluk yaşamadığı ifade edilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Aileyle beraber teyzenin de aynı evde yaşadığı, sekiz kişilik geniş bir aileye sahip olduğu, dört tane kardeşi olduğu belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü:” Babam işte eve geliyor. Ablamlar markete gidiyor. Annemle ben parktayız. Oynuyoruz. Abimle kardeşim uyuyor.”

Aile İçi Etkileşim: İki ablası ve annesiyle kendisinin arasında bir arada bir eylem içinde olduklarından dolayı aktif bir etkileşim içinden olduğu fakat resimde yer alan diğer aile bireyleri arasında da pasif bir etkileşim olduğunu söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Baba

En küçük Çizilen: Kendisi

En büyük çizilen: Ablalar

Unutulan Aile Bireyi: Abisini ve kardeşini çizmedi ama nerde olduğunu söyledi. Teyzeden ise hiç bahsetmedi.

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır

Aile Resminin Yorumlanması:

Annesiyle kendisi bir alan içinde bir arada olduğu görülmektedir. Kendilerini diğer aile bireylerinden sarmala tekniğiyle ayırmıştır. Burns'a göre (1982) hareketli aile çizimlerinde görülen sarma çizim tarzı; bireyleri izole etme veya bireyleri çıkarma ihtiyacını bazen de o kişiyle beraber kendisine özel bir alan yaratma ihtiyacını ve daha fazla bir arada olmak istediğini anlatmaktadır. Annesiyle ortak paylaşımlarının azlığından dolayı böyle bir çizim yapmış olabilir.

İki ablası bir arada olduğu ve figürlerin birbirlerine çok benzediği görülmektedir. Kardeşi ve abisini çizmese de uyduğunu söylemesi resimde yer vermemesine rağmen aile içinde gördüğü anlamını verebilir.

Teyzesinin resimde olmaması ve resmi çizerken de hiç bahsetmemesi de ailenin dışında gördüğünü söylemek mümkündür. Buna karşın kız kardeşinin resminde hem abisi ve kardeşine hem de teyzesine resimde yer vererek kişiler arası ilişkilerin algısının kişiden kişiye değişebileceğini söylemek mümkündür.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç çizimi resimde görülmezken ev çizimi görülmektedir. Saydamlaştırılmış ev tekniği kullanarak evin içi yansıtılmıştır. Ev içini gösterdiğinden dolayı pencereler çizilemediği görülmektedir. Kapısı ise evin büyüklüğüne göre çok küçük çizilmiştir. Kapının küçük çizilmesi sosyal ilişkilerde ulaşılabilirliğin yeterli düzeyde olmadığını ve sosyal alanda kendisini göstermede zorluk yaşadığını söylemek mümkündür.

Semboller: Güneş

Çizim Tarzı: Sarmalama

Çizen: P 6

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Malezya



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve endişelidir. Arkadaşlarıyla iyi geçinen bir çocuktur. Konuşkan ve arkadaş canlısıdır. Erkek öğrencilerle çok fazla anlaşamamaktadır. Yeni bir çevreye girince hemen kaynaşamamaktadır. Bu gibi ortamlarda çekingendir.

Aile Hakkında Bilgiler: Ailesiyle arasının iyi olduğu, babasının çok otoriter olmasının evde bazen sorun yaratabildiği ifade edilmiştir. Çocukların bazen okula evde problem yaşamış olarak geldiği belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Havuzdakiler yüzüyorlar, biz de hepimiz onlara bakıyoruz. Siyah olan şeyler kum, her yerde var. Babam evde uyuyor.”

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Anne

En küçük Çizilen: Abisi

En büyük çizilen: Belirgin bir şekilde en büyük çizilen figür yoktur.

Unutulan Aile Bireyi: Baba

İnsan figürlerini çöp adama benzer bir şekilde çizmiş olması figürlerin özelliklerini değerlendirme yapmamızı engellemektedir. Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır

Aile Resminin Yorumlanması:

Küçük figürler çizilmesi, minimal çizimler yapması çekingen, hassas bir kişilik yapısını akla getirebilmektedir. Babasının resimde olmaması, erkek kardeşini en küçük çizmesi ve en sona çizmesi; okulda erkek çocuklarıyla iyi anlaşamaması çocuk tarafından yaşanan karşı cinsiyetle ilgili sorunlarla ilgili olabilir. Ayrıca kendi cinsiyetiyle aynı olan aile üyelerinin figürlerini benzer çizmesi de, kendi cinsiyetiyle özdeşim kurduğu de içinde bulunduğu dönemle bağlantılı olabilir. Babasını resimde olmamasının başka bir sebebi de evde çok fazla otoriter olması da olabilir. Babasını çizmemesi ona hissettiği negatif duygularla ve yaşadığı ilişkinin sıkıntılı olduğunu akla getirebilir. Saydam'a göre (2004) çizimde yer almayan aile bireyleri genelde aile içinde çatışma yaşadığı, muhtemelen kızdığı ve kıskandığı, yok sayma eğiliminde olduğu aile bireyleri olmaktadır

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç resmi çizilmemiş fakat birçok ev resmi çizilmiştir. Evlerden hiçbirisi kendisinin evi değildir. Evlerin hepsi ve boyutlarına göre kapı ve pencereler küçük çizilmiştir. Bu çizimler yapılan figürlere göre normal büyüklüktedir fakat kağıt kullanımını düşünüldüğünde genel olarak küçük çizimler yapıldığı görülmektedir. Burns'a göre hareketli aile resimlerinde çizilen su sembolü; çocukla yaşadığı depresif duygularla ilişkili olabilir.

Semboller: Su

Çizim Tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: B13

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Neşeli, agresif, uyumlu ve sınıf içinde erkek çocukları arasında popüler bir çocuk olduğu belirtilmiştir. Rekabet içeren oyunlarda kaybetmeye tahammülünün olmadığı ve bu yüzden bazı arkadaşlarıyla tartıştığı ifade edilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Kardeşinin olmadığı ve babayla daha az zaman geçirdiği belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Babam sandalyeye oturmaya gidiyor, bende onun kucağına gidiyorum” ”Annemi çizmek istemiyorum. Neden? (Sustu) Çizmek istemiyorum.”

“Biz çok siyahız bu yüzden saçları siyah yapacağım”

Aile İçi Etkileşim: Resimde sadece babası ve kendisi var ve aktif bir etkileşim içindeler.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:**İlk Çizilen:** Baba**En küçük Çizilen:****En büyük çizilen:** Baba**Unutulan Aile Bireyi:** Anne

Omuzlar köşeli olarak ve ellerini sanki babasının kolunun altında gibiymiş çizildiği görülmektedir. Babasının ve kendisinin omuzlarını köşeli çizilmesinin sebebi agresif davranışlardan dolayı olabilir. Machover (1949) agresif ve saldıran davranışlar gösteren bireylerin insan figürlerinde köşeli omuzların çizildiğini belirtmiştir. Figürün cinsiyetini gösterdiği için cinsiyet farkındalığını kazandığı söylemek mümkündür. Nesil farkındalığını kazandığını farklı boylarda figürleri çizerek göstermiştir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Babasıyla kendisinin arasındaki mesafenin yakın olduğu görülmektedir. Sanki babası korumacı bir rol üstlenmiş gibi çizilmiştir. Annesinin olmaması belirgin bir nedene bağlı olmadığı düşünülmektedir. Kopptiz (1968)' e göre aile resminde temel figürlerin birinin eksikliği ona karşı hissedilen olumsuz, karmaşık duyguları yansıtır.

İlk olarak babasını çizmesi babayla kurduğu özdeşimden dolayı olabilir. Babayla kendisini yakın temas halinde aktif bir etkileşim içinde çizmesi babayla az zaman geçirdiğinden ona duyduğu özlemle veya aile içinde yaşadığı etkili bir iletişimle ilgili olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmedi.**Semboller:** Güneş, sandalye**Çizim Tarzı:** Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı.

4.1.3. Kardeş ilişkilerini ve Kardeş Kıskançlığını Anlatan Resimler

Çizen: P 8

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Pakistan



Kişisel Özellikleri: Çok sessiz bir çocuktur. Çekingen bir yapısı vardır. Sadece Pakistan çocuklarıyla kaynaşan bir çocuktur.

Aile Hakkında Bilgiler: Aile bazı konularda bilgisizce davranabildiği ifade edilmiştir. Ailenin yakın zamanda yeni bir bebekleri olmuştur. Son zamanlarda aile tarafından, okula giderken huzursuzluk yaşandığı belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Bu bizim evimiz. Evimizden çıkıp ailemle arkadaşlarımla gidiyoruz Kardeşimi evde bıraktık.”

Aile İçi Etkileşim: Resimde aile üyeleri bir arada bir hareket içinde olmalarından dolayı aralarında aktif bir etkileşim olduğunu söyleyebiliriz.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Anne

En küçük Çizilen: Kendisi

En büyük çizilen: Anne

Unutulan Aile Bireyi: Kardeşi

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır

Aile Resminin Yorumlanması:

Anne figürü üzerinde çok çalışılması ve birçok kez silgi kullanması anneye karşı duyulan bir endişenin, kararsızlığın veya öfkenin ifadesi olabilir. Koppitz (1968) temel figürlerinin silinmesinin, silinen figüre karşı yoğun bir endişenin işareti olduğunu tespit etmiştir. Annenin yeni doğan kardeşiyle daha fazla ilgilendiği göz önüne alındığında, anne figürünü silip tekrar yaparak yaşadığı endişeyi yansıtmıştır. Kardeşinin evde uyduğunu ifade edip resimde yer vermemesi; kardeşine karşı hissettiği kıskançlık duygusuyla ilgili olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç çizimi görülmemiştir. Evin çatısı, evin büyüklüğüne göre ufak ve dar çizildiği görülmüştür. Bunun sebebi, ev sıcaklığın çocuk tarafından hissedilmemesiyle ilişkili olabilir. Ev çiziminde birçok pencere çizildiği görülmektedir. Burns (1987)'a göre birçok pencerenin olması; açık bir kişilik yapısını ayrıca çevresi ile iletişimi arzuladığını göstermektedir. Pencerelerinin küçük olması ise çekingen yapısıyla ilişkili olabilir. Çekingen olmasına rağmen; destek gördüğünde bu durumun ortadan kalkması mümkün olabilir çünkü evin kapısı büyük çizilmiştir. Ev kapısının büyük çizilmesi sosyal yaşama ve ilişkilere yönelik ulaşabilir olduğunu gösterir (Burns, 1987).

Semboller: Kelebek ve güneş

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: P 10

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Bulgaristan



Kişisel Özellikleri: Arkadaşlarına göre baskın bir karakteri olduğu ve sınıfta az arkadaşının olduğu belirtilmiştir. Bazı zamanlara agresif ve sabırsız olduğu, sosyal bir öğrenci olduğu ve sorumluluk sahibi olduğu ifade edilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Ailesiyle arası iyi olduğu fakat bazen onu fazla şımarttıklarını, bu da onun davranışlarında değişmelere sebep olduğu, ayrıca 3 yaşında bir kardeşi olduğu ve kardeşiyle aralarında sorunlar çıktığı belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Annemi kelebek olarak çizdim. Anneme ben çiçek ekiyorum. Babam bizi izliyor.”

Aile İçi Etkileşim: Anneyle kendisi aktif bir etkileşim içinde, babanın ise onları izlediği fakat pasif bir etkileşim içinde olduğu görülmüştür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Anne

En küçük Çizilen: Baba

En büyük çizilen: Kendisi

Unutulan Aile Bireyi: Kardeşi

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır

Aile Resminin Yorumlanması:

Kardeşinin resimde yer almaması ve sözel olarak da nerde olduğunu söylememesi; kardeşine karşı olumsuz duygularıyla ilişkili olabilir. Saydam(2004)'a göre çizimde yer almayan aile bireyleri genelde aile içinde çatışma yaşadığı, muhtemelen kızdığı ve kışkırandığı, yok sayma eğiliminde olduğu aile bireyleri olmaktadır. Kardeşini çizmemesine rağmen resmin genelinde sıcak bir aile ortamı yansıttığı görülmektedir. Ayrıca sadece annesiyle kendisini bir alan içinde çizmesi ve kardeşinin resimde yer almaması; kardeşine yönelik kıskançlık duygusuyla ilgili olabilir. Çizilen bu alan hareketli aile resimlerinde görülen sarma çizim tarzıdır. Burns'a göre (1982) sarma çizim tarzı bireyleri izole etmek veya bireyleri çıkarmaya ihtiyaç duyduğu bazen de o kişiyle beraber kendisine özel bir alan yaratma ihtiyacı anlamına gelmektedir. Burada annesiyle kendisinin özel bir alan yaratmış olabilir. Burns (1982)'a göre hareketli aile çizimlerinde görülen kelebek ve çiçek sembolleri "sevgi ve güzelliği arama" anlamına gelmektedir. Annesini; küçük kardeşiyle daha fazla ilgilendiğini düşündüğü için anneden görmek istediği sevgiyi bu şekilde göstermiş olabilir. Ayrıca kendisini ve annesini sarmalaması; kendilerine özel bir alan yaratması da bunu destekler durumdadır.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmemiştir.

Semboller: Kelebek, Çiçek, Kalp

Çizim tarzı: Sarmalama

Çizen: B3

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Çekingen ve uyumludur. Tercih edilen bir çocuktur. Verilen sorumlulukları yerine getirmektedir.

Aile Hakkında Bilgiler: Abisinin 16 yaşında olduğu, evde otoriter olduğu ve iyi anlaşamadıkları ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Annem ve babam başka oda da. Annem mutfakta yemek hazırlıyor. Babam televizyon izliyor. Ben arkadaşım ile oyun oynuyorum. Arkadaşım benden büyük. Benim ablam gibi.”

Aile İçi Etkileşim: Anne ve babanın da resimde yer almaması başka yerlerde başka işleri yaptıklarını ifade etmesi aralarında pasif etkileşimin olduğunu göstermektedir

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Arkadaşı

En küçük Çizilen: Kendisi

En büyük çizilen: Arkadaşı

Unutulan Aile Bireyi: Anne, Baba, Abisi

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır

Aile Resminin Yorumlanması:

Abisiyle iyi anlaşamaması, abisini yerine ablasının olmasını istememesi arkadaşını çizmesine neden olmuş olabilir. Anne ve babasını resimde çizmemesine rağmen nerde olduğunu söylemesi fakat abisinden hiç bahsetmemesi de iyi anlaşamamasıyla ilgili olabilir. Koppitz (1968)'e göre aile üyelerinin birisinin resimdeki ihmali, unutulan o aile üyesine karşı güçlü negatif duygularını yansıtır. Her ne kadar anne ve babadan sözel olarak resim öyküsünde söz etse de, resimde yer almaması aile içinde yaşanan iletişim kopukluğuyla ilgili olabilir. Arkadaşının figürünü ilk ve kendi figürüne benzer olarak çizmesi onu model aldığını ve özdeşim kurduğunu gösteriyor olabilir. Jourdan (2000) çocuğun kendini ve resimde çizdiği başka bir figürü aynı renkle boyaması coşkulu bir özdeşimin göstergesi olduğunu belirtmiştir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmemiştir.

Semboller: Bebek

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı.

Çizen: B12

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve uyumludur. Sınıfta lider konumundadır. Özellikle kız çocuklar arasında çok popülerdir. Diğer kız çocuklarına göre daha baskın bir karakteri vardır. Bazen küçük bir kadınmış gibi davranır.

Aile Hakkında Bilgiler: Babanın ilk evliğinden 21 yaşında bir kız çocuğu olduğu, diğer kardeşinin 22 yaşında olduğu, beraber yaşadıkları ifade edilmiştir. Kardeşlerinin yaş olarak büyük olması sebebiyle aile içinde yalnız kaldığı belirtilmiştir. Bilgi formunda kardeşlerle olan iletişimle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Kardeşinin üvey olduğunu bilmediği ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Annemle beraber oyun oynuyorum. Babamda bizimle beraber oynuyor.”

Aile İçi Etkileşim: Her ne kadar kendinden yaşça büyük olan öz ve üvey kardeşine yer vermese anne ve babasını resimde kendisiyle beraber aktif etkileşim halindeyken çizmiştir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Annesi

En küçük Çizilen: Yok

En büyük çizilen: Yok

Unutulan Aile Bireyi: Kardeşi ve üvey kardeşi

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır. Anne figürüyle kendi figürü nerdeyse birbiriyle aynısıdır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Resminde kardeşlerine yer vermemesi, aralarındaki yaş farkından ve aile içinde kendini yalnız hissetmesinden dolayı olabilir. Parot 'a göre (1995) resimde aile üyesinden bir kişinin yok sayılması, sıklıkla bu kişiye karşı geliştirilmiş bir olumsuz duygulanımının göstergesidir. Koppitz'e (1968) göre aile resimde; aile üyelerinden birisinin unutulması her zaman önemlidir ve yokluğu, varlığından daha önemli şeyleri gösteriyor olabilir. Bu resimde kardeşlerin yokluğu onlarla yaşadığı iletişim sorunu yansıtıyor olabilir. Figürlerin sol tarafa çizildiği görülmektedir. Machover (1949)'a göre kağıdın sol tarafında çizilen çizimler; regresif, içe dönük yapılanmayı, depresif eğilimleri akla getirmektedir. Bu noktada ayakların duruş yönünü değerlendirmek önem kazanmaktadır çünkü tüm figürler solda çizilmişken ayakların yönü sağa bakmaktadır. Bu da geleceğe yönelik planlarının olduğunu, umut ve isteklerini gösterir. Bu durum, kardeşlerin aralarındaki etkileşimine göre değerlendirildiğinde; kardeşlerine olan düşüncelerinin olumlu olduğunu, destek gördüğünde ilişkilerini geliştirebileceği ifade edilebilir.

Annesiyle kendisi figürünü birbiriyle aynı çizmesi ve anne figürünü ilk olarak çizmesi anneyi model aldığından dolayı olabilir. Jourdan (2000)'a göre çocuğun resimde çizdiği başka bir figürü aynı renkle boyaması coşkulu bir özdeşimin göstergesidir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmedi.

Semboller: Çiçek, Kelebek

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı

Çizen: B 7

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve uyumludur. Yardımsever olduğundan arkadaşlarına fiziksel anlamda yakınlık gösterir. Kendinden küçüklere karşı çok şevkatlidir. Diğer arkadaşlarından daha fazla kilolu olduğu için benlik algısıyla ilgili zaman zaman sıkıntı yaşamakta ve bunu ifade etmektedir.

Aile Hakkında Bilgiler: 16 yaşında bir ablası olduğu, ablasıyla ilgili problem yaşadığı ifade edilmiştir. Annesinin ablasını daha fazla sevdiğini ve anne ve babasının ablasıyla sanki daha çok ilgilendiğini düşünmektedir. Evde otorite baba üzerindedir.

Resmin Öyküsü: “Babam ablama kitap alıyor. Ablam kalem alıyor. Annem bize çikolata alıyor, bende dondurma alıyorum”

Aile İçi Etkileşim: Aile üyelerinin figürleri bir aradalar ve figürler aktif bir etkileşim halinde olduklarını resmin öyküsünden anlayabiliyoruz.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:**İlk Çizilen:** Baba**En küçük Çizilen:** Kendisi**En büyük çizilen:** Abla**Unutulan Aile Bireyi:-****Aile Resminin Yorumlanması:**

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıttığından anlaşılmaktadır. Mutlu bir aile resmi olarak çizilse de; ablasını annesinin etek ucundaymış gibi çizmesi, anneyle ablası arasında düşündüğü fazla yakınlıkla ilgili olabilir. Kendisini diğer aile üyelerinden biraz daha uzak mesafede çizmesi, kendisi ile annesi arasında ablasının olması ablasıyla ilgili yaşadıkları sorunu anlatıyor olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmedi.**Semboller:** Yok**Çizim tarzı:** Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı.

Çizen: A 7

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Alman



Kişisel Özellikleri: Kardeşini kıskandığını ve rekabet içinde olduğu, yeni bir ortama girdiğinde bazen çekingen davrandığı ifade edilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Aile bilgi formunu aile üyesi doldurmak istememiştir.

Resmin Öyküsü: “Ablamla ben beraber çiçek topluyoruz. Kardeşimde bir şey yapmıyor. Annem ve babam da ablamla bize bakıyor”

Aile İçi Etkileşim: Ablasıyla beraber bir eylem içinde olmaları ve ailesinin kendilerini izlemeleri aralarında aktif bir etkileşim olduğunu gösteriyor. Kardeşiyle olan sorundan ötürü çizdiği resimde onunla pasif bir etkileşim içinde olduğunu söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Abla

En küçük Çizilen: Kendisi

En büyük çizilen: Abla

Unutulan Aile Bireyi:

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır. Aileden ve öğretmenden aldığımız bilgiler ışığında; resimde kardeşi ve kendisiyle yan yana duran ablası arasındaki evi, engel olarak görmek ayrıca resmin öyküsünden de anlayabilmek mümkündür.

Aile Resminin Yorumlanması:

Ablasıyla çiçek toplaması, anne ve babasının onları izlemesi ve kardeşinin onlardan uzakta bir şey yapmadan durması kardeşiyle arasındaki sorunu yansıtıyor olabilir. İlk çizdiği figür ablası olduğu ve kağıdın sol tarafına çizdiği görülmektedir. İlk çizilen kişinin duygusal alanda çocuk için önemli olduğu kabul edilir. Parot ayrıca bu kişinin genellikle kağıdın sol kısmına çizildiğini tespit etmiştir (akt. Jourdan, 2000). Saydam'a (2004) göre çocuk tarafından sayfanın en soluna, birinci olarak çizilen kişi aile içinde kendisinin en fazla değer verdiği ve özdeşim kurduğu kişi olmaktadır. Buna göre ablasıyla özdeşim kurduğu görülmektedir. En son olarak kardeşini kendilerinden uzak bir yerde, kağıdın sağ tarafına çizmiştir ve aralarında mesafe vardır. Kardeşini kendilerinden uzakta tek başına çizmesi onlarla beraber çiçek toplamaya katılmaması ve anne babasının da onu değil de ablasıyla kendisini izlemesi kardeşini kıskanmasıyla ilgili olabilir. Aile arasında mutlu bir birliktelik olduğunu buna karşın kardeşiyle ilgili sorun yaşadığını söylemek mümkündür.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç çizimi resimde görülmemektedir. Ev çiziminde; pencereler vardır. Eve çizilen perdeli pencereler; evde yaşanan sıcaklığı; evin içindeki güzelliği anlatır (Burns, 1987). Kapı evin büyüklüğüne göre normal fakat tokmağı çizilmemiştir. Bu sosyal dünya girmeye istekli olduğunu fakat bunu nasıl yapacağını bilemediğini anlatıyor olabilir.

Semboller: Güneş

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: I 1

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Hollanda



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve uyumludur. Sınıfta popüler bir çocuktur. Herkes tarafından sevildiği, babasını işinden dolayı evden ayrılıp uzağa gittiğinde özlediği ifade edilmiştir. Sorumluluklarını zamanında yerine getirmektedir.

Aile Hakkında Bilgiler: 4 yaşında bir erkek kardeşi olduğu, onu kıskandığı ve yaşanan problemlerini anne ve baba ile paylaştığı belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Kardeşim kediyle oynuyor. Ben ona bakıyorum. Annem bir şey yapmıyor. Babam kahvaltı yapıyor.”

Aile İçi Etkileşim: Bir arada bir eylem içinde olmadıkların aralarında pasif bir etkileşim olduğu görülmektedir. Kardeşiyle bir arada olmalarına rağmen resmin genel değerlendirmesine bakıldığında bu eylemi yaşadığı kıskançlık duygusunu bastırmak istediğinden dolayı yapabilmesi mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: kardeş

En küçük Çizilen: kardeş

En büyük çizilen: Anne

Unutulan Aile Bireyi: -

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır. Anne, baba ve kendisinin figürleri birbirine benzer olarak çizerken, kardeşinin figürünü farklı olarak çizmiştir. Bu ona karşı duyduğu olumsuz duygularla ilişkili olabilir. Kardeşinin göbeğinde “göbek deliğine” benzeyen bir çizim yer almaktadır. Appelman (2007)’a göre daha çok küçük çocukların figürlerinde görülen bu çizim anne ile hala güçlü bir bağ olduğunu ve bağımsız ego yapılanmasının hala gelişmediğini anlamını vermektedir.

Aile Resminin Yorumlanması:

İlk çizilen figürün ve ne küçük çizilen figürün kardeş olması ve diğerlerinden farklı bir figürde çizilmesi aralarında olan bir sorunu gösteriyor olabilir. Saydam (2004).’ a göre bazen aile içinde en fazla çatışma yaşadığı, yakınlaşmakta problem yaşadığı kişi ilk ve küçük çizilebilir. Annenin, babanın ve kendisinin figürleri birbirlerine benzemektedir fakat kardeş figürü diğer figürlerden farklı ve uzak bir yere çizilmiştir. Resimde kendisini annesinin kollarının altındaymış gibi ve annesine yakın olarak çizmiştir. Birbirine yakın olarak çizilen figürler paylaşım içinde olduğu, birbirinden uzak olarak çizilen figürler ise ilişkilerinde problem yaşadıkları ve aileyle bir bütünlük sağlayamadıkları düşünülmektedir (Burns, 1972). Babasını kendisinden uzakta çizmiş olması içinde bulunduğu gelişim dönemiyle ilgili olabilir. Kardeşinin kediyle oynaması ve resim öyküsünde kendisinin onu izlemesi kıskançlık duygusuyla beraber hissettiği olumlu duygularla ilgili olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç ve ev çizimi görülmemiştir.

Semboller: Kedi

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: P 11

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Irak



Kişisel Özellikleri: Neşeli, zeki, başarılı ve saygılı bir öğrencidir. Sınıfta uyumlu, sosyal ve gayret düzenlidir. Sosyal bir öğrencidir ve hem öğretmenlerine hem arkadaşlarına pozitif tavırları vardır. Arkadaşlarına göre çok daha fazla sorumluluk bilinci gelişmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: 22 ve 19 yaşlarında iki kardeşi olduğu, aralarındaki yaş farkından dolayı ortak paylaşımlar yaşanmadığı belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Babam anneme çiçek veriyor. Her iki ağabeyimde bilgisayar oynuyorlar. Bende bilgisayar oynuyorum.”

Aile İçi Etkileşim: Anne ve baba arasında aktif bir etkileşim varken, kardeşler arasında pasif bir etkileşim vardır.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Baba

En küçük Çizilen: Belirgin bir şekilde en küçük çizilen figür yoktur.

En büyük çizilen: Baba

Unutulan Aile Bireyi:-

Yaşına göre geri kalmış insan figürleri çizildiğini görülmektedir. Bu şekilde çizilmesine rağmen figürlerin yaptıkları eylemler hareket halinde gösterilmeye çalışılmıştır. Figürlerin farklı cinsiyetleri olduğunu onlara verdiği isimler yoluyla anlaşılmıştır fakat annenin dudakları dışında cinsiyetini belli edecek bir çizim yapılmamıştır. Aynı şekilde nesil farkındalığı ile ilgili de farklılığı ortaya koyacak bir çizim de yapmamıştır. Figürler bu yüzden de birbirine benzemektedir. Ayrıca resimde figürleri kağıdın üst tarafında çizmesi Jollesz (1964)'e göre kağıdın üst tarafına çizilen çizimler; gerçekleri değerlendirmede problem yaşama, zor amaçlar için çabalama, isteklerin yüksek olması, içgörü eksikliği, açıklayıcı olmayan aşırı iyimser tepkilere işaret etmektedir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Genel olarak mutlu bir aile yapısı olduğunu görülmektedir. Babasının annesine çiçek verirken çizmesi anne ve baba arasındaki duygusal yakınlığının çocuk tarafından hissedildiğine ve anlaşıldığına işaret etmektedir. Resim kağıdı yatay olarak verilmiştir fakat kağıdının yönü değiştirilmiştir. Jourdan (2000) yatay olarak verilen kağıdın dik olarak kullanılmasını; yönergeye karşı bir tepki olduğunu ve uyararı, çizen kişinin kendisine göre ayarladığını belirtmiştir. Kendisi dışında iki kardeşinin bilgisayarda olsa beraber oynaması aralarında iletişimin düzeyini göstermektedir. Kendisinin de onlarla beraber değil de tek başına aynı oyunu oynaması ve aile bütünlüğün dışında kendisi aşağıda çizmesi; kardeşleriyle olan iletişim kopukluğuyla ilgili olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmemiştir.

Semboller: Çiçek, bilgisayar

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizen: B4

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Çekingen, uyumlu, endişeli ve sosyometri de daha az tercih alan bir çocuk olduğu, tek başına bir gruba girmekten zorlandığı, gruba girdiği zaman ise uyumlu olduğu ifade edilmiştir. Sözel iletişimi kuvvetli değildir. Kendine güven konusunda ciddi sıkıntılar yaşamaktadır.

Aile Hakkında Bilgiler: 16 yaşında bir ablası olduğu ve ablasının yaşından dolayı ailenin daha çok ablayla ilgilendiği belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Ben telefonla konuşuyorum. Annem telefonla resmini çekecek. Babam telefonda bir şey yapıyor.”

Aile İçi Etkileşim: Abla figürünün resimde olmaması ve diğer aile üyeleri bir arada olmasına rağmen hepsinin tek başlarına bir eylem içinde olmaları pasif etkileşim içinde olduğunu göstermektedir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En küçük Çizilen: Kendisi

En büyük çizilen: Baba

Unutulan Aile Bireyi: Abla

Aile Resminin Yorumlanması:

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır. Kolların normal vücuda göre çok kısa çizilmiş olması, sosyal ilişkilerdeki yetersizlikle ilgili olabilir. Ayrıca iki yana yapışık olarak çizilmesi de sosyal ilişkilerden kaçınma, kendine dönük olmayla ilişkili olabilir. Bu kişisel özelliklerden elde edilen bilgilerle de desteklenmektedir. Aile tarafından ev içinde de sessiz olduğu ifade edilmiştir. Resimde kendisini ilk olarak çizmesi aile içinde kendini önemli görmek istediğiyle ilişkili olabilir. Ailenin ablayla daha çok ilgilenmesi ve onun üstüne düşmesinden dolayı kendisini ilk çizip ablasını çizmemiştir. Koppitz (1968)'e göre aile üyelerinin birisinin çizimdeki ihmali, unutulan o aile üyesine karşı güçlü negatif duygularını yansıtır. Ayrıca tek başına birbirleriyle iletişimde bulunmak yerine herkesin telefonla ilgilenmesi, aile içindeki iletişimsizliği; kardeşine resimde yer vermesi de ablasına karşı hissettiği kıskançlık duygusuyla ilgili olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmedi.

Semboller: Cep telefonu

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmadı

4.1.4.Özel Durumları Anlatan Resimler

4.1.4.1.Psikolojik Tedavi Alan Çocuğun Resmi

Çizen: A12

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Alman



Kişisel Özellikleri: Çekingen ve uyumludur. Sınıftaki arkadaşlarından çok farklı düşünen bir çocuktur. Bazı derslerde kendinden çok üstün performanslar gösterirken, bazı derslerinde beklenmeyen performans düşüklüğü yaşadığı, bir konu hakkında konuşulurken bambaşka bir konu hakkında konuşabildiği ifade edilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Ailesi tarafından düzenli bir şekilde psikologa giden bir çocuk olduğuna dair bir bilgi verildi fakat neden gittiği ile ilgili bir açıklamada bulunulmadı.

Resmin Öyküsü: “Ben erkek kardeşimle oyun odasında oyun oynuyorum. Annem ve babam da yemek pişiyor”

Aile İçi Etkileşim: Kendisi ve kardeşinin bir arada oyun oynamaları aralarında aktif bir etkileşim olduğunu göstermesine rağmen, anne ve babasının kendilerinden uzak da bir arada çizmesi onlarla etkileşiminin pasif olduğunu akla getirmektedir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Baba

En küçük Çizilen: Değerlendirme dışı

En büyük çizilen: Değerlendirme dışı

Unutulan Aile Bireyi: Yok

Figürler çöp adam şeklinde çizildiği için hangisinin daha büyük veya küçük olduğunun anlaşılmaması ev içinde çizildiğinden dolayı olabilir. Figürler kafadan bacaklı olarak değil de sadece kafalarının çizmesi de düşündürücüdür. Bu şekilde çizilmesine rağmen figürlerin yaptıkları eylemler gösterilmeye çalışılmıştır. Figürlerin farklı cinsiyetleri olduğunu isimler yoluyla sözel olarak ifade etmiştir fakat cinsiyetlerini belirleyen bir özellik çizmemiştir. Aynı şekilde nesil farkındalığı ile ilgili de farklılığı ortaya koyacak bir çizim de yapmamıştır. Figürler bu yüzden de birbirine benzemektedir. Ayrıca resimde küçük figürler çizmesi, minimal çizimler yapması çekingen, hassas ve depresif bir kişilik yapısını anlatıyor olabilir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Resimde süre gelen karmaşıklık olduğu görülmektedir. Ev bölümlerinin fazla olduğu ifade edildiğinden; resimdeki evin içinde görülen karışıklık evin büyük olmasıyla ilişkili olabilir. Fakat alınan bilgilere göre farklı düşünen, yeteneklerini farklı kullanan bir çocuk olduğundan, düşünce karmaşıklığını yaşadığını ve bunları bu şekilde resminde yansıttığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu kadar karmaşıklığının psikolojik yardım almasıyla ve kendi içinde yaşadığı olası iletişim kopukluğuyla ilgili olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç çizimi resimde görülmemektedir. Ev çizimi olarak da evin içi gösterilmiştir. Evin içinde aile bireylerinin figürleri birbirinden uzakta

izilmiştir. Resimde ayrıca sarma çizim çizim tarzı kullanılmıştır. Burns (1972)'a göre bu çizim tarzı aile bireyleri arasında yaşanılan bir iletişim bozukluğunun ve bireyleri izole etmek istediğiyle ilgilidir.

Semboller: Yok

Çizim tarzı: Sarma

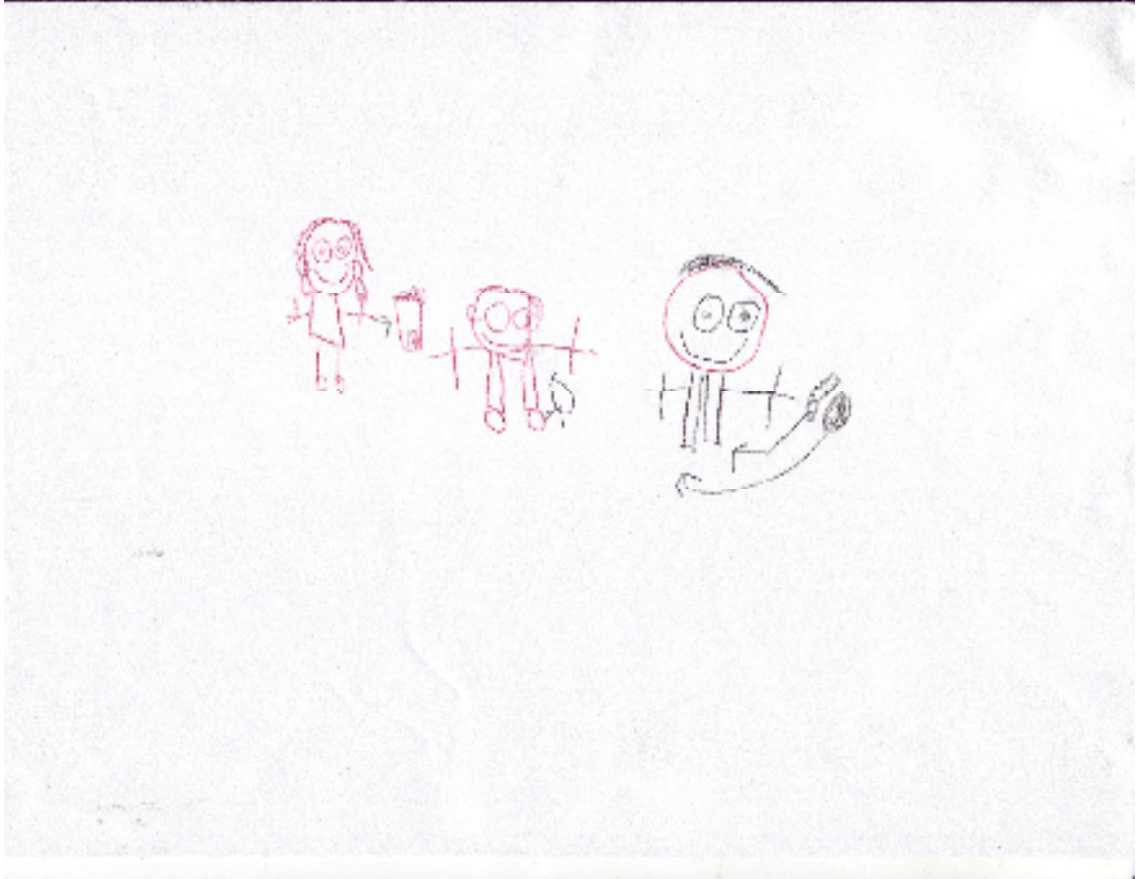
4.1.4.2. Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Çocuğun Resmi

Çizen: I 3

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: İngiliz



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve endişelidir. Sınıfında küçük bir grupla oynadığı, sınıfında sevilen ve tercih edilen bir çocuk olduğu, sınıf arkadaşları ona bebekmiş gibi davrandığı, ve kendisi de buna izin verdiği ifade edilmiştir. Özel eğitime gereksim duyan bir çocuk olduğu ve çalışması veya bir iş yapması için yardıma ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Bu durum kendisini endişeli yapmaktadır. Fiziksel özellikleri bakımından küçük ve narin bir çocuktur.

Özel Durum: Fiziksel gelişim alanında normal çocuklara göre daha geri bir gelişime sahiptir.

Aile Hakkında Bilgiler: 8 yaşında bir abisi olduğu, evde annenin dışında bakıcıları da ilgilendiği ifade edilmiştir. Problemlerini daha çok annesiyle paylaşmaktadır. Beraber futbol oynayıp, bale yaptıkları belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Annem yemek yapıyor. Kardeşim oyun oynuyor. Babam terliklerini giyiyor. Ben yokum, bazen kendimi aile de üzgün hissediyorum”

Aile İçi Etkileşim: Resimde aile üyeleri tek başına bir iş yaptıklarından dolayı aralarında pasif bir etkileşim olduğunu söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Anne

En büyük çizilen: Baba

Unutulan Aile Bireyi: Kendisi

Resimdeki çizimler yaşına göre geri kalmış, kafadan bacaklı; ilkel figür çizimleri olduğu görülmektedir. Figürler kâğıdın üst tarafında yerleştirilmiştir. Kim Chi (1964) kişinin resim yaptığı sırada yüzeyi kullanma biçiminin kişinin içsel yaşantısıyla ilişkili olduğunu; ortaya çıkan resminde dışsal gerçeklikle ilgili olduğunu söylemiştir (akt. Jourdan,2000). Jolles (1964)’e göre ise kâğıdın üst tarafına çizilen çizimler; gerçekleri değerlendirmede problem yaşama, zor amaçlar için çabalama, isteklerin yüksek olması, içgörü eksikliği, açıklayıcı olmayan aşırı iyimser tepkilere işaret etmektedir. Resimde anne figüründeki küpenin çiziminden, cinsiyet farkındalığını kazandığı fakat baba ve kardeşini aynı boyda çizmesinden dolayı nesil farkındalığını kazanmadığını görülmüştür. Bunun sebebi öğrenme güçlüğü ile ilgili olabilir. Aynı zamanda kâğıdı bir bütün halinde kullanamaması yani boşluk organizasyonunu yapamaması da öğrenme güçlüğüyle ilgili olabilir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Aile figürlerinin ilkel çizilmesine rağmen genel olarak aile üyelerinin mutlu olarak çizilmesi fakat kendisinin resminde yer almaması ve bunu da resmin öyküsünde “ben yokum, bazen kendimi aile de üzgün hissediyorum” diye anlatması aile içinde yaşadığı problemlerden veya özel durumuyla ilgili olabilir. Ailesinin içinde kendi figürüne yer vermemesi ve daha sonra kendisinin neden çizmediğini söylemesi de içinde bulunduğu özel durumunun farkında olmasıyla ve bundan rahatsızlık duymasıyla ilgili olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç ve ev çizimi görülmemiştir.

Semboller: Yok

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

4.1.4.3. Cinsel Farkındalığının Normalin Üstünde Olan Çocuğun Resmi

Çizen: B8

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Neşelidir. Arkadaşlarıyla oyunu devam ettirmede sürekli ön planda olmak istediği içim zaman zaman sorun yaşamaktadır. Hep ön planda olmaktan ve lider olmaktan hoşlandığı ifade edilmiştir.

Özel Durum: 4 yaşından beri sürekli uykuya geçiş ve etkinlik sırasında mastürbasyon yapıyor.

Aile Hakkında Bilgiler: Ailesi ile ilgili olan ilişkisi mesafeli, annenin oğluna, babanın da kızına düşkünder olduğu ifade edilmiştir. 4 yaşında kardeşi olduğu ve kardeşlerin birbirini kıskandığı belirtilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Ben banyo yapıyorum. Kardeşim ellerini yıkıyor. Babam uyuyor. Annem misafirler gelmiş onlara gülüyor”

Aile İçi Etkileşim: Aile içinde özel bir durum olduğuna dair ipuçları görülmüştür. Yine de aile üyelerinin tek başlarına bir eylem gerçekleştirdikleri için aralarından pasif bir etkileşim olduğunu söylemek mümkündür.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En küçük Çizilen: -

En büyük çizilen: Anne

Unutulan Aile Bireyi:-

Annesinin ağzı büyük ve kırmızı renkte çizilmiştir. Babanın yüzü ve gövdesi çizilmemiştir. Babasını gövdesini karalamıştır. El çizimi tüm figürlerde olmadığı ve kendisinde de çok belirsiz olduğu görülmektedir. Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Kendisi ilk olarak ve çıplak çizmesi, çizdikten sonra kendi çizimine gülmesi, cinsel organlarını ve göğüslerini çizmesi, babasının yatakta, yüzü olmadan, alt tarafı karalanmış bir şekilde çizmesi cinsel istismar olabileceğine dair ipuçları vermektedir. Böyle bir yargı ağır bir yargı olmasına rağmen yapılan araştırmalarda en güçlü göstergelerden biri, cinsel istismar yaşayan çocukların resimlerinde betimlemelerin ve belirgin cinsel temaların olmasıdır. Birçok araştırmada cinsel istismarın göstergesi olarak üreme organlarının veya “özel yerler”in resmedildiğini tespit edilmiştir. (Kelly,1984,1985; Yates, Buetler ve Crago,1985; Hibbard, Roghmann ve Hoekelman,1987; Faller,1988; Malchiodi, 1990, 1997; akt. Malchiodi 1998). Rodgers (1992) araştırmasında cinsel istismara uğrayan çocukların hareketli aile çizimlerinde; ellerin, parmakların, ayakların, kulakların, burnun ve ağzın çizilmemesine; çıplak figürlerin, büyük göğüslerin, ağızda bir nesnenin çizilmesine; çizilen figürlerin cinsiyetlerinin belirsizliğine rastlamıştır. Koppitz de (1984) Batı kültüründeki çocukların nadiren üreme organı resmettiklerini ve bu tür resimleri duygusal sorunu olan çocukların daha sık yaptığını belirtmiştir.

Annesinin ağzının kırmızı renkte ve büyük çizilmesi oral dönemle ilişkili olabilir. Ellerinin nerdeyse hiç görülmemesi yaptığı mastürbasyondan dolayı hissettiği suçluluk duygusundan olması mümkündür. Kendisini banyo yaparken çizmesi ve kendisini bir çerçeve içine alması, yaşadıklarını hem gösterip hem de kendisini yaşadığı mekândan ve koşullardan izole etmek istediğini gösteriyor olabilir.

Resmi yapan B8 kodlu çocuğun dört yaşından itibaren sürekli uykuya geçiş ve etkinlik sırasında mastürbasyon yaptığı dair bilgi edinilmiştir. Çocuğun sürekli ve etkinlik sırasında yapması ve resimde üreme organını göstermesi bir şekilde cinsel anlamda uyarıldığının ve bu konuya yönelik ilgisinin arttığından dolayı olabilir. Cinsel anlamda uyarım; maruz kaldığı düşünülen cinsel içerikli davranıştan ötürü veya mastürbasyondan dolayı olabilir. Babasının silik, karalanmış olarak çizmesi ona karşı duyduğu olumsuz duygularla ilgili olabilir. Baba figürünün yüzünün olmaması, figürün alt kısmının bastırılarak çizilmesi yaşamış olabileceği olumsuz yaşantıların yansıtılması olabilir. Ayrıca figürü yatakta uyurken çizmesi de düşündürücüdür. Burns (1972) hareketli aile resimlerinde görülen yatak sembolünün cinsellikle ve yaşanan depresif duygularla ilişkili olduğunu söylemiştir. Her ne kadar kişinin bu resimde mastürbasyondan veya yaşadığı düşünülen cinsel içerikli davranıştan ötürü bazı bulgular bulunsa da tam olarak sebebinin bilinmesi için daha ayrıntılı değerlendirme gerekir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmedi.

Semboller: Yatak

Çizim tarzı: Sarmalama

4.1.4.4. Parçalanmış Aile Yapısına Sahip Olan Çocuğun Resmi

Çizen: I 2

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Bosna Hersek



Kişisel Özellikleri: Uyumlu ve endişelidir. Sınıfta küçük bir grupla beraber oynadığı, sürekli onlarla tartıştığı, okulda yemek yemek konusunda endişesi olduğu ve anneye uyumayı tercih ettiği ifade edilmiştir.

Aile Hakkında Bilgiler: Anne ve annanne ile birlikte yaşamaktadır. Bosna Hersek'den dört sene önce geldikleri, Bosna Hersek savaşında ailenin büyük kayıplar verdiği, baba aile ile beraber yaşamadığı, kızıyla telefonda görüştüğü belirtilmiştir. Anne ve annanne ile birlikte yaşamaya başlayınca ayrılık anksiyetesi yaşamıştır.

Resmin Öyküsü: “Ben kitaba bakıyorum. Babam gazete okuyor. Annem kahve içiyor.”

Aile İçi Etkileşim: Resimde aile üyeleri tek başına bir iş yaptıklarından dolayı aralarında pasif bir etkileşim olduğunu söyleyebiliriz.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En büyük çizilen: Baba

Unutulan Aile Bireyi: Anneanne

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Anneanne ve anneye beraber yaşıyor olmasına rağmen anneanne figürüne resimde yer vermemiştir. Resimdeki figürler birbirleriyle aynı mesafede olduğu görülmektedir. Çocuktan beklenen aile resmi çizmesidir ve bu sebeple babaya ne kadar onlarla beraber yaşamıyor olsa da resimde yer vermiştir. Resminde baba figürünün olması babaya duyduğu özlemle ilgili olabilir. Bu figürün diğer figürlere göre daha büyük ve siyah renkle boyanması bu özlemle beraber babanın yokluğu ile ilgili öfkesini anlatıyor olabilir. Kos ve Biermann (1977; akt. Jourdan, 2000) eğer baba ölçüsüz şekilde büyük boyutlarda çizilmişse bu çocuğun var olmayan babanın yerini doldurmaya çalıştığının göstergesi olabileceğini söylemişlerdir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmemiştir.

Semboller: -

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

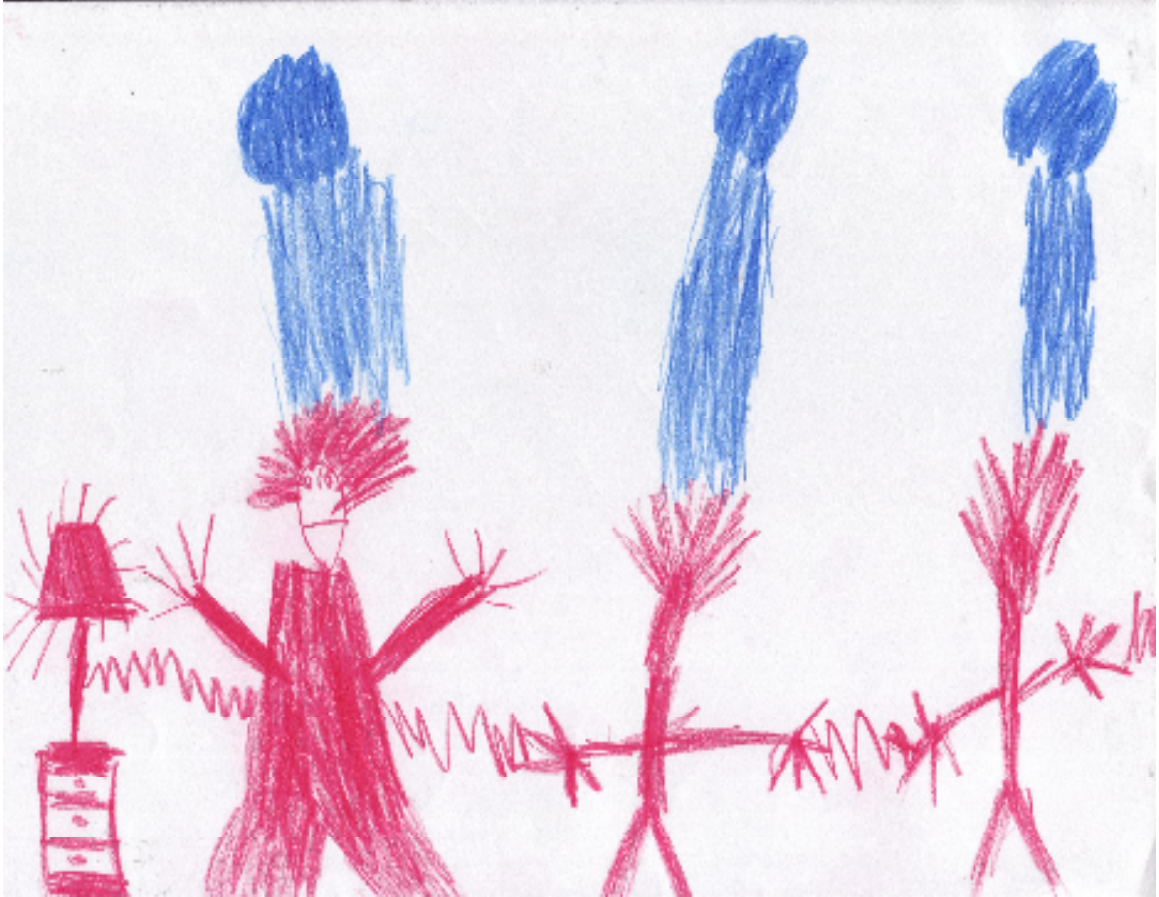
4.1.4.5. Parçalanmış Aile Yapısına Sahip Olan Çocuğun Resmi

Çizen: B14

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Türk



Kişisel Özellikleri: Neşeli ve uyumludur. Arkadaşlar arasında sevilen ve tercih elden bir çocuktur. Oldukça yaratıcıdır. İlgi alanları geniş ve farklıdır. Sanat dallarında oldukça yetenekli ve sosyal bir çocuktur.

Aile Hakkında Bilgiler: Babayla olan ilişkisi kuvvetli olmadığı aralıklarla beraber olmadıkları ve babanın aileyle beraber yaşamadığı ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Babam elektriklendiriyor. Ablama veriyor. Ablam da bana veriyor. Ben de evimin duvarına elektriği saçıyorum. Annem kağıda sığmadı. Kağıda sığmadığı için ucundan elektriği veriyorum. Yağmur çılgınca, komik olsun diye yağıyor.”

Aile İçi Etkileşim: Aile içinde farklı bir etkileşim söz konusudur. Anneyi yer kalmadığı için çizmemesine rağmen “elektriği” anneye verebiliyor. Aktif bir etkileşim var.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Baba

En küçük Çizilen: Yok

En büyük çizilen: Baba

Unutulan Aile Bireyi: Anne

Resimde kullanılan lamba özellikle de lambanın çizimi dikkat çekicidir. Babasının yüzünün çizildiği fakat kendisinin ve ablasının yüzünün çizilmediği görülmektedir. Ailenin doldurduğu bilgi formunda, aslında kardeşi olmadığı ifade edilmiştir. Çizilen abla figürü yakın bir akraba ile ilgili olabilir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Koppitz’e göre (1968) aile ilişkileri; resimdeki figürlerin yeri ve büyüklüğüyle ve figürlerin unutulan, sonradan eklenen veya abartılan parçaları aracılığıyla ifade edilir. Çocuk aile üyelerine karşı negatif tavırlarını gösterirken; resimlerde, figürlerin duruşlarını ve büyüklüklerini farklı olarak çizmekte ve resme figür eklemeye veya resimden figür çıkarmaya başvurmaktadır. Bu resimde de sadece annesiyle yaşamasına rağmen baba figürünü de resimde eklemiş üstelik anne figürünü de resimde yer kalmadı diye çizmemiştir. Ayrıca hikaye öyküsünden elde edildiği gibi baba diğer aile üyelerine elektrik vermektedir. Burns’a göre hareketli aile resimlerinde görülen elektrik ve bununla beraber gelen lamba sembolü; aile içinde çok fazla sevgi ve sıcaklık ihtiyacı olan resimlerde ortaya çıkar. Baba aileye kendi sıcaklığını ve sevgisini verememektedir ve çocuğa göre ihtiyaç duyduğu sevgi ve sıcaklık lamba tarafından babaya iletilmektedir. Babada bunu diğer figürlere vermektedir. Resmi dikkatli incelediğimizde elektrik diğer figürlerle kıyaslandığında babanın ellerinden geçmemektedir.

Babanın gönderdiği elektriği kendisi anneye vermeye çalışmış fakat annesine yer kalmadığı için çizmemiştir. Yer kalmadığını ifade edip çizmemesi; o kişiye yönelik olumsuz duygularından dolayı olabilir. Annenin çizilmemesi, buna karşılık anne ve kendisiyle birlikte yaşamayan babanın resimde çizilmesi; anne ve baba arasında yaşanan sorunlarla ilişkili olabilir ve yaşadığı durumla ilgili çocuk anneyi suçluyor olabilir.

Hareketli aile çizimlerinde yağmurun olmasını Burns ve Kaufamn (1972) sembol olarak değerlendirmiş ve depresif eğilimlerle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Elektrik ve yağmurun bir arada kullanılması da bir anlamda evde yaşanan gerilimi anlatıyor olabilir.

Parot'a göre kişinin aile üyelerini çizme sırası, bu üyelerin her birine verdiği değeri yansıtır. İlk çizilen kişi genelde kişinin duygusal alanda çocuk için en önemli olan kişi olduğu kabul edilir. Parot ayrıca bu kişinin genellikle kağıdın sol kısmına çizildiğine dikkat çekmektedir (akt. Jourdan, 2000). Resimden anlaşılabileceği gibi babayı en sola ve ilk olarak çizmiştir. Bunu babanın anne ve kendisiyle yaşamadığı ve babayla aralıkla beraber olduğu bilgisiyle değerlendirildiğinde ona duyulan özlemi anlatmış olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev ve ağaç çizimi görülmemiştir.

Semboller: Lamba ve Elektrik

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

4.1.4.6.Parçalanmış Aile Yapısına Sahip Olan Çocuğun Resmi

Çizen: P 7

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: Endonezya



Kişisel Özellikleri: Çekingendir. Kendi ülkesinden gelen çocuklarla oynamayı tercih etmektedir. Kendini rahat ifade edebilen fakat sınıf önünde utanan bir çocuktur.

Aile Hakkında Bilgiler: Babanın aileyle beraber yaşamayıp; Endonezya yaşadığı, bir senedir telefonla görüştükleri belirtilmiştir. 17 yaşında abisi olduğu, sıklıkla aralarından tartışma yaşadıklarının, evde bakıcılarının olduğu ifade edilmiştir.

Resmin Öyküsü: “Annem meyve suyu içiyor. Babam telefonla konuşuyor. Ben yemek yiyorum. Abim oyun oynuyor.”

Aile İçi Etkileşim: Bir arada bir eylem halinde olmadıkları için aralarında pasif bir etkileşim olduğunu söylemek mümkündür.

Not: Baltayı kim kullandığını sorduğumda ”Babam kullanıyor.” dedi.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Baba

En küçük Çizilen: Abisi

En büyük çizilen: Anne

Unutulan Aile Bireyi:-

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Her ne kadar baba aile içinde yaşamıyor olsa da çizdiği resimde babaya aile resminde yer vermesi, babaya karşı özlemini anlatıyor olabilir. İlk olarak babanın çizilmesi de onunla özdeşim kurduğundan; hem de ona karşı hissettiği duyguların karmaşıklığından dolayı olabilir. Annesinin saçlarını belirgin bir şekilde çizmesinin sebebi; annenin ev içine babanın rolü üstlendiğinden dolayı olabilir. Machover (1949)'a göre saçların belirgin çizilmesi figürün sahip olduğunu düşünülen güçle ilgilidir. Burns (1987) hareketli ev ağaç insan resimlerinde görülen sembollerden biri olarak balta sembolünü; tehlikeli nesnelerin içine giren bir sembol olarak değerlendirmiş ve kişiye yönelik pasif agresif öfkesinden dolayı olabileceğini belirtmiştir. Babanın aileyle beraber yaşamadığından dolayı balta sembolünü kullanarak pasif agresif duygusunu yansıtmış olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ağaç çizimi görülmemektedir. Evin bacası ve çatısı çizilmemiştir. Çatının olmaması; evin içinde birlikte yaşayabilme kapasitesinin çocuk tarafında yeterli görülmediğiyle ilişkili olabilir. Aynı şekilde bacanın olmaması da evin sıcaklığının olmadığıyla ilgili olabilir. Evin sıcaklığı çocuk için olmayabilir çünkü baba evin içinde onlarla beraber yaşamamaktadır. Kapının büyüklüğü, ev büyüklüğüyle göre normal boyutlardadır. Bu sosyal ilişkilerde ulaşılabilirliğin yeterli düzeyde olduğunu yansıtıyor olabilir. Ayrıca pencere çizimi görünmektedir. Burns (1987) ev çizimindeki birçok pencere varlığını; resmi çizen kişinin açık bir kişilik yapısını ve çevre ile iletişimi arzuladığını ifade etmiştir.

Semboller: Güneş, Balta

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

4.1.4.7. Boşanma Sürecinde Olan Aileye Sahip Çocuğun Resmi

Çizen: P 4

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: Çek Cumhuriyeti



Kişisel Özellikleri: Çok utangaç ve sessiz bir çocuktur. Çekingen ve endişelidir. İlk başlarda uyum sorunu yaşamış fakat İngilizce'yi öğrendikten sonra güven kazanmaya ve uyum sağlamaya başlamıştır.

Aile Hakkında Bilgiler: Anne ve baba arasında son zamanlarda sorunları olduğu, bundan etkilendiğini, okuldan eve gelmek istemediği belirtilmiştir. Kendisinden 1 yaş küçük kardeşi vardır. Bazen kardeşini kıskanmaktadır. Alınan bilgilere göre anne ve baba boşanma sürecinde olduğu ortaya çıkmıştır.

Resmin Öyküsü: “Ben ve babam top oynuyoruz. Annem yapraklı topluyor. Kardeşim kendisi top oynuyor. Arkadaşım ve onun kardeşleri var bizde. Arkadaşım bizim fotoğrafımızı çekiyor.”

Aile İçi Etkileşim: Babayla kendisi aktif bir etkileşim; kardeşi ve annesi ise pasif bir etkileşim içindedir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En küçük Çizilen: kardeşi

En büyük çizilen: Belirgin bir şekilde büyük çizilen yoktur.

Unutulan Aile Bireyi: Yok

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır. Aile resminin içine sevdiği, birlikte olmaktan hoşlandığı arkadaşlarını katmıştır.

Aile Resminin Yorumlanması:

Genel olarak bakıldığında mutlu bir aile resmi görülmektedir. Babayla beraber etkileşim içinde oynarken kardeşi de onlara katılmadan tek başına top oynamaktır. Burns (1982) hareketli aile resimlerindeki top sembolünü; yaşanan rekabet duygusuyla ilişkilendirmiştir. Kardeşinin tek başına top oynarken kendisinin babasıyla beraber top oynaması kardeşine yönelik hissettiği kıskançlık ve rekabet duygusuyla ilgili olabilir. Burns ve Kaufman (1972) hareketli aile resimlerindeki bireysel figürlerin altınının çizilmesi çizim tarzının; figürlerde yaşanan ilişkinin kararsızlıkla ilişkilendirmiştir. Kendi figürünün ve baba figürünün altının çizildiği görülmesi kendisiyle babası arasındaki ilişkinin kararsızlığından dolayı olabilir. Kararsızlığı; babasıyla zaman geçirmek isterken, evdeki özel durumun yaşattığı hayal kırıklığından dolayı babasına karşı ne hissedeceğini bilemediğinden olabilir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Ev çizimi resimde görülmemektedir. Ağaç çiziminde; ağaçlar yapraklarını dökmüştür. Burns'a (1987) göre dökülen yapraklar yaşanan hayal kırıklığını, istediğini gerçekleştirememeyi sembolize eder. Annesinin dökülen yaprakları toplaması; babasıyla yaşadığı sorunlara ilişkili olabilir. Resimde sadece topların ve ağacın renkli kalemle çizilmesi bu çizimlere yüklenen anlamlardan dolayı olabilir.

Semboller: Bisiklet ve top

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

4.1.4.8. Boşanmış Aile Yapısına Sahip Olan Çocuğun Resmi

Çizen: P 5

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Erkek

Uyruğu: İspanya



Kişisel Özellikleri: Neşeli uyumlu ve endişelidir. Herkesle iyi geçinen, diğer çocuklardan daha bağımsız ve kendine güvenen bir çocuktur.

Aile Hakkında Bilgiler: Annenin ve babanın boşandığı, anne ikinci eşiyle ve çocuğuyla beraber, öz babasının ise İspanyada yaşadığı ifade edilmiştir. Yaz tatillerini çocuk babayla beraber geçirmektedir.

Not: P 5 ilk önce kendi ailesini değil de sevdiği kız ve çocuğuyla beraber “kendi ailesinin resmini” yaptı. Yaklaşık 3 aydan sonra ikinci bir uygulama daha yapıldı. Bu sefer yönergeyi verdikten sonra “aileyi nasıl çizebileceğimi bilmiyorum” ve sebebini sorduğumda ise “babam burada değil” cevabını verdi. Değerlendirme ikinci uygulama üzerinden yapıldı ve genel bir değerlendirme ise her iki resmin genel anlatımından yola çıkılarak oluşturuldu.

Resmin Öyküsü: “Ben evimizin karşısındaki ağaçlara bakıyorum. Annem babama bakıyor. Babam Türkiye’ye gelecek, bu yüzden çizdim. Üçüncü pencere (sağdan) benim odam”

Aile İçi Etkileşim: Annesinin babasına bakarken çizmesi, görmek istediği bir etkileşiminden dolayı olabilir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: Kendisi

En küçük Çizilen: Değerlendirme dışı

En büyük çizilen: Değerlendirme dışı

Unutulan Aile Bireyi:-

Figürlerin ev içinde çizildiğinden dolayı figürlerin büyüklükleri hakkında değerlendirme yapmak mümkün değildir. Anne ve babasının sadece yüzü çizilmiştir. Annenin yüzü onun söylediği gibi babaya dönüktür ve ona bakmaktadır.

Aile Resminin Yorumlanması:

İlk çizilen resmi (P 5-1) değerlendirdiğimizde kendi ailesini değil de; kendi hayalindeki ailesini resmini çizdiği görülmektedir. İlk resmi çizdiği zaman öğretmenine sürekli evlilikle ilgili sorular sorduğunu ve sevdiği kızı anlatmak istediğine dair bilgi elde edilmiştir. İçinde bulunduğu durumu resminde yansıtmıştır fakat burada dikkat çekilmesi gereken nokta; yönergeye kendi ailesini değil de hayali bir aileyi çizmiş olmasıdır. İkinci çizilen resmi değerlendirdiğimizde verilen yönergeye karşı olarak “aileyi nasıl çizeceğimi bilmiyorum” cevabı her iki resmi de etkilediği düşünülen aile şemasının olmamasıyla ilgili olabilir. Bunun sebebi babasıyla annesinin ayrılması ve sahip olduğu yeni aile şemasını önceden oluşturduğu aile şemasının yerine koyamamasıdır. İlk resimde sevdiği arkadaşıyla hayalindeki aile resmini çizmesi de yönergeye verilen sessiz bir tepki olabilir.

Resimde ailesinin içinde kendi babasına yer vermesi önceden oluşturduğu aile şemasını koruduğunu ve ilk resimde hayalindeki aileyi çizmesiyle ikinci resimde beraber yaşadığı üvey babasının resim de olmaması yeni aile şemasının oluşmasına karşı gösterdiği tepkiden dolayı olabilir. Bu üvey babasını kabul etmediği anlamına gelebilir.

Resimde babasının Türkiye'ye yakın zamanda geleceği için veya bunun öyle olmasını istediği için çizmesi ve annesinin babasına bakıyor şeklinde resmetmesi arzu ettiği bir aile yaşantısını akla getirmektedir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: Her ne kadar kendisi pencereden ağaçlara bakıyorum diye ifade etse de ağaç çizimi görülmemiştir. Ev çiziminde ise birçok pencere çizildiği görülmektedir. Burns (1987)'a göre ev çizimindeki birçok pencere varlığı; kişinin açık bir kişilik yapısını ve çevre ile iletişimi arzulamasıdır. Evin çatısı ise evin kendisine göre küçük ve dar görünmektedir. Bu durum ile aile içi sıcaklığın olmadığı akla gelebilir. Kapısının çizilmemesiyle beraber pencerenin birden fazla çizildiğini birlikte değerlendirdiğimize açık iletişim yapısına sahip olduğunu fakat iletişime nasıl hangi yolla gireceğini bilemediği sonucunu çıkarmak mümkündür.

Semboller: Yok

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Çizilen ilk resim: P 5-1



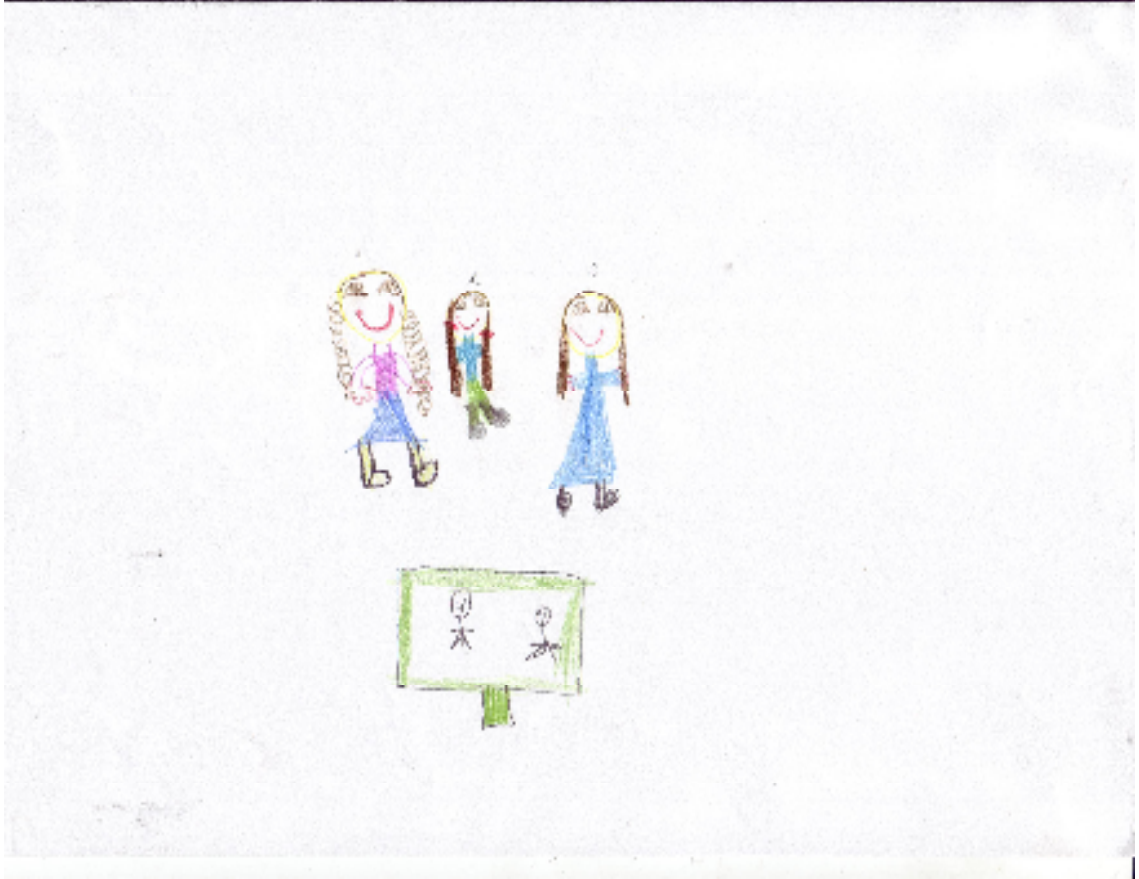
4.1.4.9. Boşanmış Aile Yapısına Sahip Olan Çocuğun Resmi

Çizen: I 7

Yaşı: 6

Cinsiyeti: Kız

Uyruğu: İngiliz



Kişisel Özellikleri: Neşeli, uyumlu ve endişelidir. Sınıfında popüler bir çocuktur fakat sürekli arkadaşlarıyla sorunlar yaşamaktadır Yetişkin desteğini ve dikkatini sürekli aramaktadır ve kurallara uymada yetersiz kalmaktadır. Kendine sahip olma ve yönlendirmede zayıftır.

Aile Hakkında Bilgiler: 15 ve 11 yaşlarında ablaları olduğu, kardeşler arasında kardeş rekabeti ve buna bağlı olarak sorunlar yaşadığı belirtilmiştir. Anne ve baba boşanmıştır. Çocuklar anne ile beraber yaşamaktadır. Eve sürekli gelen bakıcıları vardır.

Resmin Öyküsü: “ Kız kardeşlerimle beraber televizyon izliyoruz. Babam İngiltere’de annemi ise çizmek istemedim”

Aile İçi Etkileşim: Anne ve baba resimde yer almadığı için onlarla bir etkileşim halinde olmadığı görülmektedir. Kendisinin ve ablalarının televizyon izlemeleri, bir arada yapılmış gibi görünse de pasif bir etkileşimde oldukları görülmektedir.

Çizilen Figürlerin Özellikleri:

İlk Çizilen: En büyük ablası

En küçük Çizilen: Diğer abla

En büyük çizilen: En büyük ablası

Unutulan Aile Bireyi: Anne

Çizilmeyen Kısımlar

Nesil ve cinsiyet farkındalığının kazanıldığı, aile figürlerinde gerçek cinsiyet ve büyüklükleri yansıtmamasından anlaşılmaktadır. Resimdeki figürlerin ayaklarının sağa yöne doğru çizilmesi; geleceğe yönelik beklentilerinin olduğuyla ilişkili olabilir.

Aile Resminin Yorumlanması:

Anne ve baba boşandığından dolayı resimde görülmemektedir. Baba onlarla beraber yaşamadığı için resim öyküsünde İngiltere’de olduğunu ifade edilmiştir. Bu durum, anneden alınan bilgiyle de desteklenmektedir. Annesini çizmek istememesi de boşanmanın etkisiyle anneye karşı hissettiği kızgınlıktan dolayı olabilir. Koppitz (1968)’a göre aile üyelerinin birisinin çizimdeki ihmali, unutulan o aile üyesine karşı güçlü negatif duygularını yansıtabilir. Resimde en büyük ve ilk çizilen aile üyesinin ablası olması onunla özdeşim kurduğunu göstermektedir. Kos ve Biermann (1977) çocuğun kendini en büyük boyutta çizdiği kişiyle özdeşleştirdiğini tespit etmişlerdir.

Ağaç ve Ev Çizimin Yorumlanması: : Ağaç ve ev çizimi görülmemiştir.

Semboller: Televizyon

Çizim tarzı: Hareketli aile çizimine özgü bir çizim tarzına rastlanmamıştır.

Bulgular 4.2.1–4.2.36

Tablo 4.2.1 Çalışma Grubunu Oluşturan Çocukların Sahip Oldukları Aile Yapısıyla Hareketli Aile Resminde Yansıyan Aile Yapılarının Dağılımı

Değişikliğe Uğramayan Aile Yapısı	Aile Yapısı	Yansıtılan Aile Yapısı	Eklenen Birey	Çıkartılan Birey	N	%
	Çekirdek Aile	Çekirdek Aile	Yok	Yok	27	
	Geniş Aile	Geniş Aile	Yok	Yok	1	
	Boşanmış Aile	Boşanmış Aile	Yok	Yok	1	
	Toplam				29	56,8
Değişikliğe Uğrayan Aile Yapısı	Çekirdek Aile	Eksik Aile	Yok	Var	13	
	Geniş Aile	Eksik Aile	Yok	Var	1	
	Parçalanmış Aile	Eksik Aile	Var	Var	1	
	Çekirdek Aile	Geniş Aile	Var	Yok	4	
	Parçalanmış Aile	Çekirdek Aile	Var	Yok	2	
	Boşanmış Aile	Çekirdek Aile	Var	Yok	1	
	Toplam				22	43,2
	Genel Toplam				51	100

Tablo 4.2.1.'de araştırmaya katılan çocukların sahip oldukları aile yapısıyla hareketli aile resminde yansıyan aile yapılarının dağılımı görülmektedir. Buna göre; çocukların % 56,8'i sahip oldukları aile yapısını aile resimlerinde yansıtmışlardır. Araştırmaya katılan çocukların %43,2'si ise sahip oldukları aile yapısından farklı bir aile yapısını, aile üyelerinden birisini çıkartarak veya aile üyelerinin dışından birisini resmine ekleyerek resimlerine yansıtmışlardır.

Tablo 4.2.2 Çalışma Grubunu Oluşturan Alman Uyruklu Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Yansıtılan Aile Yapısını Özellikleri

Gerçek Aile Yapısı	Yansıtılan Aile Yapısı	Çıkartılan Birey	Eklenen Birey	N	%
Çekirdek Aile	Çekirdek Aile	-	-	9	64,3
Çekirdek Aile	Eksik Aile	Anne (*) Baba (*) Kardeşi (*)	-	3	21,4
Çekirdek Aile	Geniş Aile	-	Hizmetçi Anneanne Dede	2	14,3
Toplam				14	100

* Anne figürü 2 kez, baba figürü 2 kez, kardeş figürü ise 1 kez resimlerden çıkartılmıştır.

Alman uyruklu çocukların hareketli aile resimlerinde yansıtılan aile yapısını özelliklerine baktığımızda; resimlerin 9'u (%64,3) gerçek aile yapısı olan çekirdek aile yapısını; resimlerin 3'ü (% 21,4) eksik aile yapısını ve resimlerin 2'si de (% 14,3) aile bireyleri dışında kişileri resmine dahil ederek geniş aile yapısını resimlerinde yansıtmıştır. Alman uyruklu çocukların % 21,4'ü çekirdek aile yapısına sahip iken hareketli aile resminde anne, baba veya kardeş figürlerine resimde yer vermeyerek eksik aile yapısını yansıtmıştır. Diğer yandan çekirdek aile yapısına sahip iken Alman uyruklu çocukların %14,3'ü aile üyelerinin dışında resmine hizmetçi; anneanne ve dede figürleri ekleyerek geniş aile yapısını resimde yansıtmışlardır.

Tablo 4. 2. 3. Çalışma Grubunu Oluşturan Türk Çocuklarının Hareketli Aile Resimlerinde Yansıtılan Aile Yapısını Özellikleri

Gerçek Aile Yapısı	Yansıtılan Aile Yapısı	Çıkartılan Birey	Eklenen Birey	N	%
Çekirdek Aile	Çekirdek Aile	-	-	8	53,4
Çekirdek Aile	Eksik Aile	Anne (*) Baba (*)		6	40
Parçalanmış Aile	Eksik Aile	Kardeşi (*) kendisi (*)	Arkadaş	1	6,6
Toplam				15	100

* Anne figürü 3 kez, baba figürü 2 kez, kardeş figürü 3 kez ve kendi figürü ise 2 kez resimlerden çıkartılmıştır.

Türk çocuklarının hareketli aile resimlerinde yansıtılan aile yapısının özelliklerine baktığımızda; resimlerin 8'i (% 53,4) gerçek aile yapısı olan çekirdek aile yapısını; çalışma grubunu oluşturan Türk çocuklarının gerçek aile yapısını resimlerinde farklı bir biçimde yansıtılanların 6'sı (% 40,0) eksik aile yapısını ve resimlerin 1'de (% 6,6) parçalanmış aile yapısını yansıtmayarak eksik aile yapısını resimde yansıtmıştır. Bazı resimlerde çekirdek aile yapısına sahip iken anne, baba, kardeşini veya kendisini de resimde yer vermeyerek eksik aile yapısının, bazı resimde ise anne, baba ve kardeşini yer vermeyerek fakat aile üyelerinin dışında bir bireyi resimde çizerek yine eksik aile yapısının yansıtıldığı görülmüştür.

Tablo 4. 2. 4. Çalışma Grubunu Oluşturan Diğer Yabancı Uruklu* Ülkelerdeki Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Yansıtılan Aile Yapısını Özellikleri

Gerçek Aile Yapısı	Yansıtılan Aile Yapısı	Çıkartılan Birey	Eklenen Birey	N	%
Çekirdek Aile	Çekirdek Aile	-	-	6	85,7
Çekirdek Aile	Geniş Aile	-	Hizmetçi	1	14,3
Toplam				7	100

* Hollanda, Avustralya, Amerika, Brezilya, Japonya, İtalya, İspanya

Tablo 4.2.4'e baktığımızda; çalışma grubunu oluşturan diğer yabancı uyruklu çocukların resimlerinin 6'sında (% 85,7) gerçek aile yapısı olan çekirdek aile yapısı aynen yansıtılmıştır. 1 resim ise (% 14,3) çekirdek aile yapısı, aile üyelerinin dışında resme hizmetçi figürü ekleyerek değiştirilip geniş aile yapısı yansıtılmıştır.

Tablo 4. 2. 5. Çalışma Grubunu Oluşturan İngiliz Çocuklarının Hareketli Aile Resimlerinde Yansıtılan Aile Yapısını Özellikleri

Gerçek Aile Yapısı	Yansıtılan Aile Yapısı	Çıkartılan Birey	Eklenen Birey	N	%
Çekirdek Aile	Çekirdek Aile	-	-	1	34
Çekirdek Aile	Eksik Aile	Kendisi (*) Anne (*) Baba (*)	-	2	67
Toplam				3	100

* Anne figürü 1 kez, baba figürü 1 kez, kendi figürü ise 1 kez resimlerden çıkartılmıştır.

Tablo 4.2.5'e baktığımızda; İngiliz çocuklarının toplam üç resimden ikisinde (%67) çekirdek aile yapısından anne, baba ve kendi figürüne resimde yer vermeyerek eksik aile yapısı; bir resimde de (%34) gerçek aile yapısı olan çekirdek aile yapısını resimlerinde yansıttıkları görülmektedir.

Tablo 4. 2. 6. Çalışma Grubunu Oluşturan Birbirlerine Komşu Ülkelerdeki* Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Yansıtılan Aile Yapısının Özellikleri

*Bulgaristan (2), Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti

Gerçek Aile Yapısı	Yansıtılan Aile Yapısı	Çıkartılan Birey	Eklenen Birey	N	%
Çekirdek Aile	Çekirdek Aile	-	-	1	25
Çekirdek Aile	Geniş Aile		Arkadaş ve onun kardeşleri	1	25
Çekirdek Aile	Eksik Aile	Kardeş	-	1	25
Parçalanmış Aile	Çekirdek Aile		Baba	1	25
Toplam				4	100

Tablo 4.2.6'ya baktığımızda; birbirlerine komşu ülkelerde olan çocuklarının dört resimden üçünde gerçek aile yapısından farklı bir aile yapısını yansıttığı

görülmektedir. Çekirdek aile yapısına sahip iken, arkadaşlarını ve onun kardeşlerine resimde yer vererek geniş aile yapısı, başka bir resimde ise kardeşini resimden çıkartarak da eksik aile yapısı yansıtılmıştır. Bir başka resimde ise parçalanmış aile yapısına sahip iken baba figürü eklenerek çekirdek aile yapısı yansıtılmıştır.

Tablo 4. 2. 7. Çalışma Grubunu Oluşturan Asya Kıtasında Bulunan Ülkelerdeki* Yabancı Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resimlerinde Yansıtılan Aile Yapısını Özellikleri

*Endonezya (3), Malezya (2), Pakistan, Irak, Moğolistan

Gerçek Aile Yapısı	Yansıtılan Aile Yapısı	Çıkartılan Birey	Eklenen Birey	N	%
Çekirdek Aile	Çekirdek Aile	-		4	50
Geniş Aile	Geniş Aile	-	Arkadaşı ve Ailesi	1	12,5
Çekirdek Aile	Eksik Aile	Kardeş		2	25
Geniş Aile	Eksik Aile			1	12,5
Toplam				8	100

Tablo 4.2.7'ye baktığımızda; sekiz resmin dördünde gerçek aile yapısı olan çekirdek aile yapısı resimde yansıtılmıştır. İki resimde kardeş figürüne yer vermeyerek eksik aile yapısını ve bir resimde yine kardeş figürüne yer vermeyerek arkadaşını ve ailesini resmine dahil ederek yine eksik aile yapısı yansıtılmıştır.

Tablo 4. 2. 8. Çalışma Grubunu Oluşturan Kız Ve Erkek Çocuklarının Hareketli Aile Resminde İlk Çizdikleri Figürlerin Dağılımı

İlk Çizilen	Erkek		Kız	
	N	%	N	%
Kendisi	9	41	7	24,2
Baba	8	36,3	4	13,8
Anne	3	13,6	14	48,2
Kardeş	2	9,1	3	10,4
Diğer	-	-	1	3,4
Toplam	22	100	29	100

Tablo 4.2.8'deki araştırmaya katılan kız ve erkek çocuklarının hareketli aile resminde ilk çizdikleri figürlerin dağılımına bakıldığında; kız çocukların % 48,2'si anne figürünü, erkek çocukların % 41'i ise kendilerini ilk figür olarak çizmişlerdir. Buna karşılık kız çocukların % 24,2'si ikinci sırada ilk çizdikleri figür kendi figürleri olurken; erkek çocukların % 36,3'ü baba figürünü ikinci sırada ilk olarak çizmişlerdir.

Erkek çocukların % 13,6'si anne figürünü ilk çizerken, bu orana yakın bir oranla kız çocukların %13,8'i baba figürünü ilk olarak çizmişlerdir.

Tablo 4. 2. 9. Çalışma Grubunu Oluşturan Çocukların Hareketli Aile Resminde Yer Vermedikleri Aile Üyelerine İlişkin Figürleri

Çıkarılan Birey	N	%
Kardeş	8	38
Baba	6	28,5
Anne	4	19
Kendisi	3	14,5
Toplam	21	100

Tablo 4.2.9.'de çalışma grubunu oluşturan çocukların hareketli aile resminde yer vermedikleri aile üyelerine ilişkin figürlerin dağılımı görülmektedir. Buna göre; hareketli aile resminde yer verilmeyen aile üyelerinin % 38 'i kardeş figürü oluşturmaktadır.

Tablo 4. 2. 10. Çalışma Grubunu Oluşturan Çocukların Hareketli Aile Resminde Aile Üyelerinden Farklı Olarak Yer Verdiği Figürlerin Dağılımı

Eklenen Birey	N	%
Hizmetçi	2	28,7
Arkadaş ve onların kardeşleri	2	28,7
Anneanne ve Dede	1	14,2
Arkadaşı ve Ailesi	1	14,2
Akraba	1	14,2
Toplam	7	100

Tablo 4.2.10.'de araştırmaya katılan çocukların hareketli aile resminde aile üyelerinden farklı olarak yer verdiği figürlerin dağılımı görülmektedir. Buna göre; araştırmaya katılan çocuklar aile üyelerinden farklı olarak kendilerine yakın gördükleri; hizmetçi, arkadaşlarını ve yakın akrabalarını aile resmi içinde göstermişlerdir.

Tablo 4. 2. 11. Çalışma Grubunu Oluşturan Boşanmış ve Parçalanmış Aile Yapısına Sahip Olan Çocukların Aile Üyesi Dışında Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Figürlerin Dağılımı

Eklenen Birey	N	%
Baba	4	100
Toplam	4	100

Çalışma grubunu oluşturan boşanmış ve parçalanmış aile yapısına sahip olan çocukların aile üyesi dışında hareketli aile resminde yer verdikleri figürlerin dağılımını gösteren tabloya baktığımızda; boşanmış ve parçalanmış aile yapısına sahip olan çocuklar; resimlerinde baba figürünü ekledikleri görülmektedir. Tablo 4.2.1'den de anlaşılabacağı gibi bu tür aile yapısına sahip olan çocuklardan 3'ü hareketli aile resminde; çekirdek aile yapısını yansıtmış; 1 çocuk ise baba figürünü ekleyip, başka bir figürü çıkararak resminde eksik aile yapısını yansıtmıştır.

Tablo 4. 2. 12. Çalışma Grubunu Oluşturan Kız ve Erkek Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Görülen Çizim Tarzlarının Dağılımı

Çizim Tarzı	Kız		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Bölmelere Ayrım	-	-	1	14,3	1	8,3
Çevreleme	-	-	-	-	-	-
Sarma	4	80	1	14,3	5	41,7
Alt Kaplaması	-	-	-	-	-	-
Üst Kaplaması	-	-	-	-	-	-
Bireysel şekillerin altının çizilmesi	-	-	-	-	-	-
Bölmelere Ayrım ve Sarma	1	20	5	71,4	6	50
Toplam	5	100	7	100	12	100

Tablo 4.2.12’de çalışma grubunu oluşturan kız ve erkek çocuklarının hareketli aile resminde görülen çizim tarzlarının dağılımı görülmektedir. Çalışma grubunu oluşturan çocukların çizim tarzlarının görüldüğü resimlerin 6’sında (%50) ev içinde görülen bölmelere ayırım ve sarma çizim tarzı, 5’inde (% 41,7) sarma çizim tarzı; 1 resimde ise (% 8,3) bölmelere ayırım çizim tarzı görülmüştür. Çalışma grubundaki kız çocukların 4 resminde (%80) sarma çizim tarzı, erkek çocukların 5 resminde (71,4)’ünde bölmelere ayırım ve sarma çizim tarzı tespit edilmiştir.

Tablo 4. 2. 13. Çalışma Grubunu Oluşturan Alman Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Çizim Tarzlarının Dağılımı

Çizim Tarzı	N	%
Bölmelere Ayırım	-	-
Çevreleme	-	-
Sarma	3	34
Alt Kaplaması	-	-
Üst Kaplaması	-	-
Bireysel şekillerin altının çizilmesi	-	-
Bölmelere Ayırım ve Sarma	6	67
Toplam	9	100

Tablo 4.2.13.’den anlaşıldığı gibi Alman uyruklu çocukların hareketli aile resimlerinde çizim tarzlarından olan sarma çizim tarzı; üç resimde (%34) görülürken; ev çizimlerinde ortaya çıkan hem bölmelere ayırım hem de sarma çizim tarzlarının özelliklerini taşıyan çizim tarzı altı resimde (%67) görülmüştür.

Tablo 4. 2. 14. Çalışma Grubunu Oluşturan Türk Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Çizim Tarzlarının Dağılımı

Çizim Tarzı	N	%
Bölmelere Ayırım	1	50
Çevreleme	-	-
Sarma	1	50
Alt Kaplaması	-	-
Üst Kaplaması	-	-
Bireysel şekillerin altının çizilmesi	-	-
Bölmelere Ayırım ve Sarma	-	-
Toplam	2	100

Çalışma grubunu oluşturan Türk çocukların hareketli aile resimlerinde görülen çizim tarzı özelliklerine baktığımızda; hareketli aile resmindeki çizim tarzlarından olan sarma ve bölmelere ayırım iki farklı resimde görülmüştür.

Tablo 4. 2. 15. Araştırmaya Katılan Asya Kıtasında Bulunan Ülkelerdeki* Yabancı Uyruklu Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Çizim Tarzlarının Dağılımı

* Endonezya (3) Malezya (2), Pakistan, Irak, Moğolistan

Çizim Tarzı	N	%
Bölmelere Ayırım	-	-
Çevreleme	-	-
Sarma	1	100
Alt Kaplaması	-	-
Üst Kaplaması	-	-
Bireysel şekillerin altının çizilmesi	-	-
Bölmelere Ayırım ve Sarma	-	-
Toplam	1	100

Tablo 4.2.15’de görüldüğü gibi Asya kıtasında bulunan ülkelerdeki yabancı uyruklu çocukların resimlerinde sarma çizim tarzı bir resimde görülmüştür.

Çalışma grubunu oluşturan diğer yabancı uyruklu ülkelerdeki¹ çocukların; İngiliz çocukların ve birbirlerine komşu ülkelerde² olan yabancı uyruklu çocukların hareketli aile resimlerinde kullanılan yöntemle özgü bir çizim tarzı görülmemiştir.

¹ Hollanda, Avustralya, Amerika, Brezilya, Japonya, İtalya, İspanya

²Endonezya, Endonezya, Endonezya, Malezya, Malezya, Pakistan, Irak, Moğolistan

Tablo 4. 2. 16. Hareketli Aile Resminde Görülen Sembollerin Çalışma Grubunu Oluşturan Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Sembol	Kız		Erkek		Toplam	
	F	%	F	%	F	%
Güneş	5	12,5	10	27,1	15	19,5
Bilgisayar*	2	5,0	5	13,5	7	9,1
Çiçek	5	12,5	3	8,1	8	10,3
Kelebek	3	7,5	2	5,4	5	6,5
Kar	1	2,5	2	5,4	3	3,9
Oyuncak*	3	7,5	2	5,4	5	6,5
Yatak	2	5,0	0	-	2	2,6
Yıldız	2	5,0	0	-	2	2,6
Lamba- Işık-	-	-	3	8,1	3	3,9
Su	1	2,5	1	2,7	2	2,6
Top	1	2,5	-	-	1	1,3
Boya Fırçası	1	2,5	-	-	1	1,3
Uçurtma	1	2,5	-	-	1	1,3
Balon	1	2,5	-	-	1	1,3
Cep Telefonu*	1	2,5	-	-	1	1,3
Ütü	1	2,5	-	-	1	1,3
Melek*	1	2,5	-	-	1	1,3
Kedi	1	2,5	1	2,7	2	2,6
Köpek*	1	2,5	1	2,7	2	2,6
Balta	-	-	1	2,7	1	1,3
Gökkuşağı*	-	-	1	2,7	1	1,3
Yağmur	-	-	1	2,7	1	1,3
Bisiklet	1	2,5	1	2,7	2	2,6
Televizyon*	1	2,5	1	2,7	2	2,6
Bebek karyolası	1	2,5	-	-	1	1,3
Ay	1	2,5	-	-	1	1,3
Süpürge	1	2,5	-	-	1	1,3
Uçak*	-	-	1	2,7	1	1,3
Kalp*	1	2,5	-	-	1	1,3
Kardan adam*	1	2,5	1	2,7	2	2,6
Toplam	40	100,0	37	100,0	77	100,0

* Bu semboller Burns ve Kaufman (1972) tarafından öne sürülen sembollerden farklı olarak araştırmacı tarafından resimlerde görülmüştür.

Tablo 4.2.16'deki dağılıma baktığımızda; çalışma grubunu oluşturan çocukların resimlerinde toplam görülen 77 sembolen % 19,5'unda güneş sembolü, % 10,3'ünde çiçek sembolü ve % 9,1'inde ise bilgisayar sembolü çizildiği tespit edilmiştir. Erkek çocukların hareketli aile resminde 51 resimde toplam 30 sembol kullanıldığı ve sembollerin % 27,1'in güneş sembolü olduğu görülmüştür. Kız çocukların ise % 12,5'inde güneş sembolü görülmüştür. Erkek çocukların resimlerinde görülen toplam 37 sembolün % 13,5'i bilgisayararken, kız çocukların resimlerinde toplam 40 sembolün % 5'inde bilgisayarın çizildiği tespit edilmiştir. Resimlerde sembollerin birden fazla yer verildiği görülmüştür.

Tablo 4. 2. 17. Çalışma Grubunu Oluşturan Çocukların Alman Uyruklu Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Sembollerin Dağılımı

	Semboller	F	%
1.	Güneş	7	23,6
2.	Kar	3	9,9
3.	Bilgisayar	3	9,8
4.	Köpek	2	6,4
5.	Çiçek	2	6,4
6.	Oyuncak*	2	6,4
7.	Kardan adam	2	6,4
8.	Lamba	2	6,4
9.	Gökkuşağı*	1	3,2
10.	Yatak	1	3,2
11.	Melek*	1	3,2
12.	Su	1	3,2
13.	Ay	1	3,2
14.	Yıldız	1	3,2
15.	Televizyon	1	3,2
16.	Kedi	1	3,2
	Toplam	31	100

Çalışma grubunu oluşturan alman çocukların hareketli aile resimlerinde görülen sembollerin dağılımına baktığımızda; 14 resimde toplam 16 sembol kullanıldığı ve kullanılan sembollerin % 23,06'sında güneş sembolü çizildiği tespit edilmiştir. Resimlerde sembollerin birden fazla yer verildiği görülmüştür.

Tablo 4. 2. 18. Çalışma Grubunu Oluşturan Türk Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Sembollerin Dağılımı

	Sembol	F	%
1.	Çiçek	3	17,6
2.	Kelebek	2	11,8
3.	Güneş	2	11,8
4.	Bilgisayar	2	11,8
5.	Uçurtma	1	6
6.	Boya Fırçası	1	6
7.	Yatak	1	6
8.	Oyuncak	1	6
9.	Balon	1	6
10.	Bebek karyolası	1	6
11.	Lamba	1	6
12.	Yağmur	1	6
13.	Cep Telefonu	1	6
	Toplam	17	100

Çalışma grubunu oluşturan Türk çocukların hareketli aile resimlerinde görülen sembollere baktığımızda; 15 resimde toplam 13 sembol kullanıldığı ve kullanılan sembollerin % 17,6'sı çiçek; % 11,8'i ise kelebek, güneş ve bilgisayar sembolleri olduğu tespit edilmiştir. Resimlerde sembollerin birden fazla yer verildiği görülmüştür.

Tablo 4. 2. 19. Çalışma Grubunu Oluşturan Diğer Yabancı Uyruklu Ülkelerdeki* Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Sembollerin Dağılımı

* Hollanda, Avustralya, Amerika, Brezilya, Japonya, İtalya, İspanya

	Sembol	F	%
1.	Oyuncak Bebek	2	50
2.	Kedi	1	25
3.	Ütü	1	25
	Toplam	4	100

Tablo 4.2.19'da araştırmaya katılan diğer yabancı uyruklu ülkelerdeki çocukların hareketli aile resimlerinde görülen sembol özellikleri görülmektedir. Buna göre; yedi

resimde üç farklı; kedi, ütü ve oyuncak bebek sembolleri kullanılmıştır. Resimlerde sembollerin birden fazla yer verildiği görülmüştür.

Tablo 4. 2. 20. Çalışma Grubunu Oluşturan İngiliz Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Sembollerin Dağılımı

Sembol	F	%
Televizyon	1	100
Toplam	1	100

Tablo 4.2.20'ye baktığımızda; İngiliz çocuklarının toplam üç resminde televizyon sembolü sadece bir resimde görülmüştür. Diğer sembollere ise rastlanılmamıştır.

Tablo 4. 2. 21. Çalışma Grubunu Oluşturan Birbirlerine Komşu Ülkelerdeki* Yabancı Uyruklu Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Sembollerin Dağılımı

*Bulgaristan, Bulgaristan, Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti

Sembol	F	%
1. Kelebek	2	20
2. Bisiklet	2	20
3. Güneş	1	10
4. Çiçek,	1	10
5. Top	1	10
6. Süpürge	1	10
7. Uçak	1	10
8. Kalp	1	10
Toplam	10	100

Tablo 4.2.21.'ye baktığımızda komşu ülkelerde olan yabancı uyruklu çocukların hareketli aile resimlerinde; 4 resimde toplam 8 sembol ve % 20'sinde bisiklet ve kelebek sembolüne yer verdikleri görülmektedir.

Tablo 4. 2. 22. Çalışma Grubunu Oluşturan Asya Kıtasında Bulunan Ülkelerdeki* Yabancı Uyruklu Çocukların Hareketli Aile Resimlerinde Görülen Sembollerin Dağılımı

* Endonezya (3), Malezya (2), Pakistan, Irak, Moğolistan

	Sembol	F	%
1.	Güneş	5	38,4
2.	Çiçek	2	15,4
3.	Bilgisayar	2	15,4
4.	Balta	1	7,7
5.	Su	1	7,7
6.	Yıldız	1	7,7
7.	Kelebek	1	7,7
	Toplam	13	100

Tablo 4.2.22'ye baktığımızda Asya kıtasında bulunan veya aynı sosyo ekonomik düzeydeki ülkelerdeki yabancı uyruklu çocukların hareketli aile resimlerinde; 8 resimde toplam 7 sembol kullanıldığı ve kullanılan sembollerin % 38,4'ünde güneş sembolüne yer verdikleri görülmektedir.

Tablo 4. 2. 23. Çalışma Grubunu Oluşturan Çocuklarının Hareketli Aile Resmindeki Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı

Anne ve Baba Hareketleri	Anne		Baba	
	N	%	N	%
Yemek pişiyor	8	17,2	3	6,5
Bilgisayar kullanıyor	3	6,4	2	4,4
Bulaşıkları yıkıyor	2	4,3	-	-
Bana bakıyor	2	4,3	2	4,4
Bizi izliyor	3	6,4	1	2,1
Televizyon izliyor	-	-	3	6,5
Uyuyor	-	-	3	6,5
Oyun oynuyor	-	-	3	6,5
Diğer Hareketler*	27	57,4	29	63,1
Toplam	47	100	46	100

* Ek-4.1. 'de yer almaktadır.

Çalışma grubunu oluşturan çocuklarının hareketli aile resminde yer verdikleri anne ve baba figürlerinin hareketlerin dağılımına baktığımızda, anne figürünün % 17.2' si yemek pişirirken, baba figürünün % 6.5'i alışverişe giderken, televizyon izlerken, uyurken, oyun oynarken çizilmiştir.

Tablo 4. 2. 24. Çalışma Grubunu Oluşturan Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeş) Hareketlerine İlişkin Dağılımı

Kendisinin ve Kardeşinin Hareketleri	Kendisi		Kardeş		Kardeş-2	
	N	%	N	%	N	%
Oyun oynuyor/Parkta Oynuyor	13	27,0	9	24,4	1	12,5
Kardan adam yapıyor	3	6,3	1	2,7	-	-
Ödev yapıyor	2	4,2	-	-	-	-
Kardeşleriyle çiçek topluyor	1	2,1	2	5,4	-	-
Babama bakıyor	1	2,1	2	5,4	-	-
Uyuyor	-	-	3	8,1	1	12,5
Yemek/Dondurma yiyor	3	6,2	1	2,7	-	-
Kitap, kalem, elma, gazete alıyor	2	4,2	1	2,7	-	-
Televizyon izliyor	2	4,2	1	2,7	1	12,5
Bilgisayar oynuyor	1	2,1	2	5,4	1	12,5
Diğer Hareketler**	20	41,6	15	40,5	4	50
Toplam	48	100	37	100	8	100

** Ek-4.2. 'de yer almaktadır.

Çalışma grubunu oluşturan çocuklarının hareketli aile resminde yer verdikleri hareketlerin dağılımına bakıldığında; kendi figürünün % 27'si ve kardeş figürünün % 24,4'ü oynarken çizilmiştir. İkinci bir kardeşe sahip olan çocuklar da kardeşlerini oynarken, uyurken, televizyon izlerken ve bilgisayar oynarken çizdikleri görülmüştür.

Tablo 4. 2. 25. Çalışma Grubunu Oluşturan Alman Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı

Anne ve Baba Hareketleri	Anne		Baba	
	N	%	N	%
Yemek pişiyor	4	28,7	1	8,33
Bilgisayar kullanıyor	2	14,3	2	16,66
Bulaşıkları yıkıyor	2	14,3	-	-
Bana bakıyor	2	14,3	2	16,66
Piyano çalıyor	1	7,1	-	-
Bizi izliyor	1	7,1	-	-
Masayı hazırlıyor	1	7,1	-	-
Kardan adam yapıyor	1	7,1	-	-
Alışverişe gitti.	-	-	1	8,33
Televizyon izliyor	-	-	1	8,33
Masayı temizliyor	-	-	1	8,33
Kitap okuyor	-	-	1	8,33
Oyun oynuyor.	-	-	1	8,33
Köpekle oynuyor	-	-	1	8,33
Uyuyor	-	-	1	8,33
Toplam	14	100	12	100

Çalışma grubunu oluşturan alman uyruklu çocuklarının hareketli aile resminde yer verdikleri anne ve baba figürlerinin hareketlerin dağılımına baktığımızda, anne figürünün % 28,7'si resimde yemek pişirirken, baba figürünün % 8,33'i alışverişe giderken, kendisine bakarken ve bilgisayar başındayken hareketli aile resminde çizilmiştir. Anne figürü sekiz farklı hareket içinde çizilirken, baba figürü on farklı hareket içinde çizilmiştir

Tablo 4. 2. 26. Çalışma Grubunu Oluşturan Alman Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeş) Hareketlerine İlişkin Dağılımı

Kendisinin ve Kardeşinin Hareketleri	Kendisi		Kardeşi	
	N	%	N	%
Oyun oynuyor	6	46,3	5	33,2
Kardan adam yapıyor	3	23,0	1	6,7
Ödev yapıyor	2	15,3	-	-
Kardeşleriyle çiçek topluyor	1	7,7	2	13,3
Babama bakıyor	1	7,7	2	13,3
Bilgisayar kullanıyor	-	-	1	6,7
Kitap okuyor	-	-	1	6,7
Duruyor	-	-	1	6,7
Köpeğimizle oynuyor	-	-	1	6,7
Uyuyor	-	-	1	6,7
Toplam	13	100.0	15	100.0

Çalışma grubunu oluşturan Alman uyruklu çocukların hareketli aile resminde yer verdikleri hareketlerin dağılımına bakıldığında; kendisinin % 46,3'ü oyun oynarken, kardeşini ise % 33,2'si yine oyun oynarken yer vermiştir. Alman uyruklu çocukların çizdikleri on dört hareketli aile resimlerinden birisinde çocuk kendisine yer vermemiştir. Hareketli aile resimlerinde kendisi beş farklı hareket içinde çizilirken, sayıca fazla olan kardeşleri dokuz farklı hareket içinde hareketli aile resimlerinde yer almıştır.

Tablo 4. 2. 27. Çalışma Grubunu Oluşturan Türk Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı

Anne ve Baba Hareketleri	Anne		Baba	
	N	%	N	%
Yemek yapıyor	3	23,0	1	7,1
Bulaşık ve temizlik yapıyor	1	7,7	-	-
Yoğurt yapıyor	1	7,7	-	-
Telefonla resim çekiyor.	1	7,7	-	-
Camları siliyor	1	7,7	-	-
Bize çikolata alıyor	1	7,7	-	-
Gülüyor	1	7,7	-	-
Dondurma yiyor	1	7,7	-	-
Parfüm sıkıyor	1	7,7	-	-
Bilgisayar kullanıyor	1	7,7	-	-
Benimle oynuyor	1	7,7	-	-
Oyun oynuyor	-	-	2	14,8
Televizyon izliyor	-	-	1	7,1
Telefonla oynuyor	-	-	1	7,1
Tamir ediyor	-	-	1	7,1
Çatıyı boyuyor	-	-	1	7,1
Ablama kitap alıyor	-	-	1	7,1
Uyuyor	-	-	1	7,1
Babamla ben bilgi öğrenmek için kitap ve gazete alıyoruz	-	-	1	7,1
Kardeşimi gezdiriyor	-	-	1	7,1
İş yerinde çalışıyor	-	-	1	7,1
Sandalyeye oturmaya gidiyor	-	-	1	7,1
Babam elektrikliendiriyor. Ablama veriyor.	-	-	1	7,1
Toplam	13	100	14	100

Tablo 4.2.27'e baktığımızda; hareketli aile resminde yer alan anne figürünün % 23'ü yemek yaparken, baba figürünün % 14,8'i oyun oynarken çizilmiştir. Çizimlerde anne figürü farklı on iki hareket içinde gösterilirken, baba figürü on üç farklı hareket içinde gösterilmiştir. Türk uyruklu çocukların çizdikleri on beş hareketli aile resimlerinden birisinde anne figürüne yer verilmediği tespit edilmiştir.

Tablo 4. 2. 28. Çalışma Grubunu Oluşturan Türk Uyraklı Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeş) Hareketlerine İlişkin Dağılımı

Kendisinin ve Kardeşinin Hareketleri	Kendisi		Kardeşi	
	N	%	N	%
Oyun oynuyor	4	30,7	-	-
Uçurtma uçuruyor	1	7,7	-	-
Telefonla konuşuyor	1	7,7	-	-
Dondurma yiyor	1	7,7	-	-
Banyo yapıyor	1	7,7	-	-
Kitap ve gazete alıyor	1	7,7	-	-
Çiçeklere bakıyor	1	7,7	-	-
Babamın kucığına gidiyorum	1	7,7	-	-
Ablamdan alıp, bende evimin duvarına elektrik saçıyorum.	1	7,7	-	-
Tabak getiriyorum	1	7,7	-	-
Uyuyor	-	-	1	16,6
Balon uçuruyor.	-	-	1	16,6
Kalem alıyor	-	-	1	16,6
Ellerini yıkıyor	-	-	1	16,6
Ayağa kalkmak istiyor	-	-	1	16,6
Ablam elektriği bana veriyor.	-	-	1	16,6
Toplam	13	100	6	100

Tablo 4.2.28.'e baktığımızda çalışma grubunda yer alan çocukların 30,7'si oyun oynarken, kardeşlerinin % 16,6'sı da uyurken, kalem alırken, ellerini yıkarken gibi her biri farklı hareketler içinde çizilmiştir.

Tablo 4. 2. 29. Çalışma Grubunu Oluşturan Diğer Yabancı Uyruklu* Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı

* Hollanda, Avustralya, Amerika, Brezilya, Japonya, İtalya, İspanya

Anne ve Baba Hareketleri	Anne		Baba	
	N	%	N	%
Bir şey yapmıyor	1	14,2	1	14,2
Ütü yapıyor	1	14,2	-	-
Hep beraber yemek yiyoruz.	1	14,2	1	14,2
Oturuyor	1	14,2	-	-
Bebeğimi tutuyor. Partiye gelecek	1	14,2	-	-
Bizi izliyor	1	14,2	-	-
Babama bakıyor	1	14,2	-	-
Kahvaltı yapıyor.	-	-	1	14,2
Yemek pişiyor	-	-	1	14,2
Televizyon izliyor	-	-	1	14,2
İşten çıkıyor sonra partiye gelecek benimle	-	-	1	14,2
Dışarı bakıyor.	-	-	1	14,2
Toplam	7	100	7	100

Tablo 4.2.29'a baktığımızda, toplamda yedi farklı ülkeye mensup çocukların hareketli aile resimlerinde anne figürü ve baba figürü yedi resimde de yedi farklı hareket içinde çizilmiştir.

Tablo 4. 2. 30. Çalışma Grubunu Oluşturan Diğer Yabancı Uyruklu* Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeş) Hareketlerine İlişkin Dağılımı

* Hollanda, Avustralya, Amerika, Brezilya, Japonya, İtalya, İspanya

Kendisinin ve Kardeşinin Hareketleri	Kendisi		Kardeşi	
	N	%	N	%
Oynuyor	2	28,5	2	40
Kardeşine bakıyor	1	14,3	-	-
Hep beraber yemek yiyoruz.	1	14,3	1	20
Oturuyor	1	14,3	-	-
Partiye gidiyorum. Mutluyum.	1	14,3	-	-
Ağaçlara bakıyorum	1	14,3	-	-
Babamın yaptığı yemeği kokluyor	-	-	1	20
Televizyon izliyor.	-	-	1	20
Toplam	7	100	5	100

Tablo 4.2.30.'a bakıldığında, kendi figürü yedi farklı resmin ve yedi farklı hareketin ikisinde oyun oynarken, kardeş figürü ise kardeşleri olan beş farklı resimde ve beş farklı hareketin ikisinde oyun oynarken çizilmiştir.

Tablo 4. 2. 31. Çalışma Grubunu Oluşturan İngiliz Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı

Anne ve Baba Hareketleri	Anne		Baba	
	N	%	N	%
Yemek getiriyor	1	50	-	-
Saçını tarıyor.	1	50	-	-
Dinleniyor	-	-	1	50
Terliklerini giyiyor.	-	-	1	50
Toplam	2	100	2	100

Çalışma grubunu oluşturan İngiliz uyruklu çocuklarının hareketli aile resminde yer verdikleri anne ve baba figürlerinin hareketlerine baktığımızda; araştırmanın İngiliz grubunu oluşturan üç resimden bir tanesinde hem anne hem de baba figürü resimde çizilmemiştir. Diğer iki resimde, anne ve baba farklı iki hareket içinde çizilmiştir.

Tablo 4. 2. 32. Çalışma Grubunu Oluşturan İngiliz Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeş) Hareketlerine İlişkin Dağılımı

Kendisinin ve Kardeşinin Hareketleri	Kendisi		Kardeşi		Kardeşi 2	
	N	%	N	%	N	%
Resim yapıyor	1	33,3	-	-	-	-
Televizyon izliyor	1	33,3	-	-	-	-
Oyun oynuyor	-	-	1	33,33	-	-
Pencereye işaret ediyor	-	-	1	33,33	-	-
Televizyon izliyor	1	33,3	1	33,33	1	50
Ablam bana sarılıyor	-	-	-	-	1	50
Toplam	3	100	3	100	2	100

Çalışma grubunu oluşturan İngiliz uyruklu çocuklarının hareketli aile resminde yer verdikleri kendi ve kardeş figürlerin hareketlerine baktığımızda; araştırmanın İngiliz grubunu oluşturan üç resimden bir tanesinde resmi çizen çocuk resminde kendisini çizmemiştir. Diğer iki resimde kendisi ve kardeşleri farklı iki veya üç hareket içinde çizilmiştir.

Tablo 4. 2. 33. Çalışma Grubunu Oluşturan Birbirlerine Komşu Ülkelerdeki* Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı

*Bulgaristan (2), Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti

Anne ve Baba Hareketleri	Anne		Baba	
	N	%	N	%
Dans ediyor	1	25	-	-
Bir şey yapmıyor	1	25	-	-
Kahve içiyor	1	25	-	-
Yaprakları topluyor	1	25	-	-
Vişne topluyor	-	-	1	25
İzliyor	-	-	1	25
Gazete okuyor.	-	-	1	25
Top oynuyor	-	-	1	25
Toplam	4	100	4	100

Tablo 4.2.33.'e bakıldığında, toplamda dört farklı ülkeye mensup çocukların hareketli aile resimlerinde anne figürü ve baba figürü dört resimde de dört farklı hareket içinde çizilmiştir.

Tablo 4. 2. 34. Çalışma Grubunu Oluşturan Birbirlerine Komşu Ülkelerdeki * Olan Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeş) Hareketlerine İlişkin Dağılımı

*Bulgaristan (2), Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti

Kendisinin ve Kardeşinin Hareketleri	Kendisi		Kardeşi	
	N	%	N	%
Bisiklete biniyor	1	25	-	-
Çiçek ekiyorum	1	25	-	-
Kitap okuyor.	1	25	-	-
Top oynuyor	1	25	-	-
Topa vuruyor	-	-	1	100
Toplam	4	100	1	100

Tablo 4.2.34.'e bakıldığında, toplamda dört farklı ülkeye mensup çocukların hareketli aile resimlerinde kendi figürü dört farklı hareket içinde çizilmiştir. Kardeş figürü ise sadece bir resimde çizilmiş, diğer resimlerde kardeşi olmadığı için çizilmemiştir.

Tablo 4. 2. 35 Çalışma Grubunu Oluşturan Asya Kıtasında Bulunan Ülkelerdeki* Yabancı Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Hareketlerin Dağılımı

* Endonezya (3), Malezya (2), Pakistan, Irak, Moğolistan

Anne ve Baba Hareketleri	Anne		Baba	
	N	%	N	%
Meyve suyu içiyor	1	12,5	-	-
Annemle parktayız	1	12,5	-	-
Annem babamla konuşuyor	1	12,5	-	-
Yüzen insanlara bakıyoruz	1	12,5	-	-
Beraber eve gidiyoruz.	1	12,5	-	-
Arkadaşıma gidiyoruz	1	12,5	-	-
Babadan çiçek alıyor	1	12,5	-	-
Elma almaya gidiyor	1	12,5	-	-
Telefonla konuşuyor	-	-	1	12,5
İşten eve geliyor	-	-	1	12,5
Babam annemi dinliyor, konuşuyor	-	-	1	12,5
Babam uyuyor	-	-	1	12,5
Beraber eve gidiyoruz.	-	-	1	12,5
Arkadaşıma gidiyoruz	-	-	1	12,5
Anneme çiçek veriyor	-	-	1	12,5
Babam anneme çiçek topluyor	-	-	1	12,5
Toplam	8	100	8	100

Tablo 4.2.35'e baktığımızda çalışma grubunu oluşturan Asya kıtasında bulunan ülkelerdeki yabancı uyruklu çocuklarının hareketli aile resminde yer verdikleri anne ve baba figürlerinin hareketleri görülmektedir. Buna göre toplamda sekiz farklı ülkeyi oluşturan bu grubun resimlerinde anne figürü ve baba figürü sekiz farklı hareket içinde çizilmiştir.

Tablo 4. 2. 36. Çalışma Grubunu Oluşturan Asya Kıtasında Bulunan Ülkelerdeki* Yabancı Uyruklu Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeşi) Hareketlerine İlişkin Dağılımı

* Endonezya (3), Malezya (2), Pakistan, Irak, Moğolistan

Kendisinin ve Kardeşinin Hareketleri	Kendisi		Kardeşi		Kardeşi 2	
	N	%	N		N	%
Yemek yiyor	1	12,5	-	-	-	-
Parkta oynuyor	1	12,5	-	-	-	-
Resim yapıyor	1	12,5	-	-	-	-
Yüzen insanlara bakıyoruz	1	12,5	1	14,2	1	14,2
Berberer eve gidiyoruz.	1	12,5	1	14,2	1	14,2
Arkadaşıma gidiyoruz	1	12,5	-	-	-	-
Bilgisayar oynuyor	1	12,5	1	14,2	1	14,2
Elma almaya gidiyor	1	12,5	-	-	-	-
Oyun oynuyor	-	-	1	14,2	1	14,2
Ablamlar markete gidiyor.	-	-	1	14,2	-	-
Ablam kardeşimle oynuyor.	-	-	1	14,2	1	-
Uyuyor	-	-	1	14,2	1	14,2
Abim teyzemle hediye yapıyor	-	-	-	-	1	14,2
Toplam	8	100	7	100	7	100

Tablo 4.2.36'a baktığımızda çalışma grubunu oluşturan Asya kıtasında bulunan ülkelerdeki yabancı uyruklu çocuklarının hareketli aile resminde yer verdikleri kendi figürü ve kardeş figürlerinin hareketleri görülmektedir. Buna göre toplamda sekiz farklı ülkeyi oluşturan bu grubun resimlerinde kendi figürü sekiz farklı rolde, kardeş sayısına göre de kardeş figürlerin de yedi veya altı farklı hareket içinde çizilmiştir.

BÖLÜM 5

TARTIŞMA

Tablo 4.1.1’de; çalışma grubunu oluşturan çocukların hareketli aile resimlerinin % 43,2’sinde sahip oldukları aile yapısından farklı bir aile yapısını yansıttığı görülmektedir. Çekirdek aile, geniş aile, parçalanmış aile gibi farklı aile yapılarında; aile bireylerinin bir üyesi resimden çıkartılarak eksik aile yapısı yansıttıkları görülmektedir. Tüm aile üyelerinin resimde yer verilmesi; çizilen resimdeki aile algısını göstermektedir. Aynı zamanda tüm aile bireylerinin resimde yer alması; çocuğun olumlu aile yaşantısına sahip olduğuna dair ipuçlarını da bize göstermektedir.

Ancak; tüm aile bireylerinin resimde yer alması daha farklı anlamlara da neden olabilmektedir. Diğer bir yandan, çocuğun resminde yer vermediği aile üyelerini sözel olarak isimlendirilmesi de aile içinde gördüğü anlamına gelmektedir.

Örneğin, Bulgular 4.2.1’de yer alan A 1 kodlu resimde tüm aile bireyleri resimde yer almasına rağmen; figürlerde çizilen ayrıntılar aile içinde yaşanan bazı sorunları akla getirmektedir. Figürlerin hepsinin ağzının açık ve kırmızı olarak çizilmesi; öğretmenden alınan bilgiyle desteklendiğinde aile içinde söylenen kızgın sözlerle ilişkili olması mümkündür. A 2 kodlu resim de ise bazı aile bireylerinin figürleri resimde yer almamasına rağmen, resim sırasında onların nerde olduğunu söylemesiyle resimdeki anlamı değiştirmektedir. I 5 kodlu tüm aile üyelerinin bir arada olduğu resimde figürlerin küçük çizilmesi de çizen kişinin kişiliği ile ilgili ipuçları vermektedir. I 6 kodlu resimde ise yine tüm aile bireylerinin bir arada olduğu ve olumlu bir yaşantının yansıttığı bir resimde aile üyelerinden biri farklı renkte bir kalemle çizilip, yüzünün karalanması resmin arka plandaki anlamını değiştirmektedir.

Tablo 4.1.2, tablo 4.1.3, tablo 4.1.4, tablo 4.1.5, tablo 4.1.6, tablo 4.1.7. incelendiğinde Alman çocuklar 14 resmin 9’unda (%64,3), Türk çocuklarda 15 resmin 8’inde (%53,4) diğer yabancı uyruklu çocuklar da 7 resmin 6’sında (%85,7) Asya kıtasında bulunan çocuklar da 8 resmin 4’ünde (%50) İngiliz uyruklu çocuklarda ise 3 resmin ve

birbirlerine komşu olan ülkelerdeki çocukların 4 resmin 1'inde tüm aile üyelerine yer vererek sahip oldukları aile yapısını yansıtmışlardır.

Jacopson 1973'de yaptığı hareketli aile resimlerine ilişkin araştırmasında 136 resmin 112'sinde sahip olunan aile yapısı resimlerde yansıtılmış olduğunu; 16 resimde baba figürüne 2 resimde de anne figürüne yer verilmediğini tespit etmiştir.

Cabacungan (1985) Japon ve Filipinli çocukların hareketli aile çizimlerini karşılaştırmış ve Japon çocukların daha az aile bireyini resimlerinden çıkarttıklarını ve büyükanne büyükbaba figürlerini resimlerinde eklediklerine saptamıştır (akt. Handler ve Habenicht 1994).

Burns (1972) Koppitz (1968), Dileo (1970) normal, uyumlu, paylaşım içinde aile yaşantıları olan çocukların aile çizimlerinde, ailede yaşayan üyelerin hepsine yer verdiğini tespit etmişlerdir.

Alman çocukların ve Türk çocukların yansıttıkları aile yapısına bakıldığında; Türk çocukları 15 resmin 8'inde (%53,4) ve alman çocukları 14 resmin 9'da (%64,3) gibi birbirlerine yakın bir oranda tüm aile üyelerine yer verdikleri tespit edilmiştir. Bu da Alman ve Türk çocukları aile içinde genel anlamda normal ve uyumlu yaşantılara sahip olduklarını söyleyebilmek mümkündür.

Tablo 4.1.8.'de kız ve erkek çocukların hareketli aile resimlerinde ilk çizilen figürlerde farklılık görülmektedir. Erkek çocukların % 41'i kendilerini resimde ilk olarak çizerlerken, kız çocukların % 48,2'si ilk olarak anneyi çizmişlerdir. Ayrıca erkek çocukları ilk olarak kendilerini % 36,3 gibi yakın bir oranda babayı ilk olarak çizmişlerdir.

Parot (1995) aile üyelerinden herhangi birinin değerli kılınması ya da değersizleştirilmesi ile resimde aile üyelerine ilişkin hikâye, öncelikle çizdiği aile bireyi ve uzunluğu arasında bir bağlantı olduğunu ifade etmektedir. Parot'a göre kişinin aile üyelerini çizme sırası, bu üyelerin her birine verdiği değeri yansıtmaktadır. İlk çizilen

kişi genelde kişinin duygusal anlamda çocuk için en önemli olan kişi olduğu kabul varsayılmaktadır (akt. Jourdan, 2000).

Abraham'a (1992) göre ilk çizimdeki cinsiyet seçimi toplumda bir erkek ya da bir kadına atfedilen değerlerle birlikte erkek ve kadın rolleriyle özdeşim kurması ile ilgilidir (akt. Jourdan, 2000).

Saydam (2004) ilk çizilen resmin cinsel kimlik, cinsel yönelimi ve özdeşim nesnesi konusunda bilgi verdiğini, ilk resmin karşı cinsiyetten olması durumunda söz konusu olan erkek çocuk ise, babanın oğluna olan yakınlığı ve baba oğul paylaşımının konuşulması gerekliliğini, benzer bir durum kız çocuk ve annesi içinde geçerli olabileceğini belirtmiştir.

Konu ile ilgili çalışan uzmanlar araştırmalarından yola çıkarak hareketli aile resimlerinde kız çocuklarının ilk olarak annesini çizmesi anneye özdeşim kurduğunu ve duygusal anlamda anneyi önemli ve yakın olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Bu yaştaki kız çocuklar içinde bulunduğu gelişimsel dönem itibarıyla anneye özdeşim kurmakta ve anne gibi olmak istemektedir. Aynı zamanda ilk çizilen figürün annesi, ikinci çizilen figürün ise kendisi olması yani kendi cinsiyetiyle aynı olan bir figürü çizmesi; cinsiyetine yönelik olumlu bir tutum geliştirdiğini de bize göstermektedir. Aynı şekilde belirli bir oranda erkek çocukların ilk olarak kendisini çizmesi ve yakın bir oranda babayı çizmesi babayla özdeşim kurduğunu ve duygusal anlamda babayı daha önemli ve yakın gördüğünü söyleyebiliriz. Yine erkek çocuklarında kendi cinsiyetlerine yönelik ilk figürlerin çizilmesi; kendi cinsiyetlerine yönelik olumlu tutum geliştirdiğini bize göstermektedir.

Bulgular 4.1.4'de yer alan B 8 kodlu resimde kendisini ilk olarak fakat farklı bir şekilde çizdiğinden, kendi cinsiyetiyle ilgili tutumunu farklı bir şekilde gösterdiğini söylemek mümkündür. Kendisi ilk olarak ve çıplak çizip göğüslerin ve cinsel organı göstermesini, özel durumla ve gözlem notlarından elde edilen bilgiler ışığında değerlendirildiğinde, farklı bir anlamı içerdiğini düşündürmektedir. Yaşadığı düşünülen durumu öne çıkarmak veya yaşından beklemeyecek oranda bir cinsel farkındalığını resimde yansıttığı görülmektedir.

Gregory (1992) yaptığı çalışmada; hareketli aile ve bir insan çiz resimlerinde ortaya çıkan seksüel sembolleri, hareketleri ve temaları araştırmıştır. Cinsel istismara uğrayan çocukların hareketli aile resimlerinde yatağın, göğüslerin, genital organların ve çıplak figürlerin çizilmesini, ayakların ve ellerin çizilmemesini tanılayıcı göstergeler olduğunu tespit etmiştir.

Rodgers (1992) araştırmasında hareketli aile ve bir insan çiz resimleri arasındaki seksüel sembol, hareket ve çizilen resimlerin öyküsüyle ilişkisini incelemiştir. Cinsel istismara uğrayan çocukların çizimlerinde; ellerin, parmakların, ayakların, kulakların, burnun ve ağzın çizilmediğine; büyük göğüslerin, ağızda bir nesnenin ve çıplak figürlerin çizildiğine, çizilen figürlerin cinsiyetlerinin belirsizliğine dikkat çekmiştir.

Tablo 4.2.9.'de hareketli aile resminden çıkartılan aile üyelerine baktığımızda % 38'i kardeş figürü olduğu görülmektedir. Saydam'a göre (2005) çizimde yer almayan aile bireyleri genelde çocuğun kardeşleri olmaktadır. Resimde yer almayan bireyler çocuğun aile içinde çatışma yaşadığı, muhtemel kızdığı ve kıskandığı, yok sayma eğiliminde olduğu aile bireyleri olmaktadır. Okul öncesi dönemdeki çocuklar kardeş kıskançlığı ve kardeş rekabeti duygularını sıkça yaşamaktadır. Çalışma grubunu oluşturan çocukların hareketli aile resimlerinde kardeş figürüne yer vermeyerek bu duygularını yansıttıkları düşünülmektedir.

Bazı resimlerde ise ailenin içinde fiziksel olarak yer almayan ve aileye yeni katılan kardeşlerin de resimlere eklendiği görülmüştür. Bulgular 5.1.3.'de yer alan B 6 ve B 11 kodlu resimlerde aile yaşantısında meydana gelen farklılığı resimlerinde yansıtmışlardır. Aileye yeni bir üyenin gelmesi hem aile hem de çocuk için heyecan veren bir olaydır. Çocuklar resimlerde bunu yansıtarak bu durumla ilgili duygularını aktarmışlardır.

Tablo 4.2.10'da görüldüğü gibi çekirdek aile yapısı, hareketli aile resmine aile dışından bireyler eklenerek, geniş aile olarak yansıtılmıştır. Aile dışından resme eklenen figürlere baktığımızda; arkadaş, yakın akraba ve yabancı uyruklu çocukların resimlerde görülen hizmetçi figürüdür.

Layton (1983) yaptığı araştırmasında çocukların % 10,6'sı kendisine, % 10,1'i babasına, %9,2'si kardeşine, % 5,0'yı da annesine ver vermemiştir. % 20,6'sının da aile üyelerinin dışında başka figürleri resimlerine ekledikleri tespit edilmiştir.

Resimlerde çocukların kardeşlerine yer vermemesi her zaman kardeş kıskançlığıyla ilgili olmayabilir. Kardeşler arasındaki sorunlar; aralarındaki ilişkinin yapısındaki sorunlarla, kardeşler arasındaki yaş farkının büyük olmasıyla, üvey kardeşe veya birden fazla kardeşe sahip olmakla da ilişkili olabilir. Aile bireylerinden kardeş figürü veya herhangi bir figür olsun resimde yer almaması çizen kişinin bunu unuttuğunu veya çizmek istemediğini söylemesinden çok, önemli olan aileden o kişinin figürünü aile resminin içinde çizmemesiyle ilgili olabilir.

Çalışma grubunu oluşturan bazı çocukların resimlerde aile içinde yaşayan bireylerin dışında farklı figürlerde görülmüştür. Bu aile yaşantısının farklılığından dolayı olabilir. Aile yaşantısı içinde hizmetçinin veya sürekli görüşülen yakın akrabalar, arkadaşlar veya komşular da aile resminin içine dâhil edilebilir.

Çalışmada parçalanmış aile yapısı ve boşanmış aile yapısına sahip olan çocukların resimlerinde aile yapısından farklı bir aile yapısı yansıtılmıştır. Resme eklenen bireyler sayesinde çekirdek aile yapısına dönmüştür.

Her ne kadar parçalanmış ve boşanmış aile yapısına sahip olsalar da; aile de olmayan bireyi aile resminde göstererek çekirdek aile yapısını yansıtmışlar ve bireye yönelik duygularını dile getirmişlerdir. Tablo 4.2.11'de bu aile yapısına sahip olan çocukların hareketli aile resimlerinde, eklenen aile bireyi dört resimde de baba olmuştur. Baba gerçek aile yapısında aile içinde yer almayan, onlarla yaşamayan bireydir ve çocuklar resimlerde babayı ekleyerek çekirdek aile yapısını resimlerinde yansıtmışlardır.

Parçalanmış veya boşanmış aile yapısına sahip olan çocukların resimlerinde; ailede yaşamayan fakat aile kavramı içinde olan baba figürünün eklendiği görülmektedir. Babanın aile çiziminde yer alması; babaya duyulan özlemden ve bir aile şemasını oluşturma istediğinden dolayı olabilir.

Bölüm 4.1.4’de yer alan I 2 kodlu resimde aynı evin içinde kendisi ve annesiyle bir arada yaşamayan babayı, resminde yer vermesi ve figürü diğer figürlere göre daha büyük ve ilk bakıldığında çarpıcı olarak siyah çizmesi babaya duyduğu özlemden ve yokluğuna karşı gösterdiği kızgınlıktan dolayı olabilir. Her ne kadar baba onlarla beraber olmasa da; resmi çizen çocuğun aile şemasının içinde “baba figürünün” olması, resimde babayı da çizmesine sebep olduğunu söylemek mümkündür.

Küçük çocukların çizilen nesnenin önemini ifade etmek için figürleri büyük olarak çizdiği görülmektedir (Craddick,1961; Lowenfeld ve Brittain, 1975; Sechrest ve Wallance, 1964; Silk ve Thomas, 1988; Walloch ve Laggett, 1972, Truhon, 1990; akt. Payne, 1990).

Payne (1990) araştırmasında annesinden ayrı yaşayan erkek çocukların anneyi temsil eden figürü daha büyük, babasından ayrı yaşayanların ise babayı temsil eden figürü daha büyük çizdiğini tespit etmiştir.

Çalışma grubundaki parçalanmış veya boşanmış aile yapısına sahip olan çocukların resimlerinde temel figürlerin gerçek yaşamda da yer almaması, aile resmi çizerken “aile” kelimesinin anlamını anlamakta zorluk çektikleri düşünülebilir. Bu yüzden de resimlerinde farklılıklara rastlamak mümkün olabilir.

Boşanmış bir aile yapısına sahip olan P 5 kodlu resimde aralıklı olarak iki uygulama yapılmasının nedeni; ilk resimde aile çiziminde kendi ailesini değil de sevdiği kızla beraber kurmak istediği aileyi resminde yansıttığından dolayıdır. İkinci uygulamada ise verilen yönergeden sonra “*aileyi nasıl çizebileceğimi bilmiyorum*” şeklinde cevap vermesi beklenen aile resmini çizmede yaşadığı zorluğu akla getirmektedir. Bunun nedeni babasının kendisi ve annesiyle yaşamadığı, üvey babasının ile beraber yaşadığından dolayı olabilir. Çocuk farklı iki aile şemasına sahiptir ve hangisini resimde çizeceğini bilememektedir. Bu durum çocuğun yaşadığı içsel karmaşayı yansıtmaktadır. Yine de kendi babasını resimde çizerek kendi şemasına en uygun olan aileyi yansıtmıştır.

Tablo 4.2.12’de görülen çizim tarzlarında; ev içinde görülen bölmelere ayırım ve sarma çizim tarzı; çizim tarzlarının görüldüğü toplam 12 resmin 6’sında (%50) ve sarma çizim tarzı da toplam 12 resmin 5’inde (%41,7) görülmüştür. 1 resimde ise (%8,3) bölmelere ayırım çizim tarzına rastlanılmıştır.

Burns (1972)’ a göre bölmelere ayırım ve sarma çizim tarzları; aile içindeki iletişim kopukluğunu ve aile bireylerinin izole edildiğini göstermektedir. Burns tarafından öne sürülen çizim tarzlarından farklı olarak ev çiziminde görülen ve figürleri belirli alana sınırlayan, iletişimi engelleyen bölmelere ayırım ve sarma çizim tarzlarının birlikte kullanıldığı görülmektedir Burns tarafından öne sürülen çizim tarzlarında ev içinde görülen bir tarza rastlanılmamış olsa da; bu çalışmada ev figürüne yer veren resimlerin büyük bir bölümünde bölmelere ayırım ve sarma çizim tarzları birlikte kullanılarak aile figürlerinin bir arada bulunmadığı görülmüştür (Bölüm 4.1.2.).

Alman çocukların resimlerine ortaya çıkan çizim tarzı, resmin genelinde olmayıp, ev içinde; aile üyelerini ve evin her bir katına ayrı bir bireyi yerleştirerek oluşturulmuştur. Tablo 4.1.13 incelendiğinde, Toplam 15 resimden oluşan Alman uyruklu çocukların hareketli aile çizimlerinde, 9 resmin 6’sında (%67) görülen çizim tarzı; ev içinde kullanılmış ve bu tarz Burns ve Kaufman (1972) tarafından öne sürülen bölmelere ayırım ve sarma çizim tarzını akla getirmektedir. Her iki çizim tarzı da aile üyelerinin bir arada bulunmasını engelleyen ve aile de var olan iletişim kopukluğunu gösteren özelliklere sahip oldukları yapılan birçok araştırmada desteklenmiştir (Burns ve Kaufman,1972).

Ev çiziminde kullanılan bu çizim tarzı daha önce görülmediği düşünülmektedir. Özellikle Alman uyruklu çocuklarda görülen ev çizimi ve ev çiziminde görülen ve belirgin olan bu tarzın aile içi etkileşimini yansıttığı düşünülmüştür. İki tarzın birleşiminden oluşan bu tarz göz önüne alındığında; Alman ailelerde, aile üyelerinin birbirleriyle olan etkileşimin aktif ve paylaşımcı olmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 4.2.13’de çalışma grubunu oluşturan Türk çocukların çizim tarzlarının görüldüğü 9 resmin 3’ünde sarma çizim tarzı resmin genelinde kullanılmıştır. Burns ve Kaufman’a

göre (1972) bu çizim tarzı, tehdit eden bireyleri izole etmek veya bireyleri çıkarmaya ihtiyaç duyduğunu (Reynolds, 1978). Bazen de o kişiyle beraber kendisine özel bir alan yaratma ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.2.14 ve tablo 4.2.15 incelendiğinde Türk çocuklarında çizim tarzlarından bölmelere ayırım ve sarma çizim tarzı iki farklı resimde; Asya kıtasında bulunan veya ülkelerdeki çocukların resimlerinde ise bir resimde sarma çizim tarzı görülmüştür. Yabancı uyruklu ülkelerdeki³ çocukların; İngiliz çocukların ve birbirlerine komşu ülkelerde⁴ olan yabancı uyruklu çocukların hareketli aile resimlerinde ise çizim tarzı görülmemiştir.

Jocabson (1973) yaptığı araştırmasında 136 çizimin % 47.06'sında çizim tarzları görülürken; %52,94'unda herhangi bir çizim tarzı görülmemiştir. Çizim tarzlarının görüldüğü 64 resimde % 62,90'unda alt kaplama çizim tarzı görülmüştür Bölmelere ayırım ve sarma çizim tarzı ise görülmemiştir.

Rhine (1977) yeterli imkanlarla eğitim almış ve almamış çocukların hareketli aile resimlerini incelemiştir. Yetersiz imkanlarla eğitim almış grupta resimlerin çizim tarzı özelliklerinden bölmelere ayırım ve sarma çizim tarzları iki kat fazla çizildiğini ortaya koymuştur (akt. Handler ve Habenicht 1994).

Burns ve Kaufman (1972) çizim tarzlarının kişiliğin bir parçası olan savunma mekanizmalarını yansıttığını söylemiş ve böylece çizim tarzlarının savunma için gereken mekanizmalara ihtiyacı olmadığında çizilmediğine dair çıkarımda bulunmuşlardır. Ancak Burns (1990) yaptığı araştırmasında çizim tarzlarını resmi çizen kişi tarafından bir tür problemlerle başa çıkmaya çalışmak ve hayatta kalmak için geliştirdiği yöntemler olduğunu ifade etmişlerdir.

Myers (1978) araştırmasında duygusal olarak rahatsız olan çocuklar, normal duygusal gelişim gösteren çocuklara göre resimlerinde daha fazla çizim tarzlarını kullandıklarını saptamıştır.

³ Hollanda, Avustralya, Amerika, Brezilya, Japonya, İtalya, İspanya

⁴ Endonezya, Endonezya, Endonezya, Malezya, Malezya, Pakistan, Irak, Moğolistan

Buna göre Alman uyruklu çocuklar hareketli aile çizimlerinde çizim tarzlarına daha fazla yer vererek savunma mekanizmalarını yansıttıklarını söylemek mümkündür.

Bir arada bulunmak aile resimlerden görülmesi beklenen önemli bir ayrıntıdır. Yan yana, birbirlerine yakın, dokunarak bir arada bulunmayla; bir ev resminde her kata bir aile üyesini farklı eylemler içinde çizerek bir arada bulunmak arasında fark olabilir. Bir arada bulunmanın yanı sıra aile üyelerinin bir şey yaparken çizilmesiyle aile üyeleri arasındaki iletişimi, birbirlerine olan hareketlerin düzeyi, seviyesi ve bu hareketler içinde üstlendikleri rolleri yansıtılabilir.

Çalışmada; Alman uyruklu çocukların resimlerinde ev figürünün görülmesi ve resmin genelinde olmayan fakat ev içinde görülen çizim tarzları, figürlerin tek başına, ayrı bir kat da, bireysel eylemler içinde olması yaşanan aile içi iletişim problemini akla getirmektedir. Alman uyruklu çocukların toplam 14 resimlerinin 6'sında (yaklaşık yarısı kadar) ev çizimlerinde iletişim sorununa ve paylaşımcı bir aile yapısını yansıtılmamasına yönelik çizimlerin yer alması alman aile yaşantısına yönelik ipuçları taşıdığı düşünülmektedir. Buna karşılık çalışma grubunu oluşturan Türk çocukların, İngiliz uyruklu çocukların, Birbirlerine komşu ülkelerdeki yabancı uyruklu çocukların, ve diğer ülkedeki yabancı uyruklu çocukların ve Asya kıtasında olan ülkelerdeki yabancı uyruklu çocukların çizimlerine bakıldığında Alman uyruklu çocuklar kadar çizim tarzı kullanan bir grup yoktur.

Tablo 4.2.16'de Burns ve Kaufman (1972) tarafından hareketli aile resminde görüldüğü öne sürülen 36 sembolden 20'si araştırmada tespit edilmiştir. Bu sembollerden güneş sembolü 15 (%19,5) resimde, çiçek sembolü 7 resimde (%10,3) ve bilgisayar sembolü ise 7 (%9,1) resimde görülmüştür. Bu sembollerin dışında, Burns tarafından öne sürülmeyen fakat hareketli aile resimlerinde resme anlamını veren semboller de görülmüştür. Bilgisayar, oyuncak, cep telefonu, melek, köpek, gökkuşağı, televizyon, uçak, kalp, kardan adam çizimleri resimlerden çıkartılan ipuçlarıyla ilişkilendirilmiştir. Burns ve Kaufman (1972) çizimlerde sembollerin yorumlarını psikoanalitik bakış açısıyla değerlendirmişlerdir. Ancak; araştırmacının; sembollere anlam vermeden önce

bireyin bütünlüğünü düşünmesi konusunda görüş belirtmişlerdir. Çocuk resimlerinde sembollerin anlamlarının tutarlığı araştırmacının eğitim, becerilerine ve dayandığı literatürle beraber aileden ve öğretmenden elde edilen bilgilere bağlıdır. Buck (1948) ise sembollerin resme ve çizere göre tek bir anlamı olduğunu vurgulamıştır (akt. Stoddort, 2003). Burns ve Kaufman (1972) semboller yoluyla bilinçdışının yansıtıldığını öne sürmüşlerdir.

Jacopson (1973) yaptığı araştırmasında 36 sembolden 15'ine rastlanmış sembollerin yaşa ve cinsiyete göre farklılık göstermediğini tespit etmiştir. 29 çocuğun resminde güneş sembolünün kullanıldığı ortaya çıkmıştır.

Burns ve Kaufman büyük yaşlarda güneş sembolünün çeşitli ihtiyaçların veya sıkıntıların bağlantısı olduğunu; küçük çocuklarda ise güneşin yaygın ve olağan bir sembol çizimi olduğunu belirtmiştir. Koppitz (1968)'e göre güneş küçük çocuklar arasında duygusal bir sıkıntının geçerli bir göstergesi değildir. Çünkü uyumlu ve sağlıklı çocuklar, klinik yardımı alan çocuklara göre güneşi daha fazla çizmişlerdir.

Jacopson (1973) yaptığı araştırmasında 136 çizimin %54'ünde sembollerin kullanıldığını tespit etmiştir. Sembollerin görülüşü resimlerin %61,8'inde güneş sembolü kullanıldığı ve kız çocukların % 31,2'si, erkek çocukların % 30,6'sı tarafından çizildiğini tespit etmiştir.

Chartouni (1992) araştırmasında; çizim tarzı ve sembollerin yetersiz olduğunu tespit etmiştir.

Çalışmada görülen televizyon, bilgisayar ve cep telefonu sembollerin gelişen teknolojinin, aile içinde kullanılarak resme yansıtılması şeklinde düşünülebilir. Aynı zamanda da kullanılan yöntem ve kullanıldığı resimdeki aile üyelerinin ilişkisi, birbirlerine yönelik hareketleri, resimde yansıyan aile içi iletişimin ne düzeyde olduğunu yansıtabilir. Örneğin bulgular 4.2.3'de yer alan B 4 kodlu resimde bir arada olan fakat her bir aile üyesinin tek başına telefonla ilgilenmesi aile içi iletişimin kopukluğunu yansıtan bir sembolle dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Bilgisayar sembolü de; resim içinde anlamı oluşan bir sembol olarak görülmektedir. Resimde figürlerin tek başına bilgisayarla ilgilenmesi, oynaması, çalışması; o kişinin aile içindeki bireyselliğini, diğer üyelerle yaşanan iletişimle ilgili sorunu akla getirebilir (bulgular 4.1.2. A 10, A 9 kodlu resimler). Aynı şekilde televizyon sembolü de resimlerde aile üyelerini bir arada bir etkileşim içinde bulunmalarını engelleyen bir araca dönüştüğü düşünülmüştür (bulgular 4.1.2. A 4 kodlu resim). Ayrıca başka bir resimde görülen gökkuşağı sembolü; Burns tarafından öne sürülen sembollerin arasında yer almamıştır (bulgular 4.1.2. A 4 kodlu resim). Çizilen sembolün içerdiği anlam Appelman (2007)'a göre korunmak zorunda veya uzlaşmak zorunda olan bir şeyin anlamını ve aynı zamanda bazı üzücü olayların olduğunu ve daha iyi şeylerin geleceğine dair bir umut taşıdığını göstermektedir.

Tablo 4.2.17, tablo 4.2.18, tablo 4.2.19, tablo 4.2.20, tablo 4.2.21. ve tablo 4.2.22 incelendiğinde güneş sembolü en fazla Alman çocukların resimlerinde, çiçek sembolü ise en fazla Türk çocuklarında görülmüştür. Bir başka grup olan Asya kıtasında bulunan ülkelerdeki çocukların resimlerinde de kelebek sembolüne en fazla rastlanılmıştır. Bu görülen sembollerle beraber diğer sembollerde tek başlarına bir anlam taşımazken, içinde bulundukları resme belirli anlamlar kattığı düşünülmektedir.

Tablo 4.2.23. incelendiğinde çalışma grubunu oluşturan çocuklar annelerin % 17,2' sini yemek pişirirken, babalarını % 6,5'ni alışverişe giderken, televizyon izlerken, uyurken, oyun oynarken çizdiği görülmektedir. Tablo 4.2.24. incelendiğinde ise; kendisinin % 27'ni ve kardeşinin de % 24,4'nü oynarken çizildiği görülmektedir.

Buna göre çalışmadaki çalışma grubunu oluşturan çocukların resimlerde annelerin aile içindeki hareketleri anneye verilen rollerle, babaların aile içindeki hareketleri babaya verilen rollerle farklılaştığı görülmüştür.

Tablo 4.2.25, tablo 4.2.27, tablo 4.2.29, tablo 4.2.31, tablo 4.2.33 ve tablo 4.2.35'de incelendiğinde; harekeli aile resimlerindeki anne figürü Alman uyruklu çocukların toplam 14 resmin 4'ünde (% 28,7) yemek pişirirken; Türk çocuklarda ise toplam 15

resmin 3'ünde (% 23,0) yemek pişirirken çizilmiştir. Diğer gruplardaki anne figürlerine baktığımızda ise birbirinden farklı eylemler içinde çizilmiştir. Bu eylemler içinde yemek pişirme, ütü yapma, gibi cinsiyete özgü eylemlerin yanı sıra; dans ediyor, babadan çiçek alıyor, televizyon izliyor gibi farklı eylemler olduğu görülmüştür.

Yine aynı tablolardaki baba figürü Alman uyruklu çocukların iki resminde bilgisayar kullanırken ve resme çizen kişiye bakarken olmak üzere anneye göre daha çeşitli ve farklı eylemlerde; Türk çocuklar ise baba figürünü yine anneye göre daha çeşitli ve farklı eylemler içinde yer vermiştir. Ayrıca Türk çocuklar iki resimde baba figürünü kendileriyle oyun oynarken çizmişlerdir. Diğer gruptaki baba figürlerine baktığımızda ise uyuyor, çiçek topluyor, dinleniyor, televizyon izliyor, yemek pişiyor gibi birbirinden farklı eylemler içinde çizildiği görülmüştür.

Tablo 4.2.26, tablo 4.2.28. incelendiğinde; harekeli aile resimlerin kendilerini Alman uyruklu çocuklar 14 resmin 6'sında (%46,3) ve 5'inde (%33,2) oyun oynarken çizerlerken; Türk çocuklar 15 resmin 4'ünde (% 30,7) oyun oynarken çizmişlerdir. Kardeş figürleri ise 15 resmin 6'sında yer verilmiş ve altı farklı eylemler içinde çizilmiştir. Alman çocukların resimlerinde kendilerini bir eylem içinde çizerken, araştırmanın yapıldığı zamana göre de değiştiği görülmüştür. 14 resmin 3'ünde kendisini ve 15 resmin 1'inde kardeşini kardan adam yaparken çizmiştir.

Tablo 4.2.30, tablo 4.2.32, tablo 4.2.34, tablo 4.2.36 incelendiğinde ise; diğer yabancı uyruklu çocuklar kendilerini 7 resmin 2'sinde (% 28,5) ve kardeşlerini 5 resmin 2'sinde (%40) oyun oynarken çizmişlerdir. İngiliz uyruklu çocuklar ise 3 resim içinde, birbirlerine komşu olan ülkelerin çocuklar 4 resim içinde ve Asya kıtasından bulunan veya aynı sosyo ekonomik düzeydeki yabancı uyruklu çocuklar 8 resim içinde çeşitli ve farklı eylemlerde kendilerini ve kardeşlerini çizmişlerdir. Bu figürleri uyuyor, okuyor, televizyon izliyor, resim yapıyor, topa vuruyor gibi farklı eylemler içinde çizildiği görülmüştür.

Buna göre çalışma grubunu oluşturan çocuklar hareketli aile resimlerinde annelerini daha çok yemek yaparken ve anneye yönelik eylemler içinde çizdikleri görülmüştür.

Türk çocukları babalarını kendisine yönelik olan örnek hareketlerde ve aynı zamanda aile yaşantılarına uygun hareketler içinde çizdikleri görülmüştür. Alman çocukları ise babalarını aile yaşantılarına uygun ve Türk çocuklarından farklı olarak teknoloji ile ilişkili örnek hareketler içinde çizdikleri görülmüştür. İngiliz uyruklu çocukların, Birbirlerine komşu ülkelerdeki yabancı uyruklu çocukların, Asya kıtasında olan ülkelerdeki yabancı uyruklu çocukların ve diğer ülkedeki yabancı uyruklu çocukların resimlerindeki baba figürü de çocukların yaşantısına uygun olan hareketlerde çizildiği görülmüştür.

Kendisinin ve kardeşlerinin çizimlerine genel olarak bakıldığında ise; Alman çocuklar kendilerini ve kardeşlerini oyun oynarken ve oyunla ilişkili rollerde, Türk çocuklar kendilerini oyun oynarken çizerlerken, kardeşlerini farklı eylemler içinde yer vermişlerdir. Alman çocukların resimlerinde kendilerini ve kardeşlerini oyun oynarken çizmelerinin nedeni; araştırmaya katılan Alman uyruklu çocukların kardeş sayısının fazla olmasından kaynaklanıyor olabilir. İngiliz uyruklu çocukların, Birbirlerine komşu ülkelerdeki yabancı uyruklu çocukların, Asya kıtasında olan ülkelerdeki yabancı uyruklu çocukların ve diğer ülkedeki yabancı uyruklu çocukların çizimlerine kendisinin ve kardeşlerinin çizimlerinde ise oyunla ilişkili ve diğer aile bireyleriyle bir arada bir eylem içinde oldukları görülmektedir.

Burns ve Kaufman (1972) yaptığı araştırmasında babayı kız çocuklar %7 oranla okurken çizerlerken, erkek çocuklar % 8 oranla çim biçerken çizmişlerdir. Anne figürünü ise kız çocuklar %14 oranla yemek pişirirken, erkek çocuklar da %16 oranla yemek pişirirken çizmişlerdir. Kız çocukların % 6 'sı kendileri oynarken çizerken; erkek çocukların % 13'u kendilerini oynarken çizmişlerdir.

Jacobson (1973) araştırmasında; hareketli aile resimlerinde; baba figürünün %7'si televizyon izlerken çizilmiş, % 15'i anne figürünü yemek yaparken, kız çocuklar kendi figürlerinin % 10'nu yemek yerken, erkek çocuklar ise çeşitli spor dallarını yaparken, kardeşlerini ise top oynarken, bisiklete binerken, televizyon izlerken çizmişlerdir.

Urrabazo (1986) İspanyali ve Latin Amerikalı çocuklarla yaptığı çalışmasında çocukların hareketli aile çizimlerini Burns ve Kaufman'ın (1970) araştırmasıyla karşılaştırmıştır. Kız çocuklarının %17'sinin ve erkek çocukların %39'u baba figürünü içermeyen aileler çizdiği, erkek çocukların babalarını geleneksel "maço" aktivitelerinde çizerlerken, kadın aile bireylerini bakım rolünde gösterdiğini ortaya koymuştur (akt. Handler ve Habenicht 1994).

Hareketli aile çizimlerindeki hareketler; insanlar ve nesneler arasındaki enerji hareketleridir. Burns ve Kaufman (1972)'a göre belli nesneler ve çizilen hareketler onlara verilen enerjiyi içerirler. Bu "güç alanları" öfke, rekabet ve ilgi ihtiyacı gibi anlamları ve top ve lamba gibi ilişkili nesnelerle ilgili hareketlerin yansımalarını içermektedir. Diğer bir deyişle hareketler veya eylemler insanların ve nesneler arasındaki hareketin enerjisini ve aile içinde kişiler arası ilişkiyi anlatırlar. Enerjinin kişiler arasındaki geçişi ise semboller aracılığıyla anlatılır.

Lieberman (1992) da hareketli aile çizimlerinde önemli hareketlerin insanlar ve/veya nesneler arasında gösterildiği ve resmedilen kızgınlık, korku, bağlılık, üstünlük gibi bazı duyguların güç alanlarını yansıttığını tespit etmiştir.

Leo (1978) 'a göre resimde beraber yapılarak çizilen bir hareket aile üyelerini arasında pozitif etkileşimin olduğunu veya yakın ilişkiye duyulan özlemini gösterebilir. Resimde aile üyelerinin arasındaki etkileşimin eksikliğini; çoğunlukta aile üyelerinin her birini ayrı bir bölümde yalnız bir şey yaparken, diğer üyelerle herhangi bir etkileşimde bulunmayan sosyal izolasyon içinde gösterildiğini belirtmiştir (akt. Wegmann ve Lusebrink, 2000)

Burns ve Kaufman'a göre (1982) hareketler; oturmak, kitap okumak, bakmak gibi pasif; kayak yapmak, oyun oynamak gibi aktif olabilir. Resimlerdeki hareketin yer alması çocuğun kendine yönelik olan hislerini ve aynı zamanda aile içinde kişiler arası ilişkileri ortaya çıkarır.

Hareketli aile çizimlerinde ortaya çıkan eylemler ve bu eylemlerden doğan iletişim düzeyinin farklı kültürlerde değişiklik göstereceği düşünülmüştür ve bu sebeple de hareketli aile çizimi farklı kültürlerde kullanılan ve farklı kültürlerde aile yaşantısını yansıtan bir araç olarak birçok araştırmada kullanılmıştır (Habernicht, 1990)

Chartouni (1992) yaptığı araştırmasında; Lübnan asıllı Amerikan çocukları ailelerini; oynamak, yemek yemek gibi birlikte hareket içinde çizerlerken; Amerikan çocukları aile üyelerini ayırmışlar ve bireysel eylemler içinde çizmişlerdir. Annelerini yemek pişirirken veya ev temizlerken; babalarını ise yemek yerken, gazete okurken ve çalışırken çizmişlerdir. Lübnan asıllı çocuklar ailelerini, daha çok iletişim halinde, paylaşımcı ve besleyici olarak çizmişlerdir.

Chuah (1992) yaptığı araştırmasında Çinli çocuklar hareketli aile çizimlerinde anneyi % 13,1'i yemek pişirirken, babayı figürünü % 15'i gazete okurken çizmişlerdir. Kız çocukların % 20'si kendilerini ödev yaparlarken, erkek çocukların ise % 16,9'u kendilerini top oynarken çizmişlerdir. Amerikalı çocuklar ise annelerin % 14'ü yemek pişirirken, babaların % 12,6'sı da çocuğuyla oynarken, kız çocukların bir bölümü kitap okurken, bir bölümü ise top oynarken çizmişlerdir. Çinli çocukların resimlerinde; aile ile yapılan etkinliklerin az ve aile içindeki iletişimin düşük olduğu tespit edilmiştir. Amerikan çocukları aile resimlerinde ise; daha çok iletişim ve etkileşim içeren hareketlere ver verdikleri tespit edilmiştir. Kız çocuklar kendilerini okurken veya yemek yerken, erkek çocuklar ise top oynarken çizmişlerdir.

Gregory (1992) yaptığı çalışmada çocuklar kendilerini % 21.15'i top oynama, bisiklete binme, ip atlama, yüzme gibi oyunlar oynarken; anneyi % 17.31'i yemek yaparken ve % 15.38'i ev ile ilişkili eylemler içinde; babayı ise % 14.63'ü çalışırken yine aynı oranda % 14.63 'ü ise sporla ilişkili eylemlerde çizmişlerdir.

Papadakis ve Michaelides (1989), yaptıkları bir çocuklardan bir adam ve bir kadının iş yapıyorken çizmelerini istemişlerdir. Çocukların, kadın figürlerinin büyük bir çoğunluğunu ev işi yaparken, erkek figürlerini ise, spor faaliyetleri ile uğraşırken çizdiklerini tespit etmişlerdir (akt. Chartouni,1992)

Araştırmadaki çalışma grubundaki hareketli aile çizimlerinin kültüre özgü anlamlar yansıttığı düşünülmektedir. Araştırmada I 6 kodlu resmin sahibi anne siyah ve beyaz babadan gelen melez bir çocuğa aittir. Resmi gözlem notlarıyla beraber değerlendirdiğimizde, kendi tenine uygun boya kalem seçip; kendisini, annesini ve kardeşini bu renk kalemle boyayıp, babayı çizerken farklı renkte bir kalem kullanması çocuğun bu konudaki hassasiyetini ve diğer resimlerle beraber düşünüldüğünde ise resmin kültürel bir özelliğini yansıttığını söylemek mümkündür. A 6 kodlu olumlu aile yaşantısına sahip olan çocuğun resminde ise aileyi izleyen ve koruyan bir melek resminin olması, Türk çocukları ve diğer gruptaki çocukların resimlerinden ayıran kültürel bir özellik aynı zamanda ise dini içerikli bir sembol olarak düşünülebilir. I 10 kodlu olumlu aile yaşantısına sahip olan diğer resimde ise çizilen aile bireylerinin figür kıyafetleri ve kıyafet ayrıntıları, araştırmadaki diğer resimlerdeki figürlerin kıyafetlerinden farklı olduğu görülmektedir. Bu kıyafetleri Japonların kendi kültürlerine özgü kıyafetleriyle ilişkilendirebilmek mümkündür. Çünkü bir kız çocuğunun kendisinin ve annesinin kıyafetlerinin ayrıntılarını çizmesi beklenirken, baba figürünün de kıyafetlerindeki ayrıntılar dikkat çekicidir.

Bu çizimlerin dışında hareketli aile resimlerinde yönergede yer almasa da ağaç ve ev figürlerinin çizimi görülmüştür. Aile resimlerinde görülen ev ve ağaç figürleri; aile ve aile yaşantılarıyla ilgili birçok önemli ipuçları taşıdığı görülmüştür. Alman uyruklu çocukların resimlerine ev figürüne daha çok rastlanılmıştır.

Ev çizimi; sosyal bir dünyaya geçişi yansıtmaktadır. Yönergede ev çizimiyle ilgili bir yönerge verilmemesine rağmen aileyi ev ile ilişkilendirmişler, aileyi ev içinde veya ev çevresinde çizmişlerdir. Sosyal ilişkilerin başladığı dönem olan okul öncesi dönemde çizdikleri resimlerde ev çiziminin görülmesi mümkündür.

Ev resmin aile resimlerinde aile yaşantıları hakkında daha fazla ipucu verdiği görülmüştür. Resimlerde ev figürü resim içinde diğer aile üyeleri arasında bir engel veya aile üyelerinin arasındaki iletişimi hakkında ipuçları veren bir çizim olarak kullanılmıştır. Alman uyruklu çocuklarının resimlerinde görülen ev çizimi, ev içinde

kullanılan çizim tarzı, ev içinde aile üyelerini tek başına ve izole şekilde çizilmesi, aile içinde yaşanan pasif, paylaşımcı olmayan, zayıf bir iletişimi göstermektedir. Alman uyruklu çocukların resimlerinde ev çiziminin çalışma grubunu oluşturan diğer yabancı uyruklu çocuklara göre daha fazla görünmesinin sebebi; kültüre özgü bir yaşam tarzıyla ve aile yaşantısıyla ilgili olduğu düşünülebilir.

Ağaç figürü, yaşamın ve kişilik gelişiminin bir sembolüdür. Aile resminde ağaç figürüne yer verilmesi; aile yaşamı dışında kendisiyle ilgili anlatabilecekleri daha fazlasına sahip olduğu izlenimi vermiştir. Ağaç figürlerin yer aldığı resimlerinde değerlendirilmesine baktığımızda; yaşadıkları problemleri, karmaşıklıkları anlatma da bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bulgular 4.1.4.'de yer alan P 4 K kodlu resimdeki ağaç figürünün yapraklarını dökmesi; annenin aile içindeki kırgınlıklarını ve olumsuz yaşantılarını yansıttığı düşünülebilir. Bulgular 4.1.2.'de yer alan A 15 kodlu resimdeki ağaç figürünün ise büyük, yeşil, çiçekli, meyve veren bir ağaç olması; yaşamla ilgili olumlu düşünceleri, gelecek planlarını ve umutlarını yansıttığı düşünülebilir.

Buna göre hareketli aile resimlerinde ailenin beraber resimde yer alan ev ve ağaç çizimleri çocuğun kendisiyle ve aile yaşantılarıyla ilgili destekleyici bilgiler verebilir.

BÖLÜM 6

SONUÇLAR

Bu çalışma Ankara’da yaşayan yabancı uyruklu ve Türk uyruklu çocukların hareketli aile resimlerinde kendileri ve aile bireylerini nasıl ifade ettiğini, sahip oldukları gerçek aile yapılarını resimlerinde nasıl yansıttıklarını, hareketli aile çizimlerinde görülen çizim tarzlarından ve sembollerden hangilerine yer verildiğini aile içindeki hareketlerin değişiklik gösterip göstermediğini ve resimlerinde kendi kültürlerine özgü ifadelerin yer alıp almadığını ortaya koymak için yapılmıştır.

Bölüm 4.1.1–4.1.36.’de çalışma grubunu oluşturan çocukların hareketli aile resimlerinde sahip olduğu aile yapısını resimlerde yansıttığı kadar farklı bir aile yapısını da yansıttığı görülmüştür. Farklı aile yapısına ilişkin hareketli aile resimler aile içinde yaşayan bir bireyin resimlerde yer verilmemesiyle veya aile içinde yaşamayan bir bireyin resimde yer verilmesiyle oluşmaktadır. Bu farklılaşmanın sebepleri her çocuğun resminde ve resim öyküsünde açıklanmıştır. Genel olarak okul öncesi dönemde sıkça yaşanan kardeş kıskançlığıyla bazen de aileye yeni doğacak olan bireyin gelmesiyle yaşanan duygunun resme yansıtılması yolu ile sahip olunan aile yapısından farklı bir aile yapısına çalışma grubunu oluşturan çocukların resimlerinde rastlanmıştır. Anne ve babanın ayrı yaşadığı bazı resimlerde ise aile içinde yaşamayan bireyi resmi dâhil ederek, olması istediği aile yapısını yansıtmıştır.

Çalışma sonucunda, hareketli aile resimlerinde görülen çizim tarzlarını az sayıda çocuk tarafından kullanıldığı görülmektedir. Bu araştırmada ortaya çıkarılan bölmelere ayırım ve sarma çizim tarzı diğer tarzlara göre daha fazla görülmüştür. Bu çizim tarzları daha çok ev çizimi içinde tespit edilmiştir. Özellikle bu çizim tarzı Alman uyruklu çocukların resimlerinde görülmüş, aile yaşantıları hakkında ipucu vermiştir.

Hareketli aile resimlerinde ortaya çıkan 36 sembolden 20’si araştırmadaki hareketli aile çizimlerinde görülmüştür. Çalışma grubunu oluşturan çocukların resimlerinde güneş sembolü %19,5, çiçek sembolü % 10,3 ve bilgisayar sembolü % 9,1 olarak yer verilmiştir. Bu sembollerin yanı sıra resme anlamını veren televizyon, cep telefonu ve bilgisayar sembolleri görülmüştür. Bu semboller her ne kadar teknolojinin çocuğun

hayatına girmesiyle ilgili olduğu düşünülse de, aile üyelerini bir arada bir etkileşim içinde bulunmalarını engelleyen bir anlamı da akla getirmektedir.

Çalışma sonucunda; hareketli aile resimlerinde aile içinde görülen hareketlerin aile yaşantılarına göre çeşitlendiği görülmüştür. Anne figürü daha çok yemek yaparken, baba figürü ise alışverişe giderken, televizyon izlerken, uyurken, oyun oynarken, bilgisayar kullanırken gibi daha çok çeşitli hareketler içinde çizilmiştir. Sadece Alman uyruklu çocukların resimlerinde baba figürünün bilgisayar kullanırken çizildiği tespit edilmiştir. Çalışma grubunu oluşturan çocukların kendilerini ve kardeşlerini ise daha çok oyun oynarken çizdiği görülmüştür.

Bölüm 4.2.1 – 4.2.4.’de görüldüğü gibi araştırma çocukların hareketli resimleri; olumlu aile yaşantısını anlatan resimler, aile içi iletişim kopukluğunu anlatan resimler, kardeş ilişkileri ve kardeş kıskançlığını anlatan resimler ve özel durumları anlatan resimler olmak üzere dört farklı kategoride değerlendirilmiştir. Bu kategoriler kısaca öğretmenden ve aileden alınan bilgilere, resmin öyküsüne, resimde yansıyan aile iletişimine, çizilen figürlerin özelliklerine, figürlerin büyüklüğüne, resimde yer verilmemesine, çocuğun sahip olduğu özel duruma ve resmin genel anlatımına göre oluşturulmuştur.

Çalışma grubunu oluşturan çocukların aile yaşantılarını olumlu yansıtan resimlerinde; tüm aile bireylerine yer verilmesi, aile içi etkileşimin paylaşımcı olması, aile üyeleriyle beraber bir yere giderken veya belirli bir aile üyesiyle bir şey yaparken çizilmesi, aileye yeni bir üyenin gelmesiyle resme dahil edilmesi gibi yansıtıcı özellikler görülmüştür.

Çalışma grubunu oluşturan çocukların aile içi iletişim kopukluğunu yansıtan resimlerinde; aile üyeleri arasındaki mesafenin fazla olması, figürler arasına engellerin çizilmesi; anne, baba, kendisi ve kardeşlerinden herhangi birisinin veya birden fazla figürün resimden çıkartılması, aile içi etkileşimin paylaşımcı olmaması, bazı figürlere uzak dururken, bazı figürlere ait özel alan yaratma ihtiyacının resimde görülmesi gibi yansıtıcı özellikler görülmüştür.

Çalışma grubunu oluşturan çocukların kardeş ilişkilerini ve kardeş kıskançlığını yansıtan resimlerinde ise, kardeşine resminde yer vermemesi, kardeşini çizdiği resimlerde kardeşini ise aile bireylerinden uzak mesafede ve diğer aile bireyleriyle arasına engeller çizmesi ve sözel olarak bahsetmemesi gibi yansıtıcı özellikler görülmüştür.

Çalışma grubunu oluşturan çocukların özel durumlarını yansıtan resimlerde ise; süre gelen bir karmaşıklık ve kayboluşluğun yansıtılması, kağıt kullanımı ve çizgisel gelişimle beraber çocuğun özel öğrenme durumu, çıplak figürün çizilmesi, ailede olmayan bireyin resme eklenmesi, aile yapısında görülen değişim sürecinin gösterilmesi gibi yansıtıcı özellikler de görülmüştür.

Aynı zamanda hareketli aile resimleri çocukların yaşadıkları özel durumları yansıtabilmektedir. Çalışma grubunu oluşturan boşanmış ve parçalanmış ailelere sahip çocukların hareketli aile resimlerinde, anne ile beraber yaşayan çocuklar resimlerinde baba figürünü ekledikleri görülmüştür. Bulunduğu boşanma sürecini yaşayan çocuk kendi gözüyle yaşadığı hayal kırıklığını, resminde sembollerle anlatmıştır. Psikolojik destek alan çocuk da içinde bulunduğu içsel karmaşayı, resminde de süre gelen bir karışıklık ve belirsizlik halinde yansıtmıştır. Çalışma grubunda yer alan kendini çıplak çizen bir çocuk ise maruz kaldığı olumsuz bir yaşantıyı veya yaşından beklenmeyecek oranda cinsel farkındalığını yansıtmıştır. Hareketli aile resmi bu özel durumları, ortaya çıkaran bir projektir tekniktir.

Çalışma grubunda yer alan tek yumurta ikizi olan kardeşlerin hareketli aile resimlerinde, ailelerini yansıtmaları, çizgisel gelişim yönünden düşünüldüğünde birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Fakat her iki resimde de babayla yaşanan iletişim kopukluğu yansıtılmıştır. Bunun yanı sıra iki kardeşin hareketli aile resminde de aynı aile içinde yaşanmasına rağmen yansıtılan aile resmi genel olarak birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Bu resimde çocuk aynı aile içinde de olsalar, kendi ailelerine olan bakış açılarının kendilerinin hissettiği duygulara göre değiştiğini gösterebilmektedir.

Hareketli aile resimleri çocukların içinde bulunduğu kùltürü de yansıtmaktadır. Aile içinde farklı ten ırklarına sahip olan bir çocuk resminde kendisini melez olduğu için farklı bir renk kalemle, beyaz olan babasını farklı bir renkte kalemle çizerek bu konudaki hassasiyetini yansıtmıştır. Diğer hareketli aile resminde ise çocuk, dinsel içeriğı olan bir sembol çizimi yapmıştır. Bu sembol “melek”tir ve çocuğun ona yüklediğı anlamdan dolayı dinsel sembol olarak adlandırılmıştır.

BÖLÜM 7

ÖNERİLER

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Okul öncesi dönemde çocukların yaptıkları resimler sadece sanat etkinliği olarak görülmemeli ve sanatsal gelişim dönemlerine göre değerlendirmemelidir. Aynı zamanda projektif bir yöntem olarak özellikle küçük çocukların duygu ve düşüncelerini anlamaya yarayan bir yöntem olması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple bu farkındalığının ortaya çıkabilmesi ve okul öncesi öğretmenlerinin çocukların resimlerinde yaşantılarıyla ilgili gelişimsel süreçlerini değerlendirmek ve eğitim yaşantılarıyla ilgili ipucu niteliği taşıyan anlamları eğitime aktarabilmeleri için MEB tarafından hizmet içi eğitimler düzenlenmelidir.

Üniversitelerin eğitim fakültelerinde ilgili dersler koyularak yetiştirilen öğretmen adayları çocuğa tanıma ve değerlendirme yöntemleri açısından çocuk resimleri önemli bir araç olduğuna ilişkin bir farkındalık yaratılmalıdır. Bu konuda güzel sanatlar fakülteleri ve edebiyat fakültelerinin psikoloji bölümleriyle işbirliği yapılmalıdır. Eğitim fakültelerinde bu konuyla ilgili akademisyen yetiştirilmeye özen gösterilmelidir.

Çocuk resimlerinin projektif yöntem olarak değerlendirilmesi sadece psikoloji alanıyla ilgili olmayıp eğitim ve sosyoloji alanlarıyla da ilgili olduğu unutulmamalıdır. Psikoloji, sosyoloji ve eğitim alanlarında disiplinler arası çalışmalar yapılmalıdır. Üniversitelerde bu konu hakkında geniş kapsamlı projelerin, çalışmaların ve tezlerin yapılmasına destek verilmelidir.

Projektif bir yöntem olan hareketli aile resimleri çocukların aileleriyle olan ilişkilerini, algılarını, ailelerinde yaşanan durumları ve aralarındaki aktif veya pasif etkileşimi çocuğun hissettiği gibi yansıttığı için daha farklı çalışma gruplarıyla çalışılmalıdır. Hastanede yatan çocuklar, özel eğitime gereksinimi olan çocuklar, sosyal hizmet

kurumlarında olan çocuklar gibi farklı çalışma gruplarıyla yapılan çalışmalarla bu alanda olan çocukların duygusal dünyasındaki ifadeleri ortaya çıkması sağlanmalıdır.

Ayrıca cinsel istismara uğrayan çocuklar ve duygusal travma geçiren çocukların yaşadıklarını dışarıya vurmaları ve sağaltımın yapılması için projektif yöntem olan çocuk resimlerinden yararlanılmalıdır.

Bu araştırmada farklı ülkelerle çalışılmış ve aileye yönelik algılarının, ilişkilerinin ve kültürel yaşantılarının ortaya çıkacağı düşünülmüştür. Çalışma grubunun sınırlıkları ve imkânlardan dolayı geniş örneklem grubuyla çalışılamamıştır. Daha sonra yapılacak olan çalışmalarda farklı ülkelerde daha geniş örneklem grubuyla daha çeşitli ve kültüre özgü daha fazla farklılıklar çıkacağı düşünülmektedir.

Hem hareketli aile çiz projektif yöntemiyle hem de diğer projektif yöntem olan çocuk resimleri çalışmalarında değerlendirilmenin daha güvenilir olması için çocukla tek başına, uyarıların olmadığı bir alanda çalışılmalıdır. Çocukların uygulama sırasındaki tüm davranışları değerlendirmeyi etkilediği için araştırmacı gözlem yapmalı ve not almalıdır. Bu gözlemlerde; yönergeye verilen tepkiler ve cevaplar, resimdeki figürlerin çiziliş sırası, silgi kullanıp kullanmadığı, soru sorup sormadığı, figürleri çizerken gösterdiği tepki ve heyecanlar ve resim yaparken söylediği cümleler not edilmelidir.

Projektif yöntem olarak çocuk resimlerinin, çocuğu ve ailesini tanımaya ve değerlendirilmeye yönelik tek başlarına yeterli bilgi veremediği göz önüne alınmalıdır. Çocuğun ailesinden ve öğretmenlerinden çocuk hakkında bilgi alınmalı ve resimler değerlendirilirken bu bilgilerle desteklenmelidir.

Farklı ülkelerdeki hareketli aile çiz projektif yöntemiyle yapılan araştırmalarda daha çok puanlaştırma yöntemiyle resimlerin değerlendirildiği ve yöntemin yetersiz kaldığı görülmüştür. Resmin anlamını tam olarak yakalayabilmek için puanlaştırma yöntemini değil de resmin derine inen farklı teknikler geliştirerek çocuğun resimdeki sessiz sözcüklerini ortaya çıkartmak önemlidir. Bu çalışmada resmin derinine inen yollarına

diğer bir deęişle resimlerin deęerlendirmelerine ve deęerlendirme basamaklarına yer verildięi için daha sonraki yapılacak olan çalıřmalarda rehber olacaęı dūřınılmūřtır.

Bu konuyla iliřkili Tūrk ocukların resimlerinde kūltūre őzgū yařantılarını ortaya çıkması için daha çok kūltūrūmūze yőnelik resim çalıřmaların yapılması alana katkı saęlayacaęı dūřınılmektedir.

Eęitimciler; erken çocukluk dőneminden itibaren sanat eęitiminde kullanılacak her tūrlū malzemeyi çocukların őęrenme yařantılarına dahil ederek evre dūzenlenmesine őnem vermelidir.

Eğitimciler, ocukların estetik farkındalığın gelişmesinde önemli rol oynayan nitelikli görsel örneklerle tanışmasına fırsat vermelidir.

KAYNAKÇA

- AKKAPULU, F. (2004). Aile Yapılanmasını Anlamada Aile Çiz Testinin Kullanılması. Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi. Sayı: 1-2, Eylül-Ekim.
- AKKAPULU, F. (2008). Çocuğun Çizimlerinin Projektif Bir Yöntem Olarak Değerlendirilmesi Kurs Notları. Ankara
- AKKOYUN, F.(1994). *Projektif Teknikler*. Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları. No: 175.
- ALTINKÖPRÜ, T. (2004).Karakter Bilim ve İnsan Tanımada Testler.İstanbul.Bilge Matbaacılık.
- ANDERSON, L. (2004). *A Comparison of Kinetic Family Drawings of Firstborn And Second-Born Siblings*. Yayınlanmamış Doktora Tezi Andrews Üniversitesi
- ARAL, N. KANDIR, A., ve CAN Y. M. (2002) Okul Öncesi Eğitim-Okul Öncesi Eğitimi Programı (2002). Okul Öncesi Eğitim Programına Göre Geliştirilmiş 2.baskı). Yapa Yayınları. İstanbul.
- ARTUT, K. (2002). Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri. Anı Yayıncılık. Ankara.
- APPELMAN, T.F. (2007). The Meaning of Children's Drawings and Play form the Perspective of Analytical Psychology: Draw Me A Picture.Nuenen the Netherlands.
- AVCI, S.(2000). 3–12 Yaş Arası Çocukların Sanat Eğitimi Üzerine Görüş ve Öneriler. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programı ve Öğretimi Anabilim Dalı.

- AYVALI, F. (1997). 7-11 Yaş Grubu Ailesi Yanında Ve Kurumda Büyüyen Kız ve Erkek Çocukların Anne-Baba Figürü Çizimlerinin Duygusal Gelişim ve Gelişimsel Düzey Açısından İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- BURNS, C. R. ve KAUFMAN, S. (1970). *Kinetic Family Drawings*. New York: Bruner/Mazel.
- BURNS, C. R. & KAUFMAN, S. (1972). *Actions, Styles And Symbols In Kinetic Family Drawings*. New York. Bruner/Mazel.
- BURNS, C. R. (1982). *Self Growth in Families. Kinetic Family Drawings (KFD) Research and Application*. New York. Bruner/Mazel.
- BURNS, C. R. (1987). *Kinetic House Tree Person Drawings (KHTP) An Interpretative Manual*. New York. Bruner/Mazel.
- BURCU, E. (2008). Nitel Araştırma Yöntemleri Yüksek Lisans Dersi Ders Notları.
- BUYURGAN, S. VE BUYURGAN, U. (2001). *Sanat Eğitimi ve Öğretimi*. (1.basım). Ankara: Dersal Yayıncılık.
- BROWN, T. R. (1977). *Kinetic Family Drawing In Evaluating Foster Home Care*. Olympia, Washington; Office of Research State of Washington, Department of Social And Health Service.
- CHARTOUNI, T. (1992). *Self Concept and Family Relations of American-Lebanese Children*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. School of Education. Andrews Üniversitesi.

- CHO, M.M. (1987). *The Validity of The Kinetic Family Drawing As A Measure Of Self-Concept And Parent-Child Relationship Among Chinese Children In Taiwan*. Basılmamış Doktora Tezi. Andrews Üniversitesi
- CHUAH, V.(1992). *Kinetic Family Drawings As a Measure of Self-Concept and Parent/Child Relationship Among Chinese Children in Taiwan*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Andrews Üniversitesi.
- ÇELEBİ, E. (2000). S.H.Ç.E.K' e Bağlı Kurum Yuvalarında Kalan Korunmaya Muhtaç Beş-Altı Yaş Grubu Çocukların İnsan Figürü Çizimlerine Görsel Sanat Eğitiminin Etkisinin İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- GREGORY, S.A. (1992). *A Validation And Comparative Study of Kinetic Family Drawings of Native American Children*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Andrews Üniversitesi.
- DILEO, J. (1973). *Children's Drawings As Diagnostic Aids*. New York: Brunner/Mazel.
- HABENICHT. D. (1990). *Multicultural Perspectives On The Kinetic Family Drawings Of Children In The United States*. The International Congress Of Applied Psychology, Kyoto, Japan
- HANDLER. L. ve HABENICHT D. (1994). The Kinetic Family Drawing Technique: A Review of The Literature. *Journal of Personality Assessment*, 62(3), 440-464
- HARRIS, B.D. (1963). *Children's Drawings As Measures of Intellectual Maturity: A Revision and Extension of the Goodenough Draw A Man Test*. New York: Harcourt, Brace and World.

- İKİZ, T.T. ve PİRİM, B. (2004). *Yansıtılan Yas*. Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi. 3-4, 45-57.
- JACOBSON, A. (1973). *A Study of Kinetic Family Drawings of Public School Children: Ages Six Through Nine*. Basılmamış Doktora Tezi.University of Cincinnati.
- JOLLES, I. (1964). *A Catalog for the Qualitative Interpretation of the House Tree Person (H-T-P)*.Western Psychological Services.
- JOURDAN, C.(2000). *Le Desin de la Famille. Editions et Applications Psychologiourd*. Paris.
- KAYA, A. F. (2004). “Aile Yapılanmasını Anlamada Aile Çiz Testinin Kullanılması.” *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*. 1-2, 126-132
- KAYNAK, N. (1995). “6-12 yaş grubundaki zihinsel engelli, işitme engelli ve Cerebral Palsy’lı Çocukların İnsan Figürü Çizimlerinin İncelenmesi.” Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Bilim Uzmanlığı Tezi.Ankara
- KIRIŞOĞLU, O.T. (2005). *Sanatta Eğitim. Görmek, Öğrenmek, Yaratmak*. Pegem Yayıncılık. Ankara.
- KLEPSCH, M. VE LOGIE, L.(1982). *Children Draw and Tell: An Introduction to the Projective Uses of Children’s Human Figure Drawings*. New York. Bruner/Mazel
- KNOFF, H.M. VE PROUT, (1985) H.T. *Kinetic Drawing System for Family and School: A Handbook*. Los Angeles: Western Psychological Services.
- KOPPITZ, E. (1968). *Psychological Evaluation of Children’s Human Figure Drawings*. New York: Grune & Stratton.

- LAYTON, M. (1983). *Special Features in the Kinetic Family Drawings of Children*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Andrews Üniversitesi.
- LIAZOS, A. (1972). "The Sociology of Deviance: Nuts, Sluts and Preverts," *Social Problems*. 20,103-120
- LIEBERMAN, F.B. (1992). *Validity of the Kinetic Family Drawing As a Measurement of the Perception of Family Relationships and Family Dynamics*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Pace Üniversitesi.
- MACHOVER, K.(1949). *Personality Projection in the Drawing of The Human Figure. (A Method of Personality Investigation)*. Charles C. Thomas Publisher.
- MALCHIODI, C. (2005). Çocukların Resimlerini Anlamak. Aralık 2005. Epsilon Yayıncılık.
- MCGREGOR, J. P.(1978). *Kinetic Family Drawing Test: A Validity Study*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. University of Kentucky.
- MCPHEE, J. ve WEGNER, K. (1976). "Kinetic Family Drawing Styles and Emotionally Disturbed Childhood Behavior." *Journal of Personality Assessment*., 40, 487-491
- MOSKOF, D.L. ve LAZARUS, P.J. (1983)."The Kinetic Family Drawing: The Reliability Of An Objective Scoring System." *Psychology in the Schools*. 20, 16-21
- MYERS, D. (1978). "Toward an Objective Evaluations Procedure of the Kinetic Family Drawings (KFD)." *Journal of Personality Assessment*. 42, 358-365.
- NUTTAL, E., CHIEH, L., ve NUTTALL, R.(1988). "Views of the Family by Chinese and U.S. children: A Comparative Study of Kinetic Family Drawings." *Journal of School Psychology*. 26, 191-194

- RASKIN, L. ve BLOOM, A (1979). “Kinetic Family Drawings by Children with Learning Disabilities”. *Journal of Pediatric Psychology*.4, 247-251
- REYNOLDS, C. R. (1978).” A Quick Scoring Guide to the İnterpretation of Children’s Kinetic Family Drawings (KFD).”*Psychology in the Schools*, 15, 167-169.
- REYNOLDS, C.R. ve RAMPHOUS, R.W. (2003) *Handbook of Psychological and Educational Assessment of Children: Personality, Behaviour and Context*. New York. Guilford Pres.
- RODGERS, P. (1992). *A Correlational Development Study of Sexual Symbols, Actions and Themes in Children’s Kinetic Family and Human Figure Drawings*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Andrews Üniversitesi
- O’BRIEN, R.P .ve PATTON, W.F. (1974). Development of An Objective Scoring Method of Kinetic Family Drawing. *Journal of Personality Assessment*, 58, 156-164
- PAYNE, D. 1990). “Effects of Parental Presence-Absence of Children’s Human Figure Drawings “*Perceptual A Motor Skills*.70,843-849.
- POLAT, F. (1996). 6-11 Yaş Grubu Çocukların Hamile Anne Çizimlerinde Cinsiyetle İlgili Farklılıkların İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- SAN, İ. (1983). *Sanat Eğitimi Kuramları*.Özen Matbaacılık, Tan Yayınları, Ankara.
- SAYED, A. ve LEAVERTON, D. (1974). “Kinetic Family Drawings of Children With Diabetes.Child” *Psychiatry and Human Development*, 5, 40-50.
- SAYDAM, R.B. (2004). “Çocuk Çizimlerinin Klinik Değerlendirmedeki Yeri.” *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*. 1-2, 111-124.

- SAYIL, M. (2004). “Çocuk Çizimlerinin Klinik Amaçlı Kullanımı Üzerinde Bir Deneme.” *Türk Psikoloji Yazıları*, 7 (14), 1-13
- SHAW, J.(1989). *A development Study on The Kinetic Family Drawing for a Nonclinic, Black Child Population in the Midwestern Region of the United States*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Andrews Üniversitesi
- STODDORT, D.A. (2003). *A Comprison of The Emotional Indicators on The House Tree Persons Drawings and The Kinetic House Tree Persons Drawings*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Andrews Üniversitesi.
- SERIN, A.Y. (2003). “Bir İletişim Aracı Olarak Çocuk Resimleri” *Çağdaş Eğitim*. 2003,302, 17-23.
- SIMS, C.(1974). “The Kinetic Family Drawings and the Family Relations Indicator.” *Journal of Clinical Psychology*.30,87-88.
- SÖNMEZ, F. (2005). “Louisa Duss Psikanalitik Hikayeler Testi.” *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*. 3-4,124-145
- STEIN, M.T. (1997). “Challenging Case: Family Relationship and Issues ‘The Use of Family Drawings by Children in Pediartic Practice.” *Journal of Behavior Peditry*.18,5.
- TAŞ, Y. ASLAN, D. ve SAYEK, İ (2006). “Doktorluk Mesleğini Resimlerinde Nasıl Yansıtıyorlar?” *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. Cilt 15. Sayı 11.184-191
- TARANCI, G. (1999). 10-11 Yaş Grubu Özel Ve Resmi İlköğretim Okullarına Devam Eden Kız Ve Erkek Çocukların Aile Çizimlerinin Sosyo-Kültürel Değişkenler Yönünden Karşılaştırılması. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

- THOMAS, G. V. ve SILK, A.M.J. (1990). *An Introduction to the Psychology of Children's Drawings*. Hemel Hempstead, Hertfordshire, U.K. Harvester/Wheatsheaf.
- TUİK (2006). <http://www.tuik.gov.tr/aileyapi/aciklama/AYA.htm>
- WEGMANN, P. M.D. ve LUSEBRINK V.B.(2000). "Kinetic Family Drawing Scoring Method for Cross Cultural Studies." *The Arts in Psychotherapy*. 27, 3,179-190.
- WIESEL R.ve KRENAW A. (2000). "Perception of Family Among Bedouin Arab Children of Polygamous Families As Reflected in Their Family Drawings American" *Journal of The Art Therapy*, 38,99-106
- WORDEN, M. (1985). "A Case Study Comparison of The Draw A Person and Kinetic Family Drawing." *Journal of Personlity Asssesment*,49,4,427-433.
- YAVUZER, H. (1992). *Resimleriyle Çocuk* (2.Baskı).İstanbul: Remzi Kitapevi
- YAVUZER, H. (1995). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. İstanbul: Remzi Kitapevi
- YOLCU, E. (2004) *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*, Nobel Yayınevi, Ankara,

EK 1**Ek -1.1. Aile Bilgi Formu****Çocuğunuzun Adı Soyadı:****Cinsiyeti:****Doğum Tarihi:**

1. Anne:

a. Öğrenim durumu : İlköğretim: () Lise () Yükseköğretim/ Lisans ()

Lisansüstü ()

b. Mesleği :

c. Çalışıyor mu? :

d. Sağ () Ölü ()

e. Öz () Üvey()

2. Baba:

a. Öğrenim durumu : İlköğretim: () Lise () Yükseköğretim/ Lisans ()

Lisansüstü ()

b. Mesleği :

c. Çalışıyor mu? :

d. Sağ () Ölü ()

e. Öz () Üvey ()

3. Aile birey sayısı:

4. Ailedeki Çocuk Sayısı:

a. Kız çocuk:

b. Erkek çocuk:

5. Çocukların Bilgileri

Adı-Soyadı	Cinsiyet	Doğum Tarihi

6. Ailede yaşayan bireyler:

a. Anne-baba- çocuklar bir arada

b. Anne- çocuklar bir arada

c. Baba-çocuklar bir arada

d. Diğer aile bireyleri ile bir arada

7. Evde anne baba ve kardeşlerden başka sürekli olarak kim oturuyor?

8. Çocuğunuzla sizin dışında kim ilgileniyor?

9. Türkiye’de kaç yıldır oturuyorsunuz?

10. Çocuğunuz kaç yaşındayken Türkiye’ye geldiniz?

11. Çocuğunuzun annesiyle, babasıyla, kardeşleriyle ve varsa aile de yaşayan diğer üyelerle (akrabalar) olan ilişkisini kısaca anlatır mısınız?

Anne:

Baba:

Kardeşler:

Akrabalar:

12. Ailede otorite kimin üzerindedir?(Kimin sözü geçer?)

13.Çocuğunuzun kendisine ait odası var mı?

14.Aile içinde çocuğunuzla en çok kim ilgilenir?

15.Çocuğunuz sorunlarını aile içinde kiminle paylaşır?

16.Ev içinde veya dışında çocuğunuzla beraber hangi etkinliklerde bulunursunuz?

Ev içinde

Anne:

Baba:

Dışarıda

Anne:

Baba:

Kardeşler:

17. Türkiye’deki ve Yurt Dışındaki Aile Yaşantınız (Evdeki iş bölümü, ebeveyn çalışma durumu, komşu ilişkileri, yaşadığınız bina yapısı) nasıldı? (Kâğıdın arkasına devam edebilirsiniz)

Ek 1.2. Family Information Form

Name - Surname:

Gender :

Birth Date:

Citizen:

1. Mother:

a. Education : Elementary Education () High School () University () Graduated Degree ()

b. Jop Title :

c. Employed () Unemployed ()

d. Alive yes () no ()

e. Own Parent () Step Parent ()

f. Citizen:

2. Father:

a. Education : Elementary Education () High School () University () Graduated Degree ()

b. Jop Title :

c. Employed () Unemployed ()

d. Alive yes () no ()

e. Own Parent () Step Parent ()

f. Citizen:

3. Number of Family :

4. Number of Children:

a. Girl:

b. Boy:

5. Children's Information

Name/Surname	Gender	Birth Date

5. People, living with family

e. With mother, father and children

f. With mother and children

g. With father and children

h. With other family members (grandmothers-grandfathers, aunt, uncle, neighbours)

6. Who is living in your family persistantly rather than mother, father and children?

7. Who is caring with your children other than family person?
8. How many years have you been living in Turkey?
9. How old was your child when you moved to Turkey?
10. Could you shortly describe the relation between your child and his/her mother, father and siblings?

Mother:

Father:

Siblings:

11. Who has the authority in the family?
12. Does your child has a room of herself/himself?
13. Who generally takes care of your child inside the family?
14. With whom does he/she shares his/her problems?
15. What are the activities (domestic and out of the house), that whole family members attend?
16. How was your family life both in Turkey and abroad (division of labour, working parents, relations with neighbours, the physical conditions of the flat you live)? You may continue to page back)

Ek 1. 3. Öğrenci Bilgi Formu

Adı:
Soyadı:

1. Öğrencinizin sınıftaki arkadaşlarıyla olan ilişkisini kısaca anlatır mısınız?
2. Öğrencinizin etkilediğini düşündüğünüz önemli bir olay oldu mu? (Aile içinde kayıp, kaza, tartışma vb.)
3. Öğrencinizin sınıftaki diğer öğrencilerinden farklı düşündüğünüz davranışları nelerdir?
4. Öğrencinizin ailesi ile ilgili olan ilişkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?
5. Öğrenciniz ne gibi sorumluluklar alır? Aldığı sorumluluğu yerine getirir mi?
6. Öğrencinizle ilgili en uygun şıkları işaretler misiniz?
 - a. Neşeli
 - b. Çekingen
 - c. Agresif
 - d. Uyumlu
 - e. Endişeli

Ek 1.4. Student Information Form

Name-Surname:

1. Could you describe the relation between your student and his/her friends in class?
2. Do you think there are any important situations that affected your student? (Death, accident, fight, etc.)
3. Do you observe any different behaviour that differs him/her from other students?
4. What kind of responsibilities do your student have? Does he/she satisfies the responsibility he/she gets?
5. Mark the one or ones below, that is suitable for your student.
 - a. Cheerful
 - b. Withdrawn
 - c. Aggressive
 - d. Easygoing
 - e. Anxious

EK 2**Uygulama Günlüğü Örnek 1****Kod:** I 8**Tarih:** 30.11.2007

Uygulama Türkçe yapıldı.

Resim yaparken çocuk konuştu. Yönergeyle ilgili bir soru sormadı. Sevdiği renkleri sıraladı. Resim öyküsünü sorulmadan anlatmaya başladı.

Uygulama Günlüğü Örnek 2**Kod:** P 10**Tarih:** 05.11.2007

Uygulama İngilizce yapıldı.

Uygulama aslında bir hafta önceden yapılacaktı fakat babası okula oyun hamuru getirmediğinden çok üzgündü ve onu pencerede bekliyordu. Bu yüzden uygulama bir sonraki haftaya ertelendi. İkinci hafta daha içten ve sıcakkanlıydı. Uygulamada resim yaparken kendi kendine konuştu. Annesini kelebek olarak çizdi ve çok küçük ayrıntılarla uğraştı.

EK 3

Ek 3.1. Çalışma Grubunu Oluşturan Çocuklarının Hareketli Aile Resmindeki Anne ve Baba Figürleriyle İlgili Diğer Hareketlerin Dağılımı

	Anne	Baba
Anne ve Baba Hareketleri	N	N
Piyano çalıyor	1	-
Masayı hazırlıyor	1	-
Kardan adam yapıyor	1	-
Alışverişe gitti.	-	1
Masayı temizliyor	-	1
Kitap okuyor	-	1
Köpekle oynuyor	-	1
Bulaşık ve temizlik yapıyor	1	-
Yoğurt yapıyor	1	-
Telefonla resim çekiyor.	1	-
Camları siliyor	1	-
Bize çikolata alıyor	1	-
Gülüyor	1	-
Dondurma yiyor	1	-
Parfüm sıkıyor	1	-
Benimle oynuyor	1	-
Telefonla oynuyor	-	1
Tamir ediyor	-	1
Çatıyı boyuyor	-	1
Ablama kitap alıyor	-	1
Babamla ben bilgi öğrenmek için kitap ve gazete alıyoruz	-	1
Kardeşimi gezdiriyor	-	1
İş yerinde çalışıyor	-	1
Sandalyeye oturmaya gidiyor	-	1
Babam elektrikliendiriyor. Ablama	-	1

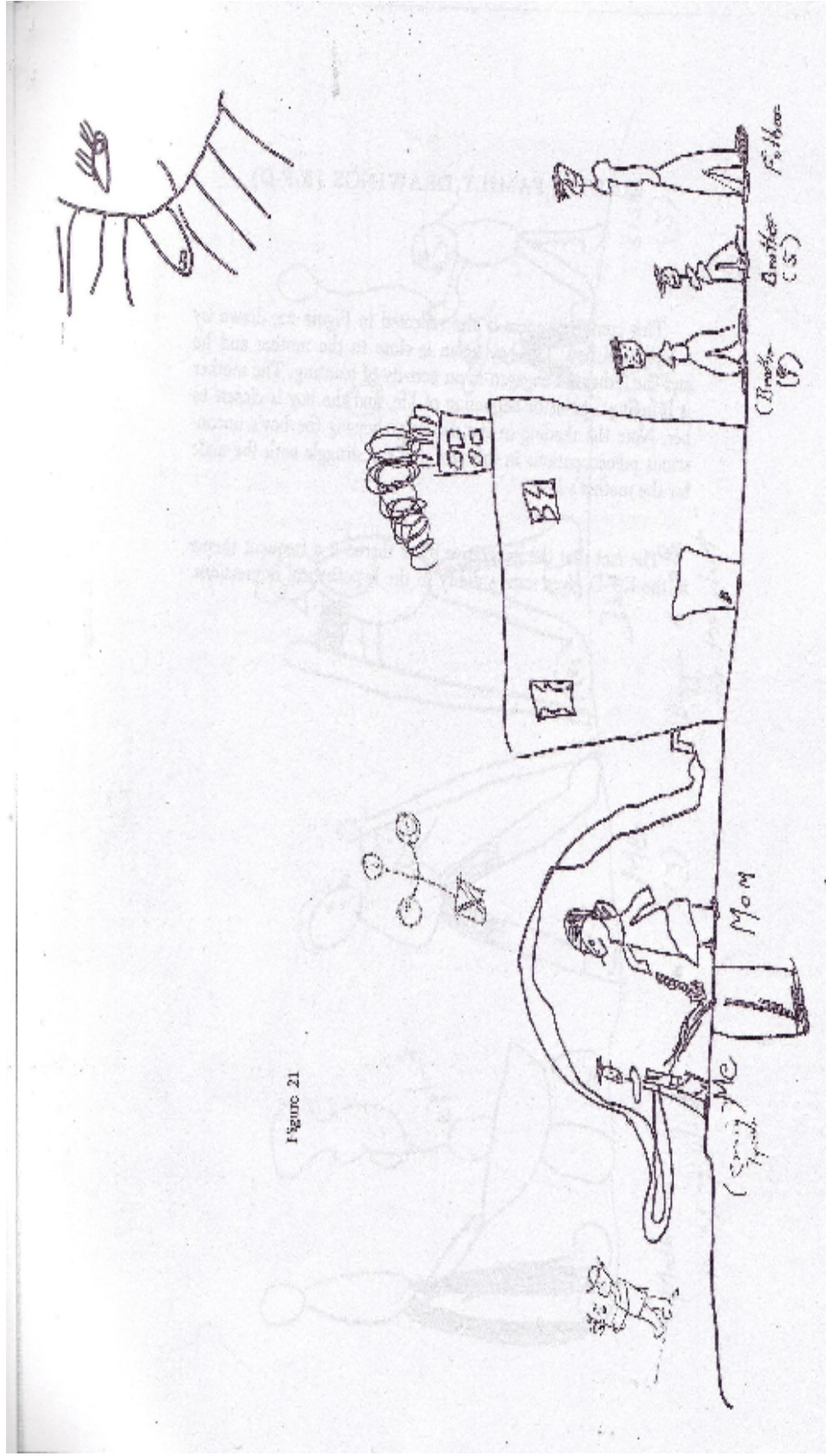
veriyor.		
Ütü yapıyor	1	-
Hep beraber yemek yiyoruz.	1	1
Oturuyor	1	-
Bebeğimi tutuyor. Partiye gelecek	1	-
Babama bakıyor	1	-
Kahvaltı yapıyor.	-	1
İşten çıkıyor sonra partiye gelecek benimle	-	1
Dışarı bakıyor.	-	1
Saçını tarıyor.	1	-
Dinleniyor	-	1
Terliklerini giyiyor.	-	1
Dans ediyor	1	-
Kahve içiyor	1	-
Yaprakları topluyor	1	-
Vişne topluyor	-	1
Makaleye bakıyor.	-	1
Top oynuyor	-	1
Meyve suyu içiyor	1	-
Annemle parktayız	1	-
Annem babamla konuşuyor	1	-
Yüzen insanlara bakıyoruz	1	-
Beraber eve gidiyoruz.	1	1
Arkadaşıma gidiyoruz	1	1
Babadan çiçek alıyor	1	-
Elma almaya gidiyor	1	-
Telefonla konuşuyor	-	1
İşten eve geliyor	-	1
Babam annemi dinliyor, konuşuyor	-	1
Anneme çiçek veriyor	-	1
Babam anneme çiçek topluyor	-	1
Toplam	27	29

Ek 3.2. Çalışma Grubunu Oluşturan Çocuklarının Hareketli Aile Resminde Yer Verdikleri Bireylerin (Kendisi ve Kardeş) Hareketlerine İlişkin Dağılımı

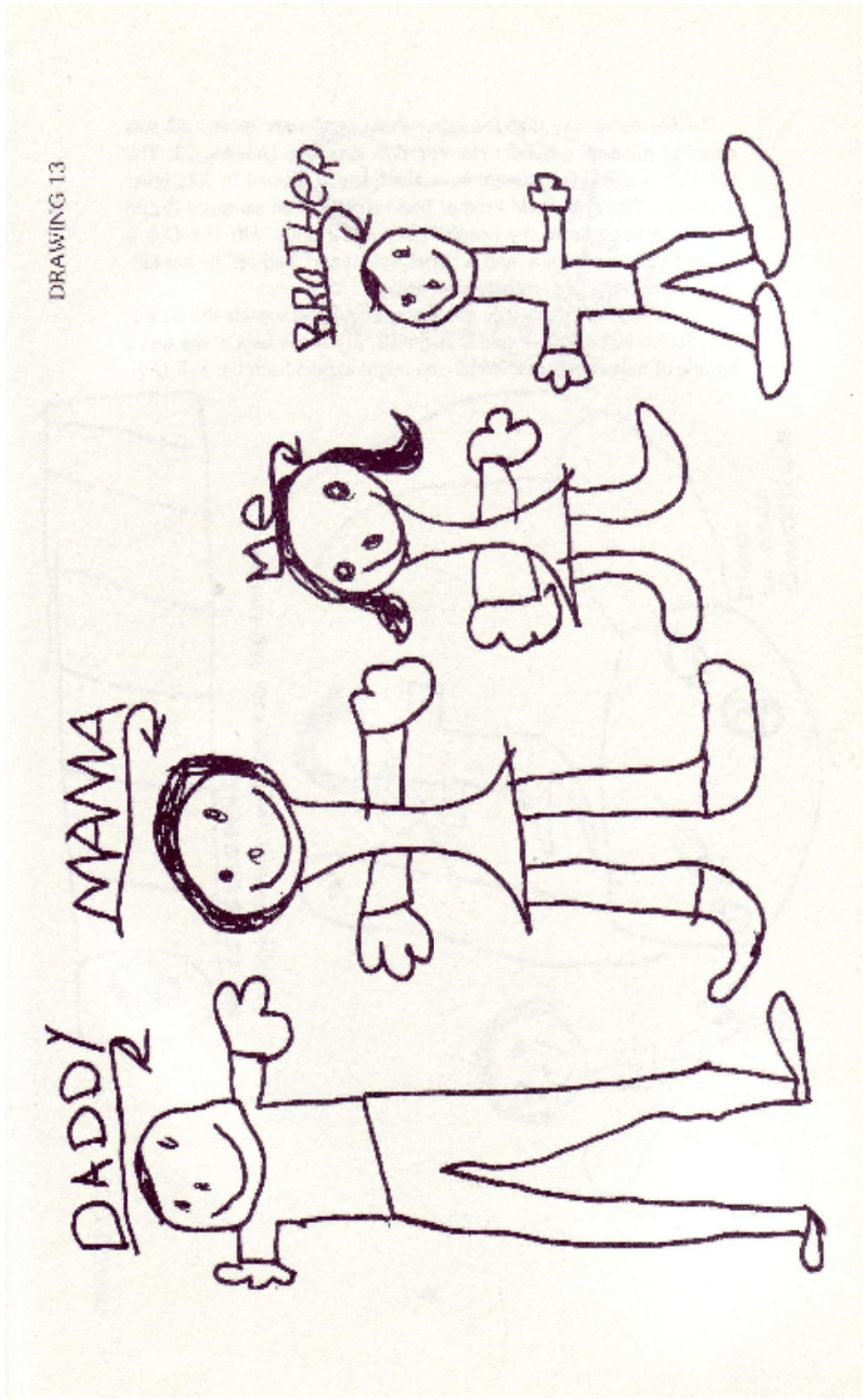
Kendisinin ve Kardeşlerinin Hareketleri	Kendisi N	Kardeş N	Kardeş-2 N
Kitap okuyor	-	1	-
Duruyor	-	1	-
Köpeğimizle oynuyor	-	1	-
Uçurtma - Balon uçuruyor	1	1	-
Telefonla konuşuyor	1	-	-
Banyo yapıyor	1	-	-
Çiçeklere bakıyor	1	-	-
Babamın kucağına gidiyorum	1	-	-
Elektrik saçıyorum.	1	-	-
Tabak getiriyorum	1	-	-
Ellerini yıkıyor	-	1	-
Ayağa kalkmak istiyor	-	1	-
Elektriği bana veriyor.	-	1	-
Kardeşine bakıyor	1	-	-
Oturuyor	1	-	-
Partiye gidiyorum. Mutluyum.	1	-	-
Ağaçlara bakıyorum	1	-	-
Babamın yaptığı yemeği kokluyor	-	1	-
Televizyon izliyor.	-	1	-
Resim yapıyor	1	-	-
Pencereye işaret ediyor	-	1	-
Ablam bana sarılıyor	-	-	1
Bisiklete biniyor	1	-	-
Çiçek ekiyorum	1	-	-
Kitap okuyor.	1	-	-
Top oynuyor/ vuruyor	1	1	-
Resim yapıyor	1	-	-
Yüzen insanlara bakıyor	1	1	-
Beraber eve gidiyoruz.	1	1	-
Arkadaşıma gidiyoruz	1	-	-
Ablamlar markete gidiyor.	-	1	-
Ablam kardeşimle oynuyor.	-	1	1
Abim teyzemle hediye yapıyor	-	-	1
Toplam	20	15	3

EK 4

Ek 4 Örnek Resim 1



Ek 4, Örnek Resim 2



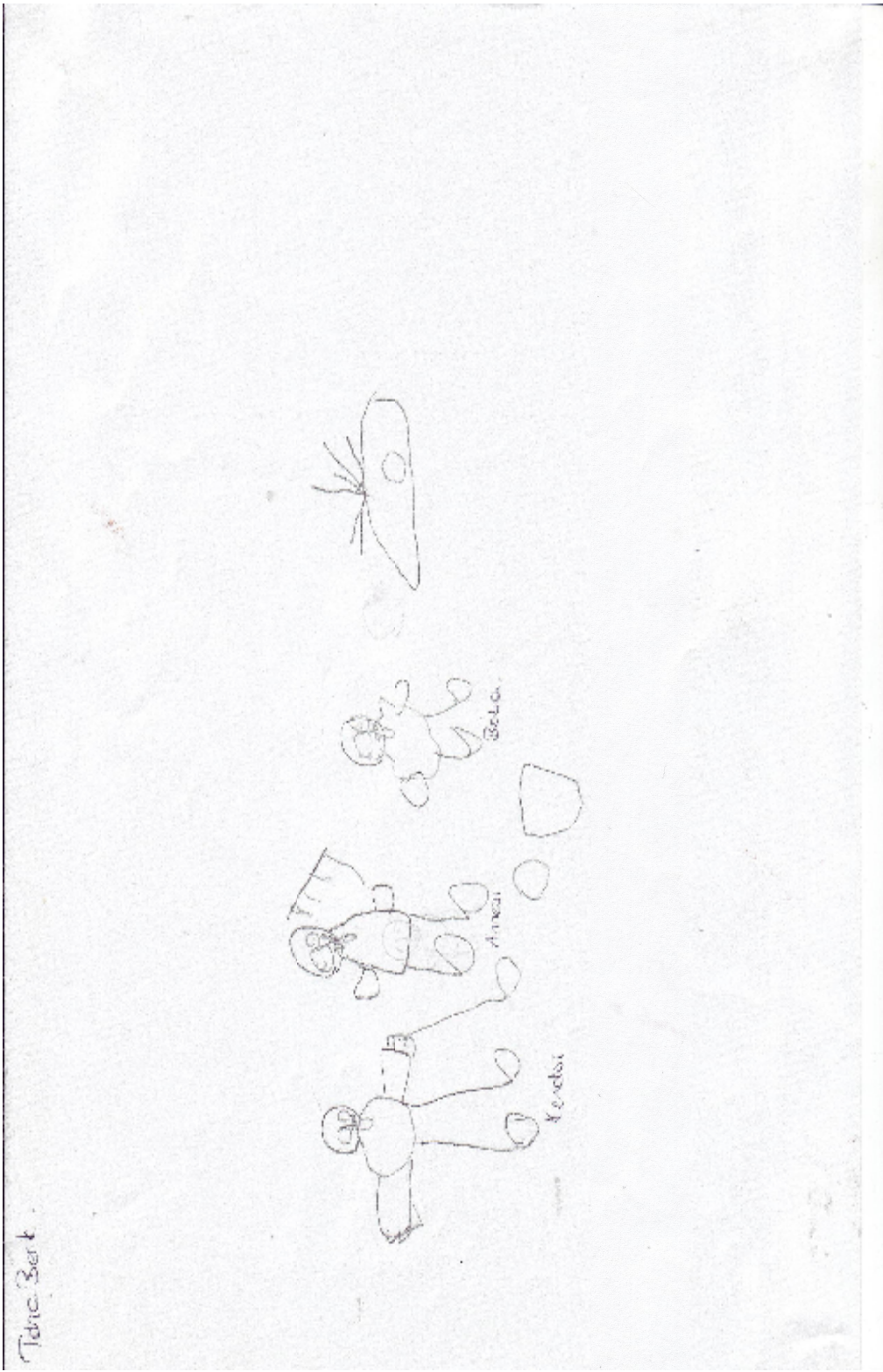
Ek 4, Örnek Resim 3: Nesil Cinsiyet Farkındalığını Kazanmadığını Gösteren Bir Resim



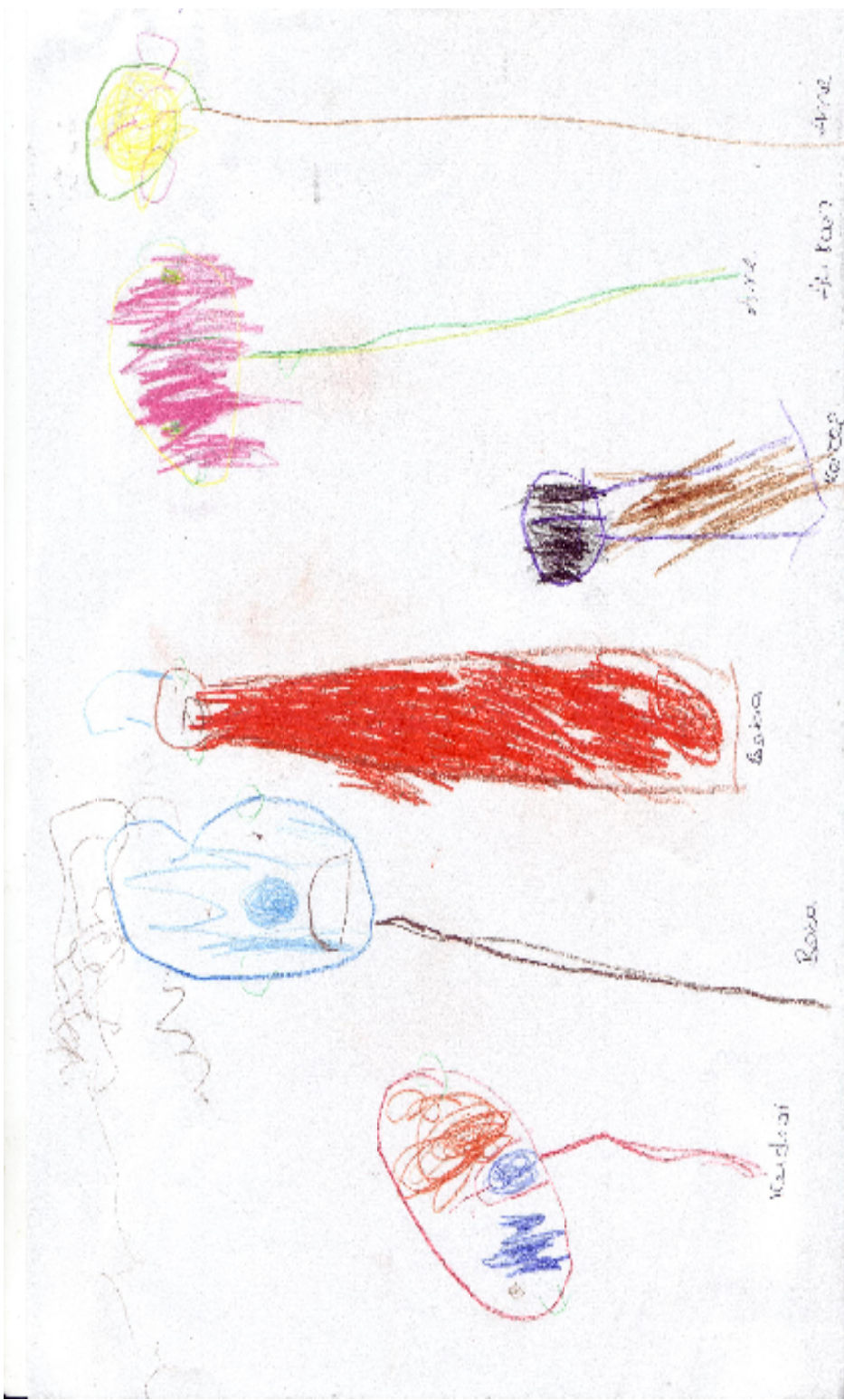
Ek 4; Resim 4: Nesil Cinsiyet Farkındalığını Kazandığını Gösteren Bir Resim



Ek 4; Resim 5



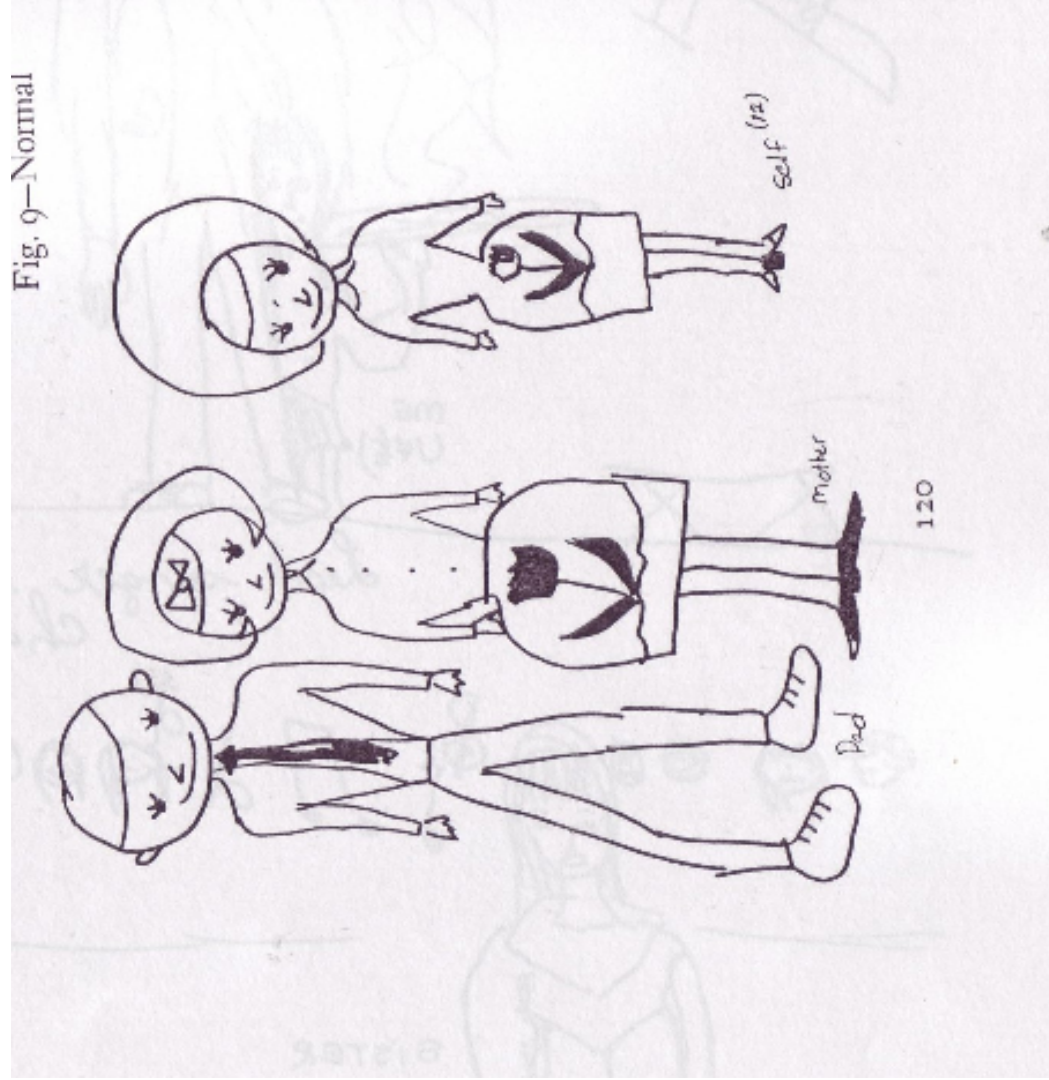
Ek 4; Resim 6



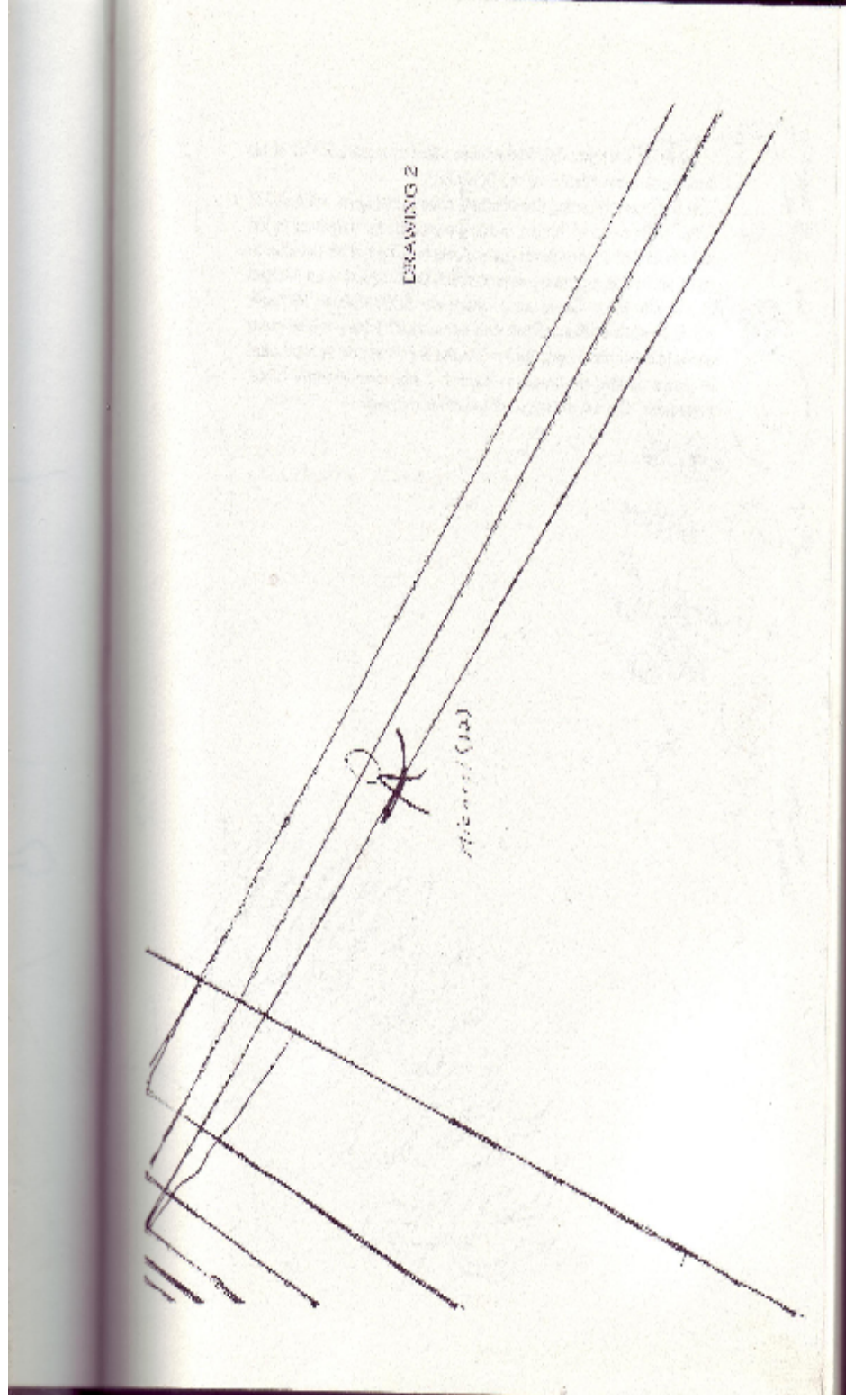
Ek 4; Resim 7



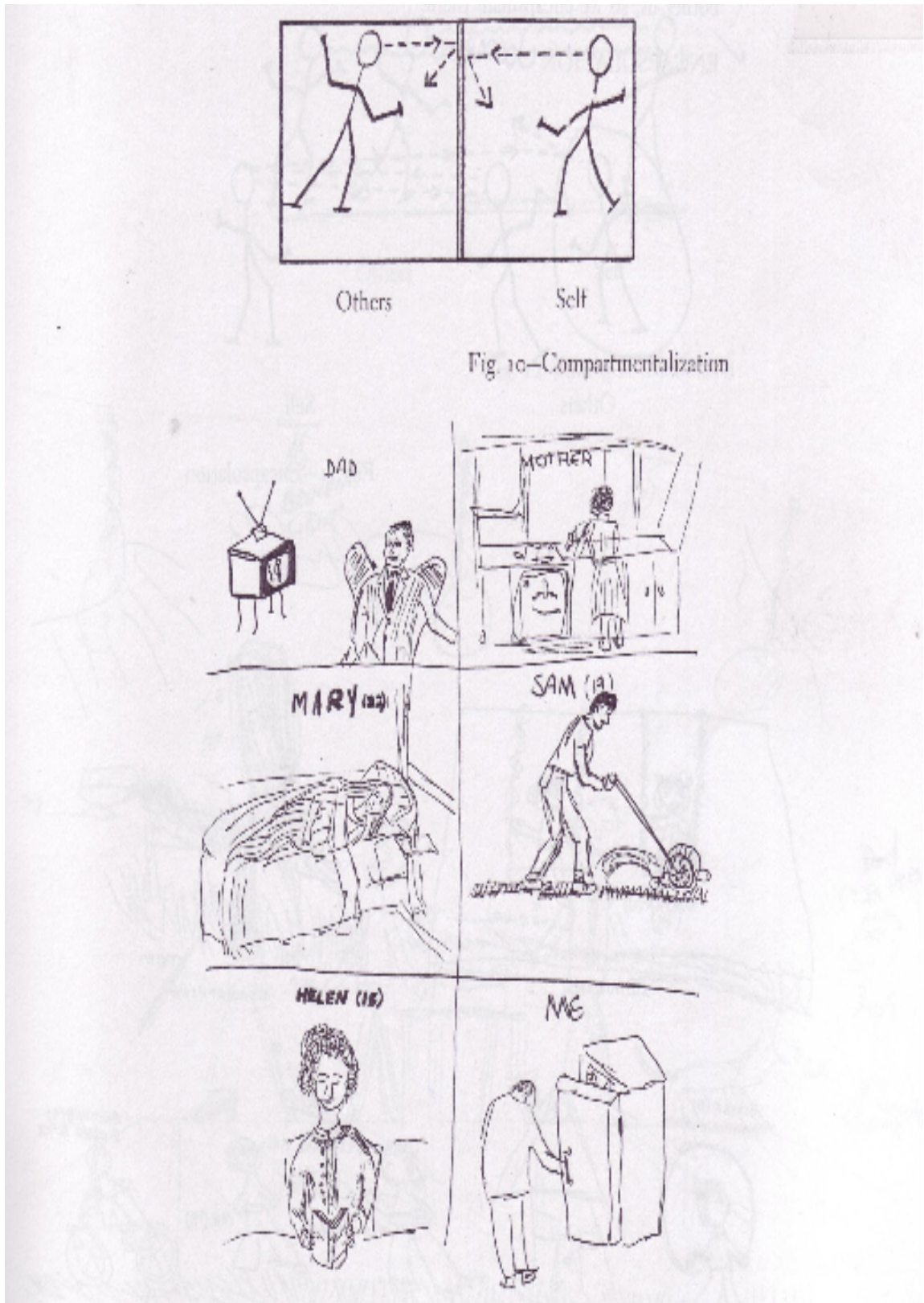
Ek 4; Resim 8



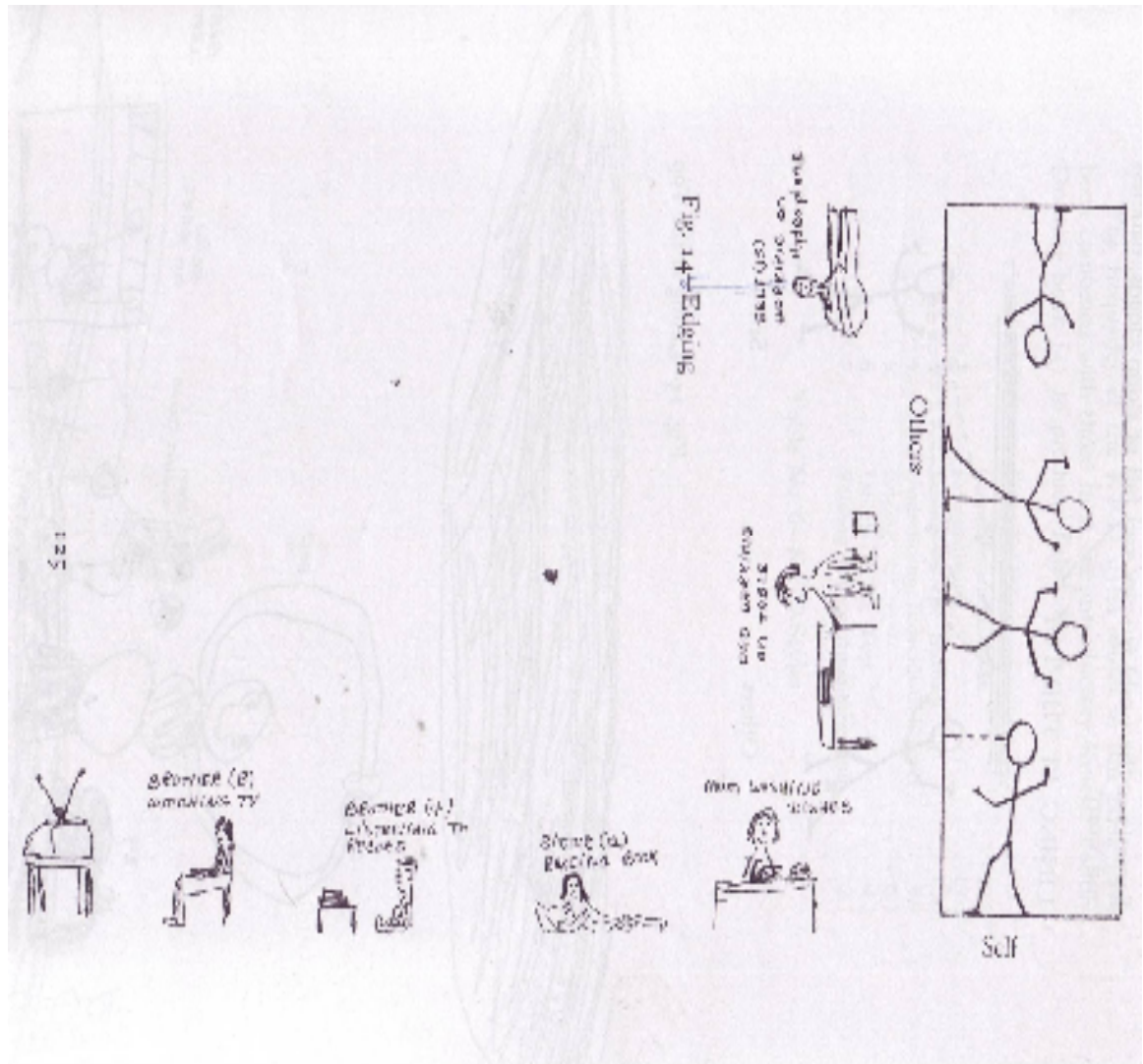
Ek 4; Resim 9



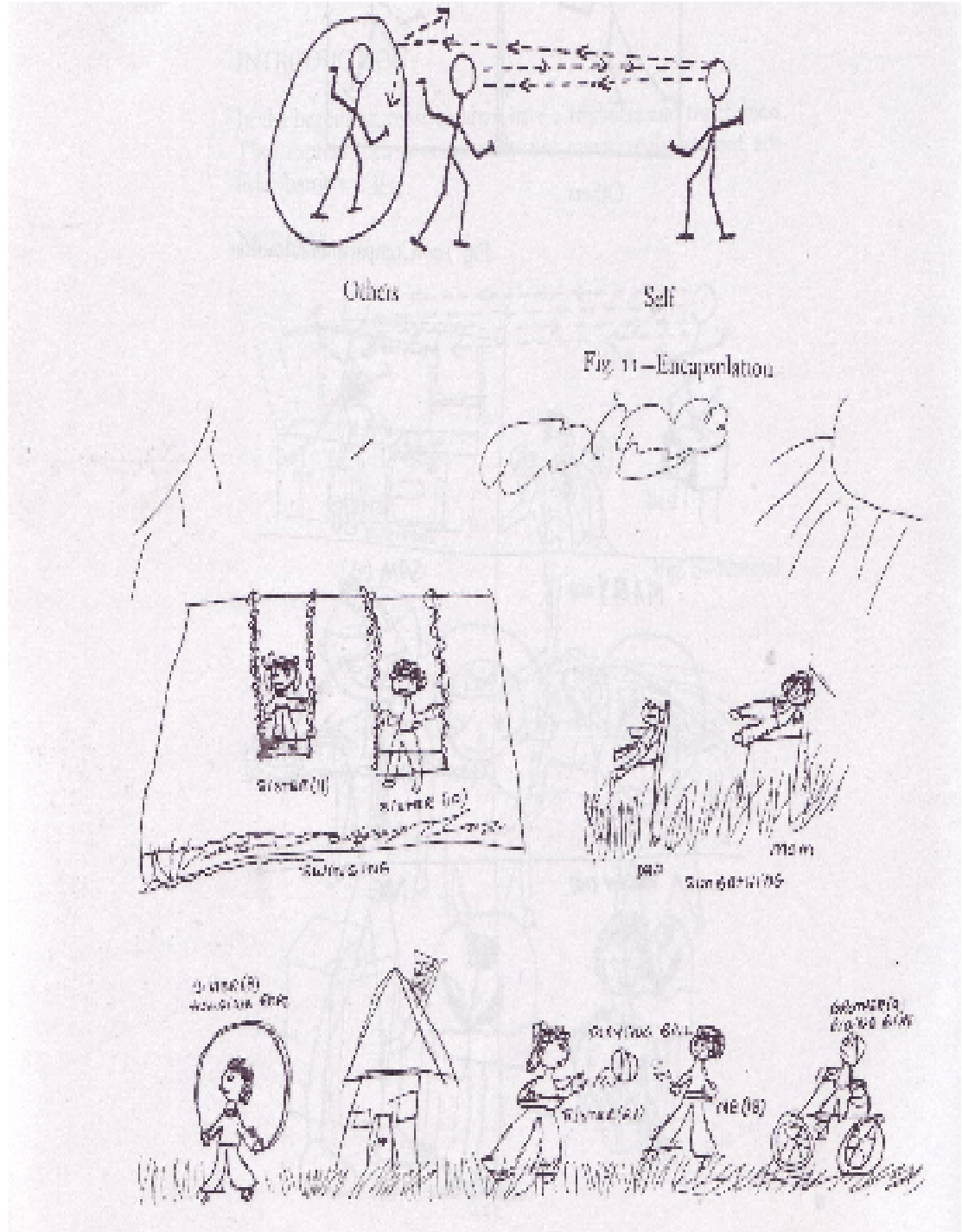
Ek 5, Örnek Resim 10



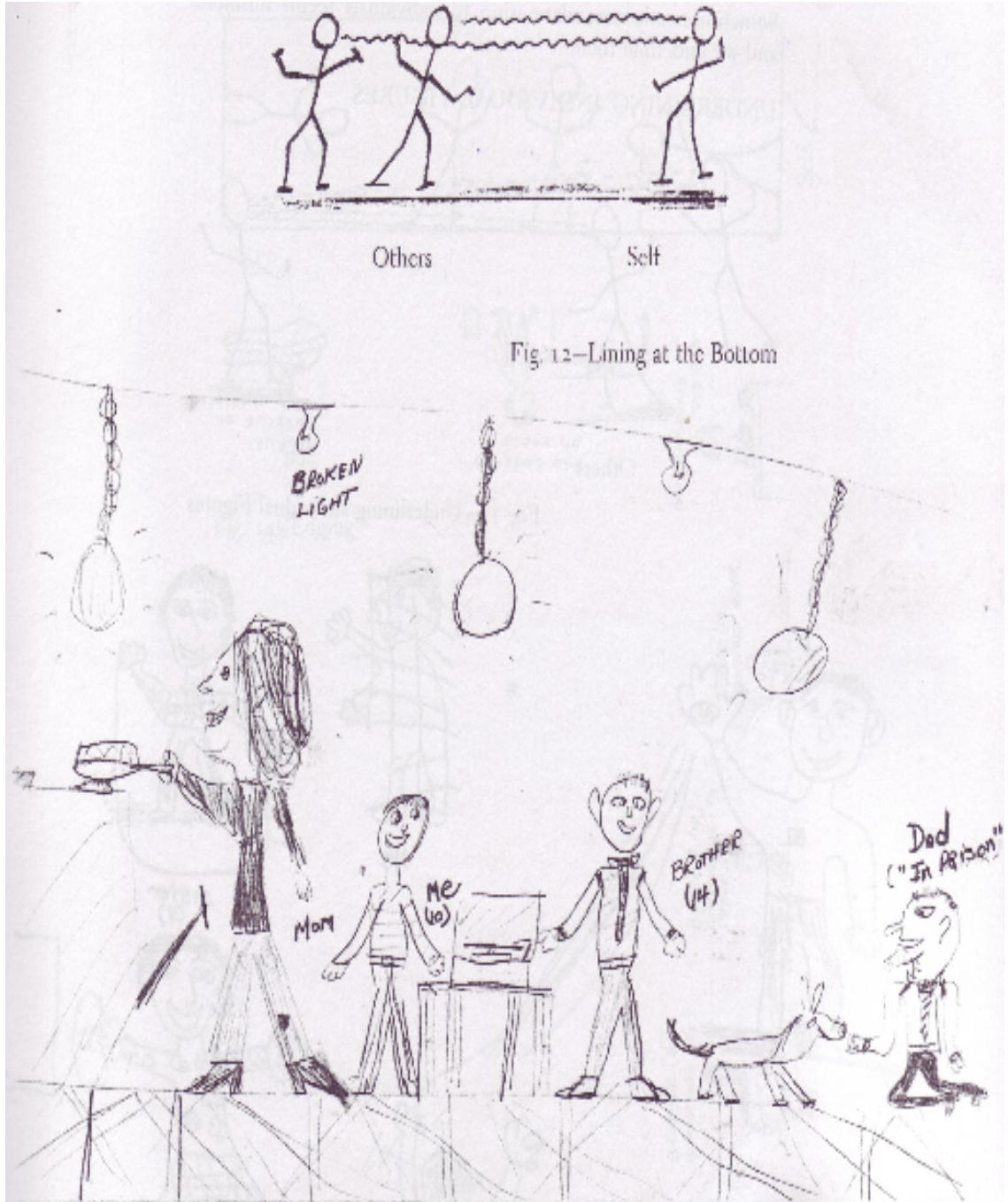
Ek 5, Örnek Resim: 11



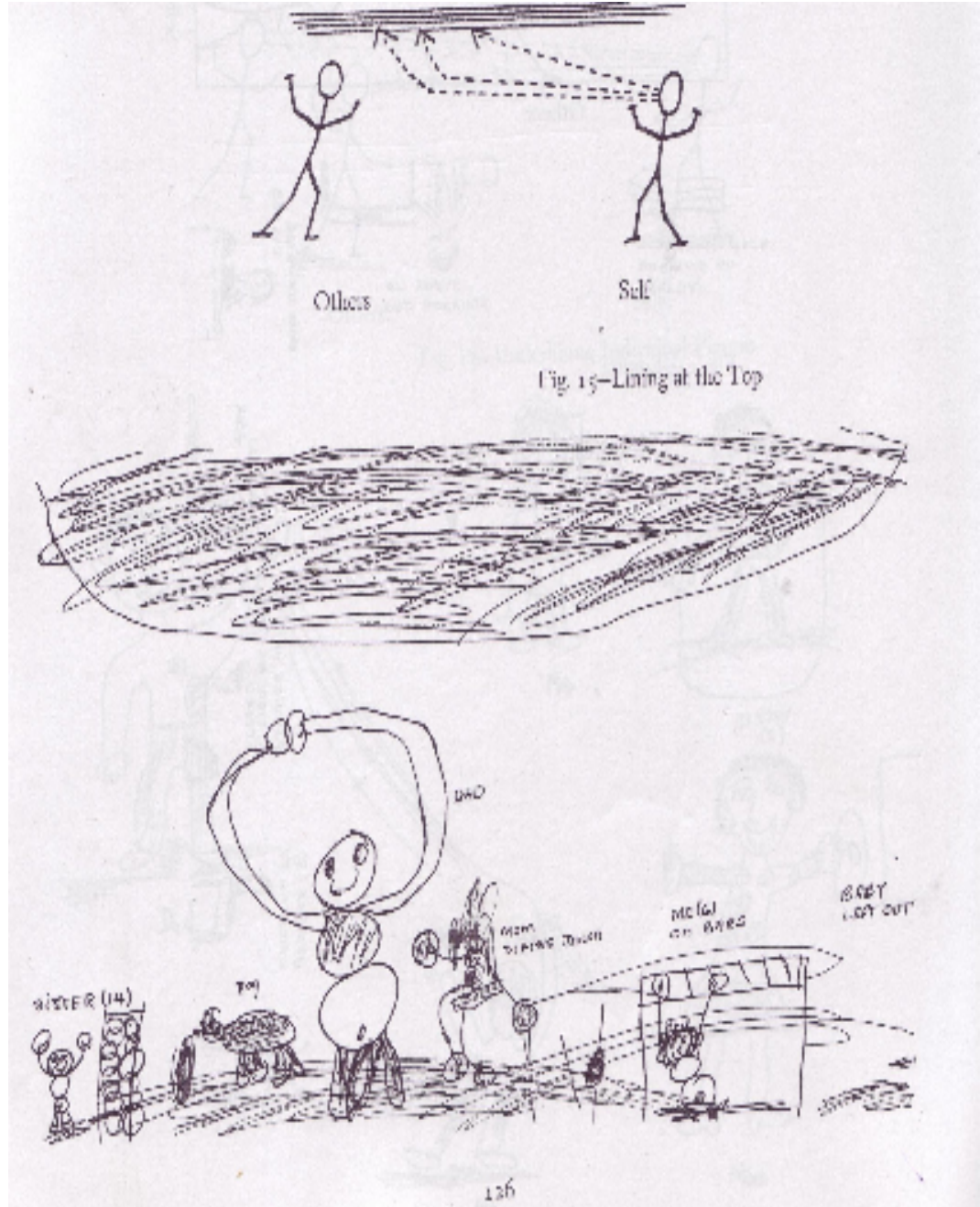
Ek 5, Örnek Resim: 12



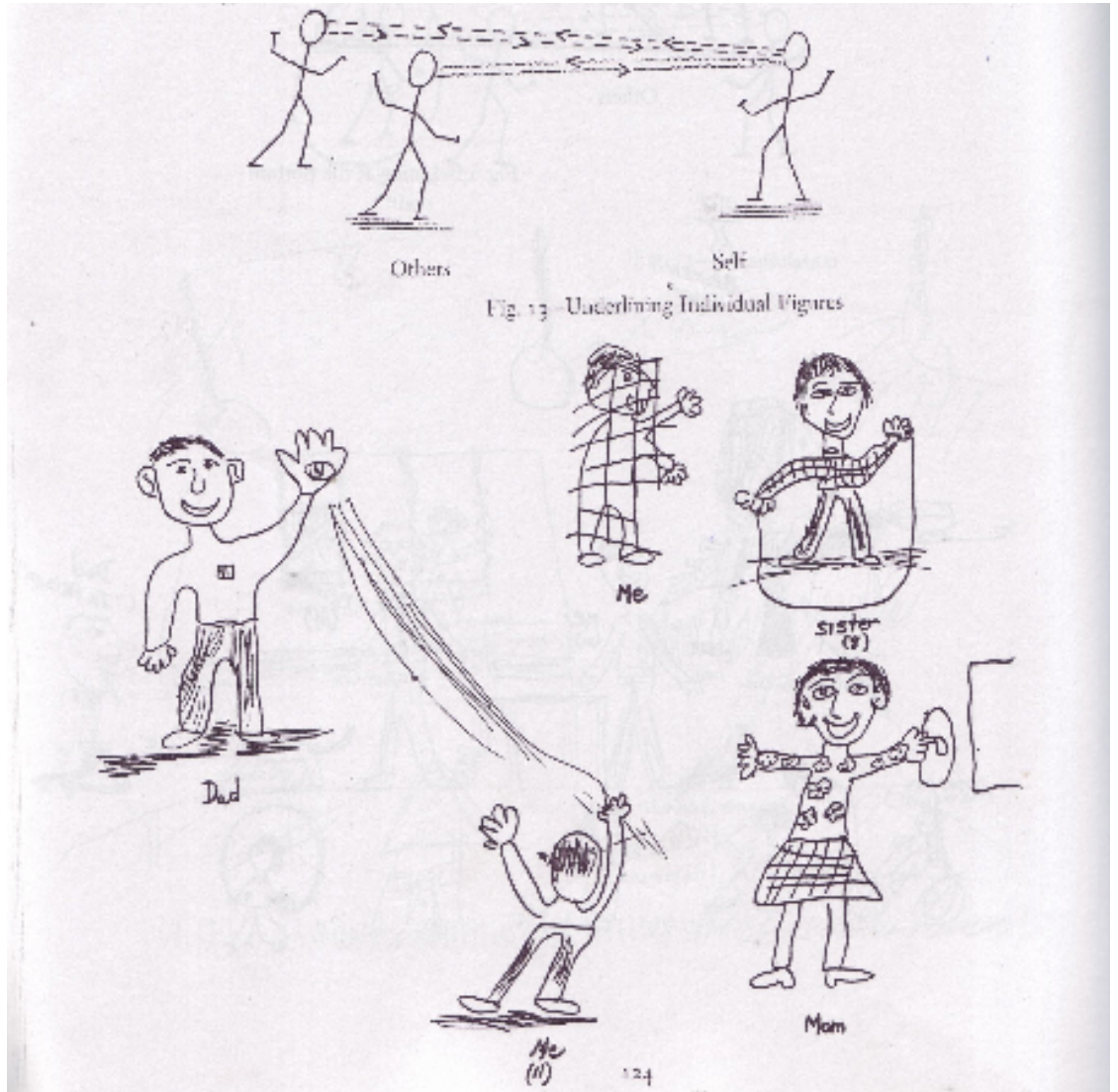
Ek 5, Örnek Resim: 13

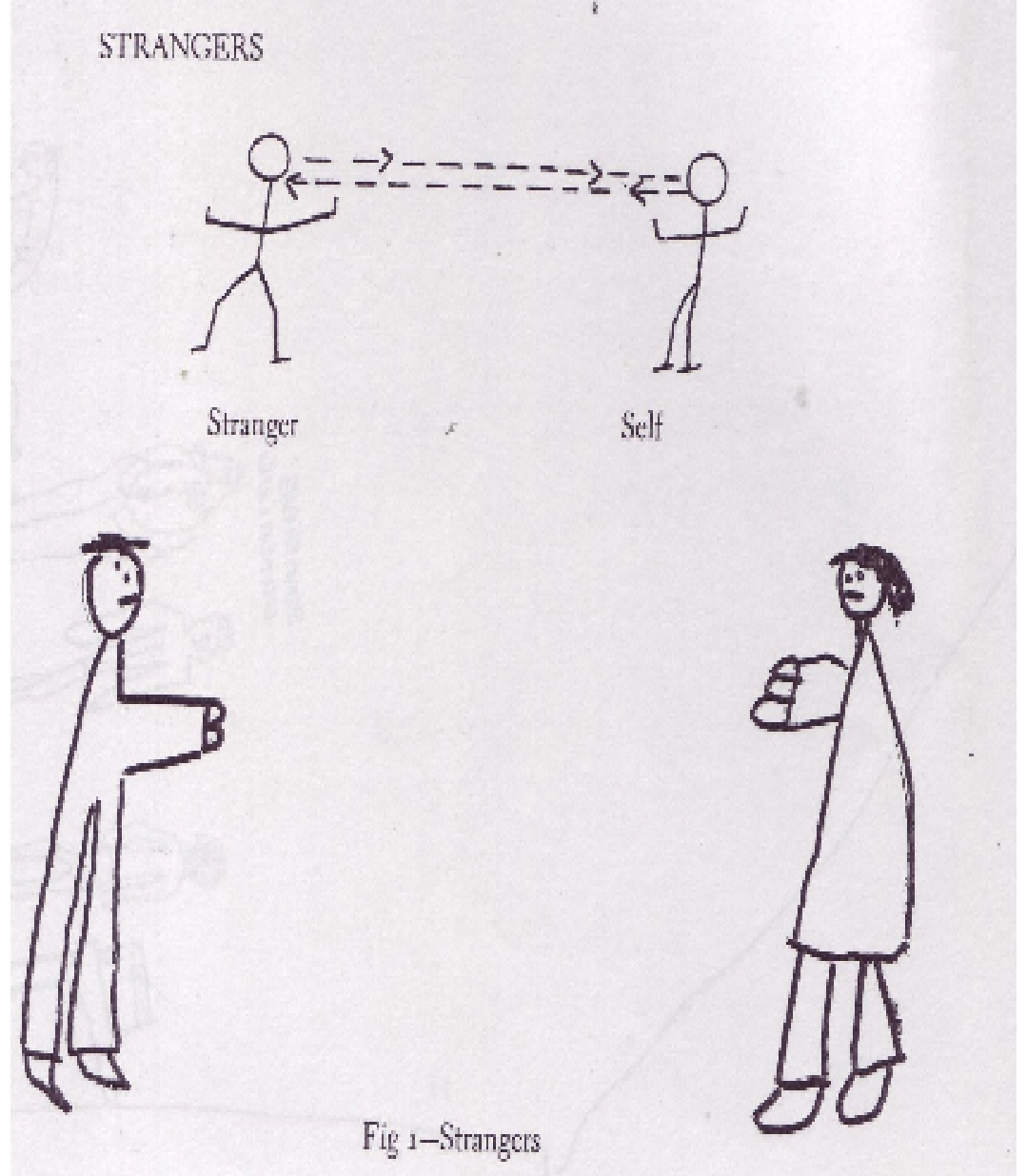


Ek 5, Örnek Resim: 14

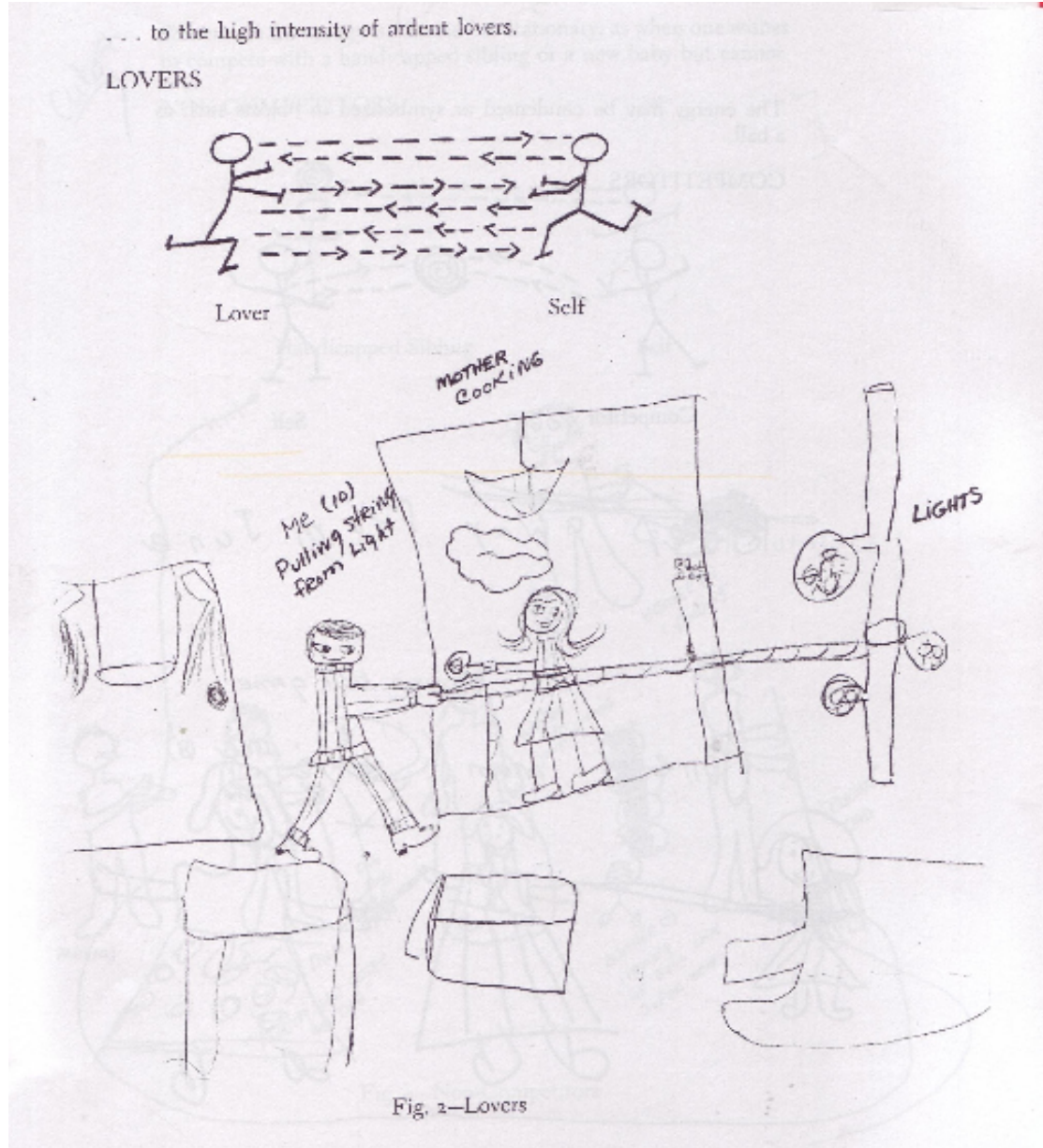


Ek 5, Örnek Resim: 15

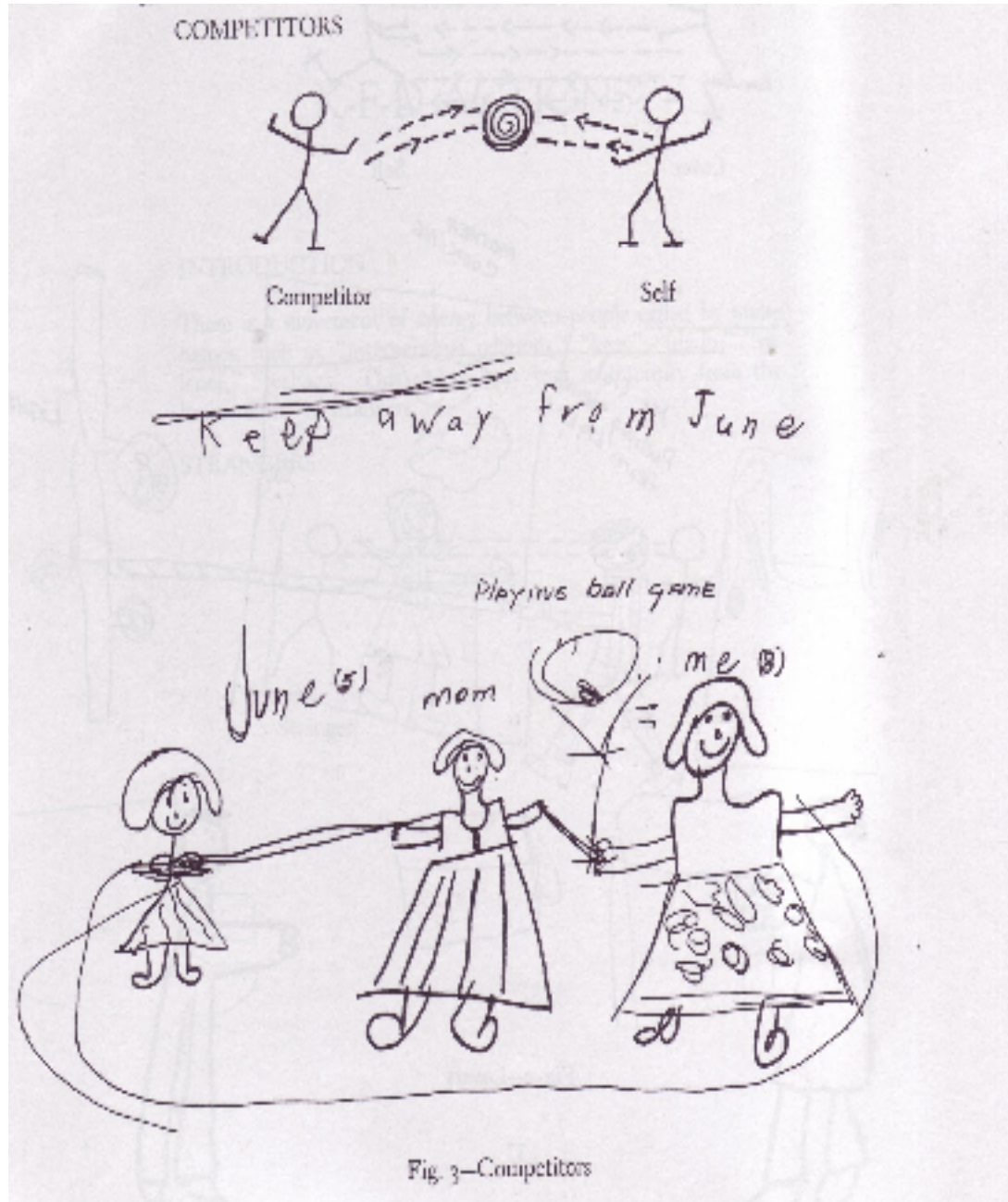


Ek 5, Örnek Resim: 16

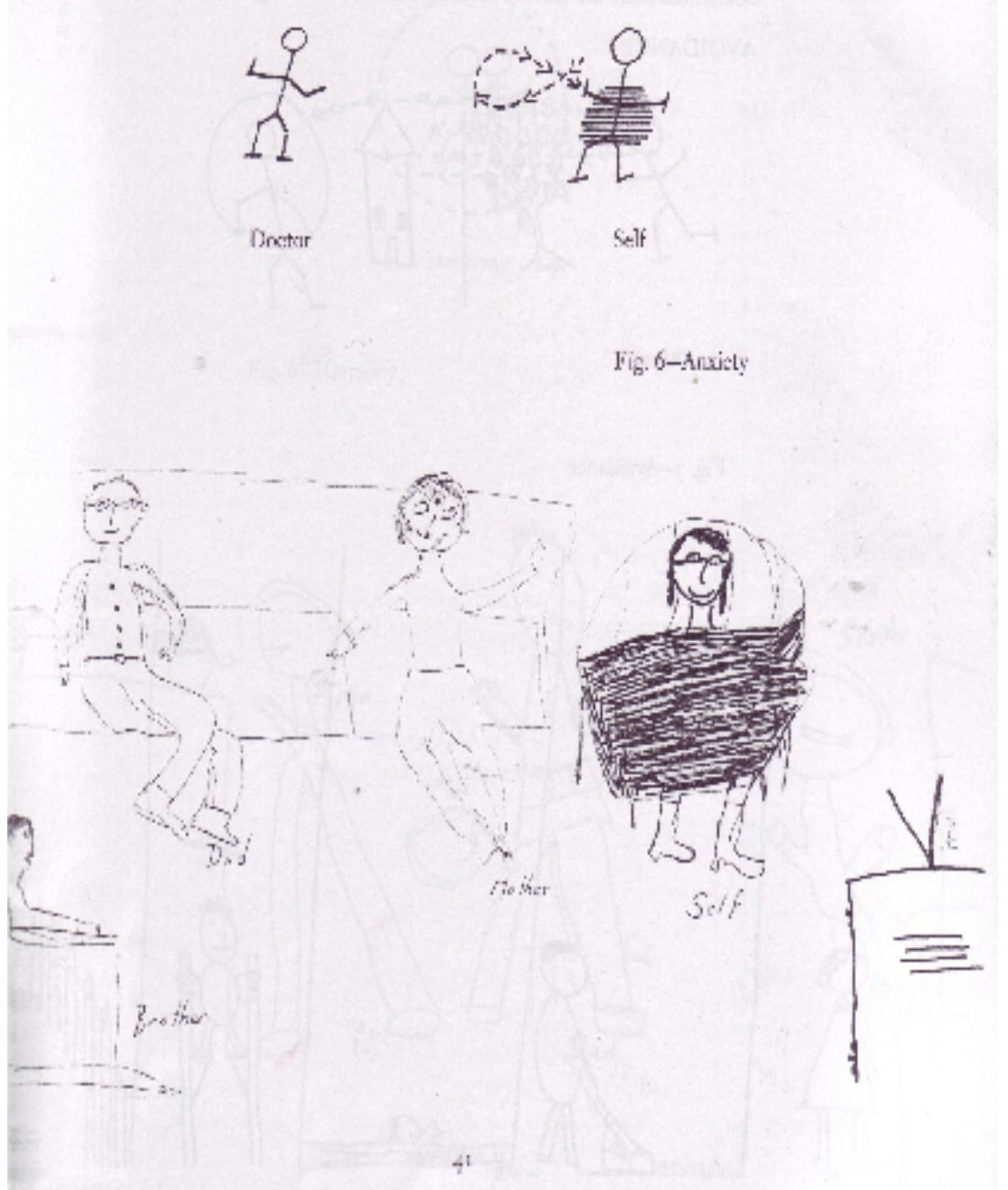
Ek 5, Örnek Resim: 17



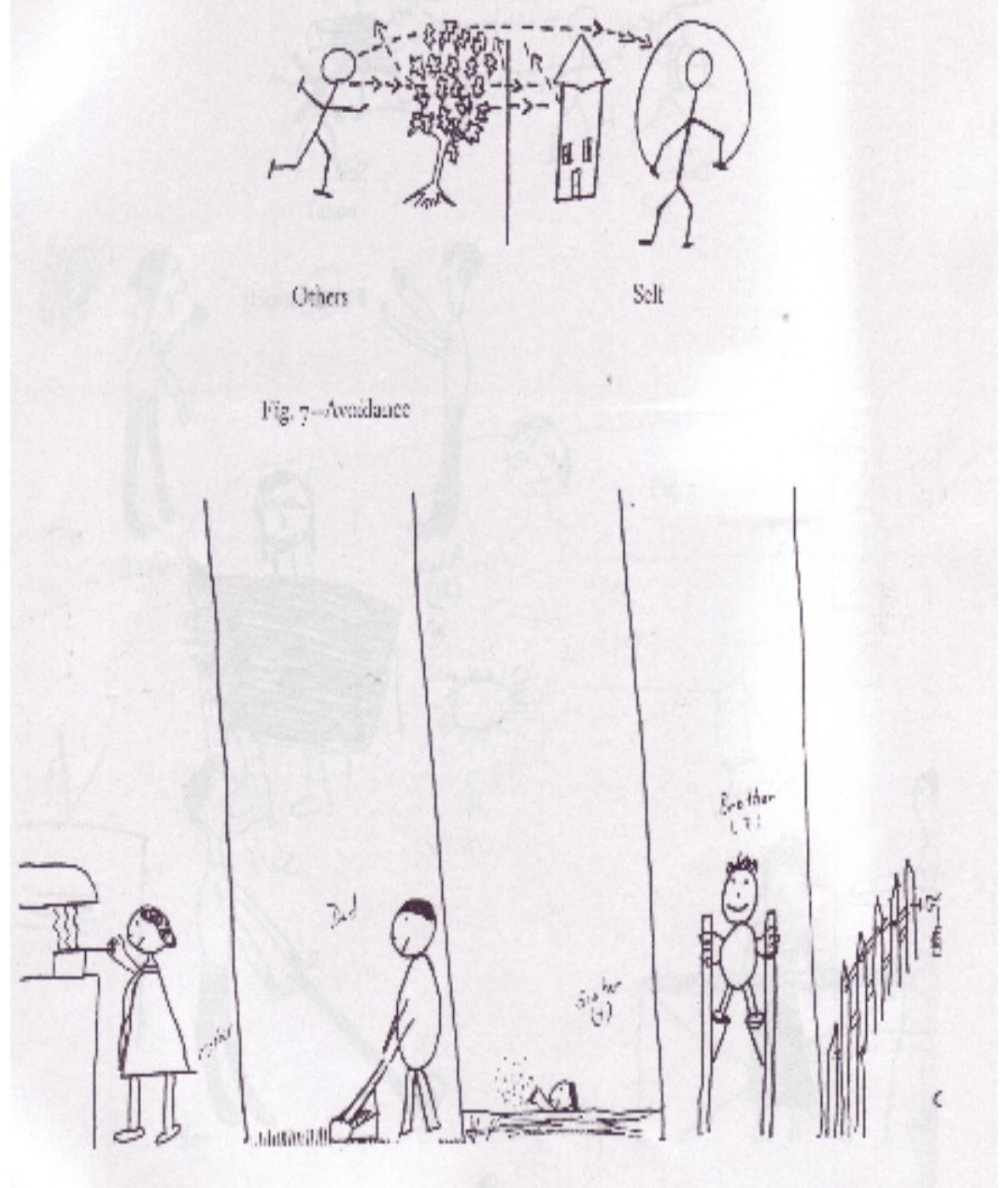
Ek 5, Örnek Resim: 18



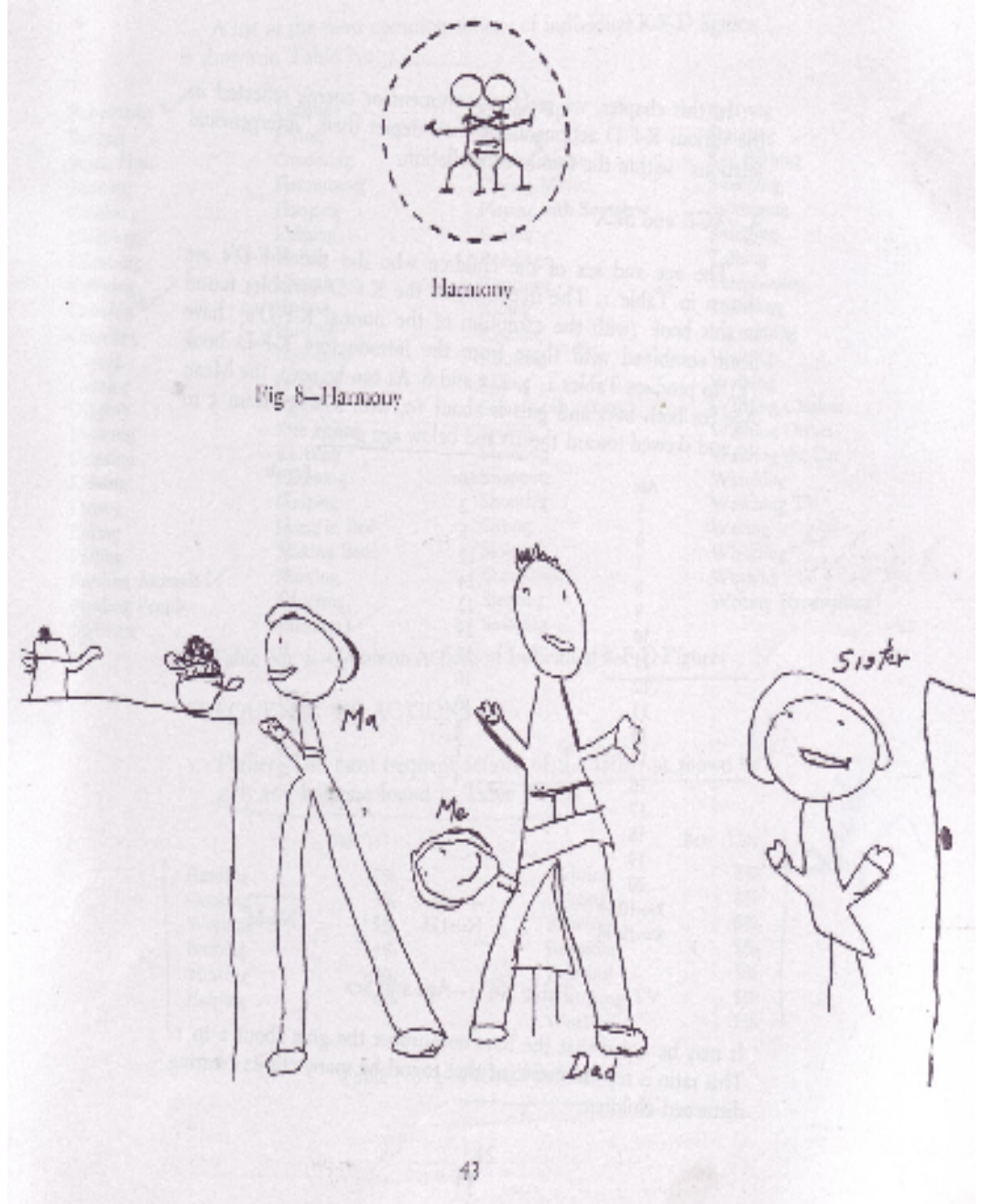
Ek 5, Örnek Resim: 19



Ek 5, Örnek Resim: 20



Ek 5, Örnek Resim: 21



EK 5

Ek 5.1. İzin Formu

Sevgili Anne ve Babalar

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalında yüksek lisans öğrencisi aynı zamanda araştırma görevlisiyim.

“Ankara’da Yaşayan Altı Yaşındaki Yabancı Uyruklu Çocuklarla Türk Çocuklarının Aile Resimlerinin Karşılaştırılması” konulu yüksek lisans tezimde Beytepe Anaokuluna giden altı yaşındaki çocuklara “Hareketli Aile Çizim” testi kullanmayı planlıyorum. Bu test “Bir aile resmi çiz. Herkes bir şey yapıyor olsun” yönergesi verilerek uygulanmakta ve yaklaşık 15-20 dakika sürmektedir. Resim sırasında gözlemler not alınacak ve resim çizildikten sonra resimle ilgili çocuğunuzla konuşulacaktır. Kullanılan bu teknik sayesinde çocuğunuzun aile algısı ve aile bireylerinin rolleri ile ilgili düşünceleri ortaya çıkması beklenmektedir. Araştırmaya alınan her bir resim ayrı ayrı numaralanacak ve isimler gizlenecektir.

Bu tekniği kullanmak için ”Rorschach ve Projektif Testler Derneği” tarafından düzenlenen “Çocuğun Çizimlerinin Projektif Bir Yöntem Olarak Değerlendirilmesi” eğitimine Ocak 2008- Mart 2008 tarihleri arasında uygulamalı olarak katıldım ve sertifika aldım.

Çocuğunuzun araştırmama katılmasını izin verdiğiniz takdirde, resimleri güvenilir olarak yorumlayabilmem için sizlerin tarafından cevaplanmasını istediğim soru formunu ve bu imza kâğıdını sınıf öğretmenine ulaştırmanızı bekliyorum.

Saygılarımla
Araş.Gör. Özge Metin

İZİN KÂĞIDI

Araş.Gör. Özge Metin’in “Ankara’da Yaşayan Altı Yaşındaki Yabancı Uyruklu Çocuklarla Türk Çocuklarının Aile Resimlerinin Karşılaştırılması” konulu yüksek lisans tezinde kullanacağı Hareketli Aile Çiz Testinin çocuğuma uygulamasına izin veriyorum.

Anne (veya) Baba Ad Soyadı

İmza ve Tarih

Ek 5.2. Parental Permission Letter (İngilizce)

Dear Parents;

I am a research asistant and a graduate student enrolled in Department of Early Childhood Education at Hacettepe University.

My study is to compare different countries children's drawings in an attempt to understand how children draw their families. Your child would be asked to draw a picture of his or her family showing each member doing something. This Kinetic Family Drawing allows the child to express his or her view of the family. All your child needs to do is to draw a picture of his or her family showing each member doing something and choosing some words to describe the family. This will take about 15-20 minutes of your child's time at school. Everything will be done with strict confidentiality. The drawings will not be identified by name.

I have contacted your child's school and have received their support. Now I would like to have your permission to allow your child to participate. Please sign the permission slip below if you will allow your child to participate. This study will be impossible without your child's unique contribution. Your cooperation will be appreciated in permitting your child to participate in this study.

Sincerely,

Res.Asist. Özge Metin

Informed Consent

I give permission for my child, _____, to participate in the Kinetic Family Drawing Study conduct by Özge Metin, Hacettepe University

Parent's Name

Signature &Date

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı Özge Metin
Doğum Yeri ve Tarihi Ankara – 1982

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi
Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrenimi Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi
Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi
Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi 2006
Mobilsoft-2005

İletişim

E-Posta Adresi ometin@hacettepe.edu.tr

Tarih :09.01.2009